Міністерство освіти і науки України
Міністерство культури і туризму України
Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв
Інститут державного управління
та інформаційної діяльності

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО. БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО. ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ:

ПРОБЛЕМИ НАУКИ, ОСВІТИ, ПРАКТИКИ

МАТЕРІАЛИ
V Міжнародної науково-практичної конференції

Київ, 20-22 травня 2008 р.

Київ 2008

Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики: Зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 20-22 травня 2008 р. / Редкол.: В.А. Бітаєв, Г.В. Власова, Л.А. Дубровіна, М.С. Слободяник та ін. – К.: ДАКККіМ, 2008. – 256 с.

Збірник укладено на основі матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції з проблем теорії і практики документознавства, бібліотекознавства та науково-інформаційної діяльності, проведеної Державною академією керівних кадрів культури і мистецтв 20-22 травня 2008 року. До збірника увійшли статті і тези доповідей, в яких розглядаються актуальні проблеми наукового, технологічного і кадрового забезпечення документально-інформаційної сфери.

Редакційна колегія:

Слободяник М.С. – д.і.н., професор, директор Інституту державного управління та інформаційної діяльності (голова редколегії); *Бітаєв В.А.* – д.філос.н., професор, проректор ДАКККіМ з наукової роботи; *Власова Г.В.* – к.п.н., професор, перший проректор ДАКККіМ; *Дубровіна Л.А.* – член-кор. НАН України, д.і.н., професор, директор ІР НБУВ; *Зеленська Л.М.* – к.і.н., доцент ДАКККіМ; *Ільганаєва В.О.* – д.і.н., професор ХДАК; *Кулешов С.Г.* – д.і.н., професор, зав.відділу УНДІАСД; *Кушнаренко Н.М.* – д.п.н., професор, проректор ХДАК, *Прокопенко Л.С.* – к.і.н., доцент ДАКККіМ; *Рудюк В.В.* – ст. викладач ДАКККіМ (відповідальний секретар редколегії); *Сілкова Г.В.* – к.п.н., доцент, професор РДГУ; *Філіпова Л.Я.* – д.п.н., професор, декан ХДАК; *Христова Н.М.* – к.і.н.,с.н.с., професор ДАКККіМ; *Щербак М.Г.* – д.і.н., професор, зав. кафедри КНУ ім. Т.Шевченка.

Наукові редактори – *М.С. Слободяник, Г.В. Власова*

Редактор	*В.В. Рудюк*
Комп'ютерна верстка	*С.І. Супруненко*
Комп'ютерний набір:	*О.П. Тригубченко*
	В.В. Добровольська
	Л.В. Галкіна

Друкується за постановою Вченої ради
Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв

НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В.О. Ільганаєва
/м. Харків/

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ СТРУКТУР В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

1. Соціальні зміни останніх десятиріч дали змогу виявити тенденції розвитку і визначити якісні характеристики постіндустріального інформаційного суспільства. Зростання виробництва і споживання інформації, провідна роль інформаційного виробництва стало основою суспільного прогресу. Виробництво комп'ютерних технологій і засобів комунікацій перетворилося на найбільш динамічний сектор економіки. Накопичені електронні інформаційні ресурси вийшли на перше місце порівняно із матеріальними та енергетичними ресурсами Використання можливостей інформаційного суспільства залежить від розкриття людського інтелектуального потенціалу, тому наука і освіта набули значення найважливіших підсистем суспільства. Широке проникнення інформації і знання у життя і культуру суспільства є важливим фактором підвищення якості життя. Світова культура набуває при цьому додаткових цінностей, пропагуючи які, бібліотеки залишаються актуальними соціально-комунікаційними установами.

2. Інформаційне суспільство – це реальність сьогодення, і людство живе у світі глобальних інформаційних процесів. Вони пояснюються, зокрема, природою інформації, яка здатна практично миттєво і безмежно розповсюджуватися у просторі, долаючи кордони і час. Глобальні системи соціальних комунікацій об'єктивно зробили інформаційну цивілізацію реальністю. Створюючи нові умови життєдіяльності соціуму, нова реальність впливає не тільки на його організаційні, комунікаційні особливості, але і на характер суспільних відносин, які стають більш оперативними, медіанасиченими і розмаїтими, інтенсивними, породжуючи нові соціально-психологічні та інформаційно-психологічні феномени. Останні потребують свого спеціального вивчення.

Традиційні структури забезпечення комунікаційної взаємодії в суспільстві стають учасниками соціально-інформаційних процесів і утворення єдиного інформаційного простору соціуму. Бібліотечна сфера є найбільш яскравою сферою соціальної діяльності, де здійснюються глибокі трансформації, пов'язані із інформатизацією. Бібліотеки перетворились на центри концентрації комунікативної культури сучасного суспільства. Але водночас це є найбільш слабким місцем реалізації їх суспільних функцій в глибоких соціально-інформаційних процесах. Залишається недостатнім рівень усвідомлення їх еволюційного роз-

витку, з моменту виникнення до сучасних системних трансформацій, які здійснюються під впливом формування нової цивілізаційної реальності і накопичення внутрішньо діяльнісних протиріч.

3. Формування сучасної інформаційної цивілізації зумовлено виникненням специфічних середовищ, пов'язаних із використанням телекомунікаційних мереж, інших засобів соціальної комунікації (СК) та умов їх використання в соціумі. Виникає припущення, що інформаційне середовище можна розглядати як результат інформаційної діяльності людини і як умову комунікації між людьми, а інформаційний простір – як форму суспільного буття людини.

Відповідно до цього складається уявлення про інфотехносферу – середовище технічних засобів відтворення глобальних інформаційних циклів; інфосферу – середовище інформаційних потоків; соціоінфосферу – середовище комунікаційних зв'язків і обігу документалізованої, структурованої електронної інформації і формалізованих знань; семіосферу – середовище сигналів; ноосферу – середовище ментальних структур; ноофосферу – середовище енерго інформаційних, духовних субстанцій. Вони презентують нові якісні зміни об'єктів, нові форми буття, інновації, що зумовлюють перетворення внутрішніх та зовнішніх зв'язків суб'єктів – агентів суспільної діяльності і об'єктів соціальної реальності. Позиціювання СК=структур в межах нових реалій буття вимагає підвищення методологічного рівня осмислення фундаментальних основ їх функціонування.

4. Наявність нової цивілізаційної реальності породжує нове методологічне підгрунття дослідження складу діяльності СК=структур: бібліотек, органів НТІ, архівів, музеїв, ЗМІ, глобальних інформаційних мереж, книговидавництв, інформаційно-аналітичних центрів. Онтологічні властивості та інформаційна єдність СК=структур в умовах єдиного інформаційного простору вимагає їх дослідження: по-перше, у їх функціональній соціально-інформаційній єдності; по-друге, як унікальних соціальних установ, які є посередниками у обміні інформацією і знаннями у суспільстві, осередками збереження культурного розмаїття, особливих потреб народів та етносів, що безпосередньо впливають на процеси формування свідомості людей, розповсюдження грамотності і поширення ідей суспільного розвитку; по-третє, як установ, що впливають на людські ресурси без територіальних обмежень, мають формувати духовно-інтелектуальний потенціал суспільства; по-четверте, як інституції, змістом діяльності яких є налагодження комунікаційної взаємодії між суб'єктами культури, подолання цифрової (інформаційної) нерівності, сталий розвиток людства. Інформація, комунікація, культура нової цивілізації, – такими бачаться вектори руху сучасних СК=структур.

М.С. Слободяник
/м. Київ/

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

Для виходу бібліотечної справи України з кризового стану необхідно розробити стратегію прориву, що передбачає концентрацію фінансових і кадрових ресурсів на пріоритетних напрямах, передусім на забезпеченні якісних змін у функціонуванні бібліотечного соціального інституту держави та її рівноправного входження до світового інформаційного простору.

Узагальнення сучасного стану бібліотечної справи в Україні та світових тенденцій її розвитку дозволило визначити стратегічні пріоритети її подальшої розбудови.

1. Формування та забезпечення збереження бібліотечних фондів як стратегічного ІР суспільства. Реалізація цього напряму передбачає віднесення коштів призначених для комплектування фондів, до захищеної статті бюджету бібліотеки. Це дасть змогу покласти відповідальність за виділення цих коштів на орган управління, що здійснює фінансування бібліотеки, та забезпечити ефективний контроль за станом цього фінансування на рівнях держави і регіону.

Слід створити ефективну систему консервації та реставрації унікальних і цінних фондів бібліотек. Для розв`язання цієї задачі варто об`єднати можливості централізації, кооперації та децентралізації. Необхідно організувати моніторинг стану рукописів і стародруків з метою забезпечення їх фізичного збереження. Освоєння можливостей ІТ забезпечить планомірну організацію оцифровки цих документів, що дозволить створити страхові фонди і забезпечити доступ до них через мережу Інтернет.

2. Формування національної ЕБ. Ефективна реалізація цього напряму є на сьогодні єдиною можливістю скорочення розриву, що існує між Україною та державами, які значно раніше розпочали інформатизацію своїх бібліотек. ЕБ має складатись з двох основних складових елементів повнотекстової бази наукових та історико-культурних документів та метаінформації (електронного каталогу) як засобу оперативного пошуку документів, включених до повнотекстової БД. Зібрання кращих документів з фондів бібліотек України у електронному вигляді дозволить суттєво поліпшити рівень інформаційного забезпечення суспільства та конкретної особи. Враховуючи специфіку організації бібліотечної справи України та склад фондів провідних книгозбірень держави, національну ЕБ необхідно створити шляхом кооперації. Проте на державному рівні слід розробити обов`язкові стандарти щодо наповнення і техніко-технологічних умов експлуатації національної ЕБ.

3. Створення розподіленої БД національної бібліографії України. Ця база має складатись з двох частин: ретроспективної та поточної. Ретроспективна україніка має відображати всю літературу, видану на території сучасної України. Хронологічні межі цієї фундаментальної праці слід визначити спільними зусиллями провідних істориків, книгознавців та бібліографів України.

Об’єктом поточного бібліографічного обліку мають бути документи на різних носіях. Отже, БД україніки повинна мати розгорнуту структуру. Можливості ІТ забезпечать міжнародну співпрацю для наповнення цієї бази екстеріорикою (українікою, що виходить за межами держави).

Розв`язання цього стратегічного завдання дозволить суттєво підвищити роль бібліотек у розвитку морального та інтелектуального потенціалу українського суспільства і сприятиме підвищенню міжнародного іміджу як України в цілому, так і її провідних бібліотек – учасниць такого корпоративного проекту.

4. Формування в структурі бібліотек центрів інформаційного забезпечення органів державної влади і місцевого самоврядування. Провідні бібліотеки держави, а також низка ОУНБ і міських бібліотек вже мають певний досвід цієї роботи. Реалізації цього напряму слід надати системного характеру, що сприятиме Підвищенню авторитету бібліотек у владних структурах та дасть змогу ефективніше використовувати інформаційний потенціал бібліотек для прийняття ефективних управлінських рішень.

5. Оптимізація системи підготовки і перепідготовки кадрів. Насамперед необхідно відновити систему вузівської підготовки бібліотечних фахівців у необхідній кількості та водночас забезпечити нову їх якість, що відповідає сучасним вимогам і перспективним тенденціям розвитку бібліотечної справи. Викликає сумнів можливість розгортання цієї роботи у вузах, які вже практично розписались у неспроможності або небажанні здійснювати якісну підготовку фахівців. Тому доцільно організувати спеціальний ВНЗ для підготовки фахівців для бібліотек, архівів, органів НТІ, служб документаційного забезпечення управління та інших інституцій інформаційної спрямованості. Необхідно також здійснити перехід від підвищення кваліфікації фахівців до їх перепідготовки відповідно до стратегічних пріоритетів розвитку бібліотечної справи в Україні.

Для реалізації запровадженої стратегії прориву необхідне якісне законодавче і наукове забезпечення.

Нова редакція бібліотечного закону має вирішити два основних завдання: усунути на законодавчому рівні всі перепони, що заважають бібліотекам працювати, і забезпечити соціальний захист бібліотечних працівників.

Необхідно створити розгорнуту систему підзаконних актів і організаційно-технічної документації, що регламентує бібліотечну діяльність.

Для об`єднання зусиль науковців у реалізації викладених стратегічних пріоритетів доцільно організувати наукову раду при Міністерстві культури і туризму України. Наступним кроком має стати створення дослідницької інституції для ефективного розвитку відчуженої системи бібліотек.

І.О. Давидова
/м. Харків/

ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ: ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ

Українська державна інформаційна політика, що сформувалась як окремий напрям державної діяльності, залишається концептуально у рамках старої «лінійної» парадигми управління, що не в останню чергу зумовлює її низьку ефективність. За цих умов у бібліотечній сфері набуває розвитку саме інноваційна політика, яка розвивається паралельно з інформаційною, проходить етап своєї інституалізації і створює умови для системного інноваційного розвитку бібліотек.

Бібліотечна спільнота України зробила перший крок становлення інноваційної діяльності, який супроводжувався усвідомленням бібліотечними фахівцями головних принципів інновацій, їхньої необхідності для сталого розвитку бібліотек. Наступні кроки становлення інноваційної політики розвитку бібліотек мають бути якісно іншими. Якщо на першому етапі необхідною вважалася позиція декларування й усвідомлення перших переваг інноваційної діяльності, то надалі керівникам всіх рівнів управління слід замінити таку позицію стратегією активної реалізації інноваційної ідеології в усіх напрямах бібліотечної діяльності. Працівники бібліотечної сфери мають усвідомити головну функцію інновацій: служити вектором і прискорювачем розвитку бібліотечного виробництва й обслуговування.

Нині можна говорити про етапність розвитку інноваційної політики бібліотек: етап становлення, функціонування й якісних змін. Етап становлення розпочинається «технологічним поштовхом», коли інноваційна активність бібліотек розгортається у напрямах автоматизації бібліотечно-інформаційних процесів, впровадження сучасних ІКТ, розробки спеціальних програмно-технологічних комплексів для бібліотек, застосування Інтернет-технологій. Держава керує бібліотечною діяльністю, визначаючи пріоритетні напрямки її розвитку, оскільки має монополію на інформаційний ресурс і результати духовного виробництва бібліотек. Разом із тим, розв’язання проблем технічної і технологічної модернізації бібліотек значною мірою відбувається за рахунок фінансової підтримки міжнародних фондів, що дає змогу бібліотекам України активно опановувати нову техніку, технології та виробництво новітніх інформаційних продуктів і послуг.

На етапі функціонування, що розпочався наприкінці ХХ ст., інноваційна політика бібліотек пов’язується з використанням ринкового механізму виробництва та розподілу ресурсів, відбуваються зміни в економічній структурі господарського механізму бібліотек. Етап ринкової орієнтації супроводжується подальшою функціональною диверсифікацією, тобто розподілом бібліотек на такі, котрі сприймають ринкові стратегії розвитку, і такі, котрі виконують суто освітні та культурні функції. Формування м’якої інформаційної економіки надає багато можливостей для запровадження різноманітних форм комерційної діяльності бібліотек, кожна з яких має зайняти свою власну нішу на ринку інформаційних продуктів і послуг.

Роль держави виявляється обмеженою щодо стимулювання автоматизованого бібліотечного виробництва, яке активно розвивається від масового до індивідуального, пов'язаного з виробництвом інформаційних продуктів та послуг інформаційного та когнітивного спрямування. Наслідком цього процесу стає відхід від монополії державного управління та виникнення потенційного паритету сил, тобто відбувається диверсифікація режимів управління. Бібліотеки як державні установи та бізнес-структури включаються до якісно нових систем зв'язків і відносин, зумовлених різноманіттям напрямів інформаційного виробництва, партнерів, динамікою прийняття рішень тощо. Значна кількість цих відносин залишається не регламентованою, законодавчо й процедурно не визначеною, пов'язаною з конкурентними факторами й економічними ризиками. Подібною системою вже не можна ефективно керувати класичними методами централізованого вертикального впливу: вона потребує нового інституціонального дизайну соціального управління, який своїм підґрунтям має контур самоорганізації.

Третій етап являє собою період якісних змін, який пов'язується з реалізацією інноваційної політики бібліотек, регулюванням соціокультурного простору XXI ст. і вимагає, зокрема, позбавлення від впливу маніпулятивного інформаційного оточення, застосування дезінформаційних технологій. Інноваційна політика соціальної орієнтації тісно пов'язується з концепцією керування інформацією та знаннями, задоволенням інформаційних потреб суспільства за допомогою аналітичних технологій, які мають стати активною складовою регулювання й керування соціальними процесами в суспільстві за рахунок переробки вихідної інформації й отримання якісно нового знання.

О.В. Воскобойнікова-Гузєва
/м. Київ/

УКРАЇНСЬКЕ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА ТА КОМУНІКАТИВНА СКЛАДОВІ

На фоні активної дискусії з документознавчої проблематики розвиток теоретичних і прикладних аспектів бібліотекознавства, зокрема українського, не так часто стає предметом розгляду.

Нагальна потреба скоординованих дій у напрямку реалізації здобутків науково-прикладних досліджень ставить на часі аналіз дієвості інституціональної та комунікаційної складової бібліотечної науки.

Інституціональна складова бібліотекознавства як сфера наукової діяльності включає певні соціальні інститути, які забезпечують її функціонування та відновлення і передбачає: виробництво наукового знання (дослідницькі центри, механізми фінансової, кадрової, матеріально-технічної підтримки), формування та поповнення наукового співтовариства (вищі навчальні заклади, кафедри, наукові школи), наукові комунікації (журнали, інші видання, суспільні об'єднання, канали неформального спілкування), використання наукового знання в інших сферах діяльності (практика, системи управління та освіти). Сфера наукових

комунікацій галузі заслуговує на окрему увагу, тому виокремлюємо її як комунікаційну складову для подальшого аналізу.

Сучасний розвиток соціальних інститутів, які забезпечують формування фахового наукового знання в Україні, аналізується науковцями галузі в різних аспектах. Тут слід акцентувати увагу на публікаціях О. Онищенка, Л. Дубровіної, М. Слободяника та інших, проте комплексне грунтовне вивчення цього питання ще не здійснено.

Зараз гостро відчувається невідповідність між безпосереднім виробництвом наукового знання (представлено результатами НДР бібліотечно-інформаційних установ національного, державного, обласного рівнів; індивідуальними дисертаційними дослідженнями та іншими видами наукової продукції) та реальним впровадженням напрацювань у практику діяльності бібліотек країни. З року в рік цьому сприяє нескоординованість досліджень бібліотекознавчого напряму на державному та міжвідомчому рівнях, відсутність програми національного рівня, спрямованої на комплексне оновлення галузі, а не розрізнені соціологічні дослідження.

Дуже гостро може також постати проблема формування та поповнення наукового співтовариства, основа котрого - досвідчені фахівці. Проте ситуація із підготовкою кадрів (скорочення та перепрофілювання бібліотечних факультетів, кафедр, небажання випускників йти працювати у бібліотеки), по-перше, погіршується із критичною швидкістю, по-друге, не дає підстав для оптимістичних прогнозів щодо притоку молоді в науку у подальші 10-15 років.

Галузі необхідна цільова програма кадрового розвитку (як безпосередньо виробничого, так і наукового), і базуватися вона має на докладному аналізі і прогнозі внеску усіх профільних ВНЗ, факультетів, кафедр у розвиток бібліотечно-інформаційної сфери країни відповідно до наявних та перспективних потреб.

Комунікаційна складова бібліотекознавства, без сумніву, є більш дослідженою. Переважна більшість наукових конференцій, семінарів і тренінгів міжнародного, всеукраїнського та міжвідомчого значення - так само, як і діяльність суспільних фахових об’єднань, важливі дослідницькі результати - активно висвітлюються у фахових виданнях та мережі Інтернет. Наукові комунікації бібліотечно-інформаційної сфери України останніми роками аналізувалися нами з точки зору як структури і змісту, так і конкретних перспектив використання. Бібліотечна періодика, особливості і тенденції її розвитку неодноразово ставали питанням окремого обговорення науковців і практиків, предметом спеціальних досліджень (наприклад, у дисертаційний роботі і публікаціях Л.Бейліса).

Актуальні питання бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства та документознавства висвітлюються сучасними фаховими журналами України “Бібліотечний вісник” (1993), “Бібліотечна планета” (1998), “Вісник Книжкової палати” (1996), “Світ дитячих бібліотек” (2002), “Бібліотечний форум України” (2003), “Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія” (2004). Проте, як засвідчило обговорення під час круглого столу, присвяченого 10-річчю „Бібліотечної планети”, перспективи для розвитку: це і розширення читацької аудиторії, і пошук нових форм представлення наукової і практичної інформації, робота з молодими авторами-науковцями, використання інтерактивних форм в усіх аспектах роботи часописів.

Г.В. Сілкова
/м. Рівне/

ОПАНУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ СПОСОБАМИ РОБОТИ З ІНФОРМАЦІЄЮ НА ТЛІ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Методика інформаційно-аналітичних досліджень формується на перетині науково-дослідницької, інформаційної та базової діяльності користувача інформації. Науково-дослідницька діяльність „постачає" інформаційній аналітиці розроблені методи та методики дослідницького процесу. Інформаційна діяльність адаптує загальнонаукові методи до процесів опрацювання та поширення інформації. Базова діяльність користувача інформації зумовлює вибір того чи іншого методу опрацювання інформації відповідно до мети запиту користувача.

Вплив названих чинників на формування методики інформаційно-аналітичних досліджень позначається на результатах роботи інформаційного посередника. Управлінська сфера як основний замовник інформаційної аналітики потребує результатів роботи у вигляді вивідного знання: прогнозів, рекомендацій, концепцій дій. Такі результати дають надійне підґрунтя для прийняття управлінських рішень. Наявність в інформаційних документах нового знання дало підставу частині науковців віднести ІАД до науково-дослідної діяльності. Ми дотримуємося погляду, що ІАД – це вид інформаційної діяльності, позаяк сутнісною властивістю ІАД є її допоміжний характер по відношенню до базової діяльності користувача інформації. Якщо результат ІАД містить нове знання, це слід розглядати як похідну функцію інформаційно-аналітичного документа.

Коло методів та методик, якими послуговуються в ІАД, досить різноманітне. Трудомісткість процесів роботи з масивами інформації зумовила активне застосування засобів автоматизації та комп'ютерних технологій для їх опрацювання. Автоматизація зачепила не тільки процеси накопичення інформації в компактній формі, але й пошуку, виявлення, відбору релевантної інформації, згортання інформації тощо. Проте більшість процесів автоматизації потребують застосування інтелектуальних методів роботи з інформацією як на домашинному, так й постмашинному етапах. Ступінь інтелектуалізації цих етапів може коливатися від попереднього впорядкування та аналізу інформації до побудови концепції автоматизації процесу на домашинному етапі, від технічного редагування одержаного результату до розробки висновків та прогнозів на постмашинному етапі.

Методи та методики, що становлять основу інформаційно-аналітичних досліджень, можна, умовно, поділити на 5 груп.

1) Загальнонаукові методи: аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення. Коло загальнонаукових методів набагато ширше, але ми розглядаємо лише названі методи, тому що вони є базовими для всіх інших методів і методик інформаційно-аналітичних досліджень.

Певна послідовність застосування методів аналізу, синтезу та абстрагування для вибору ключових положень змісту документної інформації дістала назви „інформаційний аналіз", який лежить в основі більшості процесів ІАД.

2) Методи емпіричних досліджень – методи опитування, спостереження, експерименту. До цієї групи віднесемо й контент-аналіз та його різновиди.

Методи емпіричних досліджень поширені в політології, економічних та соціальних дослідженнях. Вони допомагають одержати об'єктивні результати, що підтверджують або спростовують висунуті гіпотези. Більшість таких методів грунтується на переробці документної інформації, що дозволяє віднести їх до методики інформаційної роботи.

Особливої уваги заслуговує метод контент-аналізу, який дає змогу представити масиви документної інформації за змістом через різноманітні кількісні параметри.

3) Інформаційно-прогнозні методики. Такі методики, як когнітивне картування, моделювання, аналіз процесу прийняття рішень, експертна оцінка дають можливість досліджувати не тільки поточний стан, але й тенденції розвитку об'єкта вивчення та розробляти способи впливу на нього. Такі методи набули поширення в сфері управління завдяки саме можливостям прогнозування та визначення шляхів зміни досліджуваного явища.

Названі інформаційно-прогнозні методики, на початкових етапах їх застосування та при текстовому оформленні результатів проведеного дослідження, теж ґрунтуються на опрацюванні документної інформації.

4) Методики створення інформаційних документів. До них віднесено методики згортання змісту документної інформації (бібліографування, індексування, систематизація, фрагментування, анотування, реферування) та методику узагальнення змістової інформації (методика огляду, відбір інформації під проблему).

Методики створення інформаційних документів застосовуються при створенні довідково-пошукових масивів інформації, в процесах інформаційного забезпечення користувачів та для оформлення результатів проведеного дослідження.

5) Методи викладу інформації в інформаційних документах: екстрагування, перефразування, інтерпретація. Метод екстрагування – найбільш поширений метод в процесах автоматизації.

Подана класифікація методів інформаційно-аналітичних досліджень побудована на ознаці функціонального призначення та характері методу. Такий підхід до класифікації методів зумовлений підходом до розгляду їх з навчальною метою.

З погляду автоматизації методи та методики 2, 3 та 4 груп завжди були в полі уваги фахівців. Однак їх повна автоматизація виправдана лише у великих інформаційних та науково-дослідних центрах, де формуються і впорядковуються великі масиви документної інформації, а також здійснюються одноманітні процеси роботи з інформацією. В багатьох інформаційних структурах, де формуються невеликі факто-аналітичні масиви документної інформації та спостерігаються одноразові процеси її опрацювання за ситуативними запитами користувачів, більш раціональні інтелектуальні способи роботи з інформацією. До інтелектуальних способів ми відносимо такі, що виконуються інформаційним посередником повністю без застосування комп'ютерних технологій або переважно без них.

Таким чином, інформаційний працівник в сучасних умовах повинен знати як інтелектуальні способи опрацювання документної інформації, так й сучасні комп'ютерні технології.

О.М. Кобєлєв
/м. Харків/

ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНОЇ СФЕРИ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК

Сучасні тенденції глобалізації тісно пов'язані з інтенсивним використанням інтелектуального капіталу, знання стають основним стратегічним ресурсом, що визначає рівень розвитку будь-якої країни практично у всіх сферах. Відповідно в передових державах різко зростає значимість діяльності, пов’язаної з керуванням знаннями, а важливим напрямом інформаційної роботи стає ІАД, пов'язана з виявленням, опрацюванням, збереженням та поширенням інформації переважно у сфері управлінської, політичної та економічної діяльності.

За цих умов бібліотека повинна опанувати певний інтегрований технологічний цикл, що включає всі процеси обробки документальних масивів, починаючи з бібліографування й закінчуючи створенням бібліотекою власних інформаційних продуктів та послуг. Тобто, сучасна наукова бібліотека не може обмежуватись бібліографуванням вхідного документального потоку. Вона має засвоювати технології глибокої аналітико-синтетичної обробки документів, включаючи проведення інформаційно-аналітичних досліджень.

Вітчизняними фахівцями наголошується, що нині для України в умовах відсутності сталих форм і методів як управління економікою, так і регулювання громадсько-політичного життя актуальності набуває проблема створення об’єктивної прогнозної інформації щодо перебігу подій усередині країни і на міжнародній арені. На основі такої інформації будуть базувати свої практичні дії структури виконавчої влади. Необхідність в отриманні такої інформації зумовлена загальним переходом владних структур до прогностичних форм діяльності з використанням багатоваріантних моделей розвитку подій, що потребує не просто констатації фактів для доведення тієї чи іншої тези, а системного підходу до розв'язання проблеми в цілому на основі поєднання інтелектуальних здібностей людини з функціональними можливостями сучасних автоматизованих інформаційних систем. Створення такої інформації вимагає якісно нових підходів до інформаційно-аналітичного і наукового забезпечення діяльності влади, концентрації та ефективного використання наявних інтелектуальних сил.

Одним з головних завдань інформаційно-аналітичних структур традиційних бібліотек було аналітичне забезпечення процесу прийняття рішень, зокрема, для державного, організаційного управління. Формування інформаційного суспільства і організація віртуальних електронних інформаційних ресурсів підводить бібліотеки до вирішення питань керування інформаційними потоками, що породжує ситуації їх аналізу та вибору дій щодо оптимізації, потоків актуалізації, архівації тощо. Розвиток ІАД в бібліотечній сфері зумовлюється також необхідністю оптимізації керування бібліотечною галуззю.

Тому постає об’єктивна потреба розглядати бібліотеки не тільки як «скарбниці знань», а науково-дослідні установи, що здатні надавати замовникам не лише необхідну орієнтуючу інформацію, а й аналітичну, прогностичну та іншу інформаційну продукцію. Поступово бібліотеки, використовуючи власний еволюційний потенціал, мають перетворюватися на своєрідні «фабрики думки», утворюючи нове когнітивно насичене середовище.

В.С. Король
/м. Харків/

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ БІБЛІОТЕКОЮ: СИСТЕМНИЙ ПІДХІД

Бібліотека, як складна відкрита система, змінюється під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників. За допомогою оновлення системи управління вона одержує визначеність своєї діяльності. Такий розвиток бібліотеки є закономірним і об’єктивним процесом, тому оновлення системи управління в сучасному суспільстві виступає як найважливіша умова успішного функціонування бібліотеки.

У широкому розумінні управління є системою, що призначена для отримання найоптимальнішого результату функціонування організації і пов’язане з розв'язанням певних проблемних ситуацій, що виникають в процесі її функціонування. Це зумовлює необхідність налагодження системи управління бібліотечною справою на державному, регіональному і місцевому рівнях. У зв’язку з цим, значення управлінської інформації зростає, адже вона є невід’ємним елементом системи управління.

Функціонування бібліотеки можна представити у вигляді певної системи, яка включає в себе такі елементи:

- суспільна сфера як основний суб'єкт впливу на діяльність будь-якої організації;
- бібліотека як соціальний інститут;
- інформаційне забезпечення процесу управління бібліотекою;
- оброблення управлінської інформації;
- прийняття управлінських рішень;
- контроль за виконанням та результатами.

Системний підхід до управління соціальними об’єктами застосовується як спосіб упорядковування управлінських дій, в результаті чого:

- визначаються цілі і завдання управління;
- аналізуються варіанти можливих управлінських рішень і обирається найбільш ефективне;
- здійснюється структурування управлінських дій.

Система управління будь-якими соціальними об’єктами потребує своєчасного поінформування керівників (управлінців) про стан об’єкта в суспільстві на всіх рівнях і в усіх сферах. Документування інформації потребує значних ви-

трат матеріальних, фінансових та трудових ресурсів. Тому організація ефективної роботи з документами є важливим напрямом управлінської діяльності.

Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності бібліотек є основою процесів визначення та прийняття управлінських рішень. Таке забезпечення має, передусім, ґрунтуватися на сучасних ІТ, методах аналізу-синтезу інформації. Необхідним є перегляд підходів щодо обробки інформації для підготовки та прийняття управлінських рішень в бібліотечній сфері.

Об'єктивною необхідністю є організація системи створення, розповсюдження і використання управлінської інформації в бібліотечній сфері, що базується на професійному використанні комплексу наукових методів і функцій управління у поєднанні з інформаційно-аналітичною діяльністю.

Г.В. Шемаєва
/м. Харків/

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ В СИСТЕМІ НАУКОВИХ КОМУНІКАЦІЙ

Характерними ознаками нового суспільства стають висока динамічність і швидкість процесів керування та прийняття рішень, формування єдиного інформаційно-комунікаційного простору країни як частини світового, домінування ІТ в різних сферах, зростання ролі інформаційної інфраструктури в системі суспільного виробництва, створення ефективної системи інформаційного забезпечення населення завдяки організації доступу до національних і міжнародних ІР. Тобто, відбувається формування нової соціально-комунікаційної реальності, що здійснює вплив на діяльність усіх суспільних систем і суб'єктів діяльності. Це не могло не зачепити традиційні складові НК, зокрема бібліотек, наукових документів, академій, науково-дослідних установ, наукових шкіл, форм подання інформації, засобів поширення інформаційних потоків і знань, методів науково-дослідних робіт тощо.

Особливе місце в системі НК відводиться ЕР бібліотек, оскільки різні форми, типи і види таких ресурсів кардинально змінюють взаємодію в науковому співтоваристві. Вони є не лише засобом поширення НТІ, але й інструментом наукових контактів.

ЕР містять актуальну і ретроспективну частини. По-перше, це потік НТІ, матеріалізований через наукові видання, звіти НДР, дисертації, плани, програми наукових досліджень тощо. По-друге, це конвертована інформація у формі БД, електронних бібліотек, репозитаріїв, порталів. По-третє, це недокументні інформаційно-когнітивні активи у формі дискусійних груп, форумів, телеконференцій та інших засобів наукової взаємодії, що забезпечені сучасними ІТ. Поєднання в ЕР бібліографічної, реферативної, повнотекстової, фактографічної, мультимедійної інформації є необхідною умовою досягнення якісних наукових комунікацій.

Виконання соціально-комунікаційних функцій бібліотек в системі науки залежить від правильно обраних стратегій та заходів їх реалізації на різних рівнях функціонування:

- національному (загальнонаукові ЕР, що відбивають загальні для національної науки методологічні питання, концепції);
- регіональному (комплексно-наукові ЕР, що об'єднують декілька наукових галузевих напрямів);
- галузевому (наукові ЕР за галузями науки);
- спеціалізованому (ЕР, що відповідають конкретним науковим напрямам та проблемам).

На формування основних стратегій розвитку ЕР бібліотек України як активної частини інтелектуальних ресурсів істотно впливають: соціально-комунікаційний потенціал бібліотек, історико-культурні традиції, інфраструктурні особливості бібліотечної діяльності в системі науки, стан і тенденції розвитку ЕР бібліотек України різних типів і видів, застосування сучасних каналів, засобів та інструментів комунікативної взаємодії в науці, інтеграція і диференціація наукової діяльності, дистанційний характер сучасних НК, поширення електронних форм подання результатів наукових досліджень в інформаційному просторі науки і суспільства.

Першочерговою стратегією розвитку ЕР бібліотек України в системі НК визначено стратегію розвитку професійної взаємодії фахівців бібліотечно-інформаційної сфери, основним змістом якої є комунікації в електронному середовищі (професійні журнали, портали, форуми, дискусійні групи тощо) на національному і міжнародному рівнях. Реалізація зазначеної головної стратегії є умовою створення відповідного професійного клімату для вирішення інших стратегій. До складу стратегій, спрямованих на розкриття потенціалу ЕР, уведення їх до сучасних каналів НК, формування єдиного інформаційного простору належать стратегії збагачення, аналітичної діяльності та управління електронними ресурсами, які тісно взаємопов'язані між собою.

Стратегії збагачення системи ЕР новими формами спрямовані на відображення як організаційної сторони наукової діяльності, та й інтелектуальної: матеріали телеконференцій, дискусійних груп, форумів, наукових праць, окремих авторських публікацій, персональних сторінок учених, наукових конференцій. Розширення спектра видів і типів документів в ЕР, що відбивають результати науково-технічних досліджень в усіх галузях знань, установлення тіснішої взаємодії між виробниками таких ресурсів.

Стратегії аналітичної діяльності, зумовлені необхідністю поглиблення змісту наявних видів інформаційних ресурсів в електронній формі, подання ЕР у формі аналітичних описів для цілеспрямованої діяльності фахівців та вчених на основі розробки оціночних критеріїв наукового знання, які мають базуватися на соціально-когнітивних принципах. Бібліотеки в перспективі мають працювати не тільки з документом та інформацією як носіями знання, але й зі знанням як окремим новим видом діяльності.

Стратегії керування ЕР та знаннями передбачає роботу з функціонально-організаційними формами, їх інформаційним наповненням, окремими фрагментами знань і включає три взаємодоповнюючі напрями:

- керування ресурсами (зберіганням, архівуванням, індексуванням тощо);

- керування змістом (контроль інформаційного наповнення ЕР, зменшення дублювання);

- керування знаннями (дослідження даних та текстів, що знаходяться в книгосховищах або електронних ресурсах з метою виокремлення з їх закономірностей, ідей тощо, окремих фрагментів знань).

У процесі керування важливе значення мають, по-перше, певні ознаки і властивості ЕР, їх інтегративний фактор, критерії аналізу; по-друге, особливості наукового розвитку в цілому та окремих галузей науки, їх закономірності, методи тощо; по-третє, інфраструктурні особливості діяльності бібліотек у системі науки; по-четверте, соціально-психологічні особливості науки і взаємовідношень (внутрішніх і зовнішніх); по-п’яте, рівень професійних знань бібліотечних фахівців, стан їх взаємодії між собою та в системі НК в умовах електронного середовища.

Визначення саме таких стратегій пов’язується, головним чином, з розгортанням змісту інформаційно-бібліотечної діяльності за рахунок презентації наукових здобутків в електронному середовищі, з розширенням електронних форм подання результатів наукових досліджень та засобів наукової взаємодії, збільшенням типів та видів універсальних, галузевих, предметно-орієнтованих ЕР у національних і глобальних мережах.

Чжао Лін
/Китай/

МОДЕЛІ ПОБУДОВИ КОМУНІКАЦІЙНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА БІБЛІОТЕК ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ

1. Насичення бібліотечно-інформаційної сфери новітньою інформаційно-комунікаційною технікою і технологіями утворило нове професійно-діяльнісне середовище. Вона стала об’єктом дослідження з різних точок зору: філософської, соціологічної, бібліотекознавчої, соціально-комунікаційної та ін.

2. Інформаційно-комунікаційне середовище бібліотек в своїй техніко-технологічній основі містить: ПК або термінал, який підключено до телекомунікаційних мереж; модем підключення до БД; канал зв’язку; мережні програмно-лінгвістичні засоби обміну даних і утворення електронних ІР, їх генерування, збереження, доступу , тощо.

3. Створення ЕК було тільки першим кроком у формуванні національних електронних ресурсів. ЕК призначені для орієнтації у наявних традиційних ресурсах бібліотек. Далі створювалися можливості їх мережного використання. Більшість бібліотек реалізують цю потребу завдяки використанню: web-сайтів. Користувачі висувають жорсткі вимоги до більш релевантності і швидкості інформації. Тому ІР має бути представлені в електронному вигляді з можливістю

отримання користувачем в режимі онлайн. Створення ЕБ стало новим рівнем опанування ІКТ і фактором розвитку інформаційного середовища.

Фактично ЕБ - це зразок традиційної бібліотеки із використанням інфотехнологій інформаційного суспільства. Останні тільки на перший погляд зачіпають звичні процеси збирання, зберігання, обробки і представлення інформації, а фактично змінюють саму бібліотечну організацію і ведуть до перерозподілу їх функцій. Онлайн - обслуговування віддалених користувачів бібліотек, а також представлення інформації із віддалених джерел в бібліотеках стало нормою в західних країнах. В Україні та Китаї ця тенденція має стратегічне значення.

4. Мережні технології дали змогу по-новому будувати інформаційно-комунікаційні середовище бібліотек. Існують різні моделі: централізовані – ієрархічні, побудовані на адміністративній відповідності і вертикальних структурах (Китай); децентралізовані – розподілені за принципом колективної професійної відповідальності та вертикально-горизонтальною структурою (США); централізовані – ієрархічні, побудовані на адміністративній відповідності і на колективній професійній відповідальності в горизонтальних структурах (Фінляндія). Але всі вони демонструють кооперацію, що базується на розподілі праці і колективному використанні результатів. Також діє модель традиційної кооперації. У світі створені різні онлайнові комп'ютерні центри: OCLC, RLiN, WLN в США, ABES - у Франції, PICA - в Голландії.

Т.С. Монько
/м. Київ/

РОЛЬ КОМУНІКАЦІЇ У ФОРМУВАННІ БІБЛІОТЕКИ

Імідж бібліотекаря слід розглядати в ракурсі іміджу бібліотеки, на котрий впливають документальний фонд, матеріально-технічна база, контингент користувачів.

Рушійною силою формування, зміни іміджу людини, організації є ставлення до свого образу як з боку самої людини, організації, так і з боку інших людей, організацій.

В багатьох дослідженнях, які проводились в 1990-і рр., предметом вивчення було традиційне спілкування між бібліотекарем і читачем, тобто внутрішня комунікація. Поряд з привабливим образом бібліотекаря, позитивними типами його взаємовідносин з читачами виявлені і деякі негативні моменти, які обумовлені невисоким рівнем культури спілкування бібліотечних спеціалістів.

Зовнішня комунікація, в тому числі віртуальне спілкування з користувачами, залучення соціальних партнерів бібліотеки, формування в них позитивного відношення до бібліотеки, впливає на фінансову, соціальну і інші види підтримки елементів бібліотеки.

Одне із пріоритетних завдань бібліотекаря - створення позитивного іміджу читання, читача. Формуванням іміджу людини і нації, що читає, повинні бути

занепокоєні державні структури, громадські організації - при явному лідерстві бібліотек як ініціюючих інститутів в сфері читання.

Відповідність документального фонду бібліотеки актуальним потребам читачів, його наукова організація і розкриття - важливі складові іміджу бібліотеки.

В останні роки бібліотечна політика будується на механізмі соціального партнерства, що сприяє формуванню позитивного іміджу бібліотеки. Соціальне партнерство розкривається як міжособистісна і соціальна взаємодія.

Можна простежити його вплив на всі елементи бібліотеки як соціального інституту. Будь-які прояви реалізації соціального партнерства спрямовані на те, щоб найбільш ефективною була взаємодія бібліотекар - читач.

Усвідомлення того факту, що культура формується індивідом саме в процесі спілкування, зумовило увагу до процесів соціальної комунікації.

Бібліотека почала розглядатись як громадський інститут, однією із суттєвих функцій якого є соціалізація індивідів в процесі опанування культурної спадщини, сконцентрованої в документальних фондах. Це опанування здійснюється не тільки традиційними способами (формуванням книжкових колекцій, накопиченням ІР), розширенням доступу до них засобами нових ІТ, але і методами залучення читачів до активного осмислення навколишньої дійсності, формуванням у них міжкультурної компетентності і толерантного мислення.

Це відбувається за рахунок посилення в бібліотеках тих видів діяльності, які створюють можливості спілкування на всіх рівнях і з максимальним використанням всіх видів комунікації. Результатом є перетворення бібліотек на центри взаємодії культур, які формують полікультурну особистість, здатну адекватно реагувати на зміни сучасного світу, успішно подолати бар'єри непорозуміння і культурні стереотипи. Це досягається наявністю і розподілом потоків інформації усередині спільноти. Вони формуються трьома основними каналами: невербальної комунікації, писемним документальним каналом і усних комунікацій – чисельними спільними діями і діалогічними заходами бібліотеки.

Культура спілкування бібліотекаря є важливим інструментом побудови партнерських відносин в діалозі. Проблема діалогу стає не просто пріоритетною, а необхідною стратегічною метою. Електронне спілкування не може повноцінно замінити живе людське спілкування. Діалог є важливим засобом вираження культури особистості і розвитку культури й життєдіяльності. Людина є об'єктом і суб'єктом культури, вона є полікультурна, оскільки синтезує культури: спілкування, читання, інформаційну культуру, мислення, поведінку, розуміння, сприйняття тощо.

Будь-який діалог – це діалог культур, виявлення яких викликано домінантою діалогу, його змістом і відносинами суб'єктів взаємодії.

У зв'язку з проголошенням бібліотеки центром міжкультурної комунікації зростає роль полікультури бібліотечного спеціаліста в організації і веденні міжкультурного діалогу з читачами, користувачами, соціальними партнерами.

Оптимізація діалогу культур обумовлена культурою спілкування. Це передбачає здатність сприймати і розуміти партнера, вибудовувати з ними певні відносини під час діалогу, вибирати ефективну тактику поведінки і спосіб звернення до партнера. Проблема якісних характеристик бібліотечного спілкування неодноразово порушувались різними дослідниками.

Формування етичної сторони бібліотечної комунікації запропоновано різними документами ЮНЕСКО, ІФЛА. Згідно з цими документами бібліотекарям пропонується дотримуватись етичних норм при роботі з читачами, спілкуванні між собою і контактах з іншими організаціями, однаково підходити до всіх читачів, надаючи їм найбільш повну і точну інформацію.

Таким чином, враховуючи сучасні тенденції в модифікації діяльності бібліотек, перетворення їх на центри спілкування, міжкультурної комунікації, соціального партнерства тощо, посилюється значення комунікативної складової в діяльності бібліотекаря, бібліотеки, а також в іміджі бібліотечного закладу.

Т.В. Симоненко
/м. Київ/

КОГНІТИВНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНИХ СИСТЕМ

Перед безпосереднім проведенням науково-дослідної роботи вчений має здійснити ряд етапів. По-перше, йому необхідно зробити огляд стану питання з обраної теми: знайти статті по необхідній тематиці, вступити в контакт із провідними спеціалістами в даній галузі, довідатися про нові досягнення, наукові результати. Доба глобалізації потребує оперативного та повного інформаційного забезпечення шляхом розвитку інформаційно-бібліотечних систем /ІБС/ нового типу. Доцільність побудови таких систем випливає з суб’єктивної концепції наукових комунікацій, яка обумовлює необхідність надання споживачам документальної наукової інформації не лише бібліографічних даних про документи, а і знань про їх авторів – науковців та наукові колективи.

Рухаючись в даному напрямку, НБУВ взялася за втілення у життя такої системи, однією з основних задач якої на першому етапі реалізації є комплексне представлення відомостей про наукову періодику, установи та біобібліографії вчених України з встановленням семантичних зв'язків між суб'єктами й об'єктами документальних наукових комунікацій.

Сформована інформаційна складова системи – “Наукова періодика”, що включає відомості про журнали (назва та тип видання, рік заснування журналу, його проблематика, періодичність, ISSN, мова видання, засновники, головний редактор та редколегія, адреса редакції).

Складова "Вчені, діячі науки та техніки України" надає біографічні довідки про головних редакторів і членів редколегій журналів (на даному етапі це переважно академіки та члени-кореспонденти НАН України) та доповнюється рефератами опублікованих ними статей, які знаходяться в загальнодержавній реферативній базі даних.

Таким же продовженням, але у напрямку інтерпретації місцезнаходження авторів документа є відомості про наукові установи.

Наявність ІБС з такою структурою передбачає організацію документальних НК у бібліотеках як процесів, що в загальному випадку мають два етапи. Перший

із них, інформаційно-когнітивний, спрямований на отримання знань про предметну галузь, яка цікавить читача (виявлення потенційних авторів пертинентної інформації, уточнення термінології тощо), а другий, інформаційно-пошуковий, – на проведення бібліографічного пошуку і отримання повних текстів.

О.М. Василенко
/м. Київ/

СТАТИСТИЧНА ІНФОРМАЦІЯ ЯК ОСНОВА ПРОЦЕСУ БІБЛІОТЕЧНОГО УПРАВЛІННЯ

В умовах розвитку інформаційного суспільства та упровадження ІКТ в бібліотечну діяльність зростає необхідність своєчасного надходження вірогідної інформації для органів управління. Різноманітна інформація є предметом, засобом і продуктом управлінської праці. Особливої значущості для виконання таких основних функцій управління, як планування і прогнозування, організація та контроль, набуває оперативне отримання всебічної статистичної інформації. Потреба у статистичній інформації виникає із необхідності керівників різного рівня визначати як головні напрями розвитку бібліотечної справи, в цілому, так і оцінити зовнішнє і внутрішнє середовище окремої бібліотеки зокрема.

Створення бібліотечної статистичної інформації основана на методах загальної теорії статистики. За допомогою цих методів виявляються закономірності розвитку діяльності бібліотек та формування їхніх фондів, визначаються основні пріоритети в системі інформаційно-бібліотечних послуг. Завдяки цьому здійснюється цілеспрямована діяльність органів управління із забезпечення ефективного функціонування бібліотечної системи, збереження та розвитку бібліотечних фондів, раціонального використання ресурсів, розробки стратегічних програм та контроль за їх реалізацією.

Статистичну інформацію розглядаємо як сукупність відомостей про різноманітні явища і процеси, що відбуваються у системі та навколишньому середовищі. Такі відомості виражаються у статистичних показниках, котрі дають узагальнюючу характеристику соціально-економічного явища або процесу, в якій поєднуються якісна й кількісна визначеність. Отримання статистичної інформації для забезпечення функцій управління відбувається із внутрішніх та зовнішніх документних джерел. При цьому пошук конкретної зовнішньої інформації має вірогідний характер, тоді як отримання необхідних статистичних відомостей безпосередньо в установі – процес програмований. Внутрішня статистична інформація створюється як результат цілеспрямованої організації статистичних досліджень в бібліотеці.

Статистичне дослідження становить методологічну основу статистики і складається із трьох стадій, кожна з яких розглядається власне і як метод статистики: статистичне спостереження, зведення і групування матеріалів, статистичний аналіз показників.

На сьогодні в бібліотеках нарівні з традиційними способами здійснення статистичного спостереження (безпосередня реєстрація фактів бібліотекарем, документний облік, опитування) функціонує автоматизований обрахунок даних. Останній працює в автоматизованій бібліотечно-інформаційній системі (або її окремих модулях) і надає статистичні відомості про користувачів, фонд, використання документів, виконання інформаційних запитів, відвідування, звернення до веб-сайту бібліотеки тощо.

Для отримання статистичних відомостей в бібліотеках використовується дві організаційні форми спостереження — звітність, інформаційну основу якої становлять результати постійного статистичного спостереження, і спеціальне статистичне обстеження (вибіркове), що здійснюється в окремий проміжок часу. Документально статистична звітність про діяльність бібліотеки та її окремих підрозділів представляється у вигляді формулярів регламентованого зразка і надає інформацію у цифровому вимірі. В сучасному бібліотечному управлінні використовується як традиційна, так і електронна форма статистичної звітності. Використання останньої дозволяє оперативніше обробляти статистичну інформацію і організовувати статистичні БД. Для представлення результатів вибіркового спостереження, основним завданням якого є визначення середнього розміру досліджуваної ознаки та поширення даних вибіркового спостереження на всю сукупність, розробляються окремі статистичні таблиці відповідно до групування матеріалу. Такими можуть бути моніторинг використання окремих частин бібліотечного фонду чи певного періодичного видання, забезпечення інформаційних потреб певної категорії користувачів, використання електронних ресурсів, мотиваційні аспекти користування бібліотекою тощо.

Аналітичне опрацювання статичних даних відбувається на останній стадії статистичного дослідження. Інформація у вигляді аналітичних довідок та пояснювальних записок, в яких для наочності використовуються таблиці, графіки та діаграми, подається для використання в процесах управління.

Організація статистичних досліджень – цілеспрямований процес. У результаті якого керівні структури мають отримати оптимальний набір статистичних показників, який би різнобічно характеризував би стан справ, при цьому інформаційно забезпечував на прийняття вірних управлінських рішень. Оскільки дійсно цінною є та інформація, яка зменшує невизначеність в конкретній управлінській ситуації, безперечною вимогою, що висувається до статистичної інформації є її якість. Підвищення якості статистичної інформації знаходиться у взаємозв’язку з оптимізацією бібліотечної статистики в Україні і вимагає оновлення системи статистичних показників, удосконалення методології організації статистичних досліджень у бібліотечній справі, запровадження інформаційних технологій у процеси збирання, обробки та адресній передачі статистичної інформації, створення комплексної міжвідомчої статистичної БД з бібліотечної справи.

Т.І. Богуш
/м. Київ/

КАДРИ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК В РОЗРІЗІ ДОСЛІДЖЕННЯ «ПУБЛІЧНІ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ РЕГІОНУ»

Успіх та розвиток будь-якої галузі значною мірою залежить від професіоналізму її фахівців. Не є виключенням і бібліотечна сфера.

В 2006-2007 рр. на базі публічних бібліотек кількох областей НПБ України провела дослідження „Публічні бібліотеки України в соціокультурному просторі регіону". Одним із аспектів вивчення було і кадрове питання. Опитування жителів базових регіонів та користувачів бібліотек засвідчило високу оцінку професіоналізму бібліотечних фахівців та культури обслуговування в бібліотеках. Однак в питаннях кадрового забезпечення публічних бібліотек існують певні проблеми. В першу чергу це старіння колективів бібліотек. Очевидно, низька оплата праці та недостатній імідж професії у суспільстві, а також кризові явища в сфері культури в перші роки незалежності України призвели до того, що до бібліотек приходило дуже мало молодих фахівців.

Опитані директори публічних бібліотек вказують на те, що збільшується частка працівників з не фаховою освітою. Статистика даних освітнього рівня кадрів базових областей підтвердив цю тезу. Спостерігається подальше зменшення кількості фахівців з базовою вищою та вищою бібліотечною освітою.

Як вказують директори, менше ніж у половини базових публічних бібліотек на сьогодні повністю укомплектовані штати працівників. Керівники не мають можливостей брати висикопрофесійних спеціалістів через низьку платню. Особливо гостро відчувається потреба в молодих висококваліфікованих працівниках з фаховою освітою, інженерно-технічному персоналі для впровадження в роботу бібліотек нових ІТ. Не вистачає також аналітиків, маркетологів, соціологів та менеджерів.

Виявлені тенденції у кадровому забезпеченні вимагають серйозної уваги, оскільки надалі будуть лише посилюватися економічною неспроможністю бібліотек інвестувати кошти в підвищення фахового рівня своїх працівників. Існує внутрішній конфлікт між вимогами сьогодення до рівня кваліфікації бібліотекаря і забезпеченням можливостей для його професійного зростання. Окрім того, низька зарплата, недостатнє визнання професії, відсутність системи матеріального стимулювання негативно впливають на мотивацію працівників до підвищення свого фахового рівня.

Сьогодні як ніколи зростає роль особистості кожного бібліотечного працівника, особливо в невеликих населених пунктах. Окремої уваги потребує сільський бібліотекар, оскільки з багатьох причин він залишився дещо відірваним від професійної спільноти.

Як засвідчили результати дослідження, громада значною мірою пов'язує перспективи розвитку бібліотек з професіоналізмом бібліотечних фахівців та культурою обслуговування. Водночас у суспільстві не завжди розуміють сут-

ність нашої професії. Інколи вважають, що у бібліотеці працюють випадкові люди, які здебільшого лише читають книги. Назріла необхідність зламати такий стереотип, підняти престиж бібліотечного фаху.

Зростанню професійної майстерності сприяє відчуття своєї необхідності, гордості за свою професію та установу, в якій працюєш. Як показало опитування, 72,3% бібліотечних працівників і трохи більше половини директорів мають це відчуття. Підставу керівникам пишатися своєю бібліотекою, в першу чергу, дають зацікавленість та професійність бібліотечних працівників, а також повага населення та користувачів до бібліотеки, її високий імідж у регіоні.

А от відчуття незадоволення від своєї роботи здебільшого викликано проблемами комплектування. Не додають оптимізму також зношені меблі, відсутність опалення та комфортних умов, недостатнє технічне забезпечення та слабка матеріально-технічна база. Засмучує бібліотечних працівників і неувага з боку місцевої влади.

Лише половина опитаних бібліотечних фахівців задоволені визнанням своєї професії з боку суспільства. Цей відсоток падає з року в рік. Так, у 1999 р. задоволених було дві третини. Очевидно, нові ринкові відносини не сприяли підвищенню іміджу бібліотечної професії. На сьогодні бібліотечні фахівці частіше отримують підтвердження свого визнання з боку громади, ніж з боку органів місцевої влади. Не свідчить про визнання бібліотечної професії в українському суспільстві ні заробітна плата (хоча деякі зрушення в цьому питання сьогодні відбулися), ні залишковий принцип фінансування галузі.

Бібліотечні фахівці заслуговують на визнання вже хоча б за те, що в нелегких умовах не лише продовжують самовіддано працювати, але й зберігають високий професіоналізм, здатність навчатися, опановувати нові процеси та технології. Так, переважна більшість опитаних підтвердила свою готовність до інноваційної діяльності. Половина опитаних фахівців має навички роботи з комп'ютерами та іншою технікою. Ще третина фахівців заявила, що якщо буде техніка – навчаться. Це дуже позитивно характеризує працівників публічних бібліотек, свідчить про прогрес у їх розумінні важливості застосування нових технологій. Адже в дослідженні „Соціальний портрет бібліотекаря" (1999-2000 рр.) відносно цього питання вони займали дещо іншу позицію.

О.О. Власенко
/м. Біла Церква/

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ АГРАРНИХ БІБЛІОТЕК ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Система вищої освіти нашої держави поступово входить до єдиного європейського простору вищої школи і науки. Світовий досвід доводить, що лише єдність освіти та науки є запорукою високої якості освіти. Це є і провідною вимогою Болонської угоди щодо інтеграції європейської вищої освіти. Важливе місце у вирішенні поставлених завдань посідає пристосування наших стандар-

тів, що склалися історично, до загальноєвропейських. У зв'язку із запровадженням кредитно-модульної системи виникає багато питань щодо перегляду навчального процесу. Відповідно ускладнюється робота аграрних бібліотек ВНЗ. Згідно з цією конвенцією, виникає необхідність надання студентам більшого часу для самостійного вивчення матеріалу, також до бібліотеки часто будуть звертатися й викладачі з метою написання методичних матеріалів, за темами семінарських занять і рефератів, ключовими поняттями, списком навчальної, наукової та методичної літератури і т.д.

Отже, роль аграрних бібліотек в житті ВНЗ посилюється, їм потрібно удосконалити форми обслуговування та переходити до нових електронних форм, більш адаптованих до змін, що відбуваються в системі вищої освіти.

Тому потрібно з'ясувати роль бібліотек у інформаційному забезпеченні вузівської аграрної науки.

Перша причина, чому бібліотека ВНЗ не може задовольнити ІП вчених, полягає у переважанні навчальної літератури: у фондах бібліотек не вистачає наукових публікацій.

Нові надходження іноземних видань майже відсутні, а бібліотеки не регулярно поповнюються авторефератами дисертацій, збірниками наукових праць тощо.

Також залишилася проблема книгозабезпеченості студентів; особливо низький рівень забезпечення студентів підручниками з нових дисциплін.

Для забезпечення якісного та повноцінного комплектування потрібно поповнювати картотеку книгозабезпеченості, яка надасть можливість проводити різноаспектний аналіз стану забезпеченості навчального процесу літературою, оперативно інформувати кафедри про стан книгозабезпеченості з окремих дисциплін, а також виявляти незабезпечені підручниками предмети.

Фінансова обмеженість та введення ринкових відносин у книжкову справу також негативно впливають на поповнення бібліотечних фондів.

Наступна причина – бібліотечного обслуговування, що має також негативні моменти, як неоперативне та неповне задоволення замовлень, погано організоване МБА та стан довідкового апарату.

Настав час усвідомити той факт, що інформаційно-бібліотечне обслуговування неможливо підняти на якісно новий рівень без комп'ютеризації.

Для цього необхідно:

- 22 аграрним бібліотекам ВНЗ розробити та впровадити в свою діяльність інновації, а також розширити координаційні зв'язки між сільськогосподарськими бібліотеками територіальних об'єднань;
- визначити пріоритетні напрями бібліотечної роботи, які можуть підвищити ефективність бібліотечного обслуговування;
- удосконалити інформаційно-масові заходи на допомогу навчально-виховному процесу;
- створити центри дистанційного навчання в університетських бібліотеках;
- удосконалити систему міжбібліотечного абонементу, застосовуючи нові ІТ.

Отже, інтеграція до загальноєвропейського простору створює певні проблеми щодо адаптації наших стандартів до загальноєвропейських. Для успішного розв'язання, даної проблеми потрібно, спільними зусиллями бібліотек та керівництва вузу, допомогти створити єдиний інформаційний простір аграрних бібліотек.

Н.О. Антошевська
/м. Київ/

ЮНЕСКО ЯК МІЖНАРОДНИЙ ЦЕНТР РОЗВИТКУ КОМУНІКАЦІЙ ТА ІНФОРМАЦІЇ

Новий світовий порядок формує стратегії міжнародної інтелектуальної співпраці для досягнення сталого миру і загального добробуту людства. Сучасна цивілізація перебуває у постійному русі, оновленні і пошуках розв'язання важливих глобальних проблем світового співтовариства: забезпечення гуманітарної безпеки шляхом впровадження доктрини культури миру і толерантності, збереження культурної багатоманітності, сприяння розвитку науки і нових високих технологій, формування правових та моральних цінностей інформаційного суспільства, розширення доступу до інформації і знань, віднесених до сфери глобального інтелектуального «блага».

ІКТ – традиційні або сучасні їх форми – надають людям в цілому світі надійні можливості розвитку. Проте країни, що не мають повноцінного доступу до інформаційних ресурсів, стикаються з обмеженнями довгострокового та стійкого розвитку.

Концепція суспільства знань базується на таких принципах, як свобода слова, широкий доступ до інформації та знань, сприяння культурному різноманіттю, рівний доступ до якісної освіти. Ця концепція у міжнародній діяльності ЮНЕСКО відтепер покликана бути одним з ключових напрямів на шляху досягнення цілей розвитку тисячоліття. Вона набуває особливого сенсу в новому контексті діалогу і співпраці на міжнародному рівні, затвердженому на світовому саміті, посвяченому суспільству знань, і чітко прописана в великих програмах та документах Організації.

Міжнародна програма розвитку комунікації (МПРК) відіграє в цьому напрямку ключову роль, оскільки спрямована на розбудову інформаційних ресурсів на основі вільного доступу до інформації. Зокрема, МПРК сприяє зміцненню потенціалу засобів комунікації в країнах, що розвиваються, на основі інновацій, які дозволяють найбільш ефективно реалізувати національний потенціал. Головні орієнтири в цій діяльності - свобода слова та забезпечення плюралізму у засобах масової інформації.

Вся діяльність ЮНЕСКО в галузі комунікації та інформації покликана скоротити цифровий розрив між розвинутими та менш розвинутими країнами. На шляху формування суспільства знань і скорочення розриву в галузі цифрових технологій Організація робить акцент на людський фактор: культурна та мовна різноманітність інформації, доступ до неї та її використання суспільством.

Реалізація провідної стратегії - зміцнення миру і людський розвиток у добу глобалізації через освіту, науку, культуру і комунікацію – здійснюється за такими напрямами:

1. розробка і просування універсальних принципів та норм з метою розв'язання світових проблем у профільних галузях компетенції, збереження і примноження інтелектуального надбання цивілізації;

2. розвиток плюралізму на основі визнання багатокультурності і дотримання прав людини;

3. сприяння становленню інформаційного суспільства шляхом забезпечення справедливого доступу та широкого використання глобальних інформаційних ресурсів.

На Всесвітньому Саміті з інформаційного суспільства (Женева, Швейцарія, грудень 2003 р.) було чітко визначено основні положення, зазначені в загальній декларації ЮНЕСКО про культурне розмаїття, а саме: інформаційне суспільство повинне базуватися на повазі культурної самобутності, розмаїття культур і мов, традицій і релігій, стимулювати цю повагу і сприяти діалогу між культурами і цивілізаціями.

У Плані дій до 2015 р. підкреслюється, що культурне розмаїття, яке стимулює повагу до культурної самобутності, традицій і релігій, є необхідною умовою розвитку інформаційного суспільства на базі діалогу між культурами та регіонального і міжнародного співробітництва та важливим фактором стійкого розвитку. У документі передбачені такі напрями діяльності, як:

- розробка міжнародної політики, яка б сприяла повазі, збереженню, розвиткові культурного і мовного розмаїття та культурної спадщини в рамках інформаційного суспільства, що відображено у прийнятих організаціями системи ООН документах;
- розробка національної політики і законодавства, завдяки яким культурні заклади (бібліотеки, архіви, музеї тощо) в інформаційному суспільстві могли б повною мірою виконувати свою функцію постачальників контенту (зокрема у традиційному та електронному форматі);
- підтримка зусиль з розробки і застосування ІКТ для збереження природної і культурної спадщини, забезпечення доступу до неї (зокрема, розробка систем забезпечення постійного доступу до архівної інформації у цифровому форматі, мультимедійного контенту у цифрових сховищах, а також підтримка архівів, бібліотек, зібрань предметів культури як пам'яті людства);
- підтримка діяльності місцевих органів влади у розробці політики забезпечення розмаїття форм цифрових та традиційних засобів масової інформації та комунікації з метою зміцнення місцевих та корінних громад;
- розвивати потенціал на місцях для розробки та розповсюдження програмного забезпечення місцевими мовами, а також контенту, актуального для різних прошарків населення, особливо у країнах, що розвиваються, та країнах з перехідною економікою;
- сприяння корінним народам та традиційним громадам в ефективному використанні свої традиційних знань та отримувати з цього вигоду;
- сприяння обміну знаннями і досвідом сприяння культурному та мовному розмаїттю на регіональному і субрегіональному рівнях;
- оцінка ролі ІКТ у культурній взаємодії та розробка програм і стратегій її підвищення.

Реалізація ЮНЕСКО цих принципів відбувається через сприяння розробці спеціальних стратегій, програм і проектів з метою підтримки культурного розмаїття та плюралізму, поширення новаторських форм міжкультурного спілкування; стимулювання розвитку самодостатніх ендогенних індустрій культури.

Н.В. Танатар,
А.Г. Федорчук,
Т.І. Третяк,
В.Г. Шишкіна
/м. Київ/

СУЧАСНИЙ СТАН МОНІТОРИНГУ ДОКУМЕНТАЛЬНИХ ПОТОКІВ ЗМІ

Основна проблема, з якою сьогодні зіткнулися сучасні пошукові системи в Інтернет і з якою стикається практично кожен користувач мережі, – надмір інформації.

Система шукає у документі необхідне слово або словосполучення, при цьому документ, що відповідає темі запиту, але не містить зазначених слів, буде проігнорований. Отже, виникла нагальна потреба в нових, більш зручних та досконалих інструментах роботи з інформаційними потоками.

Під «зручними інструментами для роботи з інформацією» розуміємо комп'ютерні програми, що допомогли б збирати й сортувати матеріали ЗМІ. Таких програм нині на ринку близько ста, проте всі вони спеціалізуються, як правило, на зберіганні середніх або великих обсягів інформації, мають прості пошукові можливості і/або тематичний рубрикатор, не пропонуючи будь-якого механізму якісного аналізу. І це не випадково: якісний аналіз тексту передбачає інтелектуальну оцінку таких нюансів, як емоції, погрози, характер відносин між об'єктами тощо. Таку оцінку здатна зробити лише людина.

При розв’язанні інтелектуальних завдань комп'ютерна програма має не замінити людину, а максимально полегшити її працю: по-перше, забезпечити її обмеженою вибіркою документів, відсіявши зайве, по-друге, надати умови для проведення оцінок. У російськомовному сегменті Інтернет можна виявити не менше десяти БД, орієнтованих на збирання й зберігання матеріалів ЗМІ. Найбільш відомі з них: «Артефакт» компанії «Интегрум-Техно»; система «Парк», від «Парк.Ру»; електронний кіоск Russian Story; Національна електронна бібліотека від НСН; «Медиалогия»; УИС РОССИя; каталог ЗМІ від «СМИ.Ру». Робота з усіма перерахованими джерелами, окрім «СМИ.Ру», платна, і всі їхні власники пропонують не тільки можливість ознайомитися з матеріалами ЗМІ, але й деякі моніторингові послуги. Але справжнім проривом в моніторингу ЗМІ стала поява систем аналізу текстової інформації.

Аналітичні системи розрізняються насамперед за типом даних, що підлягають обробці: повнотекстових або фактографічних. Методи обробки фактографічних даних відомі досить давно. Серед них останнім часом особливою популярністю користуються OLAP-аналіз і Data Mining (виявлення послідовностей, асоціацій, побудова дерев рішень тощо). Ці методи тією чи іншою мірою підтримуються всіма сучасними системами. Частково вони реалізовані в MS OLAP Services і в продуктах компанії Business Objects. Найповніше – в системі PolyAnalyst компанії Megaputer.

Методи аналізу текстів електронних ЗМІ поширені значно менше. Це, в основному, тематична рубрикація вхідного потоку документів і підрахунок слів та словосполучень, що трапляються в текстах. Найбільш відомими виробниками цих систем і окремих компонентів є канадська фірма «Hummingbird» (продукт Hummingbird Knowledge Management), а також російські компанії «Media Lingva» («Класифікатор»), «Megaputer» (TextAnalyst) і «Гарант-Парк-Інтернет» (її продукт реалізований на основі технологій американської фірми «InterMedia»). Для успішного застосування цих методів вхідний потік проходить попередню обробку, що включає в себе перегляд оператором, контроль орфографії, нормалізацію регістру тощо. Для подальшого контекстного пошуку та складних процедур аналізу, як правило, проводиться повнотекстове індексування змісту документів. Усі перераховані системи тією чи іншою мірою використовують процедуру контент-аналізу текстів.

Використання методології контент-аналізу обумовлено насамперед необхідністю отримання результатів відбору матеріалів незалежно від поглядів або вражень інформаційного аналітика. Об'єктивність при цьому досягається тим, що особисті переконання дослідника нівелюються процедурою формалізації та квантифікації тексту.

Головне, що об'єднує всі системи контент-моніторінгу, – це поєднання якісного й кількісного аналізу текстів. Покладаючи в рамках контент-аналізу кількісні оцінки на комп'ютер, аналітичні системи надають людині можливість якісної оцінки досліджуваних текстів, що допомагає фіксувати і структурувати нове коло знань для подальшого його аналізу. Таким чином, дані системи є новим кроком у роботі з інформацією, а недоліки надлишку інформації перетворюються на переваги. Адже, чим більша кількість різноманітних джерел буде проаналізована, тим повніше і якісніше буде інформаційний портрет досліджуваного об'єкту. Контент-моніторинг, таким чином, дає можливість об'єктивно проаналізувати суб'єктивність думок, відображених у великій кількості текстових матеріалів ЗМІ.

В.Д. Ясьмо
/м. Рівне/

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

В Законі України „Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки” зазначається, що ступінь розбудови інформаційного суспільства в Україні порівняно із світовими тенденціями є недостатнім і не відповідає потенціалу та можливостям України. Ефективність впровадження ІКТ у соціально-економічну сферу, рівень інформатизації окремих галузей і регіонів є низьким. Це призводить до поглиблення „інформаційної нерівності” між окремими регіонами, галузями економіки та різними верствами населення.

Тому одним з пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку інформаційного суспільства в Україні є широке впровадження новітніх ІКТ в усі сфери суспільного життя. Саме на їх основі передбачається побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, яке може забезпечити громадянам вільний доступ до інформації та знань, надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал.

Особлива увага надається запровадженню та використанню ІКТ у соціально-культурному розвитку суспільства. Зокрема:

- створенню загальнодержавних ІС у сферах освіти, науки, культури, охорони здоров'я й довкілля;
- збереженню культурної спадщини України шляхом її електронного документування;
- створенню необхідної технічної інфраструктури, електронних інформаційних ресурсів в архівах, бібліотеках та музеях;
- впровадженню ІКТ у бібліотеках, музеях та інших закладах культури, що сприятиме забезпеченню повного і потенційного доступу населення до надбань культури, писемності, традицій та звичаїв усіх корінних народів і національних меншин України;
- створенню в електронній формі архівних, бібліотечних, музейних та інших фондів закладів культури, формуванню відповідних інформаційно-бібліотечних та інформаційно-пошукових систем з історії культури, народної творчості, сучасного мистецтва України та інших;
- забезпеченню якості та доступності послуг освіти, науки, культури, охорони здоров'я за рахунок впровадження ІКТ тощо.

Для вирішення цих завдань важлива ефективна участь всіх регіонів країни у процесах становлення та розбудови інформаційного суспільства шляхом децентралізації та підтримки регіональних і місцевих ініціатив. З одного боку, це потребує узгодженості загальнодержавних, галузевих, регіональних програм та бізнес-проектів щодо розвитку і використання ІКТ в соціально-культурній сфері, а з іншого – удосконалення координації діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у створенні елементів інформаційної інфраструктури та реалізації соціально-культурних програм в регіоні.

Сьогодні на регіональному рівні реалізується низка програм соціально-культурного спрямування в галузях освіти, науки, культури, охорони здоров'я, сім'ї і молоді, правового і фізичного виховання, здорового способу життя, охорони довкілля, покликаних вирішити соціальні проблеми й поліпшити життя людей. Успішне виконання будь-якої програми значною мірою залежить від повноцінного інформаційного забезпечення кожного етапу її реалізації для проведення моніторингу її виконання, оцінки стану і прийняття управлінських рішень.

Інформаційна підтримка соціально-культурних програм в регіонах здійснюється інформаційно-аналітичними службами органів державної влади і місцевого самоврядування, бібліотеками, архівами, музеями, ЗМІ, навчальними, лікувальними, профілактичними закладами та іншими суб'єктами. Ефективність виконання цих програм переважно залишається низькою внаслідок недо-

статнього їх фінансування, неконкретності багатьох їх положень, дублювання і неузгодженості дій окремих суб'єктів, відсутності належного інформаційного супроводу. Результати їх виконання, як правило, не доводяться до широкого загалу, що не відповідає вимогам забезпечення прозорості і відкритості інформації про дії та ефективність влади.

Впровадження в останні роки в інформаційну інфраструктуру областей електронно-обчислювальної техніки і телекомунікаційних засобів активізувало використання ІКТ для пошуку, обробки, зберігання, доведення інформації, створення інформаційної продукції і надання інформаційних послуг. Для інформаційної підтримки соціально-культурних програм розвитку регіонів все більше використовуються документно-інформаційні ресурси бібліотек, архівів, музеїв як на паперових, так і на електронних носіях. Вони постійно поповнюють свої фонди актуальними профільними документами, враховуючи поставленні перед ними завдання щодо участі в реалізації регіональних програм. На основі ІКТ у бібліотеках створюються фонди електронних документів, які є документними масивами нової якості, що надають користувачам можливості дистанційного доступу до повнотекстових документів.

Різними інформаційними структурами регіону створюються власні ІР, в тому числі ЕР, в яких відбивається специфіка регіону, сучасний стан і перспективи його соціально-культурного розвитку, а саме: інформаційні бюлетені і списки, тематичні підбірки і довідки, бібліографічні покажчики, дайджести, аналітичні матеріали. Дедалі більшого поширення набуває інформаційна продукція аналітичного характеру, виконана бібліотеками, архівами, музеями на замовлення різних установ і організацій.

Особлива увага надається створенню спеціалізованих електронних документів довідкового характеру, електронних БД соціально-культурного спрямування „Освіта", „Молодь", „Діти", „Наука", „Актуальні проблеми культури", „Закон", „Край", „Здоров'я", „Зайнятість", „Наше місто" та інші. Вони мають підвищений попит і активно використовуються для інформаційного забезпечення соціально-культурних програм регіону.

У бібліотеках, архівах, музеях широко використовуються ІКТ для створення ІС, АРМ для комплектування, обліку, обробки, пошуку, зберігання, доставки документних фондів. Інформаційні структури областей також використовують мережу Інтернет для комплектування фондів, створення ЕР і надання різних інформаційних послуг. Організаційними формами використання Інтернет в бібліотеках для забезпечення користувачів інформацією стали Інтернет-центри, Інтернет-кафе, Інтернет-клуби, кабінети ділової інформації, медіатеки тощо. В мережі Інтернет бібліотеки розміщують веб-сторінки, веб-сайти, регіональні інформаційні портали та інші ресурси.

В областях України розвивається тенденція щодо інтеграції ІР, яка проявляється у створенні корпоративних БД – зведених каталогів і картотек, тематичних, фактографічних проблемно-орієнтованих БД, які надають суттєву інформаційну підтримку різним суб'єктам у забезпечені соціокультурного розвитку регіонів.

Реалізація завдань сьогодення зумовлює необхідність формування у кожному регіоні України інтегрованого інформаційно-комунікаційного середовища,

спроможного забезпечити ефективне використання ІКТ для створення і поширення інформації, забезпечення відкритого доступу до неї громадян. Перспективи використання ІКТ для соціально-культурного розвитку регіонів, пов’язані з створенням регіональної корпоративної автоматизованої інформаційної мережі, яка б оперативно надавала інформацію різним суб’єктам; кооперацією та координацією діяльності суб’єктів, залучених до реалізації регіональних програм; з підготовкою ЕР, локальних, розподілених, корпоративних БД для інформаційної підтримки соціокультурного розвитку регіонів; складанням аналітичних матеріалів для інформаційного супроводу регіональних програм.

Р.М. Щербан
/м. Рівне/

РЕГІОНАЛЬНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНІЙ ПРОСТІР: РІВНЕНЩИНА

Сучасне суспільство вступило в епоху глобальної інформатизації, де інформаційна діяльність стає провідним фактором соціально-культурного й суспільного розвитку. В суспільстві сформувався новий погляд на інформаційний простір, який впливає не тільки на освітнє середовище, але й на кожну людину зокрема. У зв'язку із цим виникає необхідність впровадження в освіту інноваційних методів, а також підвищення інформаційної культури особистості як одного з факторів процесу соціалізації. Невипадково Державна цільова соціальна програма "Школа майбутнього" на 2007-2010 р.р., затверджена Постановою Кабінетів міністрів України від 30 серпня 2007 р. № 1071, спрямована на удосконалення національної системи освіти, оновлення її змісту, підготовку учнів до життя в умовах інформаційного суспільства, інтеграцію української освіти в світовий освітній простір, забезпечення новітніх навчальних закладів сучасним матеріально-технічним обладнанням; електронними підручниками, посібниками; утворення інформаційно-бібліотечних центрів підвищення освітнього рівня учнів та педагогів.

Виходячи з накреслених даною програмою завдань, книгозбірнями Рівненської області, які більше п’яти років працюють в умовах об’єднання публічних і шкільних бібліотек, були поставлені цілі: інформаційне забезпечення розвитку якісної освіти та розвитку творчої особистості, здатної до самовдосконалення. Головною метою для реалізації поставлених цілей стало формування регіонального інформаційно-освітнього середовища.

Визначено завдання:

- створення регіонального корпоративного об’єднання медіа-центрів області;
- впровадження системи організаційної, технічної і технологічної взаємодії медіа-центрів;
- корпоративна обробка документів та формування бібліографічних і повнотекстових БД;

- створення веб-сайту «Освітній навігатор» за участю обласних бібліотек та установ галузі освіти;

- підвищення кваліфікації бібліотечних працівників;

- розширення сервісних послуг, підвищення повноти задоволення запитів користувачів на основі об'єднаних ресурсів.

Формування ЕР, представлення їх в мережі Інтернет здійснюється на корпоративних засадах, а саме: аналітико-синтетична обробка документів проводиться в рамках регіонального корпоративного об'єднання; медіа-центри публічно-шкільних бібліотек запозичують бібліографічні записи, створені членами корпорації, для поповнення власних електронних каталогів.

За участю Рівненської державної обласної бібліотеки (РДОБ), Обласної бібліотеки для дітей (ОБД) та Обласної бібліотеки для юнацтва (ОЮБ) формується веб-сайт „Освітній навігатор": (http://www.navigator.rv.ua.)– електронний путівник освітніми ресурсами. Кожна з цих установ самостійно розвиває та наповнює свій розділ в рамках положення про веб-сайт. Партнерами у формуванні веб-сайту стали: управління освіти і науки Рівненської ОДА, управління освіти Рівненського міськвиконкому, Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Мала академія наук учнівської молоді.

Розділ веб-сайту „Хочу знати" призначений для дітей молодшого шкільного віку та подає інформацію про безпеку життєдіяльності людини та її навколишній світ: про СНІД та наркоманію, про стихійні лиха, про шкідливість алкоголю і куріння, про самозахист в небезпечних ситуаціях тощо.

Розділ „Бібліоліцей" – для учнів навчальних закладів: інформація на допомогу у вивченні творчості українських та зарубіжних письменників (бібліографічні довідки, списки літератури, веб-посилання на інформацію про зарубіжних письменників і поетів).

„Педагогічна орбіта" – інформація на допомогу вчителю-предметнику (розробки уроків, сценарії заходів).

„Батьківська рада" – це поради батькам у вихованні дітей: як знайти підхід до внутрішнього світу дитини, як зростає сучасна молода людина тощо.

Розділ „Освітня Рівненщина" (створюється за участю установ галузі освіти) містить роботи учасників Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України; дослідницькі роботи талановитих учнів навчальних закладів Рівненської області; педагогічні інновації освітян Рівненщини.

В розділі „Корисні посилання" – електронні бібліотеки, веб-ресурси для вчителя та учня.

На районному рівні публічно–шкільними бібліотеками Березнівського району спільно з закладами освіти за сприяння районної адміністрації та РДОБ створено ресурс „Медіа-світ Березне" (http://berezne.libr.rv.ua), який об'єднує десять медіа-центрів: в центральній районній бібліотеці (ЦРБ), районній дитячій бібліотеці (РДБ), в загальноосвітніх школах, ліцеях, гімназії м. Березне та в селах Балашівка і Городище.

Ресурси медіа-центрів Березнівщини:

1. Фонд документів на традиційних носіях: книги, періодика.

2. Фонд документів на електронних носіях (CD і DVD):

- навчальні та навчально-допоміжні документи, зокрема електронні енциклопедії, словники;

- мультимедійні уроки, віртуальні музеї, аудіо-, відеоматеріали для створення учнівських робіт; навчальні програми забезпечення (програми обробки графіки та відеовидавничі програми);

- електронні повнотекстові БД, зокрема створені власноруч;

- електронні каталоги медіа-центру;

Кожний медіа-центр має власну веб-сторінку.

Технічне оснащення медіа-центрів таке: сучасні комп'ютери, принтери, сканери, мультимедійні пристрої, телевізори із плазмовим екраном, цифрові фотоапарати, швидкісний Інтернет.

Головну функцію взаємодії медіа-центрів Березнівщини виконує медіа-центр центральної районної бібліотеки, в якому працюють 4 осіб. На його веб-сайті представлені: повнотекстові документи Інтернет/Інтранет, інформація про нові надходження документів (зокрема на електронних носіях), електронні каталоги, кращий досвід педагогів Березнівщини. Розділ сайту „Школа грамотності" – це методична допомога для бібліотекарів, вихователів та батьків у розвитку читання, вихованні інформаційної культури учнів, знайомство з цікавою літературою для індивідуального і сімейного читання. На форумі обговорюються питання, які хвилюють молодь.

Спільними зусиллями спеціалістів всіх медіа-центрів готується Інтернет-газета „Планета 10". Про події, які відбуваються в „Медіа-світі Березне", інформують новини. Медіа-центр ЦРБ є постійно діючою школою підвищення кваліфікації працівників об'єднання медіа-центрів.

Розвитком регіональних інформаційно-освітніх ресурсів керує координаційна рада у складі спеціалістів обласних бібліотек та установ освіти, керівників медіа-центрів. На веб-сайті „Освітній навігатор" працює консультаційний центр. Надається практична та консультативна допомога в діяльності медіа-центрів під час виїздів на місця. На базі РДОБ працює тренінг-центр, де систематично підвищують кваліфікацію медіа-спеціалісти.

Зрозуміло, що зроблено лише перший крок на шляху до формування регіонального інформаційно-освітнього простору.

В планах: протягом 2008 р.- відкриття медіа-центрів в Костопільському, Сарненському, Володимирецькому районах; до 2010 р.- створення медіа-центрів в публічно-шкільних бібліотеках всіх районів області, організація Регіонального інформаційно-освітнього порталу.

Формування ЕР на корпоративних засадах установ та організацій різного відомчого підпорядкування породжує цілу низку проблем організаційного і психологічного характеру, над розв'язанням яких працюють фахівці бібліотек.

Створення регіонального інформаційно-освітнього простору Рівненщини є об'єктивною необхідністю сьогодення. Зважаючи на соціальну важливість поставлених завдань, необхідна підтримка в кожному районі з боку керівників місцевих органів влади, громадськості, залучення додаткових коштів.

Література:

1. Державна цільова соціальна програма "Школа майбутнього" на 2007-2010 роки // Основи здоров'я та фізична культура. – 2007. – С. 2 – 3.

2. Горлач Т. Поступ до школи майбутнього // Освіта України – 2008. - 4 квіт.

3. Григорьева Е. И. Информационное общество как фактор социализации [Електронний ресурс] // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки и культуры, образования и бизнеса : Материалы конференции «Крым 2004» - М. : ГПНТБ России, 2004. - 1 опт. диск (CD-ROM)

4. Ястребцева Е. Н. Школьный библиотечный медиацентр: от идеи до воплощения : Метод. рекомендации для библиотекарей, учителей и администраций школ. – М.: МО РФ, 2002. – 128 с.

Т.М. Костирко
/м. Миколаїв/

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ РЕГІОНУ

Важливою закономірністю формування і розвитку системи бібліотечно-інформаційних ресурсів (БІР) ВНЗ регіону є регіональна бібліотечна інтеграція, тобто процес бібліотечної взаємодії, що зближує бібліотечні механізми, які набувають форми регіональних угод і узгоджуються регуляторними міжбібліотечними органами. Саме в цій закономірності реалізується закон просторового системоутворення, що веде, зокрема, до формування регіональних об’єднань. Інтеграція всіх сфер бібліотечної діяльності відбувається в процесі адаптації — взаємопристосування різнорівневих підсистем, різноякісних блоків, компонентів і елементів. Розвиток корпоративного об'єднання бібліотек (КОБ) ВНЗ як складного організму відбувається шляхом подолання протиріч, підпорядкування власних цілей загальній меті розвитку, взаємного пристосування і трансформації елементів. Це здійснюється як за допомогою саморегуляції, так і керуючого впливу з боку суспільства.

У регіонах, що створили КОБ, звичайно відбуваються позитивні зрушення (прискорення темпів інноваційного розвитку та ін.), що має певний психологічний вплив на інші бібліотеки (регіони). Однак, дотепер ідея системного розвитку бібліотечної справи далека від реалізації. Труднощі і перешкоди на цьому шляху носять як суб'єктивний, так і об'єктивний характер. Суб'єктивні труднощі зумовлені живучістю відомчих меж та вузьковідомчими інтересами бібліотек; об’єктивні – насамперед, важким матеріальним становищем більшості бібліотек, що призводить до того, що їх основні зусилля спрямовані не на розвиток, а на виживання. Тому істотний вплив на нейтралізацію негативних тенденцій і стабілізацію бібліотечної справи може справити формування системи регіональної взаємодії бібліотек, зокрема на рівні бібліотек ВНЗ.

Високий ступінь взаємозалежності між окремими елементами бібліотечної справи означає, що здійснення великих заходів, наприклад впровадження автоматизації, задоволення потреб користувачів, зміни структури бібліотечних

фондів тощо, вимагають змін сформованих територіальних та інших бібліотечних зв'язків. До цього потрібно додати, що зі збільшенням масштабу і складності бібліотечної діяльності можливі більші втрати від невиправданих дій (неповне задоволення ІП, низька оборотність фондів, нераціональна витрата державних коштів та ін.). Унаслідок цього підвищуються вимоги до науково-обґрунтованого, пропорційного, взаємозалежного розвитку БІР, зокрема у ВНЗ регіону.

Система бібліотек і об'єднання БІР знаходяться в прямому зв'язку між собою. Формування КОБ відповідає меті (і сутності) системи бібліотек, що полягає в розвитку бібліотечної справи в інтересах усіх членів суспільства, а не окремих відомств і організацій, регіонів, груп населення. Процес об'єднання БІР охоплює структурні рівні організації бібліотечної справ.

Системотворчий механізм функціонування БІР виражається у формуванні бібліотечних об'єднанань різного рівня, що охоплюють організаційно і технологічно взаємозалежні бібліотеки одного та різних відомств. Види, регулярність, ритмічність та інтенсивність міжбібліотечних зв'язків багато в чому залежать від того, чи розташовані відповідні бібліотеки в межах одного населеного пункту або в сусідніх, в одному регіоні або значно віддалені одна від одної. Територіальна єдність бібліотек визначає бібліотеки, розташовані на певній території, повинні керуватися специфічними ІП населенням під час комплектування і використання бібліотечних фондів, проведення довідково-бібліографічної, інформаційної і науково-методичної роботи.

Довгостроковою загальною метою системи корпоративного керування є забезпечення стабільної ефективної роботи корпорації. Проблема зводиться до оптимальної корпоративної взаємодії бібліотек-учасниць КОБ. При цьому важливим є формування зовнішнього середовища регулярної дії на корпорацію і внутрішнього механізму погодження інтересів суб'єктів корпоративних відносин.

1. Концептуальний стрижень системи БІР ВНЗ регіону складають такі основні принципи: організаційно-структурна єдність БІР ВНЗ регіону; увага до відповідальності в межах функціонального розподілу при функціонуванні БІР; моніторинг інформаційних потреб, що динамічно змінюються; використання багатомодельності при підтримці системи БІР.

2. При створенні регіональної системи БІР ВНЗ необхідно враховувати три види компонентів: стратегічний (фінансовий), соціальний і політичний.

3. Подальший розвиток КОБ буде відбуватися залежно від фінансових можливостей ВНЗ та тенденцій розвитку системи бібліотечно-інформаційних центрів в Україні взагалі і в освітянській галузі зокрема. Терміни запровадження мережної інтеграції БІР в межах регіону будуть залежати від темпів створення регіональних центрів інформатизації, їх потужності та визначених пріоритетів розвитку.

О.Ю. Мар'їна
/м. Харків/

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ БІБЛІОТЕК РЕГІОНУ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕЧНИХ СИСТЕМ

Становлення регіональних бібліотечних систем є закономірним процесом розвитку бібліотек як соціально-комунікативних структур. Регіональні міжбібліотечні комунікації поєднують в єдину систему галузеві та територіальні форми бібліотечної діяльності, забезпечуючи тим самим взаємодію всіх бібліотек регіону з урахуванням їх відомчих, локальних та загальних інтересів. Це сприяє створенню єдиного бібліотечного інформаційного середовища регіону та його інтеграції з іншими установами соціоекономічної та культурної інфраструктури суспільства.

Основною особливістю та водночас найслабкішим місцем регіональних бібліотечних систем є взаємодія бібліотек різного відомчого підпорядкування та різного рівня інноваційної діяльності; стану технічної бази; телекомунікаційної інфраструктури, технологій, рівня кваліфікації персоналу, джерел та обсягів фінансування. З одного боку, саме різноманітність та відмінність бібліотек є стимулом до їх взаємодії та утворення регіональних бібліотечних систем (БС), але з іншого боку - їх різний стан функціонування та розвитку породжує проблеми міжбібліотечної комунікації. Це пов'язано з тим, що умови функціонування регіональних БС, форми та правила організації їх діяльності підкорюються правилам соціально-інформаційного керування. Організаційні та комунікаційні особливості регіональних БС роблять бібліотеки учасниками процесів створення єдиного інформаційного середовища суспільства.

Розв`язання даної проблемної ситуації повинно стати налагодження інформаційно-комунікаційної взаємодії бібліотек регіону на основі єдиної нормативно-правової та організаційно-технологічної політики з урахуванням нових соціально-інформаційних явищ. Інформаційно-комунікаційна взаємодія має базуватись на загальних інтерпретаціях обставин комунікації бібліотек та на засадах взаємозалежності, взаємовпливу, планування та підпорядкування. Міжбібліотечна комунікація повинна бути інтегрованою сукупністю всіх взаємодій бібліотек регіону, охоплюючи як організаційні, техніко-технологічні, так і управлінські процеси.

З точки зору організації комунікаційного середовища бібліотек, налагодження комунікаційної взаємодії має починатися з визначення та усвідомлення ролі міжгалузевих та горизонтальних комунікацій. Основою налагодження й гармонізації взаємодії бібліотек в регіональних БС повинні стати спільне бачення ефективності соціально-комунікативної взаємодії бібліотек, єдність цілей взаємодії, розуміння єдності інформаційно-комунікаційної політики.

Техніко-технологічна взаємодія повинна охоплювати всі рівні організації діяльності бібліотек, всі канали комунікацій: від традиційних документних до найсучасніших мультимедійних, охоплюючи всі процеси техніко-технологічної

комунікації, починаючи від локальної автоматизації робочих місць персоналу та закінчуючи вибором єдиного комунікативного формату.

Бібліотечна система регіону в організаційному та технологічному відношенні підкорюється певним правилам комунікації, відповідно до яких її учасники перестають бути абсолютно незалежними один від одного, у них з'являються спільні зобов'язання, відповідальність перед всіма учасниками, дія кожного з них тепер є водночас причиною та наслідком відповідних дій інших учасників. В процесі взаємодії кожен з учасників регіональної БС виконує опосередковано-управлінську функцію, оскільки бере участь в розробці, створенні та вдосконаленні механізму керування бібліотеками в рамках регіону. Всі учасники регіональної БС беруть участь в координації процесу комунікацій.

Концепція регіонального розвитку БС не нова, проте сьогодні вона знову знаходиться на початковій стадії формування з урахуванням нових соціально-комунікативних умов розвитку інформаційного суспільства. Змінюється логіка аналізу цього розвитку. Дедалі більше акцентується увага на системі керування соціально-інформаційними процесами взаємодії бібліотек, які традиційно є комунікаційними структурами. Регіональні БС розглядаються як центри соціальної діяльності, як провідники комунікаційної культури сучасного суспільства, що орієнтується на знання та інновації.

Л. Колос
/м. Київ/

ПРОЕКТ «РЕСУРСИ БІБЛІОТЕК У БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ»

Проект «Ресурси бібліотек у боротьбі з корупцією», який здійснюється Міжнародним благодійним фондом захисту та сприяння розвиткові бібліотек України та Національною парламентською бібліотекою України (НПБУ), набирає потужності і, зацікавленість проектом зростає. У березні-квітні розгорнулася інформаційна кампанія під гаслом «Формуємо антикорупційну свідомість суспільства – слово бібліотекам!». Її мета – широка просвітницька робота, вироблення непримиренного ставлення громадян України до будь-яких проявів корупції.

На базі НПБУ, а також Вінницької, Полтавської, Закарпатської та Дніпропетровської обласних універсальних наукових бібліотек здійснюється опитування читачів та учасників заходів стосовно їх ставлення до корупції, працюють виставки антикорупційної літератури та періодики, в рамках Тижнів антикорупційної роботи викладаються основи правознавства, читаються лекції, семінари. Огляди літератури та інформація про реалізацію проекту розміщуються на сайтах усіх зазначених бібліотек та у засобах масової інформації.

Анкетування, результати якого будуть оцінені згодом, вже сьогодні свідчить про неабиякий інтерес до проекту з боку молодіжної аудиторії, педагогів, юристів, науковців. Декого дивує, що у боротьбу з корупцією включилися бібліотеки: мовляв, це завдання держави, а не закладів культури, але більшість до-

бровільних учасників опитування вітають бібліотеки з початком важливого руху, який може об'єднати усіх небайдужих громадян України, усіх покликаних чинити опір корупції й хабарництву або за своїм службовим обов'язком, або за покликом громадянського сумління. Студенти вважають, що настав час урядові виявити політичну волю і здійснити жорсткі заходи, проголошені у документі «На шляху до доброчесності», затвердженому Указом Президента України у вересні 2006 р. Дехто переконаний, що вже настав час Президентові відзвітувати перед суспільством про виконання Концепції подолання корупції в Україні, а Парламенту внести зміни в антикорупційне законодавство, яке на сьогодні є надто поблажливим, передбачивши більш сувору міру покарання за злочини, пов'язані з корупцією.

Висловлюючи свої думки і пропозиції, залишаючи в анкетах телефони й адреси, користувачі бібліотек (і самі бібліотекарі) готові активно включитися в протидію корупції, у діалог із владою у різних сферах її діяльності. І таких – п'ята частина від загальної кількості опитаних у НПБУ.

У великій залі НПБУ встановлено комп'ютер з принтером, придбаний за кошти проекту і підключений до Інтернет. Тут бажаючі працювати в антикорупційному напрямі мають доступ до відповідної БД і першоджерел. За місяць 257 осіб ознайомилися з потрібними їм матеріалами, а це - початок серйозної антикорупційної роботи.

Однією з найболючіших для бібліотек проблем упродовж останніх років була корупційна, по суті, схема тендерних закупівель, що значно ускладнювало процес закупівлі книжок, канцтоварів, оргтехніки тощо. Це питання гостро звучало на круглих столах, а також на громадських слуханнях, що 18 березня пройшли в Закарпатській ОУНБ. У Резолюції громадських слухань його розв'язання делегували народним депутатам, представникам місцевої та державної влади.

Вирішення цього питання на рівні парламенту в кінці березня 2008 р. стало першим вагомим успіхом - не лише нашим, а й усіх демократичних сил держави.

На громадських слуханнях, що пройшли 10 квітня у Полтавській ОУНБ, було прийняте звернення до Президента України з приводу його обіцянки: допомогти у побудові приміщення для Обласної дитячої бібліотеки. Це наш конкретний крок на шляху сприяння розвиткові і захисту закладів культури.

У рамках проекту продовжується конкурс на тему: "Корупція: борітеся – поборете!", який зацікавив журналістів, науковців і працівників бібліотек. Підсумки конкурсу буде підбито у травні. Кращі матеріали щодо викриття фактів корупції будуть надруковані у спецвипуску журналу «Бібліотечна планета» та у додатку до нього, тираж якого буде поширений серед 18 тисяч бібліотек України.

Журі конкурсу очолює Президент Міжнародного благодійного фонду захисту та сприяння розвиткові бібліотек України, академік НАН України Іван Дзюба.

Матеріали стосовно проекту розміщено на сайтах:
http://www.nplu.kiev.ua – Національна парламентська бібліотека України
http//www.libr.dp.ua – Дніпропетровська ОУНБ
http://www.biblioteka.uz.ua – Закарпатська ОУНБ
http://www.library.vn.ua/shows/koruptsia_vistavka.html – Вінницька ОУНБ

http://www.library.poltava.ua – Полтавська ОУНБ
http://www.irp.poltava.ua – Регіональний інформаційний портал Полтавщини
http://www.zak-umvs.gov.ua/pages/29.02.08/blank01.htm – Сайт Закарпатського управління внутрішніх справ
http://www.vin.gov.ua/web/vinoda.nsf/web_alldocs/DocBDKS2 – сайт Вінницької ОДА.

В.П. Жукова
/м. Харків/

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ЯК ЧИННИК БЕЗПЕКИ ПРАЦІ ТА ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ДІЯЛЬНІСНОГО СЕРЕДОВИЩА БІБЛІОТЕКИ

Головними елементом дослідження безпеки професійно-діяльнісного середовища (ПДС) є персонал бібліотеки в процесі виробничої діяльності. Захворювання та нещасні випадки на виробництві спричинятимуть суттєві економічні витрати держави, бібліотеки або організації, якій вона підпорядкована. Тому всебічна турбота про охорону праці, проведення активної соціальної політики стає першочерговим завданням для роботодавців і керівництва підприємств, державних і профспілкових органів. Докорінна перебудова методів керування економікою вимагає відповідного наукового та організаційного забезпечення охорони праці. Забезпечення здорових, безпечних і високопродуктивних умов праці стає важливим чинником функціонування бібліотеки. Тому потрібно зберігати цінний кваліфікований кадровий ресурс, створювати для нього належні умови праці, забезпечувати гуманний психологічний і моральний клімат у трудовому колективі.

Безпека ПДС бібліотеки відповідно до життєвих потреб персоналу оцінюється за соціальними критеріями. Визнання цього положення означає, що поряд з метою вдосконалити бібліотечне обслуговування за рахунок інноваційних перетворень, організацію виробничого процесу сучасної бібліотеки необхідно підпорядковувати соціальній меті, спрямованій на задоволення потреб працівників у безпеці щодо якості ПДС.

Мета соціального захисту бібліотеки формується в результаті двостороннього процесу. З одного боку – це відображення потреб кожного бібліотечного працівника, задоволення яких він має право вимагати від адміністрації (належні умови праці, правовий захист, можливість кар'єрного зростання тощо). З іншого боку – соціальна мета, яка характеризує усю систему цілей та ефективність керування персоналом. Вона досягається шляхом реалізації індивідуальних потреб, цінностей та мотивів кожного працівника з урахуванням загальних цілей бібліотеки. Це потребує від керівництва бібліотеки пошуку можливостей упорядкування та диференціації потреб персоналу. Одним із шляхів розв'язання проблеми є об'єднання індивідуальних потреб, цінностей та мотивів у колективні. У ПДС бібліотеки чільне значення мають потреби персоналу, опосередковані у

вигляді цінностей, які формують певні мотиві та зумовлюють конкретні цілі. Тому безпека у ПДС, з одного боку, є життєвою потребою бібліотечного персоналу, де цінністю виступає його здоров'я та життя. Метою кожного окремого працівника бібліотеки стає уникнення ризику, небезпеки, збереження фізичного та психічного здоров'я, а соціальною метою керівництва та колективу бібліотеки – створення безпечних умов праці, запобігання ризикам та загрозам.

ПДС бібліотеки є комплексом умов, які впливають на розвиток бібліотеки та на ефективність праці персоналу формі чинників середовища. Фізичні, хімічні, біологічні, психофізіологічні, соціально-психологічні чинники середовища можуть бути небезпечними для здоров'я. Основні вимоги щодо якості ПДС та соціального захисту під час виробничої діяльності полягають у реалізації потреби у безпечних умовах і відсутності негативного впливу чинників ПДС на ефективність та якість праці персоналу бібліотеки.

В умовах автоматизації бібліотечне виробництво набуває рис індустріального. Цей факт вимогає нових стратегічних управлінських рішень: вивчення і проникнення норм охорони праці з інших галузей до сфери бібліотечної діяльності. Масові технології повинні створити безпечне середовище, яке і стане одним з критеріїв якості бібліотечної роботи.

Таким чином, соціальний захист є чинником якості ПДС бібліотеки. Для реалізації завдань соціального захисту необхідна розробка управлінських рішень щодо вдосконалення ПДС у напрямі задоволення соціальних потреб персоналу і виховання культури здоров'я та безпеки праці у персоналу бібліотек.

Н.Н. Мухамедьяров
/м. Сімферополь/

ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «БІБЛІОТЕРАПІЯ» І «БІБЛІОТЕЧНА ВАЛЕОЛОГІЯ»

Серед основних людських цінностей є здоров'я, яке є одним із особливо значимих чинників у життєдіяльності суспільства, соціальних груп та окремих індивідуумів. У цьому зв'язку особливого значення набуває формування та розвиток відносно нового напряму бібліотечної діяльності: бібліотечної валеології.

Незважаючи на інтенсивний розвиток бібліотечної валеології як одного з перспективних напрямів бібліотечних досліджень, його терміносистема поки що знаходиться на первинній стадії свого становлення. Немає загальновизнаного тлумачення обсягу і змісту базового поняття. Наводимо авторське визначення: бібліотечна валеологія – один із розділів бібліотекознавства, що вивчає і розробляє питання історії, теорію, методику та організацію бібліотечної діяльності, спрямованої на захист і підтримання здоров'я особи соціуму.

Поняття «бібліотерапія», яке вперше з'явилося в 1916 р. у США, набуло в сучасному бібліотекознавстві поширення як «лікування за допомогою книги». Відомий фахівець у галузі бібліотерапії Ю.М. Крешер вважає її наукою про закономірності, механізми, способи збереження й зміцнення фізичного і духовно-

го здоров'я, цілісності особистості в несприятливих умовах через синтезування ситуацій читання спеціально підібраної літератури (2003 р.).

Усебічний аналіз спеціальної літератури, а також ресурсів Інтернет дає змогу розглянути співвідношення понять «бібліотечна валеологія» та «бібліотерапія» на прикладі чотирьох основних концепцій: тотожності, автономії, ієрархії, інтеграції (взаємозв'язку).

Концепція тотожності полягає в наданні зазначеним поняттям однакового обсягу і змісту, розгляді їх як синонімічних. На наш погляд, ця концепція некоректна, оскільки поняття «бібліотечна валеологія» за своїм змістом і суттю значно ширше, ніж поняття «бібліотерапія».

Концепція автономності полягає в цілковитій самостійності, непов'язаності даних понять. Ця концепція теж сумнівна, оскільки обидва поняття розкривають сутність бібліотечної діяльності, спрямованої на підтримку здоров'я окремої особистості і/або соціуму, що свідчить про їхню спорідненість.

Концепція ієрархії полягає в підпорядкованості одного поняття іншому. У цьому сенсі поняття «бібліотерапія» є підлеглим поняттю «бібліотечна валеологія», оскільки розкриває лише частину бібліотечної діяльності, пов'язаної переважно з читанням книг з лікувальною метою. Бібліотечна валеологія – значно ширше поняття, що відбиває зміст діяльності бібліотек, спрямованої не лише на лікування хворих людей за допомогою літературних джерел, а й на підтримку здоров'я завдяки книгам, ізовиданням, кінофотофонодокументам, електронним документам та ін.

Концепція інтеграції (взаємозв'язку) полягає у взаємозумовленості понять «бібліотечна валеологія» і «бібліотерапія», що співвідносяться як ціле і частина на ґрунті доцільності їх об'єднання для вивчення і розроблення проблем бібліотечної діяльності, пов'язаної зі збереженням, підтримкою і поверненням здоров'я особистості, соціуму за допомогою бібліотечних засобів, методів, продуктів і ресурсів.

Отже, бібліотечна валеологія складається поки що з низки пролегомен – попередніх знань, що є вступом до наукової дисципліни, яка потребує більш поглибленого вивчення. Те саме стосується формування уявлення про місце бібліотек у формуванні культури здорового способу життя українського суспільства.

С.Н. Криворотенко
/г. Краснодар/

КОМПЬЮТЕРИЗАЦИЯ КРАЕВЕДЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БИБЛИОТЕК

В настоящее время, благодаря активизации государственной библиотечно-информационной политики, процесс компьютеризации краеведческой информационно-библиотечной деятельности заметно активизировался. Внедряется новая информационная техника, используются передовые формы обслуживания пользователей, расширяются информационные возможности познания на-

циональных, этнических, природно-демографических, культурно-исторических, языковых традиций региона.

Процесс компьютеризации привел к активному использованию в наиболее крупных библиотеках страны информационных технологий в сфере сбора, хранения, обработки и передачи краеведческих документов для создания, управления и эксплуатации электронных краеведческих информационных ресурсов.

Исследование показало, что большинство отечественных библиотек сегодня оснащены компьютерной техникой и имеют доступ к Интернет, формируют краеведческие электронные каталоги и БД. Отрадно, что количество их библиографических данных постоянно растет.

В эпоху глобализации и новых электронных технологий началось активное внедрение автоматизации в процессы краеведческой деятельности библиотек Краснодарского края. С появлением компьютеров стало возможным формирование краеведческих ЭК новых поступлений документов. Кроме того, в автоматизированном режиме стала проводиться подписка на периодические издания краеведческой направленности. Начали активно создаваться новые краеведческие БД, электронные картотеки статей, периодики и т.д.

Несмотря на то, что информационные технологии широко внедряются в краеведческую деятельность библиотек, они эффективны не в той мере, как ожидалось. В силу сложной финансовой ситуации и состояния информационных, кадровых, трудовых ресурсов, слабой материальной базы и т.д. каждая библиотека решает проблемы автоматизации краеведческой деятельности самостоятельно. Разобщенность библиотек, отсутствие унифицированной политики формирования краеведческих информационных ресурсов затрудняет создание единого краеведческого информационного пространства в стране. Для преодоления этих трудностей необходимо прежде всего проведение кардинальных реформ в области краеведческой деятельности библиотек. Среди них:

1) формирование правовой, нормативно–регламентирующей базы развития краеведческой деятельности библиотек;

2) координация и кооперация формирования единого краеведческого информационного фонда и информационно-библиотечного обслуживания;

3) перевод краеведческой информационно-библиотечной деятельности на инновационные технологии;

4) создание краеведческой библиотечно-информационной компьютерной сети;

5) организация хранения электронных краеведческих информационных ресурсов;

6) инвестирование в создание современной общенациональной системы краеведческой информации и другие.

Формирование и развитие краеведческого информационного взаимодействия библиотек, создание единой программно–технологической среды и вебсайтов «Библиотечное краеведение» позволит достичь высокого уровня доступности краеведческих информационных ресурсов в регионе и их эффективного использования. Это в значительной степени определяет стратегическое развитие библиотечного краеведения на государственном уровне.

М.М. Кузнєцова
/м. Харків/

КОРПОРАТИВНА ВЗАЄМОДІЯ БІБЛІОТЕК У СТВОРЕННІ КРАЄЗНАВЧОЇ ЕЛЕКТРОННОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Упровадження новітніх ІТ забезпечує нині новий рівень розвитку краєзнавчої діяльності публічних бібліотек України. З переосмисленням пріоритетів та змінами традиційного стилю у своїй краєзнавчій роботі публічні бібліотеки розпочали засвоєння сучасних ІКТ та мережі Інтернет. Це розширило можливості здійснення однієї з найголовніших функцій бібліотек, яка полягає у створенні, опрацюванні краєзнавчої інформації та її оперативному донесенні до користувачів.

Публічні бібліотеки України забезпечують доступ до ЕК та БД краєзнавчої тематики через розділи «Краєзнавство» або «Реґіон», розміщені на головній сторінці їх веб-сайтів. Проте такий доступ поки що залишається локальним. Як правило, в означених розділах користувачів більш за все цікавлять каталоги та БД інтегрованої краєзнавчої інформації бібліотек реґіону. Це позбавляє їх необхідності відвідувати декілька веб-сайтів, дає змогу значно заощаджувати час. Найоптимальнішим засобом укладання та функціонування таких каталогів і БД є корпоративна каталогізація, сутність якої полягає в об’єднанні публічних бібліотек для спільного створювання та інтеграції регіональних краєзнавчих ресурсів на основі нових ІТ.

Корпоративна взаємодія публічних бібліотек не є новим напрямом краєзнавчої діяльності. Бібліотечні корпорації існували й раніше, коли були організовані зональні об’єднання бібліотек, що створювали зведені краєзнавчі каталоги. Але при традиційному способі здійснення цієї роботи існували певні проблеми, пов’язані з постійним зростанням кількості краєзнавчих документів, відсутністю оперативності у наданні їх користувачам, зумовленою тривалою аналітико-синтетичною обробкою. За допомогою ІТ здійснюється переведення карткових зведених краєзнавчих каталогів в електронний формат, що спрощує традиційну роботу з дублювання паперових каталожних карток. Натомість постало питання співіснування традиційних та електронних краєзнавчих каталогів і картотек. Насамперед, в умовах комп’ютеризації відбулися зміни, спрямовані на автоматизацію внутрішніх процесів краєзнавчої діяльності та трансформацію форм взаємодії бібліотек – від традиційних засобів до електронних. Певною мірою ці прогресивні зміни відбилися і на якісному донесенні краєзнавчої інформації до користувачів. Окрім того, виникли широкі можливості створення нових інформаційних продуктів та ресурсів з краєзнавства. Завдяки розширенню кола носіїв краєзнавчої інформації спостерігається зростання об’єктів комплектування краєзнавчих фондів бібліотек на електронних носіях. Важливим є те, що у корпоративному краєзнавчому ЕК користувачеві надається бібліографічна інформація про друковані документи нарівні з електронними (офлайн на CD-R та онлайн). Таким чином, корпоративні об’єднання створюють у регіоні єдиний інформаційний простір сукупності бібліотек, який сприяє більш ефективному

впровадженню та використанню ІТ. У цьому сенсі головна перевага публічних бібліотек полягає в можливості здійснювати обробку краєзнавчих видань у корпоративній мережі для запобігання дублювання бібліографічних записів.

Створення корпоративного краєзнавчого ЕК сприятиме: 1) поширенню єдиного програмного забезпечення; 2) систематизації краєзнавчих ресурсів; 3) предметизації ресурсів через розроблення словника предметних рубрик; 4) стандартизації та каталогізації, тобто запровадження єдиного бібліографічного запису краєзнавчих продуктів. Вирішення цих взаємопов'язаних питань дасть змогу побудувати якісні ЕК та БД місцевого, регіонального і національного рівнів з меншими витратами. Створені спільні краєзнавчі інформаційні продукти внаслідок взаємодії бібліотек з часом посядуть вагоме місце і стануть важливою складовою системи регіональних бібліотечних ресурсів у мережі Інтернет, надавши можливість публічним бібліотекам України розвиватися та успішно функціонувати в електронному середовищі.

О.О. Ісаєнко
/м. Київ/

ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЧНИХ СКЛАДОВИХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ В ПРОВІДНИХ БІБЛІОТЕКАХ УКРАЇНИ

Вивчення технологічних інновацій в інформаційному обслуговуванні проводилось в 2006-2007 рр. безпосередньо в бібліотечних установах і охопило 4 національні бібліотеки України, 4 державні бібліотеки України, 3 бібліотеки іноземних держав, що розташовані на території України, та 3 бібліотеки провідних вищих навчальних закладів країни державної та недержавної форми власності[1].

[1]Національні бібліотеки України: Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського (НБУВ; http://www.nbuv.gov.ua/), Національна парламентська бібліотека України (НПБУ; http://www.nplu.kiev.ua/, http://profy.nplu.org/), Національна наукова медична бібліотека України (ННМБУ; http://www.library.gov.ua/), Національна бібліотека України для дітей (НБУД; http://www.chl.kiev.ua/);

державні бібліотеки України: Державна науково-технічна бібліотека України (ДНТБУ; http://ntbu.ru/), Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського (ДНПБУ; http://www.library.edu-ua.net/), Державна історична бібліотека України (ДІБУ; вебсайту немає), Державна бібліотека України для юнацтва (ДБУЮ; http://www.4uth.gov.ua/);

бібліотеки іноземних держав: Центр знань та інформації Британської Ради (ЦЗІ БР; http://www.britishcouncil.org/uk/ukraine-about_us-where_in_ukraine-kyiv-services.htm), Інформаційний центр та бібліотека Гете-Інституту (ІЦБ ГІ; http://www.goethe.de/ins/ua/kie/wis/bib/ukindex.htm), Медіатека-Інформаційний центр Французького Культурного Центру (МІЦ ФКЦ; http://www.ifu.com.ua/?s=3&p);

бібліотеки ВНЗ: Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка (НБ КНУШ; http://lib-gw.univ.kiev.ua/), Науково-технічна бібліотека ім. Г.І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» (НТБ КПІ; http://library.ntu-kpi.kiev.ua/), Міжнародний бібліотечно-інформаційний центр ім. Ярослава Мудрого Міжрегіональної Академії управління персоналом (МБІЦ МАУП; http://www.iapm.edu.ua/biz/).

Дане дослідження складалося з таких етапів:

- анкетування (загальні відомості про роботу бібліотеки);
- аналіз технологічної документації (технологічні інструкції, технологічні карти тощо), що стосується усіх процесів, форм і засобів інформаційного обслуговування, розроблялась, з 1980 року і затверджувалась у кожній бібліотеці;
- технологічний аналіз процесу документовидачі з основного (а при його відсутності – з підсобного або відкритого) фонду бібліотеки;
- узагальнення даних про інформаційні послуги, зокрема платні, а також інформаційні продукти, бібліотеки;
- вивчення через призму задоволення ІП користувачів наповнення, зручності користування та інформативності веб-сайту бібліотеки, масиву ЕР з Інтернет - / Інтернет -доступом, а також виконання інформаційних послуг в дистанційному режимі з використанням веб-сайту.

Робота бібліотек аналізувалась за відповідними технологіями інформаційного обслуговування: технології документного обслуговування; технології довідково-бібліографічного обслуговування; технології реферативно-аналітичного та концептографічного (прогностичного) забезпечення; технології виставкової, навчальної, виховної, дозвіллєвої та культурно-просвітницької роботи, організації наукових, мистецьких та інших заходів, популяризаторської, рекламної і маркетингової діяльності та PR-менеджменту (паблік рілейшнз) – так звані технології групових заходів і масової діяльності; технології «експертний висновок» в галузі книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства та суміжних дисциплін; технології невластивих для бібліотеки видів діяльності.

Об’єктом нашого дослідження були технології надання бібліотечно-інформаційних послуг (видача документів у читальний зал та на абонемент, виконання усної фактографічної довідки, консультування при роботі з довідково-пошуковим апаратом бібліотеки, адресний пошук в БД, підготовка і проведення комплексного науково-інформаційного культурно-просвітницького мистецького заходу тощо). Аналізувався зміст послуги, порівнювались аналогічні послуги різних бібліотек, шляхом детального вивчення технологічних особливостей їх надання. Значна увага приділялась унікальним видам послуг, нетиповій формі або нетрадиційному способу їх реалізації. Вивчались інноваційні технологічні складові, які в різний час впроваджувались на відповідних виробничих ділянках бібліотеки. Виокремлювалися і зіставлялися різні види ефектів від впровадження інновації, визначалась її корисність і доцільніст.

Л.А. Білименко
/м. Київ/

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВІДДІЛІ ГАЗЕТНИХ ФОНДІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО

Як об'єкт інформаційних відносин, бібліотека є і творцем, і користувачем ІР. Одним із важливих показників успішного руху на шляху до інформатизації суспільства є стан доступності ресурсів для читачів. На сьогоднішній день великі перспективи є в організації електронного обміну документами, який значно збільшить довідково-інформаційну спроможність окремих книгозбірень, надасть додаткові зручності користувачам, сприятиме збереженню бібліотечних фондів. У структурі фондів книгозбірень збільшується вага електронних БД, створюється централізована система пошуку інформації, бібліотеки підключаються до Інтернету і тим самим формується єдиний інформаційний простір України.

Починаючи з 2004 р., відділ газетних фондів НБУВ працює над формуванням електронного каталогу (ЕК) періодичних видань України (газет). Пріоритетним напрямом роботи бібліографів відділу є створення зведеного ЕК газет, який надасть користувачам більш широкі можливості для пошуку інформації, створить додаткові, нетрадиційні пошукові елементи, дозволить здійснювати пошук за декількома елементами одночасно.

В процесі роботи приділяється велика увага зовнішньому стану газет. Близько половини з них потребує реставрації, і тому співробітники підрозділу шукають нові шляхи і технології для збереження часописів. Донедавна це було перенесення газет на мікроносії з метою створення страхового фонду найбільш цінних у науковому та історичному відношенні вітчизняних газет. По-перше, це дає змогу зберегти унікальні фонди газет, по-друге, читачі отримують доступ до потрібної інформації. Мініатюризувати наші видання ми почали на початку 60-х років минулого сторіччя. Частина фондів була перенесена на мікрофільми, але технологія їх виготовлення і перегляду виявилася дуже незручною. Це були видання 1917-1921 років. Якість паперу цих газет виявилася дуже низькою, тому й мікрофільми були не дуже якісні. Потім було зроблено ще декілька спроб розпочати цю роботу на більш якісному рівні. Вдалим виявився 1995 рік. Тоді було перенесено на мікрофільми газети політичних партій, рухів, релігійних конфесій, національних меншин, що проживають в Україні, за період 1989-1993 років, а також центральні видання 1991-1993 років. Якість зазначених мікроносіїв була досить високою. Роботу виконувала американська фірма на власному обладнанні. У 2003-2004 роках на мікрофільми перенесли газети «Кіевлянинь» 1913-1919 рр., «Боротьба» 1917-1919 рр., «Відродження» 1918 р. та «Державний вісник» 1918 р. Але процес мікрофільмування на даний час вже застарів, і співробітники звернулися до інноваційних технологій, які б дали змогу зберегти цінні газетні підбірки.

Так, у 2005 р. у відділі газетних фондів було започатковано перенесення оригіналів газет на сучасні електронні носії – CD-R. Вже зроблені цифрові копії

газет «Буковина» 1897 р., «Кіевская мысль»- ілюстр.додаток 1910 р., «Краківські вісті» 1940-1945 рр., «Культура і побут» 1927 р., «Радянська Україна» 1943-1944 рр. Провадяться роботи по перенесенню на CD-R газети «Нова Рада» 1917-1919 рр. Подальша робота по оцифровуванню фондів потребує зваженості та планомірності.

Отже, бібліотекам необхідно утверджувати себе в інформаційному світі – послідовно, наполегливо і грунтовно. Поки що бібліотека і структури, які займаються збиранням, обробкою, збереженням і поширенням даних в електронному вигляді, не є жорсткими конкурентами. Навіть навпаки: наявність цифрових масивів знімає якусь частину читацького навантаження з книгозбірень.

Отже, головні завдання, які на сьогодні постали перед працівниками газетного відділу НБУВ, підпорядковуються забезпеченню збереження інформації, створенню комп'ютерної інформаційної системи, електронних копій газет, представленню їх у системах глобальних комп'ютерних комунікацій.

Н.Ф. Самохіна
/м. Київ/

ФОРМУВАННЯ ЗІБРАННЯ ЧАСОПИСІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО

Сьогодні газетний фонд НБУВ – це найбільша колекція газет у державі, яка нараховує понад 200 тис. річних комплектів газет.

Відділ газетних фондів НБУВ комплектується виданнями, що видаються в Україні, українською діаспорою за межами України, російськомовними виданнями держав СНД та іноземними газетами. Комплектування здійснюється за передплатою, отриманням обов'язкового примірника та нетрадиційними шляхами (дарунки, газетообмін тощо). За хронологічним принципом у відділі зберігаються: газети України з 1818 р.; газети Росії з 1732 р.; іноземні часописи з 1760 р. Мова видань: українська, російська, іноземні мови. За типом: центральні газети України (загальноукраїнські), обласні, міські, районні, газети різних політичних партій, рухів, конфесій, відомчі та вузівські багатотиражки, приватні та рекламні видання, колгоспні (до 1985 р.), видання Росії, російськомовні газети близького зарубіжжя, видання далекого зарубіжжя.

Щорічну передплату газет Відділ газетних фондів НБУВ здійснює, аналізуючи повноту надходження обов'язкового примірника документів України (ОПДУ) за попередній рік, відмови на запити читачів, вивчення каталогу передплатних видань на предмет виявлення нових газет. Передплата газет здійснювалася бібліотекою з часу її заснування і є суттєвим доповненням до фондів ОПДУ. По-перше, газети України передплачуються з метою оперативного надходження до читального залу (газета потрапляє до користувача в день її виходу, на відміну від обов'язкового примірника, який надходить протягом 10–15 діб, або один раз на місяць). По-друге, російські видання, видання країн СНД та за-

рубіжних країн надходять до НБУВ лише за передплатою. По-третє, передплачений примірник заповнює можливі лакуни у фонді в разі недоотримання бібліотекою ОПДУ деяких газетних видань. Передплачений примірник газет використовується читачами від 2 до 4 років, поки на полицю не покладуть оправлені обов'язкові примірники: архівний та перший читацький.

За весь період існування газетного фонду в ньому виникли прогалини. Це стосується як деяких назв видань, річних комплектів, і окремих номерів. Відділ провадить щодо цього інтенсивну пошукову роботу. Щоб уникнути прогалин у комплектуванні газетних фондів, співробітники відділу співпрацюють майже з усіма київськими та великою кількістю обласних та районних редакцій та видавництв; низка передплачується безпосередньо в редакціях.

Фонд іноземних газет комплектується переважно, дарунками, що надходять до НБУВ. Це газети, які передають до відділу газетних фондів Міністерство закордонних справ, посольства багатьох країн світу. Допомагає і Представництво Європейської комісії в Україні, передаючи у бібліотеку такі видання, як "Le Monde", "International Herald Tribune" та ін. Як дар від Народного Руху України надійшла до відділу газетних фондів колекція перших «неформальних» видань, що нараховує тисячі номерів (з 1988 р.), Інститут досліджень діаспори передав 254 річні комплекти газетних видань (з 1985 р.).

До послуг користувачів відділу створені АРМ, відкрито доступ читачам до мережі Інтернет, до передплачених НБУВ: IP повнотекстової БД «Центральная пресса России» (близько 50 найбільш популярних російських центральних газет: офіційні джерела ("Российская газета", "Красная звезда", ИТАР-ТАСС тощо), незалежних видань та англомовних газет, у тому числі "The Moscow Times"; реферативної БД Scopus; інформаційних продуктів видавництва наукової літератури Elsevier тощо; БД відділу газетних фондів. На електронні носії перенесено декілька найбільш цінних та пошкоджених газетних видань, що відкрило доступ користувачам до цих документів. Останнім часом набувають поширення газети на сучасних носіях, компакт-дисках.

Газетні фонди НБУВ відіграють активну роль у задоволенні інформаційних запитів читачів. Різноманітні за своїм складом, обсягом, хронологією, мовою та державною приналежністю газетні видання надають можливість сучасній людині отримувати інформацію, яка допомагала б їй розібратися в найскладніших явищах життя.

І.З. Держко
/м. Львів/

МЕТОДИ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ЕЛЕКТРОННИХ ЖУРНАЛІВ У НАУКОВИХ БІБЛІОТЕКАХ (НА ПРИКЛАДІ ЛЬВІВСЬКОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМ. В. СТЕФАНИКА НАН УКРАЇНИ)

Традиційно бібліотеки завжди надавали читачам доступ до друкованих видань зі своїх фондів, та у сучасному інформаційному середовищі цього виявляється замало. Розвиток ІТ, поширення електронних публікацій у світі, поява Інтернету спричинили радикальні зміни в діяльності бібліотек та необхідність переосмислення ними своєї ролі і функцій в умовах інформаційного середовища. Тому, окрім доступу до зібрань у своїх фондах, бібліотеки розширюють пропозиції для користувачів і надають їм інформацію не лише в друкованому, а й в електронному вигляді.

Одним з видів такої інформації, яка особливо динамічно розвивається, є електронні журнали і різного типу БД наукової періодики, доступні за посередництва Інтернету. Розвиток цього виду електронних документів є надзвичайно швидким, тому працівники бібліотеки повинні оперативно інформувати користувачів про надання доступу або зміни у доступі до електронних часописів.

Наскільки Інтернет розширив доступ до інформації, добре видно на прикладі Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. У 2007 р. в ЛНБ почав працювати Комп'ютерно-інформаційний центр імені Омеляна і Тетяни Антоновичів, у якому встановлено 16 робочих станцій для читачів. З цих терміналів користувачам надається доступ до електронного каталогу бібліотеки, наявних у бібліотеці ЕР, а також до Інтернет та його наукових ресурсів.

Подамо систему розповсюдження інформації про наукові ЕР, які пропонуються читачам у ЛНБ:

- інформування з допомогою інформаційних щитів;
- розповсюдження інформаційних листків зі списком науково-інформаційних он лайн-ресурсів, їх описом і Інтернет-адресами;
- ведення веб-сайту бібліотеки, на якому подано інформацію про інтернет-адреси часописів і он лайн БД та можливість їх використання;
- у комп'ютерно-інформаційному центрі ЛНБ стартовою сторінкою Інтернет-оглядача є перша сторінка електронного каталогу ЛНБ WEB-OPAC інтегрованої бібліотечної системи ALEPH. На цій сторінці розміщено гіперпосилання "Електронні ресурси ЛНБ", яке спрямовує читача на веб-сторінку з інформацією про наявні у бібліотеці повнотекстові електронні БД.

Вважаємо, що поєднання методів (інформування за допомогою інформаційних щитів, інформаційних листків, розміщення інформації на сайті ЛНБ та оголошення безпосередньо на першій сторінці каталогу) дало змогу швидко поширити інформацію про електронні журнали серед читачів нашої бібліотеки.

М.С. Полєва
/м. Київ/

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ВЕРСІЙ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ: СОЦІОЛОГІЧНЕ ВИВЧЕННЯ

Періодичні веб-видання можна класифікувати таким чином:

1) аналоги друкованих видань;
2) видання, які існують тільки в Інтернеті;
3) змішані видання.

Інтернет-версії періодичних видань можемо розподілити їх за відповідністю до традиційних аналогів на: Інтернет-газети та Інтернет-журнали. Інтернет-газети – це періодичні веб-видання, які часто оновлюються і, здебільшого, спеціалізуються на новинах. Інтернет-журнали – періодичні веб-видання, насамперед аналітичного характеру. Існують як спеціалізовані, тематичні, так і громадсько-популярні Інтернет-видання.

Однією з важливих переваг використання Інтернет-версій періодичних видань є зручність користування, адже інформація здебільшого організована за такими принципами: горизонтальна подача (на першій сторінці охоплено всі теми, за допомогою гіперпосилань читач переходить на ті, які його цікавлять) та вертикальна система (всі матеріали структуровані за тематикою). Звісно, є інші варіанти – такі, як натискання на активні кнопки, перехід на статті за фотографіями тощо.

Для користувача веб-версією періодичного видання є низка переваг: зокрема, наявність архіву, що надає ще більше можливостей (наприклад, відстежувати події за певний проміжок часу; функція пошуку по сайту, завдяки якій можна за ключовими словами знайти всі статті з певної теми та ін.) Також, здебільшого в Інтернет-версіях є засоби зв'язку з редакцією, з іншими користувачами, що дає можливість висловити свою думку з того чи іншого питання, внести свої зауваження та пропозиції. Проводяться й різного роду опитування на сайті, що дає змогу визначити інтереси читачів, а також популярність окремих тем і матеріалів видання. Однією з цікавих функцій є розсилка анонсів матеріалів, де викладено короткий зміст статті та посилання на сайт.

З точки зору привабливості Інтернет-версії періодичних видань також мають переваги перед друкованими аналогами, адже вони кольорові, містять фотографії, малюнки, інколи навіть рухомі зображення. Ще однією їх позитивною характеристикою є швидкість подання і розміщення інформації, на відміну від більшості друкованих видань, де про певну подію поточного дня читачі дізнаються лише наступного дня. Слід зауважити, що Інтернет-версія видання є також і своєрідною візитною карткою друкованого оригіналу. А для нової періодики онлайн-версія виступає ще й рекламою.

Крім переваг, звичайно, Інтернет-версіїї мають і низку недоліків. Одним з найголовніших є законодавча неврегульованість, адже, незважаючи на те, що мережні періодичні видання виконують практично ту саму функцію, що й традиційні, статусу засобів масової інформації вони не мають. Не менш складним

та актуальним є питання вільного доступу до Інтернет-версій періодичних видань в Україні, де зараз тільки невеликий відсоток населення має вільний доступ до мережі. Крім того, значна кількість людей, особливо старшого покоління, не вміють користуватись комп`ютерною технікою та програмним забезпеченням.

Нами було проведене соціологічне вивчення методом анкетування використання друкованих та електронних версій періодичних видань, отримано такі результати:

- із 100 опитаних респондентів тільки 35% користуються Інтернет-версіями періодичних видань, 76% більше користуються друкованими виданнями або тільки ними, 14% більше користуються електронними виданнями і ще 10% приблизно порівну друкованими і електронними;
- як основне обмеження використання Інтернет-версій газет та журналів - 43% опитаних зазначили власну прихильність до друкованої форми періодики, 39% - проблеми вільного доступу до мережі Інтернет, 18% - невміння користуватись комп'ютерною технікою;
- серед осіб до 30 років 48,6% обирають друковані видання, 31,4% - електронні, 20% - друковані і електронні приблизно порівну; віком від 30 і до 45 років – 88,6% - друковані видання, 5,7% - електронні і 5,7% порівну; відповідно серед старших 45 років – 93,4% обрали традиційні видання і по 3,3% віддали перевагу електронним та обрали ті й інші порівну.

Н.М. Носкіна
/м. Київ/

ЕТИКО-МОРАЛЬНИЙ АСПЕКТ КУЛЬТУРИ БІБЛІОТЕЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Покладена на бібліотеки місія - служіння читачеві - вимагає постійного звертання до проблем взаємин бібліотекаря і користувача. І тут на перший план виходять такі норми етикету, як привітання та звертання. Ми звикли, що відвідувач вітається, заходячи до залу. Норма ж етикету передбачає, що першим має вітатися не гість, а господар, тобто бібліотекар. Тим самим створюється атмосфера доброзичливості, що й визначає подальші відносини читача з бібліотекарем. Норма етикету передбачає і певні вимоги до мови бібліотекаря. Розмовляти треба правильною літературною мовою. Важливим фактором у спілкуванні бібліотекаря з читачем є й культура слова. В індивідуальній бесіді з відвідувачем потрібен спокійний, доброзичливий тон. В разі потреби використання незрозумілої читачеві бібліографічної термінології слід її пояснити. Спокійна, виважена мова справляє на співрозмовника гарне враження. Бібліотекар має уникати категоричних відповідей. В нашій мові достатньо засобів, які можуть пом'якшити відмову (зокрема інтонація, використання таких зворотів, як "вибачте, будь ласка", "перепрошую") і не образити читача.

Один з основних принципів бібліотечної роботи – точність і своєчасність виконання запиту користувача, а також дбайливе ставлення до його робочого часу. В разі неможливості виконання замовлення в обумовлений професійною інструкцією термін доречно запропонувати відвідувачеві переглянути газети або ж довідники з відкритого доступу, ознайомитися з виставкою, з новими надходженнями.

Дуже важливо, як ми зустрічаємо читача, спілкуємося з ним, як виявляємо готовність виконати замовлення, які умови роботи створено в читальному залі. Добре освітлення, свіже повітря, тиша, – це ті складові, що забезпечують комфорт. Особливої уваги з боку бібліотекаря потребують читачі похилого віку та інваліди. Необхідно вчасно надати посильну допомогу таким людям.

Етичні норми, внутрішня культура бібліотекаря повинна позитивно впливати на читача. Користувач не завжди може самостійно зорієнтуватися в такій великій бібліотеці, як НБУВ, де багато спеціалізованих залів, каталогів, картотек. Допомогти читачеві розібратися у бібліотечній технології, підказати найефективніші шляхи задоволення його читацьких потреб – обов'язок бібліотекаря. Необхідне тактовне пояснення, яке не спричинить роздратування у читача.

Безумовно, дуже багато залежить від особистості бібліотекаря, від його ставлення до своєї роботи. Бути привітним, доброзичливим, обов'язковим, пунктуальним, ввічливим – його обов'язок. Бібліотекар зобов'язаний вміти керувати нестандартною ситуацією, передбачати її перебіг і можливі наслідки. Для цього необхідно опиратися не лише на інтуїцію, почуття, а й на науку, психологію, етику. Для бібліотекаря важливі високий інтелект, грамотність, ерудиція і, зрозуміло, висока кваліфікація, професіоналізм. У нашій професії, яка належить до сфери обслуговування і спілкування, важливу роль відіграє також і зовнішній вигляд бібліотекаря. Професія бібліотекаря вимагає від працівника бути охайним, мати смак в одязі, зачісці та косметиці.

Контингент читачів НБУВ дуже різноманітний: від професора, доктора наук до людини, яка вперше переступила поріг нашої бібліотеки. І кожен читач має право розраховувати на особливу увагу і кваліфіковану допомогу в отриманні необхідної інформації, досконале знання бібліотекарем фонду свого відділу, його кількісного і якісного складу, а також знань не лише бібліотечних дисциплін, а й історії, літератури, географії, щоб у разі необхідності надати кваліфіковану допомогу. Нормою поведінки бібліотекаря в даному разі повинні бути два загальнолюдські правила поведінки : "Не зашкодь", "Давайте казати один одному компліменти".

Л. Кононученко
/м. Київ/

ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ В ОУНБ УКРАЇНИ

Зміни у соціальному, політичному та економічному житті України певним чином вплинули на розвиток та різноманіть ІП користувачів. Ці тенденції зумовили необхідність переходу до інтенсивного процесу реалізації інформаційних функцій бібліотек на основі впровадження ІТ. Інформатизація бібліотечної сфери докорінно змінює уявлення про документальні комунікації в суспільстві, збільшує можливості бібліотек, змінює характер їх функціонування.

До теоретичних основ вивчення впровадження інформатизації в бібліотеках звертаються сучасні науковці в галузі бібліотекознавства, документознавства та інформатики, ,які відзначають, що ІТ змінює увесь світ бібліотеки як соціальної організації й зумовлює її розвиток і мету діяльності, наукове пізнання, технологію праці, обслуговування та задоволення ІП, рівень організації, економіку, кадри, професійну етику, організаційну структуру тощо. Проводяться локальні соціологічні дослідження спрямовані на вивчення ІП користувачів в умовах оновлення бібліотечних технологій.

Створення найсучаснішої комп”ютерної техніки та впровадження ІТ суттєво вплинули на розвиток бібліотечної справи в Україні. Роль комп’ютерних мереж в інформаційній діяльності стрімко зростає, і бібліотеки дедалі частіше стикаються з практичними питаннями роботи з комунікаційними технологіями. У світовій інформаційно-бібліотечній практиці накопичений великий досвід міжбібліотечного обміну копіювальних послуг з оплатою авторських прав, різні системи електронної доставки документів. Сьогодні всі бібліотеки мають справу з різними ресурсами: паперовими та електронними носіями, тобто бібліотеки є посередниками між безмежним потоком інформації і користувачами.

Запровадження ІТ є важливим фактором впливу на організацію діяльності та внутрішню структуру бібліотек, передбачаючи обслуговування користувачів через електронний каталог, тематичні БД, роботу із сканером, надання у користування СД-ROMів тощо. Традиційними об’єктами впровадження ІТ в бібліотеці є: комплектування й облік літератури, каталогізація, обслуговування користувачів, підготовка бібліографічних покажчиків і ретроспективних друкованих каталогів, довідково-бібліографічне обслуговування. Нові можливості бібліотек внесли суттєві корективи і у формування фондів, і в організацію обслуговування користувачів. На сучасному етапі електронна форма інформації дає змогу зберігати її надійніше й більш компактно та поширювати набагато оперативніше і ширше. Розвиток процесів інформатизації суспільства, комп’ютеризація діяльності соціальних інститутів (шкіл, вузів, фірм, системи охорони здоров’я), з якими громадянин стикається в реальному житті, змінили вимоги людей до бібліотечного обслуговування, що привело до змін у читацькому складі, мотивах звернення до бібліотек, читацьких пріоритетах, а це, в свою чергу, вплинуло на склад ІР бібліотек.

Інтернет надає нові можливості для розвитку бібліотечних технологій: комплектування фондів, використання електронної пошти при проведенні внутрішньодержавного й міжнародного книгообміну, формування електронних ІР, каталогізації, довідково-бібліографічного інформування, інформаційне обслуговування (електронна доставка документів).

Особливістю нинішнього періоду є активне включення бібліотек в процес створення локальних та регіональних комп'ютерних мереж, впровадження ІТ та створення власних електронних ІР. Ця робота здійснюється в усіх ОУНБ держави паралельно з вивченням ІП споживацьких категорій.

Відкриття Інтернет-центрів сприяло збільшенню підтримки з боку владних структур, привернуло увагу до книгозбірень засобів масової інформації, громадських організацій, закладів освіти та наукових установ, а також стимулювало інноваційний підхід бібліотекарів до обслуговування користувачів. Завдяки участі у проектах благодійних фондів, міжнародних програмах практично кожна регіональна бібліотека відкрила свій Інтернет-зал, де користувачі не тільки одержують доступ до ЕР, але й можуть пройти курс навчання роботі в Інтернет.

На сьогодні інформаційні центри в бібліотеках України забезпечують доступ для широкого загалу до ІР і послуг. Необхідно підвищувати кваліфікацію бібліотечних працівників на всіх рівнях, які б поєднували знання бібліотечної справи та ІТ на рівні наповнення ІР, ведення електронних каталогів, використання ІПС, електронних посібників тощо. Водночас необхідне налагодження міжбібліотечної взаємодії із застосуванням ІТ.

О.Л. Промська
/м. Рівне/

ОСОБЛИВИЙ ЖАНР БІБЛІОГРАФІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Особливим жанром покажчиків бібліографічних посібників є путівник по бібліографічних посібниках та довідкових виданнях. У фахових публікаціях використовуються й інші словосполучення для позначення цього жанру покажчиків: путівник, бібліографічний путівник, путівник по літературі, путівник по довідково-бібліографічних виданнях, путівник по бібліографічній літературі та довідкових виданнях, покажчик первинних документів і бібліографічних посібників. Зрозуміло, що така кількість варіантів призводить до певної плутанини, тому доцільніше для постійного використання залишити лише одне визначення. Найбільш відповідним здається термін «путівник по бібліографічних посібниках та довідкових виданнях», оскільки саме він найточніше характеризує зміст даного типу видання.

Один з перших у світі путівників по бібліографічних посібниках та довідкових виданнях Шарля-Віктора Ланглуа «Керівництво з історичної бібліографії» було опубліковано в 1896 р., поширення путівники набули лише з середини ХХ ст.

Путівник має певні характерні риси, що відрізняють його від «звичайного» покажчика бібліографічних посібників. Це видання обов'язково має ретроспек-

тивний характер. Путівник обліковує не лише бібліографічні посібники, а й довідкові матеріали, іноді - основні монографії, збірники статей, періодичні та продовжувані видання. Адже у путівнику відображаються найбільш цінні джерела. Важливою рисою цього жанру покажчиків є його дидактична спрямованість.

З погляду змісту путівники поділяються на універсальні, галузеві, тематичні. А залежно від їх читацького призначення виокремлюють рекомендаційні і науково-допоміжні. Вони зорієнтовані насамперед на тих, хто займається самоосвітою, та науковців-початківців. Важливе значення путівник має також й для бібліотекарів.

На території колишнього СРСР цей жанр поширюється з 30-х рр. XX ст. З'являються універсальні, галузеві, тематичні путівники.

В Україні жанру путівника, на жаль, приділялося дуже мало уваги. Наприклад, зовсім відсутній досвід створення універсального путівника по бібліографічних посібниках та довідкових виданнях. Галузеві путівники представлені в недостатній кількості.

На особливу увагу заслуговує праця відомого українського літературознавця і бібліографа Л.І. Гольденберга „Бібліографічні джерела українського літературознавства", що була видана двічі (1977 р. і 1991 р.). Це видання поєднало у собі всі характерні риси, притаманні путівнику, і в методичному відношенні залишається зразком для складання путівників з інших галузей знань.

Перетворення у суспільстві призводять до того, що цей жанр також зазнає змін. Так, впровадження новітніх технологій у сучасне життя створило передумови для появи електронного путівника. Зокрема, Російська національна бібліотека в 2003 р. розпочала проект створення універсального віртуального путівника по бібліографічних посібниках і довідкових виданнях. Путівник має складатися з окремих, але взаємопов'язаних частин: путівник по загальних бібліографічних посібниках і довідниках, галузеві путівники. На веб-сайті бібліотеки (http://www.nlr.ru) вже представлені галузеві путівники з педагогіки та філософії.

Необхідно зауважити, що використання терміну «путівник по бібліографічних посібниках та довідкових виданнях» подеколи суперечливе. Як зазначав Б.Л. Кандель, виникають ситуації, коли бібліографічний посібник безпідставно визначається як путівник по бібліографічних посібниках та довідкових виданнях, та навпаки - ситуації, коли в підзаголовку до видання, де це необхідно, термін «путівник» відсутній. Зрозуміло, що подібні випадки негативно впливають на сприйняття та розуміння особливостей цього жанру покажчиків бібліографічних посібників. Зокрема, таку невідповідність бачимо на прикладі бібліографічного покажчика „Бібліографічні джерела українського літературознавства, мовознавства та фольклористики (1990-2002)" Р.С. Жданової. Хоча в анотації зазначено, що дане видання є продовженням відомого путівника Л.І Гольденберга, воно, по суті, не є путівником. Покажчик Р.С. Данової, дійсно, окрім бібліографічних посібників, інформує про довідкові видання, але на цьому його схожість із путівниками по бібліографічних посібниках та довідкових виданнях вичерпується.

Цей жанр необхідно розвивати. На сучасному етапі в Україні залишається цілий комплекс проблем, пов'язаних з жанром путівника, починаючи від термінологічних -навколо поняття «путівник по бібліографічних посібниках та довідкових виданнях» - та завершуючи відсутністю сформованої системи путівників, якої так потребує сучасна українська наука.

А.О. Скнар
/м. Київ/

ПОТРЕБИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ В ІНФОРМАЦІЇ ТА КОНТРОЛІНГ

Контролінг як явище має особливу історичну сутність (саме в перехідні міжформаційні або трансформаційні проміжки часу), що полягає, з одного боку, в концентрації та централізації зусиль, з іншого – в негативних наслідках ціноутворення, спричинених монополістом (державними установами або підприємствами різних форм власності). Проте глибоке вивчення економіко-математичних аспектів спостережень над монополістичними станами дозволяє з більшою впевненістю регулювати та контролювати процеси, що відбуваються в економіці на мікро- і макрорівнях, провадити демонополізацію в тих галузях, де цього вимагають інтереси суспільства. Все це відображається на ціновій політиці, стані споживчого ринку, монетарній політиці та валютному регулюванні.

Контролінг поширюється не лише на облік фактів діяльності підприємства та супровідні прямі контрольно-ревізійні процедури, спричинені специфічним занепокоєнням менеджменту діяльністю того чи іншого підрозділу. Контролінгова діяльність є постійним узагальнюючим процесом систематизації інформації планово-економічної та фінансової спрямованості. Цей процес охоплює всі стадії виробництва і розподілу продукції та характеризується власними підходами до розв'язання задач таких суміжних наук, як мікроекономіка, бухгалтерський облік та аудит, фінансовий менеджмент та інші, для яких цілеспрямований розвиток суб'єкта економічного господарювання розкривається через аналіз можливостей досягнення цілей з урахуванням ресурсних обмежень.

Функції контролінгу визначаються метою створення цієї системи. Вони поділяються на основні та спеціальні. До основних функцій належать: 1) планування процесів господарської діяльності (логістика, виробництво, збут, інвестування), для цього створюється нормативно-довідкова база, визначаються обсяг і структура необхідної інформації, розробляються методики складання планів за часом та змістом; 2) облік показників контролінгу на основі методів і критеріїв оцінки діяльності підприємства та його структурних підрозділів, для цього визначаються потреби системи управління в необхідній інформації, розробляється система показників контролінгу та звітні форми для збору та обробки даних; 3) аналіз тенденцій, відхилень від прогнозованих показників, для цього визначаються контрольовані показники за часом та змістом, знаходяться відхилення методом порівняння фактичних і прогнозованих даних, фактори впливу на від-

хилення, дається оцінка та інтерпретація відхилень, систематизуються дані з метою виявлення позитивних і негативних тенденцій у роботі підприємства.

Роль контролера як захисника бізнесової етики розкривається через такі функціональні моменти:

– навички (контролер підготовлений для впровадження та керування контролінговими системами, а етика – це просто ще одне застосування контролю);

– супроводження (контролер вже діє як супроводжуючий інтереси акціонерів, ця функція аналогічна супроводу етичних питань);

– орієнтація в правилах (контролер сам чітко дотримується правил як відповідно до застосувань бухгалтерського і фінансового аналізу, так і відповідно до інших наук, тому спонукає інших дотримуватись правил),

– об'єктивне суддівство (етика вимагає чітких оцінок, до яких контролер звик у своїй повсякденній діяльності);

– професіоналізм (контролер є одним з основних професіоналів, що працює у структурі, і для нього є суттєвим вплив на порушення етики середовища).

Якщо комусь може здаватись, що контролінг не має своїм застосуванням процеси у вищих навчальних закладах, то це не так. Сферою особливої уваги тут є планування та складання розкладів занять викладачів з їх подальшою оптимізацією. Це стосується оптимального використання ресурсів (з проекцією на вартість залучення спеціалістів, викладачів, на фінансування курсів і напрямів від студентів-контрактників та бюджету). Контролер має бути залучений до таких процесів:

– планування та розробка розкладу для студентів, слухачів та викладачів з визначенням заробітних плат і надходжень;

– зберігання та передача інформації щодо запланованого навчального навантаження та необхідних для навчального процесів ресурсів;

– контроль відпрацьованого часу (відомостей і бухгалтерських звітів) та фактично витрачених ресурсів, включаючи як безпосередні витрати для того чи іншого курсу, так і допоміжні – загальногосподарські, а також забезпечення літературою.

І.Й. Коваленко,
Т.О. Судіна
/м. Харків/

РЕФЕРАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ

Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В.О. Сухомлинського (ДНПБ) - галузевий науково-дослідний, науково-інформаційний, методичний та координаційний центр мережі освітянських бібліотек Академії педагогічний наук України (АПН) та Міністерства освіти і науки України (МОН), головною метою якого є інформаційне забезпечення потреб розвитку педагогічної науки, освіти й практики, зокрема, через підготовку системи вторинних документів

(бібліографічних, реферативних та оглядово-аналітичних) у традиційному та електронному вигляді.

Аналізуючи науковий і практичний досвід підготовки реферативної інформації з психолого-педагогічних питань в Україні, фахівці ДНПБ дійшли висновку, що саме такі документи недостатньо висвітлюються в загальнодержавній реферативній БД "Україніка наукова"" та її паперовому варіанті – Українському реферативному журналі «Джерело» серія 3: «Соціальні та гуманітарні науки. Мистецтво». Учасниками науково-дослідної роботи (НДР) «Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України» (2003-2007 рр.) під науковим керівництвом кандидата історичних наук, доцента В.І. Лутовинової було визначено сегмент галузевого представлення публікацій науково-методичних та науково-практичних часописів, зареєстрованих ВАК України і внесених до загальнодержавної реферативної бази даних. До структури ДНПБ введено відділ науково-реферативної інформації, укомплектований кадрами з відповідною підготовкою, який, після узгодження дій з Національною бібліотекою України ім. В.І. Вернадського, з 2006 р. розпочав надавати реферативну інформацію про публікації в 11, а з 2007 р. - ще в 7 науково-методичних та науково-практичних часописах наукових установ АПН та МОН. Реферуються найбільш вагомі, актуальні праці науковців, дослідження педагогів-новаторів, публікації, які висвітлюють інноваційні процеси і новітні тенденції розвитку науки і виробничої практики освітян в Україні та за кордоном.

Реферативний напрям роботи – новий в діяльності ДНПБ. Його актуальність визначається тим, що реферативна інформація як складова системи вторинних ІР є загальноприйнятою формою обміну науковими досягненнями. Саме реферативні БД і реферативні журнали здійснюють оперативне інформування різних категорій споживачів інформації про літературу, яка видається, надають найсуттєвіший фактографічний матеріал, сприяють ретроспективному пошуку публікацій, інформують про досягнення в суміжних галузях знань. Вони відіграють важливу роль в організації творчої праці вченого і фахівця-практика, орієнтуючи їх у безмежжі інформації, розкривають зміст книжкових видань, збірників наукових праць, матеріалів наукових конференцій, статей з періодичних та продовжуваних видань тощо.

Досвід засвідчив перспективність реферативного напряму роботи, що знайшло відображення у новій НДР ДНПБ за темою «Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України» (2007-2011 рр.), науковий керівник кандидат історичних наук О.М. Яценко. Реферативне забезпечення користувачів у цій роботі визначено як важлива складова у створенні моделі інформаційно-аналітичного забезпечення освітян.

Окрім аналітико-синтетичного опрацювання наукових часописів та подання рефератів в електронному вигляді згідно з єдиною методикою національної системи реферування НБУВ та ІППІ, реферативний відділ на основі реферативної продукції, створеної у ДНПБ, формує систематизовану реферативну БД з психолого-педагогічної тематики разом з фахівцями медіа-центру бібліотеки, які розробили власну модель електронного формату всеукраїнської

галузевої реферативної БД. Налагоджено стабільний процес поповнення її рефератами. Реферативна БД виставлена у локальній мережі, проте найближчим часом вона буде доступна віддаленим користувачам WEB-порталу ДНПБ (http://www.library.edu-ua.net; e-mail: dnpb@i.ua). Вивчаються можливості створення таких інформаційних документів, як реферативні огляди, призначені, в першу чергу, освітянам управлінської ланки.

З метою забезпечення повноти та оперативності інформаційно-реферативного обслуговування користувачів проектується створення всеукраїнського галузевого сегменту реферативної інформації спільними зусиллями ДНПБ та близько 30-ма освітянськими бібліотеками педагогічних та інженерно-педагогічних ВНЗ України III–IV рівня акредитації, що виконуватимуть реферування своїх періодичних видань. Кооперація освітянських бібліотек у формуванні ІР буде базуватися на взаємній зацікавленості сторін щодо досягнення якісно нового рівня обслуговування вчених і спеціалістів освітянської галузі.

В.Н. Пазухина,
В.Н Довгалева
/г. Краснодар/

ОТРАСЛЕВАЯ ПАТЕНТНАЯ ДОКУМЕНТАЦИЯ НА ОБЪЕКТ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В ПРОИЗВОДСТВЕ ПЕЧАТНОЙ ПРОДУКЦИИ: ОСОБЕННОСТИ БИБЛИОГРАФИЧЕСКОГО АНАЛИЗА И СИНТЕЗА

Современные проблемы производства печатной продукции во всем ее видовом многообразии обсуждаются на страницах специальных отраслевых и межотраслевых, периодических, непериодических и продолжающихся изданий [1-6]. Обеспеченность библиографической информацией проблем производства печатной продукции отраслевыми документами на изобретения, полезные модели, промышленные образцы и товарные знаки не соответствует все усложняющимся профессиональным информационным потребностям специалистов библиотечного и книжного дела.

В связи с этим разработан проект подготовки, издания и распространения отраслевой патентной документации на различные объекты интеллектуальной собственности. На первом этапе были сформированы массивы и потоки отраслевой патентной документации на товарные знаки, изобретения и полезные модели, опубликованные в 2006, 2007 г.г. [3;5;6]. Установлено, что по вопросам производства печатной продукции за этот период были выданы охранные документы на товарные знаки, изобретения и полезные модели по следующим вопросам и проблемам: печатная продукция, печатные издания; первичные документы: непериодические издания, периодические издания, продолжающиеся издания; электронные издания; вторичные документы: проспекты и прайслисты, бюллетени информационные, каталоги, электронные каталоги. Среди

выявленного перечня товаров и услуг ключевые позиции занимают публикации с помощью настольных электронных издательских систем.

В процессе библиографического анализа и синтеза массивов и потоков отраслевых патентных документов особое внимание уделялось отбору патентной документации по технологии полиграфического производства (типографское оборудование, типографские шрифты, типографское клише и др.). С учетом профессиональных информационных потребностей специалистов отрасли разработана структура информационно-библиографических продуктов, произведена систематизация материалов в хронологической последовательности. Все отраслевые патентные документы на товарные знаки, изобретения в информационно-библиографических продуктах и библиографических БД даются в порядке возрастания номеров охранных документов, выданных на эти важные объекты интеллектуальной собственности. Каждая тема по вопросам технологии полиграфического производства может быть представлена отраслевыми документами на товарные знаки, изобретения за конкретный период существования.

Библиографическая запись в отраслевых информационно-библиографических продуктах соответствует действующим в Российской Федерации национальным стандартам 7.1-2003, 7.82-2001, 7.67-2003. К библиографической записи прилагается вид характеристики (перечень товаров и услуг), характерный только для товарных знаков. В связи с тем, что МКТУ является многофункциональной классификацией, информация в официальном издании Роспатента рассеяна по многим классам (отбор документов проводился по семи классам МКТУ). При отборе патентных документов (на товарные знаки) ключевые позиции занимают классы: 16, 29, 30; на изобретения-индексы в разделах МПК: А - Удовлетворение жизненных потребностей человека; В - Различные технологические процессы.

Для формирования массивов и потоков документов были использованы официальные издания Роспатента: «Товарные знаки. Знаки обслуживания. Наименования мест происхождения товаров», «Изобретения. Полезные модели» на традиционных и электронных носителях информации [3;6]. В целях обеспечения поиска изобретений, товарных знаков в библиографических БД был разработан многоаспектный поисковый научно-справочный аппарат, который включает: нумерационный указатель охранных документов (поиск можно провести по номеру охранного документа, т.е. свидетельства или патента); указатель обладателей охранных документов (поиск проводится по наименованию или имени обладателя патента на изобретения или свидетельства на товарные знаки).

Разработанные на кафедре общего библиографоведения и книговедения информационно-библиографические продукты в Microsoft Access, MARK-SQL 1.8 помогут специалистам отрасли с помощью библиографической информации о товарных знаках, изобретениях и других отраслевых изданий научно-технического профиля более эффективно вести рекламную и образовательную деятельность по современным технологиям полиграфического производства.

Библиографический анализ и синтез отраслевой патентной документации на товарные знаки выполнен на базе фондов и СБА Краснодарской краевой научной библиотеки им. А.С. Пушкина, а также патентной службы Кубанского

государственного университета. В перспективе планируется провести библиографическое исследование по вопросам производства печатной продукции на базе патентных фондов информационных служб региона, включающих отраслевые документы на все виды интеллектуальной собственности, которые охраняются на территории Российской Федерации.

Литература:

1. Гранкина, М.А. Проблемы библиографирования товарных знаков в книжной графике [Текст]/ М.А. Гранкина, В.Н. Пазухина // Единое информ. пространство России: федерал. и регионал. компоненты: материалы междунар. науч. конф. (Краснодар – Геленджик, 21–24 сент. 2004 г.) – Краснодар, 2004. – Ч. 1. – С. 249–252.

2. Дзюба, Я.А. Официальные издания в структуре массивов и потоков документов научно-технического профиля [Текст]/ Я.А. Дзюба// Allma Mater: сб. студ. работ. – Краснодар, 2007 – Вып. 4. – С. 88–92.

3. Довгалева, В.И. Публикации с помощью настольных электронных издательских систем [Электронный ресурс]: база данных по товарным знакам, заявленным в 2006 г. / науч. ред. В.Н. Пазухина; науч. конс. В.П. Морозов; КГУКИ. – Краснодар, 2006.

4. Довгалева, В.И. Библиографический анализ и синтез патентной документации по вопросам производства печатной продукции [Текст]/ В.И. Довгалева; В.Н. Пазухина // Кайгородовские чтения: материалы науч. практ. конф. / КГУКИ; науч. ред.: И.И. Горлова, Н.Г. Щерба, С.Н. Криворотенко. – Краснодар, 2007. –Вып. 6. – Ч. 2. – С. 7–8.

5. Кулько, И.Ф. Патентные документы на товарные знаки в производстве печатной продукции [Текст]/ И.Ф. Кулько// Allma Mater: сб. студ. работ. – Краснодар, 2007. – Вып. 4. – С. 175–178.

6. Товарные знаки в книжной графике [Электронный ресурс]: база данных по товарным знакам, заявленным с 01.01.2001г. по 19.11.2003 г./ сост. М.А. Гранкина; науч. ред. В.Н. Пазухина. – Краснодар, 2004.

Н.О. Артамонова
/м. Харків/

СУЧАСНИЙ СТАН ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРІВ ПАТЕНТНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Останніми роками асортимент патентно-інформаційного обслуговування зазнав істотних змін. Перш за все, різко зросли інформаційні потоки, що надходять до користувачів через Інтернет, причому частина послуг надається безкоштовно. Разом з тим, у сфері високих технологій, пов'язаних із створенням і освоєнням інтелектуальної власності, споживачі дедалі гостріше потребують безпосередньої підтримки, орієнтованої на виробничі процеси. Ці зміни змушують патентно-інформаційні центри переглядати свої бізнес-моделі стосовно нових ринкових потреб і тим самим забезпечити своє виживання.

Зростання інтересу до цих питань свідчить про актуальність інформаційного забезпечення інноваційної діяльності з використанням патентної інформації.

Тому у роботі проведено аналіз досвіду нових патентно-інформаційних послуг Центрів PATLIB на європейському просторі.

Європейське патентне відомство за підтримки Національних патентних організацій виступило з ініціативою створення в 1990-х роках мережі центрів патентної інформації, відомих як центри PATLIB. Основним призначенням центрів було надання комплексу послуг з патентної інформації для малих і середніх підприємств, приватних винахідників і учених. Нині у європейських країнах їх понад 300. Багато з них пропонують не лише патентну інформацію, а також і пакет послуг у галузі інтелектуальної власності - таких, як пошук інформації, юридичні консультації через патентного повіреного й ін.

Враховуючи той факт, що підприємства та організації не бачать перспектив використовування патентної інформації навіть при моніторингу діяльності конкурентів і тенденцій розвитку продуктових ринків, для центрів PATLIB відкриваються певні перспективи в удосконаленні своєї інноваційної діяльності.

Перш за все, вони можуть діяти як посередники і поставляти патентну інформацію підприємствам і незалежним винахідникам, які не мають необхідних знань для того, щоб стати користувачами комерційних баз даних. При цьому особливий акцент робиться на наданні комплексу послуг, які містять аналіз діяльності конкурентів і пошук нових клієнтів. Більшість існуючих інструментів аналізу патентних документів охоплює тільки стандартну статистичну обробку даних – таку, як аналіз тенденцій, класифікацію по заявниках і винахідниках і ін. Центри мають, принаймні, дві можливості обробки патентних даних. З одного боку, вони можуть створювати програмні пакети для здійснення різних типів статистичного аналізу. З другого боку, вони можуть запропонувати додаткові продукти, інтегруючі специфічні запити користувачів. Обидві можливості забезпечать конкурентну перевагу і створять додаткову цінність для клієнтів.

Наприклад, при аналізі діяльності конкурентів можна спочатку одержати розподіл по активності патентування фірми за певною технологією; динаміку патентування; список заявників, які цитують патенти конкурентів; заявників, що цитують конкурентів і т.д. Такі внутрішні стандарти дослідження не тільки знижують витрати по виконанню аналізу, але і дозволяють одержати комерційну вигоду від реалізації аналітичної продукції. По-третє, дослідження центрів PATLIB можуть охоплювати статистику, яка не пропонується постачальниками комерційних баз даних, статистику так званого патентних сімейств або винахідників. Крім того, корисним є і надання не патентної літератури, особливо при необхідності постійного моніторингу наукових досягнень в певній області інтересу фірми.

Багато провайдерів комерційних баз даних пропонують обмежену номенклатуру продуктів і послуг із статистики не патентної літератури. Об'єднання зусиль з науковими установами в даному напрямі може також дати центрам PATLIB переваги в розвитку нових методів патентного аналізу і зберегти свої пріоритетні переваги у надані патентно-інформаційних послуг.

Серед перспективних напрямів аналітичної обробки патентної інформації слід зазначити і семантичні дослідження, де в подальшому можна чекати появи новаторських досягнень. Ці досягнення пов'язані з семантичними властивостя-

ми класифікацій патентних документів, семантичними алгоритмами пошуку документів, статистичними дослідженнями семантичних алгоритмів, наприклад, ідентифікація винахідників.

Таким чином, проведений аналіз діяльності європейських центрів PATLIB дозволив отримати інформацію щодо основних видів діяльності у напрямку патентно-інформаційного забезпечення інноваційної діяльності підприємств малого та середнього бізнесу країн ЄС, використання якої дозволить сформувати нові моделі патентно-інформаційного забезпечення конкурентоспроможності науково-технічних результатів діяльності вітчизняних установ.

В.Н. Пазухина,
Н.В. Абрамова
/г. Краснодар/

БИБЛИОГРАФИРОВАНИЕ ОТРАСЛЕВОЙ ПАТЕНТНОЙ ДОКУМЕНТАЦИИ ПО БИОЛОГИЧЕСКИМ ОСНОВАМ РАСТЕНИЕВОДСТВА И ЖИВОТНОВОДСТВА

Формированием отраслевых массивов и поттоков патентной документации, разработкой информационно-библиографических продуктов, отражающих патентную документацию на изобретения, промышленные образцы, товарные знаки и полезные модели в области естественных, технических и точных наук, до настоящего времени специалисты-библиографы не занимались. Поэтому отсутствуют обобщенные библиографические текущие и ретроспективные издания (тематические и отраслевые). Профессиональные потребности специалистов в отраслевой библиографической информации об изобретениях и полезных моделях постоянно возрастают.

Чтобы создать информационно-библиографические продукты на традиционных и электронных носителях, необходимо разработать, апробировать и внедрить в образовательную и библиографическую деятельность методику библиографического анализа и синтеза выявленных массивов и потоков отраслевых патентных документов. В этих целях важно изучить специфические особенности каждой отрасли или сферы деятельности, а также информационную ценность патентной документации, её видовые особенности. Исследовательскую работу по изучению и обоснованию информационной ценности отраслевой патентной документации, её библиографическому анализу и синтезу ведут специалисты-библиографы А.А. Александрова (1), В.Н. Пазухина (2).

В ходе исследования отраслевых массивов патентной документации по биологическим основам растениеводства и животноводства выявлены информационные аспекты её содержания в соответствии с профессиональными информационными потребностями специалистов АПК на различные объекты интеллектуальной собственности. Видовые особенности патентной документации важно учитывать на всех этапах библиографического анализа и синтеза. Такой подход обеспечивает многоаспектный поиск библиографической инфор-

мации как в автоматизированном, так и в традиционном режиме по библиографическим данным: индексам МПК, МКПО, МКТУ, формуле изобретения и полезной модели, перечню товаров и услуг, перечню существенных признаков промышленного образца, номеру охранного документа, наименованию (имени) патентообладателя на различные объекты интеллектуальной собственности, заявителю изобретения (либо полезной модели, промышленного образца, товарного знака, знака обслуживания), наименованию места происхождения товаров и услуг, дате поступления заявки, дате конвенционного приоритета, дате публикации в официальных изданиях Роспатента, Государственной комиссии Российской Федерации по испытанию и охране селекционных достижений.

С учетом информационной ценности, видовых особенностей отраслевой патентной документации возникает необходимость создания систематизированного информационного продукта, который бы отвечал профессиональным потребностям специалистов АПК Краснодарского сельскохозяйственного региона. При создании информационной продукции важно было, прежде всего, выявить информацию о том, какой вид информационной продукции нужен пользователям. Уже на первом этапе исследования сформулирован и обоснован определенный алгоритм действия специалистов при поиске библиографической информации по биологическим основам растениеводства и животноводства. Библиографические БД, разработанные на кафедре общего библиографоведения и книговедения в Microsoft Access, являются наиболее оптимальными информационными системами для поиска библиографической информации об изобретениях, полезных моделях и селекционных достижениях в области биологии, биологических основ растениеводства и животноводства.

По библиографическим сведениям, опубликованным 2006-2007 г.г. в официальных изданиях Роспатента, проведена предварительная научная обработка выявленных массивов и потоков патентных документов по биологическим основам растениеводства и животноводства, дано обоснование, выявлены тенденции развития массивов патентной документации на изобретения и полезные модели в этих отраслях за исследуемый период. По нашей методике проводится библиографический анализ и синтез отраслевой патентной документации с целью определения информационных полей в отраслевых библиографических БД. В соответствии с изученными отраслевыми профессиональными информационными потребностями специалистов-биологов, в целях идентификации патентных документов и проведения автоматизированного поиска используются международные цифровые кодовые обозначения по стандартам ВОИС, которые приняты в РФ в качестве национальных.

В связи с библиографической необеспеченностью отрасли подготовлен и традиционный библиографический указатель и отраслевая библиографическая БД в программе МАРК-SQL 1.8. Разработка информационно-библиографических продуктов на традиционных и электронных носителях информации продолжается. Предусматривается расширение круга патентных документов на объекты интеллектуальной собственности по биологическим основам растениеводства и животноводства, в целях многоаспектного использования их как источника научно-технической юридической и экономической информации.

Литература:

1. Александрова, А. А. Нормативные основы развития патентной документации в конце 19 – начале 20 века [Текст]/ А.А. Александрова// Библиотечное дело – 2003: гуманитар. и технологич. аспекты развития: восьмая международная науч. конф. (Москва, 24–25 апр. 2003) – М., 2003. – С.45–46.

2. Пазухина, В.Н. Проблемы библиографирования патентной документации в области сельского хозяйства и перерабатывающих отраслей: регионал. аспект (на примере Краснодарского края) [Текст]/ В.Н. Пазухина, В.В. Шкода // Библиотечное дело – 2003: гуманитар. и технологич. аспекты развития: материалы Восьмой междунар. науч. конф. (Москва, 24–25апр. 2003) – М., 2003. –С. 93–94

3. Абрамова, Н.В. Биологические основы растениеводства и животноводства [Электронный ресурс]: база данных по изобретениям, заявленным с 2000 г. / сост. Н.В. Абрамова; науч. ред. В.Н. Пазухина; науч. конс. В.П. Морозов; КГУКИ. – Краснодар, 2007.

А.Л. Есипов
/г. Орел/

РОЛЬ НАРОДНОГО КОМИССАРИАТА ПРОСВЕЩЕНИЯ В ОПТИМИЗАЦИИ БИБЛИОТЕЧНОЙ СИСТЕМЫ РСФСР НА НАЧАЛЬНЫХ ЭТАПАХ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ

Современная ситуация, складывающаяся практически на всем постсоветском пространстве, характеризуется множеством противоречий в оценке исторического прошлого как СССР в целом, так и отдельных республик, входивших в его состав. На наш взгляд, это обусловлено как внутренними противоречиями, так и внешними факторами, в том числе участием отдельных заинтересованных сторон, предполагающих экономические, политические и геополитические дивиденды. Особый интерес вызывает то обстоятельство, что данные действия приводят, по сути, к элиминированию значительного фрагмента общего исторического наследия целых стран и народов. Попытка ограничить подобное негативное воздействие предполагает обращение к страницам прошлого и рассмотрение их с достаточной степенью объективности и корректности по отношению к интересам всех участников процесса. Начало этой работы нам видится в исследовании собственного исторического опыта, обращении к вопросам исторической памяти, её сохранению. В этом контексте именно библиотека становится тем социальным институтом, который концентрирует знание, опыт поколений.

Нами рассмотрены роль органов государственной власти, в частности Народного комиссариата просвещения РСФСР, в реорганизации деятельности библиотек в начальный период Великой Отечественной войны. Базовыми составляющими этой проблемы, на наш взгляд, являются: нормативно-правовая база деятельности библиотек, методическое руководство библиотечной деятельностью, кадровое обеспечение библиотек, проблемы комплектования фондов. Обращение к этой проблеме неслучайно, так как в настоящее время деятельность многих органов власти советского периода подвергается необузданной

критике, не имеющей под собой в большинстве случаев сколько-нибудь весомых оснований.

Одним из первых государственных органов, обративших своё внимание на библиотеки после начала войны, был Народный комиссариат просвещения. Уже в первые дни войны Наркомпрос совместно с Центральным комитетом профсоюза работников политико-просветительных учреждений подготовил обращение, адресованное всем работникам системы просвещения РСФСР. Руководство политико-просветительных и образовательных учреждений республики призывало ориентировать всю деятельность на решение важнейшей задачи – обороны страны от немецко-фашистских варваров. Библиотеки, Дома культуры должны были сделать всё возможное для скорейшей победы над врагом. Библиотечная система РСФСР к началу Великой Отечественной войны являлась крупнейшей в Советском Союзе. Все имевшиеся ресурсы системы были ориентированы на борьбу с врагом.

Принятое обращение было одним из первых документов в стране, сформулировавшим цели и задачи библиотечной системы республики в период перевода народного хозяйства страны на военные рельсы. Оно явилось методическим пособием для подготовки целого ряда других подобных документов в масштабах библиотечной отрасли отдельных республик и Советского Союза в целом. Однако рекомендательный характер документа обусловил исполнение его положений в зависимости от личного понимания важности вопроса руководителями на местах. Нивелируя этот недостаток, Наркомпрос РСФСР издал приказ «О работе политико-просветительных учреждений в военное время». В соответствии с положениями приказа каждая библиотека страны была обязана пропагандировать славное боевое прошлое русского народа, использовать все формы библиотечной работы для информирования населения о положении нашей армии, активизировать работу по продвижению идей популяризации трудового героизма как важнейшей составляющей победы над врагом. Интересно, что в обоих документах проявился здравый прагматизм партии и правительства государства, объективная оценка возможностей библиотечной сети страны в реализации целого ряда пропагандистских мероприятий, направленных на информационное обеспечение победы над фашистами.

Первым документом, регламентировавшим все аспекты библиотечной деятельности в условиях военного времени и ориентированным конкретно на информационные учреждения страны стал приказ «О работе массовых библиотек в военное время», принятый Народным Комиссариатом просвещения спустя два месяца после нападения нацистской Германии. В нём нашло отражение большинство изменений, связанных с переходом библиотек на работу в условиях военного времени, в том числе кадровые проблемы. Приказ предписывал активизировать работу библиотек страны по следующим основным направлениям: привлечение актива, расширение числа и тематики громких читок в библиотеках и избах-читальнях, проведение бесед и обзоров литературы о героическом прошлом народа; комплектование фондов литературой патриотической тематики, а также возврат в основные фонды литературы антифашистского характера, ранее исключенной по причинам политического характера; активизация работы с гражданами, эвакуированными в район ответственности конкретной библиотеки.

Изменялся подход к организации методической работы библиотек. Это говорит о комплексном подходе к организации библиотечной деятельности в РСФСР в условиях военного времени. Что подтверждает внимание государственных и партийных органов, направленное на все сферы обеспечения нормальной жизни населения с учётом сложившихся обстоятельств, а также привлечение населения к работе по противовоздушной обороне. Особое внимание Наркомпрос РСФСР уделял вопросам кадрового обеспечения библиотечной системы страны. Сокращение сети учебных заведений, готовивших библиотекарей, с 1941 по 1942 год составило примерно тридцать пять процентов: с 38 до 14 учреждений среднего и высшего профессионального образования. В этих условиях Наркомпрос поставил задачу привлечения школьных преподавателей, что способствовало стабилизации кадрового состава библиотек.

Другой важной проблемой, с которой столкнулась библиотечная система страны с самого начала войны, было ухудшение комплектования фондов. Именно Наркомпрос РСФСР уделял значительное внимание анализу ситуации, сложившейся в области комплектования библиотек. На ухудшении комплектования сказалось: уменьшение выпуска бумаги; снижение финансирования издательств; ухудшение полиграфического качества изданий, закрытие ряда библиотечных коллекторов.

Таким образом, можно сделать вывод о том, что в первые годы войны Наркомпрос сумел перестроить работу библиотечной системы страны в соответствии с новыми условиями. Именно он стал своеобразным координирующим центром на который была возложена функция планирования библиотечной работы в условиях военного времени благодаря его оперативной деятельности были подготовлены первые нормативно-правовые и методические документы, обеспечившие перестройку библиотечной системы страны в годы войны.

А.В. Святненко
/м. Київ/

БІБЛІОТЕКИ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ПРАВОСЛАВНОГО ВІДОМСТВА НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.

На початку XIX ст. на Правобережній Україні було створено мережу духовних навчальних закладів: семінарії, повітові й парафіяльні училища. При них поступово формувалися бібліотеки: фундаментальна, продажна й безкоштовна.

Фонди фундаментальних бібліотек складались з книг літературного, популярно-наукового й релігійного змісту, періодичних видань, іноземної літератури, посібників для викладацького складу. Джерела комплектування бібліотек були різними. Так, правління Київської семінарії отримало у своє відомство бібліотеку Київської Академії; на користь цієї бібліотеки Київський митрополит Євгеній пожертвував книжкову колекцію, історичні й географічні карти, військові плани, картини й монети. Основою для бібліотеки Волинської духовної

семінарії стали великі книжкові зібрання Острозьких єзуїтів, надходження з ліквідованих Василіанських монастирів (згідно з реєстром, з Луцького, Гощанського й Городищенського монастирів семінарія отримала 122 найменувань книг, серед них надруковані у XVI-XVII ст.). Подільська духовна семінарія отримала від єпископа Іоаннікія багато книжок, зокрема на латинській, грецькій й польській мовах. Пожертвування до бібліотек надходили від священиків, ченців, світських осіб.

Фундаментальні бібліотеки існували при деяких повітових училищах, проте їхні зібрання були невеликими й не містили цінних примірників. Коло користувачів фундаментальних бібліотек обмежувало наставниками навчальних закладів.

Викладання велося за книгами, рекомендованими і виданими Комісією духовних училищ (з 1839 р.- Духовно-училищним управлінням при синоді). Ці книги семінарські правління виписували зі складу Комісії для кожного училища відповідно до кількості учнів. Підручники, навчальні посібники, призначені для продажу «своєкоштним» учням, складали так звану продажну бібліотеку. Книги коштували дорого, і придбати їх могли не всі вихованці. Враховуючи бідність учнів, дозволялося брати книги в борг, сплачувати за них поступово.

Навчальні духовні заклади замовляли класичну літературу для «казенно-коштних» учнів. Ці книги складали безкоштовну бібліотеку. Вихованці складали розписки в отриманні підручників, користувалися ними протягом навчального року і повертали до бібліотеки. Спеціально розроблені правила встановлювали строки використання у духовно-навчальних закладах безоплатних книг: слов'янських й російських граматик – три роки, букварів - два роки, решта підручників – п'ять років.

Духовне відомство турбувалося про збереження училищних бібліотек, зобов'язувало керівництво навчальних закладів щороку проводити облік, складати і надсилати каталоги наявних книжок. Бібліотекарі отримували інструкції щодо користування книгами і зберігання їх. За втрачені книги з винних стягувала сума в розмірі вартості книги.

Проте лише зрідка в училищах для бібліотек виділяли окрему кімнату. Як правило, книги складалися в кутку або на горищі, де вони псувалися. Внаслідок відсутності власних приміщень навчальні заклади часто переїжджали, траплялися й пожежі, під час яких втрачалися книги. Фонди бібліотек поновлювалися повільно, а вихованці часто не мали повного комплекту підручників, що відбивалося на якості навчання.

Н.Е. Кунанець
/м. Львів/

ОСОБЛИВОСТІ КОМПЛЕКТУВАННЯ ФОНДІВ БІБЛІОТЕК СТУДЕНТСЬКИХ ТОВАРИСТВ ЛЬВОВА НАПРИКІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТ.: КНИГОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

Українська молодь Галичини зазнавала дискримінації на шляху до отримання вищої освіти. Професор С. Макарчук вважав, що різка невідповідність кількості українських студентів у вищих школах Галичини чисельній вазі українського населення краю було результатом національної політики уряду[1]. Для навчання української молоді існували строгі обмеження при вступі до вищих шкіл Галичини, виїзд за кордон був ускладненим[2]. Але навіть тоді, коли все ж молодій людині української національності вдавалося вступити до вищого навчального закладу Львова, студент – українець не мав змоги користуватися фондами бібліотеки закладу[3] навіть для підготовки до іспитів, оскільки для цього існували „карти вступу”[4], а про отримання інформаційної підтримки наукових досліджень студентів не могло бути й мови.

Ці обставини спонукали студентство створювати фахові товариства, а при них - бібліотеки. Поступово розгорталася активна діяльність мережі наукових бібліотек при студентських товариствах, аналогів яким не має у історії бібліотечної справи України. Впродовж всього історичного розвитку функції бібліотек значних змін не зазнавали. визначалися статутними документами товариств.

Впродовж своєї історії об’єднання постійно зазнавали перешкод та утисків з боку влади, що спонукало до неодноразового перегляду та перезатвердження статутів, але продовжували згуртовувати навколо себе творче студентство до 1939 року. Ставлячи основний акцент на наукову і самоосвітню працю, товариства намагалися забезпечити своїх членів відповідною літературою. Поряд з українськими студентськими об’єднаннями набувають розвитку товариства польських та єврейських студентів вищих шкіл. Про важливість бібліотечної діяльності у цих товариствах свідчить той факт, що у назві більшості з них фігурувало слово “читальня” чи “бібліотека”.

Оскільки комплектування фондів – один із провідних процесів, результати якого безпосередньо впливають на ефективність діяльності бібліотеки, товариства прагнули досягти відповідності між складом, обсягом фондів з одного боку та ІП читачів з іншого. Саме цей принцип був визначальним при комплектуванні фондів бібліотек студентських товариств.

---

[1] Макарчик, С.А. Этносоциальное развитие и национальные отношения на западноукраинских землях в период империализма [Текст]/ С.А. Макарчик.– Львов, 1983. – С.88.

2 25 літ діяльности українського технічного товариства 1909–1934 [Текст]. – Львів, 1934. – С.14.

3 Мудрий, В. Український університет у Львові (1921–1925) [Текст]/ В. Мудрий. – Нюрнберг, 1948. — С.22.

[4] 25 літ діяльности українського технічного товариства 1909–1934[Текст]. – Львів, 1934. – С.14.

Фактори, що впливають на комплектування бібліотечних фондів, особливо гостро проявляються в умовах відсутності постійного фінансування. Більшість бібліотек, намагаючись безперервно поповнювати фонди, переслідують мету в першу чергу формування ядра видань, що задовольняють ІП користувачів.

Основна частина фондів бібліотек студентських товариств комплектувалася за рахунок дарунків. Керівники товариств зверталися до грамадськості міста Львова з проханням допомогти придбати для книгозбірень необхідні видання.

Чимало відомих діячів культури дарували свої книги[1] бібліотекам студентських товариств. Так, зокрема книгозбірня „Академічної громади" отримала цінні книжкові подарунки від проф. М. Драгоманова, який постійно збагачував фонди бібліотеки спершу "Дружнього лихваря", а згодом і "Академічного братства"[2]. Власні твори подарували цій бібліотеці проф. О. Огоновський, К. Паньківський, І.Франко, проф. М. Потебня та ін. Велику кількість видань подарували книгозбірні краківська Академія наук, Т. Шухевич, І. Ярема, Т. Лукашевський, Т. Яворський, М. Зобків, Т. Стахура, Д. Белей, А. Петрушевич, Б. Грінченко, товариства „Руська бесіда", „Просвіта" та ін.[3] Т. Ганкевич збагатив колекцію книгами з медицини, О. Колесса – 50 примірниками брошури "Тарас Шевченко" (1898).

Головній бібліотеці товариства "Основа" профільні книги подарував п. В. Гузар[4], Л. Ганкевич, проф. Ю. Медведський[5], В. Чижевський[6], В. Василишин, З. Лукавецький та просвітній гурток товариства „Академічна громада". У дарунок надходили і белетристичні видання[7]. Бібліотеці мистецької секції було подаровано 18 книг, серед яких такі вагомі праці, як „З психольогії творчості Шевченка" С. Балей[8,] „Проблеми сучасної етики", „Дерев'яні церкви Галичини XVI-XVIII ст." А. Лушпинського[9], „Монументальна дерев'яна архітектура Лівобережної України С. Таранушенка"[10], „Zasady piękna w stuce" K. Wróblewski,[11] „Album" Archypenko[12], „Geometrisches Zeichnen" H. Becker[13] , журнали „Українське мистецтво", „Architektura i budownictwo", „Lamour de l'art", „The Studio", „Moderne Bauformen".[14.] Поважним здобутком 1922 р. став подарований Старшинським[15] 14-томовий словник Брокгауза. Бібліотеці „Товариством братньої

[1] ДАЛО. –Ф.296,оп.1, спр.60. –Арк. 31, 71, 74.
[2] Драгоманов М. Переписка[Текст]/ М. Драгоманов. Т.1. – Львів, 1901. –С.77.
[3] ДАЛО. –Ф. 297, оп. 1, од.зб.2. – Арк.23.
[4] ДАЛО. – Ф.293, оп.1, спр.20.—Арк.96.
[5] Протокол засідання виділу від 9.06.1910 р. // ДАЛО. – Ф.293, оп.1, спр.18.—Арк.9.
[6] Ініціалів не встановлено.
[7] Протокол зборів товариства від 19.03 1912 р. // ДАЛО. –Ф.293, оп.1, спр.2.—Арк.29.
[8] Львів,1916. – 9 с.
[9] Львів, 1920. – 40 с.
[10] Київ, б. р.
[11] Architektura, rzezba, malarstwo. – Brody. –W., 1904. – 428 s.
[12] Б. м., б. р.
[13] Berlin-Leipzig, 1916. –136 s.
[14] ДАЛО. – Ф.293, оп.1, спр.20.—Арк.9.
[15] Ініціалів не встановлено.

допомоги слухачів рільничої школи в Дублянах" проф. Ю. Ау подарував своє приватне зібрання, яке нараховувало „пару тисяч" томів[1].

Бібліотеки студентських товариств налагоджували активні книгообмінні зв'язки з іншими установами та організаціями. Так, на прохання товариства "Основа" відділ "Академічної громади" передавав по 1 примірнику дублетів книг, а також по одному примірнику книг з магазину товариства.[2] Підтримувалися «книжкові» зв'язки з буковинськими студентами. Формуванню релевантних фондів бібліотек студентських товариств сприяв надзвичайно скрупульозний підхід до відбору книг.

На засіданнях виділів студентських товариств обговорювалася доцільність придбання того чи іншого видання, необхідного для наукових досліджень чи підготовки до іспитів. Бібліотекарі були зобов'язані узгоджувати списки видань, які планувалося придбати, з відділами товариств, а також регулярно звітувати, які саме книжки придбали для бібліотеки. Такий підхід до використання коштів сприяв формуванню фондів бібліотек товариств цінними профільними науковими виданнями. Зокрема, члени товариства „Медична громада", які згодом стали визначними науковцями (Р. Кравців, К. Тучапський, К. Монцібович та ін.), допомагали бібліотекарю у виборі видань для придбання.

Передплата часописів та наукових видань інтенсивно здійснювалась у всіх бібліотеках товариств, що зумовлювалося наявністю у них актуальної інформації про розвиток наукових знань за тематикою студентських досліджень. Доволі широким був галузевий, географічний та мовний спектр цих видань.

До фондів студентських наукових бібліотек надходив відсутній у наші дні тип видань: скрипти, детально занотовані конспекти лекцій провідних викладачів вузів і передруковані за допомогою примітивної копіювальної техніки.

Таким чином, в умовах відсутності стабільного фінансування, бібліотеки зосереджувалися на комплектуванні фондів науковими виданнями, використовуючи для цього різні джерела: дарунки, обмін, купівлю та обов'язковий примірник, що дало змогу створити унікальні фонди. Особливо цьому сприяла прихильність до товариств громадськості міста.

Головним недоліком комплектування фондів наукових бібліотек означеного історичного періоду були неповнота, деяка безсистемність та відсутність планомірності, що було пов'язано із слабкою фінансовою базою та відсутністю оперативного зв'язку з видавництвами, книгарнями та бібліотеками.

Успішність політики комплектування фондів була зумовлена надзвичайно скрупульозним відбором видань до фондів наукових бібліотек, до якого залучалися науковці інституції, при якій діяла книгозбірня. А у деяких студентських товариствах для цього створювалися спеціальні структури.

---

[1] Токарський, Ю. Дубляни: історія аграрних студій 1856–1949 [Текст]/ Ю. Токарський; Львів. держ. аграр. ун-т. – Львів: Ін-т українознавства НАН, 1996. – С.208.

[2] ДАЛО. –Ф.296, оп.1, спр.3. –Арк.68

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

Е.А Плешкевич
/г. Саратов/

ПРОБЛЕМЫ ТЕОРЕТИЧЕСКОГО ИЗУЧЕНИЯ ДОКУМЕНТА

В Томском государственном университете в октябре 2007 г. прошла 3-я Всероссийская конференция, посвященная роли документа в социальных коммуникациях и затронувшая ряд вопросов, которые составляют на сегодняшний день основу теоретических знаний о документе как социальном феномене. Организатор конференции проф. Н.С.Ларьков [1] в качестве наименее проработанного аспекта выделил методологию теории документа, что побудило нас вернуться еще раз к данному вопросу.

В первую очередь, отметил он, это разноголосица в определении основного понятия – документа, которое по-разному толкуется в научной и учебной литературе, энциклопедических изданиях, законодательных и нормативных актах. Мы полагаем, что наличие так называемой разноголосицы есть проявление эволюции теоретического термина. Очевидно, понятие «документ» выступает в двух видах: как термин в практической деятельности и как концентрированное выражение теоретического построения. Поэтому его определение в делопроизводстве и архивном деле, в сфере права определяется, исходя из тех видов документов, которые вовлечены в практическую деятельность или подлежат правовому регулированию. Научное определение понятия «документ» вытекает из теоретических конструкций, созданных учеными. Причем в качестве основания теоретического знания может быть использован тот или иной аспект либо набор функций документа. Поэтому совпадения в определении документа скорее исключение, чем закономерность. Ярким примером выступает понятие «информация», насчитывающее более двухсот определений. На пике интереса к данному понятию, который в советской науке пришелся на 1960 - 1970-е гг., было предложено вообще отказаться от поиска обобщающего определения, ограничиваясь рабочими определениями, справедливыми для частных задач [2].

Тот же подход, мы полагаем, уместен и в случае с документом. Что касается критики определений понятия «документ», до сих пор она носила преимущественно асимметричный характер [3] и была направлена на доказательство

---

[1] Ларьков, Н.С. Документ в социальной коммуникации: проблемы изучения [Текст]/ Н.С. Ларьков// Документ в системе социальных коммуникаций: сб. материалов III Всерос. науч.-практ. конф. с междунар. участием. – Томск: Томс. гос. ун-т, 2008. – С.11–17.

[2] Братко, А.А. Информация и психика [Текст]/ А.А. Братко, А.Н. Кочергин. – Новосибирск, 1977. – С.10.

[3] Понятия симметричной и ассиметричной критики используется в социологии науки. См.: Гилберт, Д. Открывая ящик Пандоры: социол. анализ высказываний ученых [Текст]: пер. с англ./ Д. Гилберт, М. Малкей. – М.: Прогресс, 1987.

правильности одного и несостоятельности других определений документа в сравнении со «строго доказанными» выводами автора. В данном случае, мы полагаем, более уместной может быть симметричная критика, признающая множественность подходов в определении понятия «документ» и направленная на анализ содержательности предлагаемых определений, того, насколько предлагаемые определения приближают нас к пониманию сущности явления документированной информации и способны объяснить закономерности эволюции документированных форм информации.

Отказ от выбора логически обоснованного понятия документа ведет к тому, что исследователи оперирует понятием «документ» в «широком» смысле. Это ставит вторую методологическую проблему: определения начала генезиса документа как явления. Уже традиционно, что в широком понимании под документом понимается записанная информация [1]. Понимание документа как записи связывает документ с письменностью, её изобретением, функциями письма, видами и классификациями, которые автоматически переносятся на документ. Мы полагаем, что отождествление документа с записью ведет к изучению не документа, а записи и ее технологии. При этом изучение записанной информации входит в предметное поле семиотики, лингвистики, а технические аспекты - информатики. Мы понимаем, что запись или регистрация информации, безусловно, выступает важным элементом в структуре документа, однако необходимы и другие элементы, отличающие запись от документа. Документ как информационный продукт выступает в качестве системного элемента. Он возникает на более позднем этапе нашей истории, чем запись информации, и развивается не только в направлении совершенствовании кода записи и технологии фиксации, но и в направлении совершенствования информационно-документационных систем, вытесняя из социального пространства запись и другие протодокументные формы фиксации информации. В рамках общей теории документа запись обладает протодокументным статусом, что мешает ее изучать, в том числе, и в рамках общей теории документа.

Понимание документа как системного информационного продукта ведет к теоретическому обоснованию документирования как информационного процесса, состоящего из двух этапов: создание информационного сообщения и включение его в информационно-документационную систему. Н.С.Ларьков сравнивает появление документа с рождением и началом жизненного пути ребенка, которого родители нарекли именем, но не зарегистрировали в органах ЗАГС. Мы полагаем, что рождение ребенка можно сравнить с записью информации, второй же этап документирования можно сравнить с его регистраций в органах ЗАГС, результатом чего выступает приобретение ребенком статуса гражданина. Очевидно, что между понятиями «ребенок» и «гражданин» равенства нет. Для того, чтобы ребенок стал гражданином страны, необходимо выполнение ряда процедур: прежде его надо зарегистрировать, причем не абстрактно, а конкретно, в определенной гражданской системе конкретного госу-

[1] Швецова-Водка, Г.Н. Книга и документ: соотношение понятий [Текст]/ Г.Н. Швецова-Водка// Книга: исследования и материалы. – 1994. – Сб. 68. – С.19–37.

дарства. И эти элементы разнесены во времени и пространстве, причем не каждый родившийся ребенок становится гражданином, гражданин одного государства не является гражданином другого и так далее. Ребенок, безусловно, в силу биологических законов станет взрослым, но при этом необязательно станет гражданином. Множества людей на нашей планете, ведущих первобытный образ жизни, не являются гражданами никакого государства, - так же, как и множества записей имеют протодокументный [1] статус. Ларьков придерживается распространенного мнения, что жизненный цикл документа включает также период его создания. Это маркетинговый поход, согласно которому в жизненный цикл продукта включается этап его разработки [2]. Данная классификация этапов жизненного цикла относится не к единичному товару, а к продукту данного типа вообще. В документоведении вряд ли приемлем такой подход, поскольку документ не рассматривается в качестве товара, предназначенного для продажи. Документ – это результат документирования: он возникает и начинает свой жизненный путь лишь после завершения процедуры документирования.

Н.С.Ларьков поднимает очень важный вопрос о документах личного происхождения. Что мешает нам оценивать информационные сообщения или записи как протодокументы до тех пор, пока они не будут включены в ту или иную оперативную, архивную или диахронную информационно-документационную систему? До тех пор, пока они не будут включены, они выступают элементом протодокументных коммуникаций и, соответственно, обладают протодокументным статусом.

В качестве перспективной методологии исследования был выделен социокультурный подход в изучении документальных коммуникаций. «Как нам представляется, – отмечает Ларьков, – только в процессе реализации именно такого широкого подхода и может быть создана общая теория документа и определены место и роль документа в системе социальных коммуникаций». В целом поддерживая позицию автора, считаем необходимым внести ряд уточнений. Мы полагаем, что социокультурный подход обладает научным потенциалом при исследовании социальных институтов, таких, как институт документирования информации, результатом функционирования которого выступают документные коммуникации и непосредственно сам документ. Кроме этого, социокультурный подход в широком его понимании уже реализуется последние двадцать лет. Результатом его реализации выступают различные версии документоведения, а также наработки в области теоретического документоведения и документологии.

---

[1] Протодокументные коммуникации основаны на прямой коммуникации, в то время как документные, могут участвовать опосредованно, в рамках определенной информационно-документационной системы. См.: Плешкевич, Е.А. Протодокументные коммуникации: новая категория в коммуникационных технологиях [Текст]/ Е.А. Плешкевич// НТБ. – 2006. – №12. – С.13–22; Кулешов, С.Г. Некоторые размышления по поводу статьи Е.А. Плешкевича «Становление и развитие протодокументных коммуникаций» [Текст]/ С.Г. Кулешов// Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – К.,2006. – №3. – С.65–71

[2] Голубков, Е.П. Маркетинг: стратегии, планы, структуры [Текст]/ Е.П. Голубков. – М., 1995. – С.24.

Методические аспекты терминологии отражены в статье Г.Н. Швецовой-Водки [1]. Автор, отмечая распространение междисциплинарного подхода в документоведении, предлагает ввести единую, непротиворечивую терминологию. Предлагается разработанная автором система терминов, их значений, а также термины, от значений которых следовало бы отказаться. Мы полагаем, междисциплинарный статус заключается в том, что результаты исследования в документоведении актуальны для других научных дисциплин в силу использования ими документного подхода. В свою очередь, документный подход является результатом теоретических исследований и вытекает из общей теории документа или других теоретических концепций. Всякая теория формирует свой терминологический аппарат и вносит своё понимание уже существующих терминов. Ярким примером выступает археографическая теория, предложенная В.П. Козловым [2], который предложил целый ряд новых взаимоувязанных терминов. Мы полагаем, унифицировать термины и их значения, разработанные в различных направлениях практической деятельности и сфере права, невозможно, поскольку сложившиеся термины охватывают преимущественно практические аспекты и не отражают теоретического документного подхода. Так, например, документный фонд в библиотечном деле – это совокупность изданий, хранящихся в библиотеке, тогда как в делопроизводстве это – совокупность лишь оперативных, управленческих и производственных документов.

Использовать подобную междисциплинарную систему терминов и их значений вряд ли представляется возможным. В качестве примера остановлюсь лишь на двух терминах, предложенных Г.Н. Швецовой-Водкой: документирование и документальный. Традиционно в документоведении под термином «документирование» понимается процесс создания документа. В новом контексте под документированием предлагается понимать подтверждение документами (сопровождение ссылками на документы). При этом документированная информация – это информация, подтвержденная ссылками на документ. Процесс создания документов предложено определять как документаризация, т.е. закрепление, фиксирование информации в документе. Согласно данному определению, в неком уже существующем документе мы закрепляем и фиксируем информацию. Очевидно, что документа без информации не существует и он не может возникнуть прежде самой информации.

Под термином «документальный» автор предлагает понимать то, что связано с документом как элементом какой-либо системы, либо представляет собой документ, либо имеет свойства документа, либо основано на документах. Очевидно, что быть основанным на документах значит иметь ссылки и подтверждаться документами. Так в чем же тогда разница между документированием и документальным в этих значениях? Мы полагаем излишней подмену термина «документирование» термином «документаризация». Таким образом,

---

[1] Швецова-Водка, Г.Н. Документоведческие термины [Текст]/ Г.Н. Швецова-Водка// Документ в системе социальных коммуникаций: сб. материалов III Всерос. науч.-практ. конф. с междунар. участием. – Томск: Томс. гос. ун-т, 2008. – С.40–42.

[2] Козлов В.П. Теоретические основы археографии с позиций современности [Текст]/ В.П. Козлов// Отечественные архивы. –2001. – №1. – С. 10–33.

предложенная система терминов, созданная вне теоретических конструкций, не устраняет, а наоборот – ведет к новым противоречиям, неоправданным изменениям уже сложившегося понимания и к терминологической перегруженности.

Мы полагаем, что определенная терминологическая избыточность и неопределенность есть следствие множественности теоретических подходов, свести которые воедино возможно через создание научного словаря в рамках документационной науки, охватывающей всю многозначность и сложность феномена документирования. Лишь только после создания научного словаря можно вести речь об унификации терминов, имеющих единое значение или, по крайне мере, не противоречащих друг другу.

Подводя итоги, можно отметить, что данные дискуссии являются важными шагами в развитии документационной науки и получении нового знания.

Г.М. Швецова-Водка
/м. Рівне/

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТЕРМІНОЛОГІЇ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

Із аналізу наявної терміносистеми документознавства можна зробити висновок: у нас немає чіткого і однозначного позначення практичної діяльності, яка є об’єктом наукових досліджень і навчальної підготовки фахівців. З іншого боку, для позначення науки, що вивчає означену практичну діяльність, виникло декілька термінів. У зв’язку з тим, що документалістика останнім часом не розвивається як наука (на її місце претендує документологія), вважаю можливим залишити термін «документалістика» для позначення практичної діяльності, пов’язаної з будь-якими документами, а відповідного практичного працівника називати «документалістом».

Термінологічний апарат українського документознавства формувався значною мірою під впливом російського документознавства, завдяки спільним умовам розвитку та близькості української і російської мов. У 70-ті рр. ХХ ст. у російському документознавстві значно активізувалася увага саме до документознавчих термінів. Було введено до наукового обігу термін «документирование» (укр. «документування») в значенні «фіксування інформації у документі», «створення документа». Терміноелемент «документный» (аналогічно укр. «документний») почали застосовувати в різноманітних словосполученнях замість терміноелемента «документальный» (укр. «документальний»). Терміноелемент «документний» мав показати, що відповідне явище має відношення до документа як матеріального об’єкта із зафіксованою інформацією, а не до його характеристики як історичного або юридичного свідчення. Водночас терміноелемент «документальний» продовжували використовувати для характеристики будь-чого, пов’язаного з документом.

У 90-ті рр. ХХ ст. відбулася коротка дискусія, після якої О.П. Коршунов і Ю.М. Столяров дійшли згоди щодо використання термінів, пов’язаних з «документом», у таких формах і значеннях: «документний» — що складається з до-

кументів (фонд, масив, потік); «документований» — заснований на документах, підкріплений документами; «документарний» — що існує у формі документа («документарна інформація»); «документальний» — «терміноелемент, за допомогою якого утворюються загальні поняття, що абстрактно відображають будь-які зв’язки з документом, тобто щось, що функціонує в якомусь зв'язку з документами: на основі, при допомозі, за допомогою, у формі документів і т.д.» [1; 2].

Проте далеко не всі бібліографознавці і бібліотекознавці приєдналися до цієї угоди. Похідні від «документа» терміни до нашого часу продовжують використовуватися в різних формах і з різними значеннями.

Ю.М. Столяров виступив з новими пропозиціями щодо вдосконалення фахової термінології, зокрема щодо впровадження низки нових термінів і терміноелементів для позначення різних змістових відтінків у словах, побудованих від терміна «документ» [3; 4]. На жаль, дискусії щодо цих пропозицій поки що не відбулося.

Серед інших термінів найбільшої уваги потребують терміноелементи «документальний» і «документний» як найбільш розповсюджені. Щодо їх значення варто або повернутися до значень, висвітлених у статті відомого термінолога архівознавства Е.Й. Ханпири [5], або прийняти пропозицію Ю.М. Столярова і О.П. Коршунова. Відмінність між ними полягає в тому, що Е.Й. Ханпира значення «той, що складається з документів» відносив до терміноелемента «документальний», а О.П. Коршунов, враховуючи побажання Ю.М. Столярова, це значення приписав терміноелементу «документний»; а також у позначенні інформації, яка міститься в документі («документна» — у Е.Й. Ханпири або «документарна» — у Ю.М. Столярова і О.П. Коршунова).

Ще один принциповий момент: наше ставлення до терміна «документування» і похідних від нього. Відомо, що спочатку цей термін означав «підтвердження документами». Але з розвитком документознавства він почав використовуватися для позначення процесу створення документа. Варто визнати це слово однозначним документознавчим терміном і не вводити для позначення процесу створення документа новий термін «документаризація».

Література:

1. Коршунов О.П. Библиографоведение. Общий курс [Текст]. Ч. 1. Основы теории библиографии. Раздел 1 : учеб. для библ.-информ. фак. вузов/ О.П. Коршунов; Моск. гос. ун-т культуры и искусств. — М., 2001. — С. 28—29.

2. Столяров Ю.Н. Документный ресурс [Текст] : учеб. пособ. для студентов высш. учеб. Заведений/ Ю.Н. Столяров. — М. : Либерея, 2001. — С. 22.

3. Столяров Ю.Н. Документологический тезаурус [Электронный ресурс] / Ю.Н. Столяров // Материалы конференции «Крым 2004».

4. Столяров Ю.Н. Развитие документологической терминологии [Текст] / Ю.Н. Столяров // Науч.-техн. информ. Сер.1. Орг. и методика информ. работы. — 2004. — № 8. — С. 5—10.

5. Ханпира, Э.И. О терминах документационный, документальный, документный [Текст]/ Э.И. Ханпира// Совет. архивы. — 1984. — № 3. — С. 24.

М.С. Слободяник
/м. Київ/

УТОЧНЕННЯ ПОНЯТТЯ “ДОКУМЕНТ” В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

Понятійний апарат будь-якої науки є відображенням її стану і перспективних тенденцій розвитку. Це у повній мірі відноситься і до документознавства – науки, що знаходиться на етапі формування. Такий погляд на сучасний стан науки про документ зумовлений наявністю великої кількості концепцій документознавства і поглядів на її структуру. Несумісність концептуальних позицій є підставою для серйозного фахового протистояння, яке інколи відбивається і на особистих стосунках провідних вчених.

Причиною такого становища є полісемія базового поняття нашої науки: терміну «документ». Найбільш ґрунтовно його проаналізувала знана дослідниця Г.М. Швецова-Водка. У своїй відомій монографії [1] та навчальному посібнику [2] вона виділила вісім значень терміну, розмістивши їх від найширшого до найвужчого, що відрізняються обсягом поняття. При цьому на кожному ступені поділу не визнається ніяких інших документів, крім того, який визначається даним ступенем [2, 24]. У навчальному посібнику Г.М. Швецова-Водка навела 25 визначень поняття документ, що відносяться до виділених його значень [2, с. 27-36]. Відношення між різними значеннями цього поняття розподілені нами на три групи: найширшу, широку, вузьку (спеціалізовану).

Основними ознаками першої групи є наявність матеріального об`єкта та зафіксованої у ньому інформації.

Друга група характеризується такими ознаками: запис інформації (Г.В. Швецова-Водка), запис тексту (С.Г. Кулешов).

Основною ознакою третьої групи є юридична сила документу.

Попри велику кількість значень поняття “документ”, для кожного з виділених ступенів може бути здійснено дихотонічний поділ, призначений для виокремлення документів і недокументів [2, 25]. Саме таке становище і зумовлює численні “дискусії”, що відбуваються у сучасному документознавстві.

Виходом з цього становища є визначення на конвенціальному рівні максимально широкого визначення терміну “документ”, з його подальшою диференціацією на рівні спеціалізованих визначень, прийнятих для використання не лише у системі документальних комунікацій – архівах, діловодних службах, бібліотеках, органах НТІ- а також в різних сферах життєдіяльності суспільства: юридичній, фінансовій, освітній, медичній тощо. Природно, що такі спеціалізовані визначення можуть бути ефективними лише за умови співпраці документознавців і спеціалістів – галузевиків.

В основу запропонованого автором широкого визначення покладено базові ознаки: матеріальний об`єкт і зафіксована на ньому інформація, мета створення документа і його основна обмежувальна характеристика.

Отже, для обговорення пропонується таке визначення:

документ – це матеріальний об`єкт, на якому у результаті цілеспрямованого процесу документування зафіксована інформація з метою її збереження і розповсюдження у просторі та часі.

У цьому визначенні відбувається зміна статусу поняття “процес документування”, який, зберігаючи технологічний характер, стає категоріальним, що дає змогу відокремити документ від інших недокументних матеріальних об`єктів, на яких зафіксована інформація.

За авторським баченням, документування- це процес фіксації інформації згідно з діючими суспільстві, на час створення документа, правилами, вимогами, стандартами.

Запропоноване визначення дозволяє досліджувати документ у широкому значенні: видання, неопубліковані документи, що прирівнюються до публікацій, організаційно-розпорядчі та інші неопубліковані документи службового характеру. Це дає підстави виокремити основні напрями комплексної науки про документ і зберегти сутність і специфіку кожного з цих напрямів.

Перспективним є широке введення до документознавчого обігу поняття документація як різновиду терміну документ.

Під документацією слід розуміти групу документів, що охоплює організаційно-розпорядчі та службові документи, які відображають результати праці установи, її підрозділів і окремих працівників і є об`єктом діловодного процесу.

Запровадження запропонованих термінів, які можуть бути уточнені в процесі колективного обговорення, до наукового обігу у перспективі сприятиме уточненню об`єкту науки про документ та її структури. Неминучим є і уточнення обсягу та змісту понять “управлінське документознавство” та “керування документацією”. Вироблення і прийняття фахових загалом спеціалізованих визначень документа, сприятиме активному розвитку загального, спеціального і галузевого документознавства.

Література:

1. Швецова-Водка, Г.М. Документознавство: Навч. посіб. / Г.М.Швецова-Водка. – К.: Знання, 2007. – 398с.

2. Швецова-Водка Г.М. Документ і книга в системі соціальної комунікації: Монографія / Г.М.Швецова-Водка. – Рівне, 2001. – 437 с.

М.Б. Шатрова
/м. Рівне/

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ПОШУКИ ПРИ ФОРМУВАННІ ПОНЯТТЯ „ОБРАЗОТВОРЧИЙ ДОКУМЕНТ”

Визначення терміна „образотворчий документ” та його складових можна віднести до низки дискусійних питань. Важливим є теоретичне обґрунтування терміна з метою його конкретизації та виокремлення з інших видів документа.

У дослідженнях Г.М.Швецової-Водки знакова система документа розглядається окремо від інших ознак класифікації [2]. Саме ця ознака відрізняє образотворчий документ, де фіксація інформації відбувається за допомогою образотворчо-графічних елементів. Образотворчий документ містить інформацію візуального характеру, створену засобами мистецтва ручним способом (живопис, рисунок, графіка та ін.) або електронним – за допомогою художньої комп’ютерної графіки.

На наш погляд, його слід відрізняти від зображувального документа. За ДСТУ 2732: 2004, „зображувальний документ — документ, зміст якого зафіксовано у вигляді точного, зменшеного, збільшеного або формалізованого відображення зовнішніх характеристик реального чи уявного об’єкта за допомогою малювання, креслення, графіки, фотографії, кінематографії, відеозапису” [1, с. 5]. Таке визначення є надто обширним відносно задокументованих творів мистецтва. Документи кінематографії та відеозапису, де присутній звуковий компонент, належить до іншої сфери дослідження.

За ознаками класифікації документа видно, що за способом запису інформації образотворчий документ може бути і рукотворним, тобто створеним безпосередньо самим автором, і друкованим, і машиночитаним. Рукотворні образотворчі документи — це твори рисунка, живопису, графіки в оригінальному представленні. Друковані образотворчі документи, створені шляхом роздрукування з авторської друкарської форми, теж вважаються оригіналами. До оригінальних можна віднести і твори художньої комп’ютерної графіки, коли використовується творчий потенціал суб’єкта – художника.

За знаковою природою інформації образотворчий документ належить до загальної категорії зображувальних документів і визначається як образотворчий, якщо його змістом є твори мистецтва. Наукові та технічні зображення слід визначати як зображувальні документи науково-технічного змісту.

За ознакою часу появи у зовнішньому середовищі образотворчий документ класифікується як оригінал і репродукція. Але у визначенні електронних версій образотворчого документа в галузі художньо-комп’ютерної графіки важко сказати, який із роздрукованих документів є оригіналом, а який – копією. Очевидно, створений в електронному варіанті документ є оригіналом, а у роздрукованому — копією.

Ознака опублікованості або неопублікованості за характером аудиторії, на яку розрахований образотворчий документ, відрізняється від текстового. Відмінність полягає в тому, що образотворчі документи вважаються опубліко-

ваними не лише після виходу в світ тиражу видання, але і після представлення творів мистецтва на виставках, що заздалегідь надає їм статусу опублікованих. Неопублікований — це документ, що не пройшов офіційної реєстрації і призначений для вузького кола споживачів, не був оприлюднений на виставці або у ЗМІ. Серед таких документів – живописні або графічні зображення, що містяться в документах особового походження відомих діячів мистецтва. До цієї групи можна віднести електронні версії творів художньо-комп'ютерної графіки, що попередньо не репрезентувалися на виставках та телебаченні.

За сферою виникнення інформації та об'єктом відображення образотворчий документ можна відносити до художнього виду як такий, що створюється для задоволення естетичних потреб користувача.

До сфери бібліографування образотворчих документів потрібно відносити ті, які відзначаються творчим мистецьким началом. Текстові видання з образотворчого мистецтва – це література про образотворче мистецтво. Необразотворчі зображувальні документи – графіки, схеми, діаграми тощо – не можна викидати із сфери бібліографування творів зображувального характеру. Для покращення користування цим документним потоком та з метою уникнення термінологічної плутанини пропонуємо реєстрацію образотворчих документів та зображувальних документів науково-технічного змісту об'єднати під назвою „Літопис зображувальних документів".

Література:

1. ДСТУ 2732:2004. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять [Текст]. — К. : Держспоживстандарт України, 2005. — 31 с.

2. Швецова-Водка, Г. М. Документознавство [Текст]: навч. посіб. / Г.М. Швецова-Водка. — К. : Знання, 2007. — 398 с. — (Вища освіта XXI ст.).

В.В. Бездрабко
/м. Київ/

МОДЕРНЕ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО В ЕПОХУ ПОСТМОДЕРНУ

Документознавство сьогоднішнього дня схоже на сміливий епістемологічний проект випробувань новітніх методологій вивчення документа, сфери його створення та функціонування. Модерні, постмодерні тенденції розвитку документознавства у XX ст. віддзеркалюють радикальні зміни в науці, яка упродовж століття остаточно "розпрощалася" з монодисциплінарністю і стала міждисциплінарною. Дискусії про його зміст провадяться із позицій різного сприйняття і тлумачення фундаментального наукового поняття „документ". Сучасна теорія документа виходить за межі суто інформаційного, джерелознавчого, архівознавчого, діловодного або іншого вивчення, дедалі частіше залучаючи до свого наукового методологічного арсеналу здобутки філософських, історичних, семіотичних, лінгвістичних, а також технічних і природничих наук.

Традиційне зосередження уваги на певному видові документа було поставлено під знак питання від часу становлення класичного документознавства. Можна стверджувати, що документознавство у постмодерністському відлунні первісно передмодерних роздумів теоретиків діловодства XIX ст. нині прагнуть перевести на рейки документології П.Отле. Зрештою, в умовах гносеологічних зрушень у межах гуманітарних наук на рубежі XX–XXI ст. їх розвиток пов'язують не з появою інноваційних концепцій, а з поверненням до апробованих методологій. Такі трансформації стали результатом активних інвазій у документознавство суміжних і споріднених дисциплін документально-комунікаційного циклу. Відіграли роль також насиченість очевидних змін упродовж короткого проміжку часу, з одного боку, з іншого – нездатність знайти відповідне ім'я новаціям, що відбуваються. Це спричинило реакцію, яку можна було передбачити, постпозитивістську відповідь класичного документознавства, що прагне зберегти власну дисциплінарну цілісність і представники якого відчули виклик, кинутий міркуваннями адептів документології разом із цілою низкою запропонованих ними новітніх перспектив вивчення документа, запозичених або виведених із таких неоднакових і по-різному пристосованих під загальну проблематику бібліотекознавчих, інформаційних, книгознавчих та інших наукових знань.

Документознавству запропонували оновлене продовження документаційної науки, або документології. Переглядаючи всеохоплююче означення П.Отле документом усіх матеріальних об'єктів – носіїв інформації, нинішні прихильники документології у виважених тонах намагаються виявити в об'єктно-предметній сфері зацікавлень традиційного документознавства і суміжних дисциплін застосовні аспекти, що й мають утворити надзвичайно широке підґрунтя для науки про документ. Утім, те, що відбувається довкола документознавства і з ним самим, відповідає тому, що можна назвати постмодерністським розвитком науки, оскільки ми стали свідками протистояння традиційного документознавства „альтернативному" із його претензіями на всеохоплення знань про документ.

Прояви постмодернізму в документознавчому пізнанні полягають у стабільних тенденціях розвитку різних видів документознавства і відповідають конструктивному протистоянню усіляким спробам загальності, які твердо відстоює документологія.

Вплив на документознавство постмодерністських теорій і практик чітко простежується в такій класичній його частині, як термінологія. Особливо це стосується визначення поняття „документ". Ідеологія тексту, яка займає провідне місце у постмодерному дискурсі і найбільш яскраво виявляється у деридівському вислові „нічого, крім тексту", стає одним із головних гасел для постмодерністськи орієнтованих дослідників термінології. Сучасне документознавство, балансуючи довкола рухливої межі документ і не-документ, як це блискуче робить, наприклад, Г.Швецова-Водка, досліджує перспективи розширення значеннєвих меж документа, захоплюється плюралістичними і доволі різної перспективи загальними теоріями документа, залишаючи незмінним стандартний підхід до документа як інформації, записаної і закріпленої для збереження та перенесення її у просторі і часі. Проте чималій кількості перспектив, які, начебто, уможливить документологія у разі розширення тлумачення поняття „документ",

приділяється надмірно велика увага, оскільки стверджувати завершеність інституціоналізації „нетрадиційного" документознавства ми не можемо. А тому й визначити його майбутнє наразі видається доволі складним науковим пошуком.

Значні постмодерністські впливи відчуваються й у зміщенні акцентів у розумінні середовища створення та функціонування документа. Народження-документа й виконання ним функцій розглядаються відповідно до того, що документ є результатом об'єктивних й одночасно суб'єктивних мотивацій його народження й побутування.

У XXI ст. образ документознавства як дисципліни, – тобто уявлення про його об'єкт, предмет, методи, функції, місце у науці, соціальний статус, – безумовно, буде змінюватися і, можливо, набуде нових рис саме з огляду на постмодернізм або інші теоретико-методологічні основи, запропоновані часом.

Л.Я. Філіпова
/м. Харків/

НОВА НАУКОВА ПРОБЛЕМАТИКА СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО, АРХІВОЗНАВСТВО»: ВИМОГИ ЧАСУ

Сучасні наукові дослідження в гуманітарній сфері містять багато проблем, які виходять за межі традиційного і знаходяться на перетині наук. Зокрема, інтеграційні процеси посилюються через інформатизацію суспільства – «сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів… на основі використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій…»[1].

В українському науковому співтоваристві була започаткована наукова спеціальність "Документознавство, архівознавство", яка забезпечувала науково-практичні потреби цієї сфери виключно в історичному напрямі. Нещодавно з'явилися новації в цій сфері: –"Соціальні комунікації"[2] визначено як галузь науки, в яку поряд із іншими включено спеціальність 27.00.02 "Документознавство, архівознавство", причому з двома галузями наук, за якими присуджується науковий ступінь: історичні науки і соціальні комунікації. Такі зрушення в науково-освітній сфері є об'єктивно обумовленими завдяки внутрішнім та зовнішнім чинникам. До перших слід віднести невідповідність назв між навчальною спеціальністю (Документознавство та інформаційна діяльність) на науковою (Документознавство, архівознавство). До других – вплив міжнародних тенденцій в освітній сфері, серед яких, зокрема, виділимо поширення Міжнародної стандартної класифікації освіти (The International Standard Classification of Edu-

[1] Концепція національної програми інформатизації: схвалено Законом України "Про Концепцію Національної програми інформатизації" № 75/98-ВР від 2.02.98 р. [Электронный ресурс]. – Электрон. дан. – Режим доступа: http://www.nplu.kiev.ua/uk/profy-copy/official/l_conc- prog-inform.htm

[2] Бюлетень ВАК України [Текст].– 2007.–№2.–С.12–14.

cation (ISCED)) ЮНЕСКО, в стандартах якої (с.36) визначено галузь освіти — Соціальні науки, бізнес і право, до складу якої входить п. 32 Журналістика та інформація, що у свою чергу включає поряд з журналістикою, бібліотекознавством, музеєзнавством і архівознавством аналог документознавства[1].

Таким чином, з'явилася можливість розширити межі документно-архівознавчої наукової спеціальності за рахунок неісторичних напрямів дослідження. В Проекті Концепції розвитку документознавства в Україні (автор – проф. С.Г. Кулешов)[2] визначені основні напрями наукових досліджень, серед яких поряд з традиційно історичними названі - теоретико-прикладні та науково-технологічні, які можна вважати за головні орієнтири сучасної наукової проблематики в документально-комунікаційній сфері. Перспективними темами визнані такі, що пов'язані з 'опрацюванням практичних проблем створення електронних документів', 'розвязанням лінгвістичних проблем організації текстів…документів', 'вивченням методів інформаційно-документаційного забезпечення прийняття управлінських рішень…' тощо. Узагальнення практичного досвіду щодо практичних засобів роботи з електронними носіями інформації, безперечно, мають стати корисними у наукових пошуках раціональних методик для служб діловодства, інформаційних підрозділів, архівів, бібліотек, музеїв. І "особливої значущості набувають дослідження феномену Інтернет-документа – своєрідного засобу соціальної комунікації та інформаційного ресурсу суспільства".[3] Зазначимо перші спроби в цьому напрямі: захист кандидатської дисертації Ю.М. Снурнікової «Ефективне використання електронних документів мережі Інтернет в тележурналістиці» (К., 2006), підготовленої на факультеті документознавства та інформаційної діяльності Харківської державної академії культури. Додамо й інші можливі наукові напрями в цій галузі: організація, методи та засоби функціонування систем електронного документообігу; методи збереження документів в електронних архівах; теорія та методика організації архівних пошукових систем; інформатизація архівної галузі, організація інформаційних мереж архівних установ; закономірності розвитку архівних установ; соціокультурне значення документальних колекцій; методи та технології збереження документних масивів; закономірності та тенденції документаційного забезпечення управління тощо.

Вибірковий контент-аналіз українських дисертацій за 2002-2007 (через Інтернет-ресурси), в назвах яких присутнім є слово «документ», показав, що проблемами використання документів і документації переймаються фахівці інших галузей: технічних наук (електронний документообіг), філологічних наук (заповітна документація, комерційна документація), юридичних наук (установчі документи, процесуальні акти-документи) тощо. Аналогічна ситуація спостерігається і в російських дисертаційних темах.

---

[1] Documentation techniques , що в прямому перекладі з англійської мови означає методи або техніка документування (*авт.*) http://portal.unesco.org/education/en/files/9405/10371902320ISCED_A_word.doc/ISCED_A%2Bword.doc

[2] http://www.archives.gov.ua/Archives/IASD/Kuleshov-Conc.pdf

[3] http://www.archives.gov.ua/Archives/IASD/Kuleshov-Conc.pdf

В сучасних умовах розвитку документально-комунікаційної сфери з'являється реальна можливість сформувати відповідне галузеве поле наукових досліджень з різнобічними питаннями та аспектами вивчення документа та інформації, для чого насамперед необхідно консолідувати науковий потенціал держави шляхом створення Координаційної ради для узгодження наукових тем в цій галузі.

Е.В. Мартынова,
Г.И. Сбитнева
/г. Кемерово/

ОТРАЖЕНИЕ ДОКУМЕНТОВЕДЕНИЯ КАК НАУЧНОГО И ПРАКТИЧЕСКОГО НАПРАВЛЕНИЯ В ЯДЕРНЫХ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ПЕРИОДИЧЕСКИХ ИЗДАНИЯХ РОССИИ 1997 – 2007 гг.

Ядерные профессиональные периодические издания, отражающие тематику документоведения, были выявлены на основе изучения профильных библиографических пособий «Библиотечное дело и библиография», реферативного журнала «Информатика». В число ядерных журналов на русском языке вошли «Научные и технические библиотеки» и «Библиографоведение». В них было обнаружено 25 статей по проблемам документоведения. Основанием для выбора статей послужили объекты изучения: документ и документоведение. Хронологический охват статей был ограничен последними десятью годами: 1997-2007 гг.

В ходе изучения содержания знаний, отраженных в статьях по проблемам документоведения, стали очевидными следующие важные факты:

а) продолжает дискутироваться вопрос об отнесении теоретических знаний о документе к той или иной дисциплине;

б) многократно дублируется информация о формировании понятия «документ».

Эти факты отражают этап формирующихся знаний о статусе, об объекте и предмете документоведения.

В целом содержание знаний, зафиксированных в статьях, носит фрагментарный эпизодический характер. Это естественно для жанра статьи, но общая научная картина знаний остается логически незавершенной.

Замечено, что глубина раскрытия знаний в статьях остается на предметно-конкретном и – редко - на абстрактно-логическом уровне. Подтверждением этому является отсутствие в значительном количестве статей анализа причинно-следственных связей, оценочных суждений, элементов прогнозирования.

Уровень глубины раскрытия содержания текста характеризуют ссылки, которые в основном приводятся на источники из смежных наук (архивоведения, книговедения). Значимыми являются ссылки на информатику. Они обусловлены развитием электронных документов. Совсем нет ссылок на фундаментальные общенаучные знания из области философии, логики математики, лингвистики и

др. Среднее число ссылок – 4, что говорит о недостаточном внимании авторов к заимствованию знаний. Чаще всего ссылаются на статьи из того же журнала (41%).

Важную роль в развитии документоведения могут сыграть межпредметные связи. Новые знания нередко рождаются на стыке различных наук. Анализ показал, что наиболее близкими документоведению смежными дисциплинами являются исторические (палеография, геральдика и др.), где предметами изучения выступали отдельные элементы документов (печати, гербы и т.п.). Конечно, хотелось бы, чтобы межпредметные связи были более разнообразны. Стоит обратить внимание, прежде всего, на дисциплины гуманитарного цикла (культурологию, педагогику, языкознание, психологию и др). Это дало бы документоведению новые импульсы для развития.

Аспектное содержание статей охватывает терминологическое поле документоведения (понятие «документ»), отдельные типы и виды документов (чаще всего электронные документы). Отсутствуют публикации, посвященные концептуальным и теоретическим вопросам.

Список ведущих авторов краток (3), количество их публикаций невелико (3-4).

На наш взгляд, издание специализированного журнала «Документоведение» дало бы возможность объединить авторов, организовать развитие документоведческих исследований.

С.Г. Кулешов
/м. Київ/

ВІДБІР ВЕБ-РЕСУРСІВ ДЛЯ ЗБЕРІГАННЯ В ЦЕНТРАЛЬНОМУ ДЕРЖАВНОМУ ЕЛЕКТРОННОМУ АРХІВІ УКРАЇНИ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Нині ресурси Інтернет є одним із важливих засобів інформування в суспільстві і водночас джерелом задоволення його ІП з різних галузей знань та сфер практичної діяльності, інших потреб в соціальній інформації. З іншого боку, інформація зазначених ресурсів часто не фіксується в паперових або електронних виданнях, не є відтворенням інформації сучасних функціонуючих офіційних (зокрема службових) документів з паперовою основою або архівних документів. Інформація Інтернет-сайтів постійно оновлюється, деякі сайти зникають без сліду. Можна стверджувати, що через ці обставини втрачається для суспільства політична, економічна, культурологічна та інша інформація, котра може мати виняткову історичну цінність для наступних поколінь. Слід зазначити, що в деяких країнах (наприклад, в Австралії) вже здійснюється відбір і зберігання веб-інформації. Із заснуванням у вітчизняній системі державних архівних установ Центрального державного електронного архіву України (ЦДЕА) створилися реальні умови для аналогічної діяльності на вітчизняному просторі.

Водночас реалізація зазначеної діяльності потребує дослідження веб-ресурсів як джерела комплектування ЦДЕА, зокрема: визначення і ранжування

зон веб-простору за рівнем пріоритетності з позицій відбору інформації; конкретизація видів об'єктів у цих зонах, серед яких можуть бути потенційні джерела інформації, що мають зберігатися в державному архіві; окреслення ознак і характеристик цих джерел, що будуть підставою для їх відбору з метою архівного зберігання. Зазначені результати дослідження у цілому мають представити узагальнені критерії відбору веб-ресурсів як складових Національного архівного фонду (НАФ) та процедуру відбору, яка, з одного боку, певною мірою споріднена з начвними методиками експертизи цінності документів, а з іншого, безумовно, буде відображати специфічні підходи до визначення ціннісних ознак джерел інформації веб-простору. Втім, такий джерелознавчий аспект не може бути єдиним під час розгляду практичних питань відбору веб-ресурсів для їхнього зберігання в архіві. Іншим, не менш важливим, наприклад, є правознавчий аспект, оскільки зміст багатьох сайтів захищений правом власності і питання зберігання їх інформації в державному архіві має вирішуватись з позицій чинного законодавства і прецедентів світової юридичної практики щодо використання ресурсів Інтернет.

Держакомархівів України замовив на 2008-2009 рр. УНДІАСД розроблення наукової теми щодо визначення критеріїв відбору веб-ресурсів як складової НАФ і джерела комплектування ЦДЕА та викладення зазначених критеріїв у формі методичних рекомендацій.

Планується, що виконання теми буде здійснено в результаті вирішення таких завдань:

- конкретизація основних понять дослідження (веб-ресурси, веб-сайт, веб-документ тощо);
- прогностичне окреслення видів та обсягу перспективних потреб в ретроспективній веб-інформації;
- конкретизація ознак інформації, що підлягає відбору, і відповідно визначення критеріїв відбору веб-ресурсів як одиниць зберігання в ЦДЕА;
- представлення загальної топографії веб-простору як джерела комплектування державного архіву, його ранжування за зонами відбору відповідно до їх пріоритетності;
- з'ясування правових підстав щодо можливого відбору та зберігання веб-ресурсів;
- надання конкретних прикладів характеристик (ознак) веб-ресурсів, що мають зберігатися в ЦДЕА України.

Зрозуміло, що обсяг інформації, яка буде відбиратися, опрацьовуватися і зберігатися в ЦДЕА, залежить від потенційних можливостей архіву щодо організації роботи з веб-ресурсами. Водночас не виключено, що відбір і зберігання веб-інформації як складової НАФ буде проходити декілька етапів, певною мірою відповідно до етапів експертизи цінності традиційних службових документів. Зокрема, такий відбір може мати попередній, проміжний та остаточний етапи, що дасть змогу зрештою вносити унікальну веб-інформацію до НАФ.

Також можна окреслити деякі формалізовані ознаки веб-інформації, що будуть враховуватись під час відбору:

* споживча цінність (відповідність прогнозованим ІП);

* кількісна характеристика запису інформації як одиниці зберігання (опис факту, (зокрема висловлювань, повідомлень, чуток тощо, сукупність взаємопов'язаних описів фактів у певній хронології, текст документа або твору літератури, сайт, сукупність сайтів, портал тощо);

* унікальність запису інформації;

* рівень значущості для суспільства;

* вірогідність інформації;

* статус джерела інформації.

Кожна позиція може бути диференційована, що зумовлює можливу побудову фасетної класифікації веб-інформації, яка підлягає відбору. Наприклад, споживча цінність може бути представлена у вигляді певного рубрикатора тем. Унікальність запису інформації означає, що вона не копійована з публікацій, не є електронною копією службового документа, його фрагмента, але водночас це може бути унікальне компілятивне, кумулятивне або аналітико-оглядове веб-джерело, що містить фрагменти опублікованих творів або документів та інформацію про них. Рівень вірогідності інформації (відповідає дійсності, не відповідає, відповідність не визначена), значущості для суспільства (державний, регіональний, місцевий) або статус джерела інформації (сайт юридичної або фізичної особи, анонімне повідомлення тощо) особливого значення не має, однак це важливі відомості для формування метаданих до запису інформації. У такому контексті, до речі, виникає питання щодо професійної підготовки працівників архіву, які будуть здійснювати відбір веб-ресурсів. Це мають бути аналітики, які орієнтуються у змісті потоків політичної, економічної, культурологічної та іншої інформації.

Безперечно, вищевикладене представляє лише попередні результати аналізу наукової проблеми, і кожна його теза може бути кардинально переглянута.

А.М. Шелестова
/м. Харків/

УНІВЕРСИТЕТСЬКИЙ ВЕБ-САЙТ ЯК НОВИЙ РІЗНОВИД ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТА

Ефективність керування університетами не в останню чергу залежить від коректного рішення задач оперативного і якісного формування електронних документів, контролю їньго виконання, а також продуманої організації їхнього збереження, пошуку і використання. Електронний документ виступає обов'язковим елементом внутрішньої та зовнішньої оргазції університету, забезпечуючи його внутрішню та зовнішню комунікацію. Інформація є основою для прийняття управлінських рішень, слугує доказом їх реалізації та джерелом для узаганеня, матеріалом для довідково-пошукової роботи, а також джерелом комунікації.

У сучасному університеті комунікація посідає одне з найважливіших місць, у зв'язку з розвитком ІКТ. Дослідження форм, змісту та засобів функціо-

нування електронної документації університету є важливою актуальною темою не тільки в сфері сучасного електронного документознавства, а й у сфері інформатизації освітнього процесу.

Університет має таку особливість, як ефективний обмін ідеями. Вся діяльність університету підпорядкована цій меті: написання наукових статей, їх публікація, проведення наукових конференцій, відкриття регіональних філіалів і взаємодія з ними, застосування у науковому та навчальному процесі сучасних ІТ і, як наслідок, новітніх форм документації. Електронна документація університету формується як за загальними, так і за спеціальними правилами та стандартами. Специфіка електронної ВНЗ визначається діяльністю самого закладу, його специфікою та профілем навчання. Всі виші об'єднує те, що вони провадять навчальну, наукову та виховну діяльність і це обумовлює основні функції ВНЗ та форми електронної документації.

Більшість ВНЗ має офіційне представництво в мережі Інтернет – офіційні веб-сайти, де розміщена не тільки інформація загального ознайомчого характеру, але й електронні версії навчальних посібників, методичні матеріали, контрольні завдання і т. д. Веб-сайт університету являє собою своєрідний електронний документ, що рекламує ВНЗ в інформаційно-освітньому Інтернет-средовищі та поєднує у собі перераховані вище електронні документи, тобто веб-сайт можна розцінювати як узагальнюючий електронний документ. До головних функцій такого документа належать: навчальна; виховна; культурно-просвітницька; інформаційна; організація контактів (у тому числі і міжнародних); комунікативна; представницька. Віднесення веб-сайту університету до електронних документів зумовлено тим, що веб-сайт відповідає вимогам, висунутим до електронних документів, а також він має статус офіційного. Офіційний веб-сайт університету – це такий електронний документ, що забезпечує інформацією зовнішню потенційну аудиторію та внутрішню структуру університету, сприяє керуванню відділами університету. Таким чином, офіційний веб-сайт ВНЗ можна визначити як електронний документ, що створений, опублікований або використовується університетом, відповідає певним вимогам та виконує певні функції.

Впровадження нових ІТ в галузь освіти стикається з низкою проблем, зокрема технічними, психологічними, та соціальними бар'єрами, а також зумовлених фінансовими, технологічними та методологічними питаннями. Результатом їх вирішення має стати вдосконалення засобів керування інформаційно-документною інфраструктурою сучасного університету.

Г. І. Ковальчук
/м. Київ/

ДОКУМЕНТАЛЬНЕ ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВО ЯК НАВЧАЛЬНА ТА НАУКОВА ДИСЦИПЛІНА: ДО ПОСТАНОВКИ ПИТАННЯ

Диференціація наук є об'єктивним процесом, який особливо активно відбувається в останні десятиріччя, що пояснюється насамперед інформатизацією суспільства, прискореним розвитком наукових знань. Це спостерігається в різних науках, зокрема у спеціальних історичних дисциплінах і науках соціально-комунікативного змісту. Одночасно відбуваються і протилежні, здавалося б, явища: інтеграції різних наукових дисциплін. Яскравий приклад - документальне пам'яткознавство, яке може розглядатися як спеціальне документознавство, що вивчає особливо цінні документи, переважно історичні - тобто такі документи, що є пам'ятками історії та культури. З іншого боку, ця дисципліна, оскільки вивчає історичні пам'ятки, є частиною пам'яткознавства, що вже конституювалося в окрему наукову дисципліну, затверджену ВАК України.

Пам'яткознавство, як відомо, поділяє всі пам'ятки історії та культури на рухомі та нерухомі. Серед рухомих пам'яток називаються музейні експонати, зокрема твори мистецтва, історичні знаряддя праці, гончарні вироби, твори декоративно-прикладного мистецтва, манускрипти, інкунабули, рідкісні та цінні книги (книжкові пам'ятки), архівні документи, а також деякі археологічні знахідки[1]. За великим рахунком, всі вони можуть розглядатися як документи своєї епохи, але насправді до документальних пам'яток відносять ті, які в музеєзнавстві та пам'яткознавстві називаються "писемні": рукописи та рукописні книги, стародруки, рідкісні та цінні книги, окремі нерухомі та речові пам'ятки з написами, а також кінофотофонодокументи. В деяких публікаціях такі документи називаються артефактними. Артефактні документи, зазначає Н. М. Кушниренко[2], - «це документні пам'ятки, зокрема писемності, що складають частину культурного надбання країни, народу, людства, які звичайно охороняються спеціальними законами».

Термін «документальні пам'ятки» одним із перших запропонував відомий російський вчений С. О. Шмідт[3], посилаючись на ст. 5 Закону СРСР «Про охорону та використання пам'яток історії та культури» (1977 р.). Він досить детально розглянув співвідношення понять «документальні пам'ятки» та «історичні джерела», а також проблеми визначення цінності документальних пам'яток.

Якщо існує поняття «документальні пам'ятки», то, логічно, рано чи пізно має з'явитися наука, що їх вивчає. Об'єктом є самі документальні пам'ятки, а

[1] Заремба, С. З. Нариси з історії українського пам'яткознавства [Текст]/ С.З. Заремба. – К., 2002. – С. 12.

[2] Кушниренко, Н. Н. Документоведение [Текст]: учебник/ Н.Н. Кушниренко. – 7–е изд., стер. – К., 2006. – С. 354.

[3] Шмидт, С. О. Документальные памятники: выявление, учет, использование [Текст]/ С.О. Шмидт. – М., 1988. – 256 с.

предметом – терміносистема цієї дисципліни, проблеми виявлення документальних пам'яток в архівах, бібліотеках або музеях, експертиза їх цінності, тобто визначення критеріїв рідкісності та цінності цих документів, науково обґрунтовані засади їх належного зберігання, обліку, введення в науковий обіг.

Серед термінологічних питань найперше, що треба узгодити та усталити в науковому обігу - це визначення базового терміну: документальні чи документні пам'ятки. Академічний словник української мови - щоправда, дещо застарілий - тлумачить «документальний» як той, що є документом. «Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики» на 253 000 слів (К., 2004, С. 178) теж подає тільки варіант «документальний», а не «документний». Отже, унормованим є термін «документальний, документальні», хоча, слід визнати, у словосполученні «документальні пам'ятки» є двозначність або навіть розмитість змістовного наповнення. Таким чином, розпочинати потрібно з уніфікації і стандартизації цього терміну.

Актуальність теми зумовлена необхідністю узагальнити накопичений досвід роботи з документальними пам'ятками і на цій основі представити комплекс історичних, теоретичних та науково-методичних знань щодо документальних пам'яток, який пропонується назвати «документальне пам'яткознавство». Як навчальна дисципліна документальне пам'яткознавство має дати студентам уявлення про види документальних пам'яток, категорії їх цінності, відповідну експертизу, перші навички опису та пошуку документальних пам'яток у архівах, бібліотеках і музеях, ознайомити з основами зберігання особливо цінних документів, правилами їх археографічного дослідження тощо.

О.В. Матвієнко
/м. Київ/

ПРОФЕСІЙНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ: ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ РЕСУРСІВ ФАХОВОГО СПРЯМУВАННЯ

Одним із ефективних засобів цілеспрямованої, педагогічно організованої побудови відношень особистості з навколишнім світом і людьми на основі творчої активності і моральної самоорганізації життя - є професійна соціалізація у процесі навчання у вищому навчальному закладі, де відбувається первинне опанування професією, виробляються індивідуалізовані способи діяльності, форми поведінки і спілкування, які визначають успішність майбутньої професійної діяльності. Професійна соціалізація полягає як у набутті спеціальних знань, умінь і навичок, так і у формуванні професійної етики, професійного світогляду та самосвідомості, необхідних для виконання спеціальних функцій, властивих професії документознавця, фахівця з інформаційної діяльності. Протягом навчання у ВНЗ відбувається процес входження у професійне середовище, вивчення професійного досвіду, опанування стандартами та цінностями професійної спільноти, що є необхідною умовою професійної соціалізації.

Системоутворюючою складовою професіограми фахівця з інформаційної діяльності є його ефективна інформаційна поведінка, яку будемо розуміти як спосіб дій, сукупність зусиль, застосовуваних для одержання, опрацювання і засвоєння наявної інформації, одержання нових знань.

З одного боку, інформаційна поведінка відображає активність особистості як суб'єкта у процесі пізнання, його уміння орієнтуватись у інформаційному просторі. З іншого - інформаційна поведінка значною мірою залежить від міри доступності інформаційних ресурсів і комфортності їх використання, доступності інформаційних каналів і засобів для користування ними, тобто інформаційно-технологічними можливостями, що надаються суспільством особистості, яка бажає реалізувати свої інформаційні потреби у повсякденному житті, навчанні та професійній діяльності.

Інформаційна поведінка особистості є сьогодні невід'ємною складовою безперервної освіти, передбачає орієнтацію на світові ІР і різні канали одержання інформації, прагнення до професійного спілкування, обміну знаннями, активність у поширенні нових знань.

Беручи до уваги широкий спектр та неусталеність професійних вимог до фахівця із спеціальності „Документознавство та інформаційна діяльність", а також практично цілковиту відсутність наукових досліджень, узагальнень та рекомендацій з питань професійної адаптації документознавців, їх професійного розвитку та самовизначення, слід розробити систему педагогічних рекомендацій щодо професійної соціалізації документознавців у ВНЗ.

Одним із засобів професійної соціалізації студента є використання інформаційно-комунікаційних ресурсів фахового спрямування, поміж яких можна виділити:

- фахову пресу (у друкованій та електронній формах);
- ресурси фахового спрямування у мережі Інтернет;
- засоби фахового спілкування у традиційній формі (конференції, семінари тощо) та із застосуванням сучасних Інтернет-технологій (форуми, телеконференції та ін.).

Реалізація зазначених форм та засобів професійної соціалізації студентів протягом навчання у ВНЗ потребує педагогічно організованих заходів - інтегрованих у навчально-виховний процес (введення відповідних тем до навчальних курсів або ж започаткування окремих спецкурсів, науково-дослідна робота студентів у формі курсових, дипломних робіт), а також організованих як самостійна позаурочна робота студентів.

Неоціненною є роль фахової преси у професійній соціалізації майбутнього фахівця з інформаційної діяльності: це і формування професійної свідомості, мотивації до подальшої професійної діяльності, фахової орієнтації, усвідомлення професійних норм та правил, знайомство з усіма рівнями галузевої професійної діяльності (наукою, управлінням, професійною практикою), розуміння науково-теоретичних та практичних підходів до проблем професійної діяльності.

У цьому сенсі доцільним є комплексне використання вітчизняних російських профільних журналів з документознавства та видань із суміжної тематики.

Важливими, з точки зору формування світогляду в галузі проблем розвитку інформаційного суспільства, створення глобальної інформаційної інфраструктури, практики освоєння сучасних інформаційних технологій та розвитку інформаційного ринку, для майбутніх фахівців є російські журнали „Информационные ресурсы России», «Информационное общество».

Оцінюючи освітньо-професійну роль Інтернет-ресурсів, складно визначити, які з представлених мережею можливостей використовуються більше: можливості освіти чи імітації освіти. Електронні версії фахової періодики фактично не представлені у мережі (за винятком „Студій з архівної справи і документознавства"). Ймовірно, для цього є низка причин фінансового характеру і латентних соціально-психологічних чинників, однак можна констатувати: сучасні моделі представлення доробку вітчизняних науковців поки що не пов'язані з Інтернет-технологіями.

У вітчизняному сегменті Інтернет неможливо знайти форуми з проблем документознавства та інформаційної діяльності, практично відсутні інформаційні сервіси (на зразок тематичних сайтів або порталів) з документознавчої тематики. Як, фактично, єдиний можна згадати ініціативний проект „Професійні ресурси документознавства" (www.documentoved.at.ua). Розвиваючи даний ресурс, розробники за кількістю щоденних відвідувань і завантажень повних текстів документів, відчули необхідність започаткованої ними діяльності для колег. Слід зазначити, що створений ресурс є потенційно комунікативним, оскільки фактично одразу виявив зацікавленість у російських колег в пошуку контактів з відповідними кафедрами в Україні.

Висновки. Професійна соціалізація документознавців протягом навчання у ВНЗ є запорукою майбутньої ефективної професійної діяльності фахівця. У зв'язку із поставленими завданнями, інформаційно-комунікаційні ресурси фахового спрямування для професійної соціалізації документознавців з метою активного використання потребують здійснення відповідних заходів:

– акумуляції освітніх та наукових ресурсів документознавства та інформаційної діяльності у межах порталу або сайту;

– розміщення в Інтернет електронних версій періодичних фахових видань або повних текстів наукових статей;

– розміщення в Інтернет повних версій монографій, навчальних посібників, методичних рекомендацій.

І.А. Іванченко
/м. Київ/

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ СПЕЦІАЛІСТІВ-ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ

Сьогодні в діловодстві активно впроваджуються новітні технології, використання яких потребує від фахівців певних знань та навичок. В останні роки чималих змін зазнала й сфера нормативного регулювання діловодства та архівної справи. За цих умов великого значення набуває підвищення кваліфікації спеціалістів діловодних та архівних служб.

Комплексні освітні програми підвищення кваліфікації спеціалістів діловодних та архівних служб, а також адміністративних працівників, до обов'язків яких входять документаційне та інформаційне забезпечення управлінської діяльності, впроваджують сьогодні Міжнародний центр фінансово-економічного розвитку — Україна (МЦФЕР-Україна), що є видавцем фахового журналу «Довідник секретаря та офіс-менеджера», та кафедра документальних комунікацій Державної академії керівних кадрів культури та мистецтв (ДАКККіМ).

Освітні програми реалізуються шляхом планового проведення курсів підвищення кваліфікації для різних груп спеціалістів та науково-практичних семінарів.

Серед розроблених та апробованих програм на особливу увагу заслуговує комплексна освітня програма підвищення кваліфікації керівників та фахівців служб діловодства та архіву. Заняття проводять провідні вітчизняні фахівці у сфері діловодства та архівної справи, розробники нормативно-правових актів та методичних посібників у цій сфері, зокрема, викладачі ДАКККіМ докладно розглядають такі питання, як новації в законодавчому регулюванні діловодства та архівної справи, зміни у профільному законодавстві, що відбуваються з 2006 р. Слухачі курсів отримують рекомендації та роз'яснення провідних фахівців галузі з питань складання та впровадження Інструкцій з діловодства, підготовки документів відповідно до національних стандартів, організації документообігу, контролю виконання документів. Не залишаються поза програмою курсів й питання роботи з документами обмеженого доступу, організації роботи із зверненнями громадян; складання та погодження номенклатур справ; підготовка справ до зберігання та використання в архівному підрозділі (архіві) установи (підприємства).

Серед питань «архівного» блоку: порядок передавання архівним підрозділом документів Національного архівного фонду на державне зберігання; взаємодія з державними архівними установами; організація роботи архівного підрозділу; формування та облік документів архівного підрозділу; експертиза цінності документів, створення експертної комісії на підприємстві, в установі, документування діяльності експертної комісії.

До програми курсів включено розділ «Вибір системи електронного документообігу (автоматизації діловодства): вітчизняна та європейська практика». Зокрема, у цій частині освітньої програми слухачі отримують рекомендації з практичного впровадження положень нового Національного стандарту ДСТУ

4423:2005, а також щодо ролі діловодних працівників в адмініструванні систем документообігу.

Серед інших освітніх програм МЦФЕР-Україна та ДАКККіМ слід відзначити підвищення кваліфікації керівників та працівників кадрових служб. Цільовою аудиторією курсів є не лише спеціалісти з кадрового діловодства, а й менеджери з персоналу, офіс-менеджери (менеджери з адміністративної діяльності). До проведення занять, окрім викладачів ДАКККіМ, залучено посадових осіб Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства юстиції України, Державного департаменту нагляду за дотриманням законодавства про працю, Фонду соціального страхування від тимчасової втрати працездатності та інших державних органів.

У програмах курсів передбачено розгляд таких питань як правове регулювання трудових відносин; документи, що регламентують процеси керування персоналом; порядок підготовки та оформлення організаційних кадрових документів; складання номенклатури справ кадрової служби, формування справ з кадровими документами.

Слухачі отримують інформацію щодо обліку робочого часу, соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності. Окремо розглядаються створення в організації комісії із соціального страхування, її функції, порядок оформлення документів комісії.

Для адміністративних працівників розроблено та апробовано кілька освітніх програм.

Перш за все, це курси підвищення кваліфікації секретарів та офіс-менеджерів (менеджерів з адміністративної діяльності). До програми включено такі модулі, як «Практика офісної діяльності» (розглядаються сучасний стан розвитку офісного менеджменту, основні напрями діяльності фахівців у цій сфері, реалізація офісних процедур, зокрема, розроблення посадових інструкцій, впровадження дрес-коду та документування цього процесу), «Робота зі службовими документами, організація діловодства».

Один з основних модулів цієї освітньої програми — «Документування господарської діяльності в офісному менеджменті», адже відповідні фахівці працюють перш за все з первинними документами, зміст та оформлення яких впливає на оподаткування. Фахівці мають бути добре обізнані як із загальними вимогами до роботи з первинними документами, так і з порядком ведення договірної роботи, роботи з документами суворого обліку та звітності.

Ще одна освітня програма, яка викликає постійну зацікавленість слухачів, — спеціалізовані курси підвищення кваліфікації референтів та помічників керівників організацій. Під час проведення курсів слухачі опановують основні засади організації референтської діяльності, інформаційно-аналітичної роботи.

У програмі курсів, окрім базового «діловодного» блоку, — організація, супровід, документаційне забезпечення конферентних заходів, зокрема колегій, конференцій, нарад та засідань, прес-конференцій, переговорів тощо. Окрему увагу приділено організації робочого часу — як власного, так і керівника.

За підсумками анкетувань слухачів курсів 2007 р. було з'ясовано, що, окрім суто професійної інформації, слухачі потребують й рекомендацій щодо

професійної взаємодії, налагоджування ефективної співпраці між співробітниками відповідних служб та інших підрозділів. Отже, з січня 2008 р. до усіх освітніх програм було включено додатковий модуль «Психологія відносин у колективі», де у формі ділових ігор слухачі відпрацьовують навички ефективної взаємодії, розпізнавання конфліктних ситуацій, запобігання їм.

Для кожної освітньої програми готується окремий комплект навчально-методичних матеріалів, що містить необхідні нормативно-правові акти, зразки документів, рекомендації щодо застосування нормативних положень у щоденній практиці.

Журнал «Довідник секретаря та офіс-менеджера» є не лише одним із засобів пропагування освітніх програм, а й своєрідним інформаційним простором для розвитку системи підвищення кваліфікації. На сторінках журналу постійно публікуються анонси нових програм, відгуки слухачів, матеріали, які спеціалісти можуть використовувати для підвищення кваліфікації безпосередньо на робочому місці.

Інформаційним партнером спільних освітніх програм МЦФЕР-Україна та кафедри документальних комунікацій ДАКККіМ виступає професійна організація адміністративних та діловодних працівників — Асоціація секретарів та офіс-менеджерів України. Здебільшого про нові освітні програми майбутні слухачі дізнаються завдяки анонсам, розміщеним на сайті Асоціації (www.secretariat.com.ua). Зауважимо: щодня сайт професійної спільноти відвідують більше ніж півтори тисячі спеціалістів у сфері документальних комунікацій.

Майже кожного місяця результатом спільної діяльності МЦФЕР-Україна, журналу «Довідник секретаря та офіс-менеджера» та кафедри документальних комунікацій ДАКККіМ стають нові освітні програми. Отже, розвиток системи підвищення кваліфікації спеціалістів-документознавців має дуже добрі перспективи.

Н.О. Леміш
/м. Конотоп/

УПРАВЛІНСЬКЕ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО: СТАНОВЛЕННЯ, ТЕНДЕНЦІЇ, РОЗВИТКУ

Управлінське документознавство як наукова дисципліна має досить молодий вік, незважаючи на те, що базується на найдавнішому об’єкті: управлінському документі, який пройшов багатовікову історію і залишається одним з найрозповсюдженіших видів документів до нашого часу.

Історіографія традиція позаминулого століття практично не залишила досліджень, що містять теоретичне узагальнення практичних задач процесу роботи з документами.

Фундаментальні основи управлінського документознавства були закладені в першій половині ХХ ст. в навчальному курсі професора Московського державного історико-архівного інституту (далі - МДІАІ) М.П. Вишневського

"Теорія і практика архівної справи" (1936), який містив розділ "Загальне діловодство". Його зміст склали питання з історії діловодства, класифікації документів в управлінській сфері, методики їх вивчення. Автором нової редакції даного курсу в середині минулого століття став професор К.Г.Мітяєв (1902-1969). Він деталізував свої підходи до науки про документ у курсах "Історія і організація діловодства в СРСР" та "Теорія і практика архівної справи", одним з розділів якого було "Загальне документознавство". Уперше поняття «документознавство» як термін з'явилося в доповіді вченого під назвою "Розвиток радянського архівознавства за 25 років" на конференції архівістів СРСР, що відбулась в червні 1942 року.

Професор К.Г.Мітяєв запропонував вважати документознавство архівознавчою дисципліною, що може стати вступом до теорії і практики архівної справи. Він наголошував, що документознавство мусить бути науковою теорією, яка призначена розв'язувати проблеми загальної класифікації та історії розвитку різних видів документації.

Зміна назви розділу мало вплинула на його сутнісне наповнення, що засвідчило певне ототожнення К.Г. Мітяєвим понять "загальне діловодство" і "загальне документознавство". Розділ "Загальне документознавство" у курсі "Теорія і практика архівної справи" за статусом був пропедевтичним і являв собою своєрідний вступ до вивчення документів, систем і способів документування в історичній ретроспекції діловодної практики. Варто зазначити, що стрижневим об'єктом виступав управлінський документ. Таким чином, загальне документознавство для К.Г.Мітяєва, оперуючи сучасною термінологією, за змістом було тотожним управлінському документознавству.

Поступово вивчення документів та систем документування, розпочате вченим в архівознавчому аспекті, стало виокремлюватися в самостійну наукову дисципліну. Документи в ній стали вивчатися як об'єкти оперативної дії та соціальної функції, заради виконання якої були створені. У своїх подальших публікаціях К.Г.Мітяєв визначав документознавство як "наукову дисципліну, що вивчає в історичному розвитку способи, окремі акти і системи документування явищ об'єктивної дійсності і створювані в результаті документування окремі документи, їхні комплекси і системи".

Отже, створення передумов тісної інтеграції діловодства й архівознавства спродукувало появу нових галузей знань: управлінського документознавства, документознавства у метанауковому розумінні, що зосереджені на комплексному вивчені історії, теорії, методики дослідження документа в цілому, управлінського зокрема.

Спеціальне документознавство (синоніми «адміністративне», «традиційне» або «класичне»), що існувало у радянські часи, теорію документа цілісно не розглядало.

Таким чином, на сучасному етапі теоретико-прикладні проблеми документа можуть розглядатися галузями спеціального документознавства: управлінським, науково-технічним, картографічним, нотаріальним, судочинним, медичним, кінофотодокументознавством (аудіовізуальним документознавством) тощо. Головною складовою предмета цих наукових напрямів є процеси створення документів

відповідних класів та систем документації і організації роботи з ними. Сукупність даних процесів також може розглядатися для практичного використання у діловодстві, наприклад судочинному, нотаріальному, медичному (діловодство у сфері охорони здоров'я) тощо.

У 1960-1970-х рр. історичний аспект досліджень документів значно поступається вивченню технології діловодства, яке, за словами К.Г. Мітяєва, дедалі більше почали сприймати як історично утворені системи документування та документаційного забезпечення управлінської діяльності державних і громадських інституцій. Дедалі частіше документи стали аналізувати відповідно до їхньої основної соціальної функції, заради виконання якої були створені: оперативної дії. Зрештою, дослідження документів і систем документування, розпочаті в діловодному й архівознавчому аспектах, стали виокремлюватися в самостійну наукову дисципліну під назвою "документознавство", зміст якого, говорячи мовою сучасної науки, відповідав традиційному, або управлінському документознавству.

Серед головних напрямів наукових досліджень управлінського документознавства можна виділити такі: теоретико-фундаментальні, теоретико-прикладні, історичні, науково-технологічні.

В умовах реорганізації системи державного управління одним із першочергових питань раціональної організації документообігу стало формування систем документації, у тому числі - управлінської.

Особливу увагу управлінське документознавство приділяє організаційно-розпорядчій документації, що є підсистемою управлінської документації, яка забезпечує виконання організаційної та розпорядчої функцій управління.

Таким чином, за більш ніж двохсотрічну історію діловодство, завдячуючи прикладним та фундаментальним дослідженням управлінського документознавства, мало змогу пройти шлях від локальних проектів до системних рішень, що охоплюють процеси керування документами і їх комплексами в окремих організаціях, корпораціях і галузях державного управління. Сформувався ринок інформаційних технологій і інформаційних послуг, який дає змогу обрати оптимальний варіант системи керування документацією в цілому в організації.

На наш погляд, створено передумови для відходу від традиційних форм ведення діловодства, від класичного поділу документації «за системами» і переходу до створення високоефективних систем керування повним комплексом інформаційно-документаційних ресурсів, що використовують сучасні науково-технічні досягнення на всіх стадіях життєвого циклу документів, для реалізації стратегічних і оперативних цілей управління в будь-яких організаціях, особливо в державному управленні. Така система називається системою керування документацією і ґрунтується на принципах економічності, ефективності і на широкому використанні нових ІТ, що дає змогу врахувати інтеграційні тенденції, домінуючі в суспільному процесі.

Останнім часом, у зв'язку з поширенням новітніх ІТ, переосмисленням можливостей інформаційного менеджменту в умовах масштабної інформатизації суспільства, було переглянуто концептуальні положення керування документацією. Якісно нові умови продукування та розповсюдження інформації

вимагали не тільки науково-методичного, але й нормативно-правового забезпечення. Це привело до прийняття нових законодавчих актів, внесення змін і доповнень до тих, що залишаються чинними і регулюють різні аспекти створення інформації, керування нею, використання та забезпечення її збереженості. Більшість правових актів, розроблених у 1990-х – на початку 2000-х рр., що прямо або опосередковано визначають зміст керування документацією, пов'язані з електронним документуванням і документообігом. Насамперед, це стосується розроблення документаційних систем, впровадження стандартів і оптимальної методики електронного діловодства в державних установах, посилення ролі державних архівів.

Управлінське документознавство в такому контексті значною мірою споріднене з керуванням документацією, загальні принципи та наукові засади організації технологічних процесів якої відображені у прийнятому в 2001 р. міжнародному стандарті та Національному стандарті ДСТУ 4423:2005 „Інформація та документація. Керування документаційними процесами".

На сучасному етапі розвитку української держави проблеми документаційного забезпечення управління посідають важливе місце в процесах становлення нової системи суспільних відносин на базі загальних правових норм і в умовах зміни парадигми управлінської діяльності.

Практичне використання здобутків управлінського документознавства на сучасному етапі втілюється в розробці таких документів:

- дві редакції термінологічного стандарту з діловодства й архівної справи;
- державні стандарти побудови державної уніфікованої системи документації;
- національний стандарт, що встановив вимоги до оформлення ОРД;
- Державний класифікатор управлінської документації (ДКУД);
- Національний стандарт ДСТУ 4423:2005 «Інформація та документація. Керування документаційними процесами» тощо.

С.Б. Руденко
/м. Київ/

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ПАМ'ЯТКА» ТА «ДОКУМЕНТ»

Термін «документ» досить часто застосовується в науковому обігу і, особливо, в рамках досліджень, пов'язаних із феноменом інформації. Пам'яткознавство як метанаука, що включає музеєзнавство, архівознавство та книжкове пам'яткознавство, нерозривно пов'язане з інформацією, оскільки об'єктом зазначеної метанауки є пам'ятка як специфічне матеріальне джерело соціально значимої історико-культурної інформації. Таким чином, необхідно з'ясувати спільні та відмінні риси понять «пам'ятка» та «документ».

Досліджувані поняття тісно пов'язані із термінами «носій інформації» та «джерело інформації». Зазначені терміни досить часто визначаються один через інший, що призводить до хибного логічного кола. На нашу думку, поняття «но-

сій» передбачає доцільну діяльність щодо нього: певний матеріальний об'єкт обирається для фіксації на ньому інформації, в результаті чого утворюється документ. Це, зокрема, підтверджується визначенням документа, запропонованим С.Г. Кулешовим у сер. 90-х рр. XX ст., а саме: «текст (логічна послідовність мовних чи мовних та немовних знаків), зафіксований на речовому виробі, основною функцією якого є розповсюдження (передача) інформації у просторі та часі» [3, с. 26].

Щоб уникнути неточностей, викривлень та вульгаризації, яких важко уникнути при найбільш загальному трактуванні поняття «документ», деякі дослідники схильні до звуження дефініції зазначеного терміну. Так, на сторінках праці "Информатика как наука об информации" [2, с. 61], зазначається, що найбільш актуальним є визначення документа, запропоноване В. Далем: будь-які важливі ділові папери, в тому числі диплом, свідоцтво та ін [1]. Таким чином, документ пов'язується із офіційно-юридичною сферою. Зрештою, запропоноване С.Г.Кулешовим визначення можна модифікувати таким чином: документ – це носій, на якому із дотриманням необхідних формальних вимог зафіксовано певним чином (напр. текст) офіційну інформацію для її збереження та передачі у просторі і часі.

Поняття «джерело» пов'язане із явищем інформатизації об'єктів дійсності. Зазначене явище знаходить своє відображення у створенні предметів пам'яті та у поліфункціональності ужиткових речей, що проявляється у поєднанні предметами утилітарних та певних «змістових» функцій. Інформатизація матерії сягає корінням часів містичного світогляду та первісних вірувань і, здебільшого, пов'язана із сакральною інформацією. Деякі вчені прослідковують зв'язок між наведеним неутилітарним використанням речей та знаково-символьним відображенням дійсності у свідомості людей. З часом знаково-символьне ідеальне освоєння матерії було використане при винаході писемності. Саме від писемності походить явище документа. Необхідно зауважити, що кількість способів фіксації інформації документів з часом значно збільшилася. Проте, головною рисою будь-якого документа є однозначність сприйняття інформації, зафіксованої в ньому (подібно до однозначності сприйняття літер, цифр тощо). Важливо підкреслити, що розповсюдження документів (у найбільш загальному розумінні цього терміна) не витіснило явище інформатизації предметів, оскільки матерія у свідомості людей є постійним об'єктом інтерпретацій, а інтерпретація даних – це механізм утворення інформації [2].

Пряме ототожнення явищ «інформатизації речей» та «документалізації дійсності», незважаючи на їхній генетичний зв'язок, на нашу думку, є помилковим, оскільки сприйняття та розуміння інформації в кожному із наведених випадків принципово відрізняється. Таким чином, необхідно чітко розрізняти доцільно створені джерела інформації (документи) та джерела інформації як результат інформатизації матерії.

Для порівняння понять «пам'ятка» та «документ» дамо визначення першому терміну. Так, пам'ятка – це матеріальне джерело соціально значимої історико-культурної інформації, необхідної для позитивного перебігу історико-культурного процесу. За специфікою інформаційного використання пам'ятки

поділяються на рухомі та нерухомі. Рухомі, згідно із інформаційною інфраструктурою, в межах якої вони використовуються, поділяються на музейні пам'ятки, архівні документи НАФ, книжкові пам'ятки. Приналежність до того чи іншого різновиду може бути формальною або реальною (напр. архівні документи НАФ в музеї реально використовуються як музейні пам'ятки).

Розглянемо, як співвідносяться поняття «пам'ятка» та «документ» на прикладі музеєзнавства. Так, музеєзнавці при дослідженні соціальних функцій музею досить часто говорять про функцію документування. Дійсно, з латинської мови «документ» перекладається як «свідчення» [1], а музейні пам'ятки є своєрідними свідченнями того чи іншого етапу історико-культурного процесу («документи епохи»). Тому використання терміну «документування» вже досить сильно вкорінилося у музеєзнавстві. Проте, в даному випадку, термін «документування» вживається метафорично. Необхідно чітко усвідомлювати, що музей комплектується не документами, а специфічними джерелами інформації – музейними пам'ятками, серед яких певне місце посідають і документи (як в широкому, так і в вузькому за змістом значенні).

Таким чином, поняття «документ» і «пам'ятка» не тотожні, хоча і пов'язані із явищем інформації. Розмежування зазначених понять дає змогу уточнити предмет документознавства і відокремити від нього від нього всі нерухомі пам'ятки, а також речові рухомі пам'ятки, що використовуються в музеї як інформаційній інфраструктурі. З іншого боку, наукові знання, вироблені документознавством, мають активно застосовуватися при дослідженні архівних документів НАФ та книжкових пам'яток.

Література:

1. Даль, В. Толковый словарь живого великорусского языка [Текст]: в 4 т./ В. Даль.– Т.1.– 588 с.

2. Информатика как наука об информации: информационный, документальный, технологический, экономический, социальный и организационный аспекты [Текст] / Р.С. Гиляревский, И.И. Родионов, Г.З. Залаев и др.; под ред. Р.С. Гиляревского.– М., 2006.– 592 с.

3. Кулешов, С.Г. Документальні джерела наукової інформації: поняття, типологія, історія типологічної схеми [Текст]/ С.Г. Кулешов.– К., 1995.– 190 с.

В.В. Рудюк
/м. Київ/

ОРГАНІЗАЦІЯ КЕРУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЮ ДОКУМЕНТАЦІЄЮ: НОВИЙ ВИКЛИК ДОКУМЕНТОЗНАВЧІЙ ТЕОРІЇ, ПРАКТИЦІ, ОСВІТІ

Першою та єдиною країною, де нині відбувається заміщення паперового і композитного документообігу виключно електронним, є Федеративна Республіка Німеччина [1]. Відповідна державна концепція DOMEA, або «Керування документами та електронна архівація в інформаційно-технологічних системах», містить детальні вимоги до систем електронного документообігу (СЕД) нового типу; виконання даних вимог обов'язкове для сертифікації СЕД [2; 3]. Зважаючи на викладені в чинній програмі дій уряду ФРН «Е-урядування» плани сформувати загальнодержавний ІТ-ландшафт для здійснення електронних службових документальних комунікацій, розвинути на цій базі інформаційне суспільство в країні та створити передумови для його формування в масштабах Європи [4], а також враховуючи вагу ФРН на європейському ринку ІТ, варто очікувати поширення зазначених вимог на інші країни Євросоюзу. З урахуванням євроінтеграційних пріоритетів України, такі вимоги ймовірно вплинуть на вітчизняну організацію керування електронною документацією. Аналіз можливих проявів такого впливу є завданням даного дослідження.

Нові вимоги до СЕД зміни в організації роботи з вхідними, внутрішніми, вихідними документами на паперових та цифрових носіях, включаючи списання та архівацію електронних документів (ЕД), дотримання ергономічних вимог до програмних засобів документаційної діяльності (нова неодмінна передумова допуску СЕД до використання в державній сфері), фахове і технічне адміністрування в системі, гарантування її взаємодії з будь-якою ІТ-інфраструктурою. Окрім того, вимоги концепції DOMEA щодо організації керування електронною документацією адресовані нетиповій у цьому випадку цільовій групі: керівникам структур, організаторам проектів, ІТ-спеціалістам, що вимагає зміни уявлень про керування документацією, роль СЕД у функціонуванні організації тощо.

Так, посилюється контрольна функція СЕД. Наприклад, керуючи інформаційними об'єктами установи, система повинна забезпечувати й протоколювати документообмін різними каналами комунікації, включаючи відправлення факсів і роздруковування документів для пересилання звичайною поштою. Пріоритетного значення для інформаційно-документаційного забезпечення діяльності установи набуває використання в СЕД текстів електронних листів і файлів-додатків до них. Намагання використати службові засоби з особистою метою або приховати зміст повідомлень розглядатиметься не просто як порушення службової етики, але як ризик для нормального функціонування системи та життєдіяльності установи в цілому.

СЕД повинна - незалежно від масштабів установи або підприємства, від обсягів документообігу, - забезпечувати швидке залучення паперових документів до управлінських процесів і передбачати для цього як потокове, так і одини-

чне сканування з можливістю повнотекстового пошуку в електронних копіях. Раніше потокове сканування рекомендували лише за умови інтентивного документообігу, з огляду на високу вартість відповідного обладнання. Тепер, як видно, вартість володіння СЕД підвищується і вимагає ретельного обчислення інвестицій,і можливостей та строків їх повернення.

Характерна риса нових СЕД – обов'язкове передбачення мобільних АРМ, здатних працювати з усіма інструментами і даними в системі синхронно з іншими корпоративними робочими місцями, перебуваючи поза стаціонарною мережею. Така можливість розрахована передусім на керівний склад установи – наприклад, на випадок відрядження.

Співробітники установи, котра використовує СЕД, втрачатимуть абсолютну владу над вихідною електронною документацією: отримувач ЕД повинен мати змогу обирати найзручніший для нього спосіб надходження. Наприклад, отримання документа електронною поштою з пересиланням відповідних метаданих у файлі-додатку, документа з метаданими в одному файлі у форматі XML, документа факсом, на папері. Для установи-власника СЕД це зумовлює необхідність гнучкого реагування на потреби, уподобання і технічне забезпечення комунікантів.

Ергономічні вимоги до програмних засобів документаційної діяльності передбачають організацію діалогу із СЕД відповідно до потреб працівника, зумовлених специфікою виконуваного ним завдання та іншими чинниками. Так, для зручності роботи попри вади зору передбачено, зокрема, представлення нетекстових елементів (іконок, кнопок навігації, графічних об'єктів тощо) у текстовій формі або оформлення інтерфейсу виключно у текстовому вигляді, гарантування якісного зчитування і розрізнення інформації без виділення кольором (наприклад, на чорно-білому екрані), зміну розміру системних шрифтів та ін. Комфортність роботи із СЕД сприятиме усуненню не лише цифрової нерівності, але також підстав для зменшення навантаження на осіб з особливими потребами, адже умови роботи з документацією вважатимуться адаптованими до таких потреб.

Впровадження вимог концепції DOMEA у практику керування електронною документацією, очевидно, сприятиме швидшому розв'язанню проблеми збереження юридичної сили ЕД протягом їх перебування в електронному архіві: для отримання сертифікату за новими вимогами СЕД повинна, зокрема, гарантувати незмінюваність документів під час оновлення ЕЦП. Можливо, за відсутності на даний час універсального рецепту це може привести до появи численних локальних технологічних рішень, котрі в подальшому потребуватимуть уніфікації – так, як це сталося з німецьким законодавством у сфері електронних комунікацій[1].

[1] Ідеться про набуття чинності в березні 2007 р. Федерального закону «Про уніфікацію положень про деякі електронні інформаційні і комунікаційні служби» - Gesetz zur Vereinheitlichung von Vorschriften über bestimmte elektronische Informations- und Kommunikationsdienste.

Фахове адміністрування в СЕД здійснюватиметься документознавцями й передбачатиме керування змістом, контекстом і структурними ознаками всіх інформаційних об'єктів (електронних, паперових, гібридних, контейнерних) у системі. Керування ними спиратиметься на використання метаданих, що так само, як у випадку з гарантуванням юридичної сили ЕД, вимагатиме прискорення відповідних досліджень. Втім, наведений в концепції перелік метаданих дає змогу звузити поле досліджень і визначити специфічні метадані для кожного класу об'єктів, котрі, на думку німецьких колег, підлягають обліку в СЕД: документи, справи, томи, документація.

У контексті технічного адміністрування особлива увага приділена інтеграції інтерфейсу і логіки СЕД в будь-який ІТ-ландшафт. Так, передбачена сумісність з різними операційними, архівними, платіжними та іншими електронними системами, БД; стандартними офісними, допоміжними, поштовими та іншими програмними продуктами; різноманітними форматами даних; національними, міжнародними, галузевими, корпоративними стандартами електронних документальних комунікацій і сумісності програмних продуктів. Такі вимоги, на нашу думку, потрібно врахувати при підготовці фахівців документаційної сфери.

Враховуючи викладені факти, можна зробити такі висновки:

- організація керування електронною документацією у «примусовому порядку» переміщується зі сфери відповідальності документознавців у сферу керування підприємством, проектного менеджменту та ІТ, за документознавцями на організаційному рівні залишається фахове адміністрування;
- впровадження СЕД, котрі відповідають новим вимогам, у практику керування документацією сприятиме загостренню і водночас прискореному розв'язанню таких актуальних проблем, як збереження юридичної сили ЕД протягом їх перебування в архіві, розроблення і використання наборів метаданих службових ЕД, класифікація ЕД;
- сумісність та обов'язкова взаємодія нових СЕД з будь-яким ІТ-середовищем, потреба моніторингу та оперативного реагування на умови комунікації обгрунтовує необхідність поглибленого вивчення документознавцями ІТ-продуктів, методів аналізу в інформаційній сфері, організації і надання інформаційних послуг.

Література:

1. Dokumentenmanagement und elektronische Archivierung im IT-gestützten Geschäftsgang – Organisationskonzept 2.1. // Sriftenreihe der KBSt. – B.61. – Berlin: Koordinirungs- und Beratungsstelle der Bundesregierung für Informationstechnik in der Bundesverwaltung, 2005.

2. Dokumentenmanagement und elektronische Archivierung im IT-gestützten Geschäftsgang – Anforderungskatalog 2.0. // Schriftenreihe der KBSt. – B.71. – Berlin: Koordinirungs- und Beratungsstelle der Bundesregierung für Informationstechnik in der Bundesverwaltung, 2005.

3. Dokumentenmanagement und elektronische Archivierung im IT-gestützten Geschäftsgang – Zertifizierungsverfahren 2.0. [Електр. ресурс]. // Режим доступу:

http://www.kbst.bund.de/cln_028/nn_838520/Content/Standards/Domea__Konzept/Zertifizierung/zertifizierung__node.html__nnn=true. – Загол. з экрана.

4. E-Government 2.0 - Programm des Bundes. [Електр. ресурс]. – // Режим доступу: http://www.kbst.bund.de/Content/Egov/Initiativen/EGov2/EGov2.html. – Загол. з экрана.

О.А. Політова
/м. Київ/

МЕТОДОЛОГІЧНІ І ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ВІДОБРАЖЕННЯ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ПОТОКУ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Одним з головних завдань дослідження процесу відображення документального потоку (ДП) з вітчизняної історії за період 90-х рр. XX ст. – поч. XXI ст. нами визначено зібрати і систематизувати відомості про галузевий комплекс документів вторинного рівня: - архівні довідники (АД) і науково-допоміжні бібліографічні посібники (БП).

На основі виявлених АД і БП, що вийшли друком в окреслений хронологічний період, сформовано бібліографічну базу даних (ББД), тобто створено електронний і друкований варіанти джерельної бази дослідження ДП з історії України.

Для забезпечення якості бібліографічної моделі ДП – достовірності, повноти, точності, - а також для збільшення її прогностичних можливостей бібліографу необхідні, як у свій час було доведено Г.Ф. Гордукаловою, не епізодичні дані кількісних досліджень, а статистичний моніторинг профільного ДП, що передбачає безперервне і багатоаспектне статистичне спостереження за його розвитком. Такий моніторинг доцільно здійснювати в умовах автоматизованої обробки профільних машиночитаних БД, тож названа ББД створювалась за допомогою АРМ „Каталогізатор” програмного забезпечення ІРБІС.

У вивченні процесу відображення ДП з вітчизняної історії у архівних довідниках і бібліографічних посібниках періоду незалежності Української держави пріоритетна роль належала методам аналізу і синтезу. За допомогою аналізу вдалося розділити об’єкт дослідження на елементи, складові частини, тобто докладно вивчити тематичну структуру відображення ДП з історії України у названому комплексі документів вторинного рівня, з’ясувати найхарактерніші ознаки та властивості галузевого ДП у досліджуваний хронологічний період. Метод синтезу дав змогу поєднати здобуті відомості про окремі компоненти документального потоку в єдине ціле, вибудувати їх систему і в такий спосіб отримати якісно нові знання, зробити теоретичні узагальнення.

Технологія моніторингу вимагає створення проблемно-тематичного рубрикатора, який на даному етапі дослідження був необхідний для систематизації виявлених БП і АД за наслідками аналізу їх тематичних та інших характеристик, тобто кожний розділ, підрозділ, рубрика або підрубрика схеми класифікації бібліографічної бази даних отримали свій цифровий індекс.

За результатами вивчення різних концепцій щодо систематизації БП з питань історії нами було вирішено використати принципи поділу бібліографічних посібників, наведені в останньому виданні підручника „Історична бібліографія" Г. Казьмирчука, і виділити в головні розділи класифікаційної схеми посібники загальноісторичного характеру; покажчики з окремих тем та періодів вітчизняної історі, історико-краєзнавчі бібліографічні покажчики. В самостійний розділ виділені також біобібліографічні видання, присвячені вітчизняним історикам. Архівні довідники для оптимізації аналізу у цій схемі розглянуті залежно від представлених у них документних комплексів: міжархівні, міжфондові, внутрішньофондові.

На даному етапі дослідження наявність джерельної бази у вигляді електронної ББД бібліографічних покажчиків історичної тематики та архівних довідників дала змогу автоматизувати процес підрахунку їх хронологічних і тематичних індикаторів, узагальнити ці результати для визначення динаміки та тенденцій у випуску названих вторинних документів в досліджуваний хронологічний період. У електронному варіанті згаданої ББД всі зареєстровані БП і АД взаємопов'язані однією або кількома ознаками: тематикою, цільовим призначенням, формою носія інформації, місцем походження та ін., тобто цей документальний масив вторинного рівня має всі риси цілісності. Його цілеспрямованість визначена прикладною метою створення: надати фахівцям структуровану інформацію про науково-допоміжні бібліографічні посібники з вітчизняної історії та архівні довідники, що вийшли друком у 90-і роки XX ст. – на поч. XXI ст. Практичне значення нашого дослідження полягає також у апробації інноваційних підходів до створення вторинно-документальної інформації, спрямованих на подальше удосконалення відображення ДП з вітчизняної історії у науковій бібліографії.

О.В.Січова
/м. Київ/

ДОКУМЕНТУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ТА НАУКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УСТАНОВ НАН УКРАЇНИ

Головним завданням науково-дослідного інституту (далі НДІ) є здійснення фундаментальних і прикладних досліджень з метою одержання нових наукових знань, сприяння науково-технічному прогресові та соціально-економічному і духовному розвиткові суспільства. Таким чином, одним з основних завдань керування НДІ є забезпечення повноцінного науково-дослідного процесу, і значна частина управлінської документації присвячена організації наукових досліджень. З метою правильного документування науково-організаційної і управлінської діяльності в інститутах розробляються інструкції з діловодства, положення та номенклатури. Діловодство в інститутах, як правило, ведуть канцелярія або секретарі. Окрім того, канцелярія стежить за виконанням документів.

Загальне керівництво роботою діловодних служб здійснюють керівники і учені секретарі інститутів.

Згідно зі статутом НАН України, основною ланкою структури Академії є НДІ та прирівняні до них інші наукові установи. НДІ є юридичними особами, вони діють за власними статутами, які розробляються на підставі Статуту НАН України і підлягають затвердженню та реєстрації в Президії НАН. Інститути входять до складу одного з відділень НАН, або підпорядковані безпосередньо Президії НАН України. Президія не здійснює безпосереднє керування інститутами. Проте рішення Загальних зборів Академії, Президії, відповідного відділення НАН враховуються під час визначення наукової тематики інституту. Інформація від керівних органів до інститутів надходить у вигляді постанов і розпоряджень Загальних зборів НАН України, відділень НАН; постанов, розпоряджень і наказів Президії та бюро Президії НАН України. Інформація з органів вищого рівня надходить в інститути у вигляді листів, факсів, e-mail. В процесі реєстрації в канцелярії формуються окремі справи з постановами і розпорядженнями Президії і відділень НАН України; листування з міністерствами та їх відомствами про виконання їх доручень; листування з Президією та відділенням НАН про виконання їх доручень та організацію наукових досліджень. Президія НАН України як вищий орган затверджує ряд інститутських документів передусім статути або положення. Відповідне відділення НАН затверджує структуру інституту.

Керівництво інститутом здійснює директор та призначені ним за погодженням Вченої ради інституту заступники, шляхом видання наказів і розпоряджень. Підставами до видання розпорядчих документів по інституту: розпорядчі документи органів вищого рівня; необхідність виконання покладених на НДІ завдань і функцій; потреба у правовому регулюванні діяльності. Накази можна поділити на три групи: накази, що регулюють наукову і науково-організаційну діяльність НДІ (передусім стосовно змін в структурі інституту, створення, злиття, ліквідації відділів, створення постійно діючих комісій, організації і проведення наукових конференцій, форумів, затвердження штатного розпису установи, про наукові відрядження та ін.); накази, що регулюють адміністративно-господарські питання; накази з особового складу (про прийняття, переведення, звільнення, заохочення, сумісництво працівників, матеріальну допомогу та ін.).

Окрім дирекції, для керування науковою і науково-організаційною діяльністю інституту обирається колегіальний дорадчий орган: вчена рада, до її складу входять провідні науковці НДІ. Вчена рада розглядає питання, пов’язані з удосконаленням структури інституту, координації та наукового співробітництва з іншими установами, виконанням розпоряджень вищих органів, науково-видавничою діяльністю; обранням наукових працівників за конкурсом; аналізує стан реалізації наукових досліджень, їх матеріально-технічного та фінансового забезпечення, підготовки наукових кадрів. Вчена рада інституту ухвалює програми, проекти науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт; річний звіт про наукову роботу інституту, приймає завершені теми НДР, затверджує результати атестації наукових працівників, теми дисертацій. Роботу ради забез-

печує учений секретар інституту, який призначається директором за погодженням вченої ради. Секретар контролює вчасність подання документів на розгляд та перевіряє їх наявність і правильність оформлення. Для розгляду вченою радою внесених до порядку денного питань готуються необхідні документи: доповідна записка, в якій ґрунтовно викладені питання з висновками і пропозиціями; проект рішення ради, а в разі потреби і проект наказу; довідка про погодження проекту із зацікавленими структурними підрозділами та іншими установами; список осіб, які запрошуються на засідання. Вчена рада ухвалює рішення шляхом відкритого або таємного голосування, з допомогою бюлетенів. Розгляд питань і рішення вченої ради фіксуються у протоколах засідань, документи представлені на розгляд відкладаються в додатках. В службі ученого секретаря концентруються основні науково-організаційні документи інституту: тематичні, перспективні і робочі плани, річні звіти з наукової і науково-організаційної діяльності інституту, документи про відкриття і закриття науково-дослідних тем.

Ю.П. Юхименко
/м. Київ/

ПРОБЛЕМИ УНІФІКАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ У ВНЗ

Вища освіта в Україні представлена державними і комерційними установами різного рівня акредитації і є самостійним напрямом діяльності. Специфікою ВНЗ є використання документів, які відносяться до Уніфікованої системи ОРД будь-якої іншої організації ,та спеціальної документації, яка регламентує організацію навчального процесу.

Вивчення системи навчальної документації у ВНЗ м. Біла Церква засвідчує тісний її взаємозв’язок із системою ОРД. Наприклад, наказ про рух студентського контингенту видається керівником (ректором) ВНЗ на підставі навчальної документації. Підготовка проектів таких документів здійснюється в деканатах факультетів, які є однією із основних структурних ланок організації навчального процесу. Тому оптимальне поєднання і взаємовплив навчальної та організаційно-розпорядної документації зумовлює на ефективність реалізації цієї функції (рис. 1).

Основні завдання уніфікації документообігу і організації якісної роботи з діловодства в інституті покладено на факультет. Їх можна класифікувати за такими напрямами: копії нормативно-правових і ОРД; документи, за підготовку і ведення яких відповідають спеціалісти деканату; документи, авторами яких є інші підрозділи факультету; документи інших організацій з питань практики студентів і працевлаштування випускників.

Значна кількість документів, які містяться в деканаті, створюються і погоджуються у відділі навчально-методичного забезпечення і контролю якості освіти: планові, організаційні, методичні, інформаційно-довідкові та звітні. Ха-

рактерною їх особливістю є утворення на основі узгоджених дій структур інституту (відділ – кафедра).

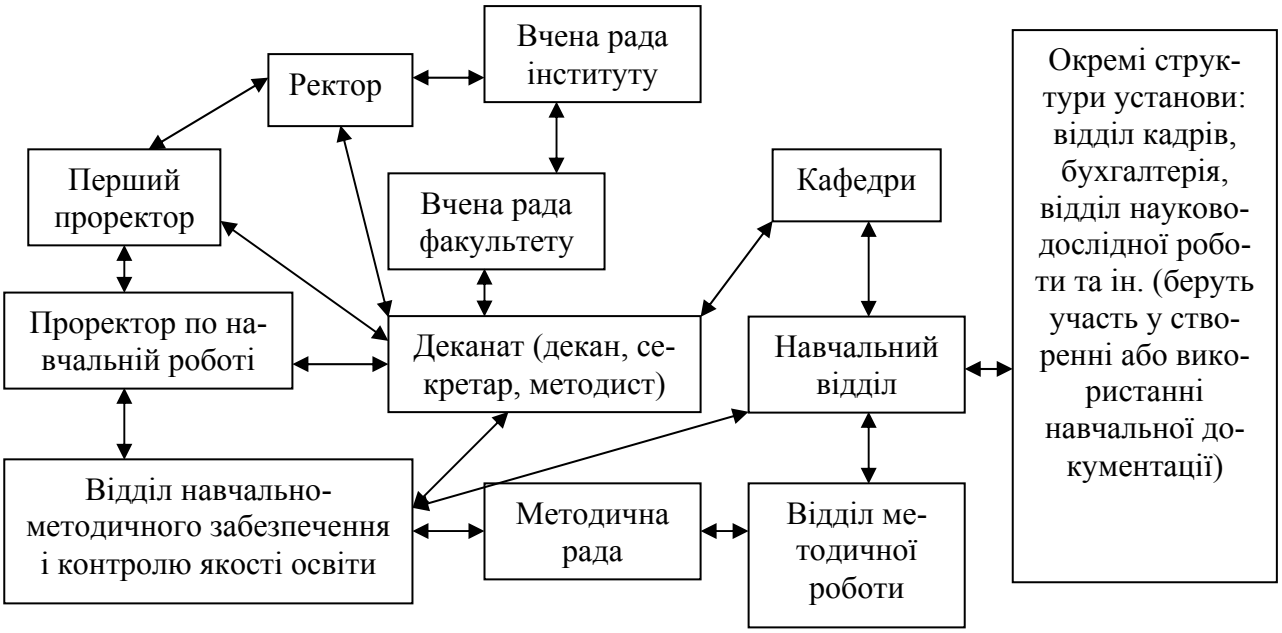

Рис. 1. Взаємозв'язки структурних підрозділів ВНЗ
у створенні та використанні навчальної документації
(на прикладі Білоцерківського інституту економіки та управління)

До процесу вдосконалення системи навчальної документації залучені й інші структурні підрозділи. В умовах приєднання до Болонського процесу значно зростає роль якісного навчально-методичного забезпечення. Відділ методичної роботи має формувати банк нормативно-методичного матеріалу, статистико-інформаційної діяльності та здійснює координації роботи по створенню нової навчально-методичної документації.

Важливою проблемою уніфікації навчальної документації у сучасному ВНЗ є відхід від стандартів радянського періоду. Наприклад, кілька років тому у ВНЗ почали відходити від затвердженої у середині минулого століття заліково-екзаменаційної відомості. Відсутність уніфікованої відомості, яка б враховувала нові підходи до контролю знань студента, призводить до того, що ВНЗ керуються положеннями про навчально-методичне забезпечення і контроль якості, розробленими на рівні вузів і затвердженими їх керівниками. Це саме стосується й інших документів ВНЗ – „особової справи" студента, навчальної картки студента та ін.

Виявлені розбіжності не тільки в оформленні документів, а й у викладі змістовної частини при документуванні типових питань. Такі розбіжності спостерігаються навіть у межах одного ВНЗ, що призводить до збільшення часових витрат як при сприйнятті змісту інформації, так і для отримання відповідних відомостей з документів.

Актуальність даної проблеми стала очевидною в умовах децентралізації структурних підрозділів багатьох ВНЗ (філії, факультети, інститути та ін.).

Отже, проблема уніфікації навчальної документації у ВНЗ є актуальною і потребує розв”зання. При цьому слід враховувати такі вимоги: 1) система навчальної документації має бути максимально повною і детальною, що надасть можливість комплексно відображати інформацію щодо навчального процесу; 2) потрібна єдина модель документів для груп однорідних завдань з використанням формуляру-зразку; 3) обробка інформації повинна відбуватися технічними засобами з метою скорочення об’єму непродуктивної ручної праці; 4) крім уніфікації зовнішньої форми документації, яка відображає навчальний процес, слід пам’ятати і про уніфікацію її змістовної частини.

Т.В.Прокудіна
/м. Київ/

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЛОВОДСТВА В БУХГАЛТЕРІЇ

На всіх підприємствах повинен встановлюватися порядок приймання і реєстрації вхідних документів, відправлення вихідних, реєстрації і контролю за виконанням документів, збереженням оброблених документів, листуванням з окремими підприємствами та особами, зберіганням документів в архівах. Така сукупність робіт називається діловодством, тобто діяльністю, яка охоплює питання документування та організації роботи з документами в процесі управління.

Сьогодні для більшості підприємств характерною є відсутність упорядкованого діловодства, проте чітка організація діловодного процесу визначає рівень документального забезпечення управління підприємством і може суттєво підвищити ефективність його діяльності.

Крім того, діловодство повинне забезпечувати оперативну роботу бухгалтерської служби, можливість здійснення контролю за створенням, виконанням і зберіганням кожного документа. Налагоджене діловодство забезпечує уникнення труднощів у процесі приймання-передачі справ від бухгалтера, який звільняється, бухгалтеру, якого призначають на посаду.

Організація діловодства проводиться відповідно до методичних рекомендацій щодо практичного використання основних положень Єдиної державної системи діловодства.

Базовим поняттям у діловодстві є номенклатура справ - довідник із систематизованим переліком заголовків справ і зазначенням термінів їх зберігання. Воно відіграє роль класифікатора щодо розміщення документів у справах. Крім того, номенклатура повинна передбачати перелік посадових осіб, які відповідають за формування справ.

Для розробки справ необхідно вивчити діяльність підприємства в цілому та кожного структурного підрозділу зокрема.

Справи в номенклатурі можуть групуватися за такими розділами:

- організаційно-розпорядча документація;

- первинні документи;
- облікові регістри;
- планова та звітна документація;
- листи.

Групування справ супроводжується присвоєнням індексів, тобто умовним позначенням кожної справи. Індекс справи може містити номер структурного підрозділу та порядковий номер заголовку справи.

Номенклатуру справ у розрізі окремих структурних підрозділів підприємства розробляє посадова особа, відповідальна за діловодство (секретар-референт), із залученням фахівців архівної справи (архіваріусів). За відсутності таких посад розробкою номенклатури справ може займатися бухгалтер.

У процесі розробки номенклатури справ бухгалтерської служби необхідно дотримуватися таких вимог: чітко відокремлювати бухгалтерські документи від інших; суворо дотримуватися порядку обробки документів, що забезпечить ритмічність у веденні бухгалтерського обліку.

Рознесення документів у справи (заведені папки з твердого картону) відповідно до номенклатури справ називається формуванням справ.

На обкладинці справи вказуються: назва підприємства; назва підрозділу підприємства; номер справи; дата заведення і завершення формування справи; кількість листів; строк зберігання. Заголовок для обкладинки береться з номенклатури.

Справа вважається заведеною з моменту внесення до неї першого документа та формується у відповідному підрозділі підприємства, де зберігається до передачі на зберігання в архів.

Формуючи справи, необхідно враховувати терміни зберігання документів, визначені законодавством. Деякі документи, наприклад, документація з організації бухгалтерського обліку (Положення про облікову політику, графік документообігу тощо) можуть зберігатися в поточному архіві постійно, що зумовлено потребою їх постійного використання.

Номенклатура справ погоджується з архіваріусом і затверджується керівником підприємства.

Документи підшиваються у справу за один календарний рік. Крім того, до справи повинні підшиватися лише документи, передбачені номенклатурою. У випадку появи не передбачених номенклатурою документів заводиться самостійна справа, а її назва дописується в номенклатуру справ під резервним номером.

У справу включаються документи лише в одному екземплярі в оригіналі за хронологічним або логічним порядком (або в поєднанні). Чернетки та копії до справи не підшиваються. Винятками можуть бути чернетки та копії особливо цінних документів, на яких є резолюції, позначки, візи, що доповнюють зміст оригіналів.

Додатки до документів також повинні включатися у справу; якщо вони займають великий обсяг, їх можна підшивати в самостійні томи.

Планові і звітні документи (плани, заявки, кошториси, звіти й розрахунки до них) розміщуються в справи того року, до якого вони належать за змістом, незалежно від часу складання або дати надходження.

Бухгалтерські документи групуються в хронологічному порядку. Документи за місяць відокремлюються від документів за інші місяці листком паперу із зазначенням назви відповідного календарного періоду. Розпорядчі документи (накази, розпорядження, постанови тощо) формуються за видами документів у хронологічному порядку. Листи систематизуються у хронологічному порядку. Документи-відповіді підшиваються за документами-запитами.

Окрім хронологічного порядку, в справі документи можуть систематизуватися за алфавітом. Алфавітна систематизація документів передбачає використання прізвищ їх авторів, назв контрагентів тощо. Наприклад, особові рахунки працівників із заробітної плати, копії ідентифікаційних кодів і паспортів групуються в справу в межах року й розміщуються в алфавітному прядку.

Для зручності товщина справи не повинна перевищувати 30-30 мм, а кількість документів – 250 аркушів. Якщо документів більше, справа поділяється на томи.

У кінці справи на окремому аркуші необхідно зазначити кількість пронумерованих аркушів (цифрами та словами)

Оброблені та виконані документи повинні розноситися у справи до кінця робочого дня, щоденне дотримання цього нескладного правила забезпечить систематизацію документів і швидкий пошук, виключить можливість їх втрати.

ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ І ТЕХНОЛОГІЇ

Л.Й. Костенко
/м. Київ/

ЗАВДАННЯ КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО НА 2008-2010 РОКИ

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ) пройшла етапи комп'ютеризації, що характеризуються послідовним переходом від автоматизації окремих технологічних процесів до комплексної автоматизації бібліотечної технології. Концентрований результат цих робіт: встановлені на порталі НБУВ онлайнові інформаційні ресурси загального доступу, що включають 3,5 млн. бібліографічних записів з майже 30-річною ретроспективою; 250 тис. реферативних записів з 10-річною ретроспективою; 55 тис. повнотекстових документів. Крім того, в Інтранет-середовищі бібліотеки сформовано універсальний у видовому та тематичному аспектах електронний фонд обсягом 300 GB, що містить 0,5 млн. публікацій (енциклопедії, книги, журнали, матеріали конференцій, музейні колекції, стандарти, формати, мультимедійні матеріали). Електронними інформаційними ресурсами порталу щодня користується 11-12 тис. абонентів глобальних комп'ютерних мереж з різними Інтернет-адресами.

Сьогодні НБУВ вирішує наступні основні завдання. Першим з них є створення архіву “Мережна україніка”, що включає наукові та суспільно значущі ресурси українського сегменту Інтернет, зарубіжні мережні ресурси з пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні, публікації українською мовою й українців у світових комп’ютерних мережах. Очікується, що впродовж 2008-2010 років буде сформовано архів Інтернет-ресурсів обсягом 100 TB, що еквівалентно 10 млрд. сторінок або 10 млн. книжок. Навігація в цьому сховищі даних здійснюватиметься з використанням однієї з пошукових систем інтернет (Google, Yandex). Така діяльність НБУВ є поширенням традиційної меморіальної функції національної бібліотеки на плинні мережні джерела інформації.

Подібним в аспекті створення комп'ютерних інформаційних ресурсів є завданням формування електронного зібрання пам’яток писемності та друку “Архівна, рукописна та друкована україніка”, що передбачається здійснювати шляхом оцифрування історико-культурних фондів. Очікуваним результатом робіт цього напряму (у 2010 р.) має стати електронний фонд обсягом 500 GB, що еквівалентно 0,2 млн. сторінок. Реалізація даного завдання узгоджується з діяльністю інших наукових бібліотек України, насамперед, у рамках започаткованої меморіальної мережної бібліотеки "Наукова спадщина України". В НБУВ до цієї меморіальної бібліотеки включено значне зібрання матеріалів про академіка В. І Вернадського, в Державній науково-педагогічній бібліотеці України

імені В. О. Сухомлинського та Кіровоградській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Д. І. Чижевського – про видатних учених і громадських діячів, ім'я яких носять ці бібліотеки.

Суспільно значущим є завдання введення в НБУВ у технологічну експлуатацію системи електронної доставки документів, що забезпечувала б надання користувачам щорічно десятки тисяч електронних копій друкованих сторінок. Технічну базу системи становитимуть книжкові сканери для безконтактного сканування.

Для бібліотечної спільноти представляє інтерес четверте завдання комп'ютеризації НБУВ – створення систем веб-каталогізації та веб-реферування. Вони дозволять, з одного боку, організувати кооперативну мережневу обробку документальних інформаційних потоків в Україні, а з другого, надавати зацікавленим бібліотекам одноразово створені бібліографічні описи документів. Одним із перших практичних результатів робіт цього спрямування є система реферування української наукової літератури, в якій організаційно задіяні такі інституції як Інститут проблем реєстрації інформації НАН України, НБУВ, Національна наукова медична бібліотека України та Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського.

Надалі НБУВ передбачає освоїти комп'ютерні технології проведення в інформаційних ресурсах бібліо-, інформо- та науко-метричних досліджень як передумови виділення зі сховищ даних нових знань і надання їх користувачам. Така діяльність сприятиме трансформації бібліотек України в інформаційні серцевини суспільних інституцій (виробничих, наукових, освітянських і культурологічних), інтегруючі ланки інформаційної сфери суспільства.

Н. В. Браккер
/г. Москва/

ЕВРОПЕЙСКИЕ ПРОЕКТЫ ПО ЦИФРОВЫМ БИБЛИОТЕКАМ

В 2005 - 2006 годах была разработана и принята к реализации стратегическая инициатива «i2010.Цифровые библиотеки», которая пришла на смену программам «Электронная Европа». Цель этой инициативы - облегчить доступ к европейским информационным ресурсам и сделать их более привлекательными для пользователей. Доступ к богатому европейскому наследию базируется на мультикультурной и многоязычной среде, новейших технологиях и новых бизнес моделях. В рамках этой инициативы особое внимание уделяется интеграции цифровых информационных ресурсов, в первую очередь, созданию и функционированию Европейской цифровой библиотеки.

Планируется, что к 2010 году Европейская цифровая библиотека предоставит доступ к 6 миллионам книг, фильмов, фотографий, рукописей и других материалов по культуре, когда каждая библиотека, архив или музей в Европе потенциально смогут присоединить свои цифровые ресурсы к Европейской цифровой библиотеке.

Инициатива «i2010.Цифровые библиотеки» и создание Европейской цифровой библиотеки поддерживается целым рядом проектов, частично финансируемых Европейской комиссией в рамках программы eContent Plus и 7-й рамочной программой научных исследований и технологических разработок.

В докладе будут рассмотрены проекты по цифровым библиотекам программы eContent Plus (TEL Plus, EDL, EDLnet) и проекты, принятые к реализации в конце 2008 г. по результатам 1-го конкурса 7-й рамочной программы (IMPACT, LiWA, PAPYRUS, PROTAGE, SHAMAN, Treble-CLEF).

Конференции EVA (Electronic Imaging & the Visual Arts) - "Электронные изображения и визуальные искусства" в начальный период (с 1989 года) организовывались компанией VASARI Enterprises (Великобритания) по поручению и при финансовой поддержке Комиссии Европейского Сообщества в рамках проектов EVA Cluster и EVA Cluster II.

Конференции EVA проводятся в разных странах. Каждый год проводится "большая EVA" в Великобритании и Италии (Флоренция), а также несколько конференций в других европейских странах, посвященных более специальным вопросам. В 1998 году впервые конференции EVA выходят за рамки Западной Европы: кроме конференций во Флоренции, Париже, Кембридже (Великобритания), Афинах, Вене, Берлине конференции проводились в Лос-Анжелесе (США), в Гифу (Япония) и в Москве. В 2002 году была организована первая (и пока единственная) EVA в Киеве.

В последние годы темы конференций становятся значительно шире, чем название Electronic Imaging & the Visual Arts и включают общие вопросы применения новых технологий в культуре и искусстве, конкретные проекты и разработки, проблемы прав на интеллектуальную собственность, проблемы образования, международное сотрудничество, программы и проекты Комиссии Европейского Сообщества. Во время конференций проводятся учебные семинары, рабочие группы, круглые столы, выставки и фестивали. Как правило, в работе конференций участвуют представители Комиссии Европейского Сообщества, организации, участвующие в европейских проектах, представители правительственных учреждений, музеев, библиотек, архивов, научно-исследовательских организаций, университетов, коммерческих организаций, разработчики и производители вычислительной техники, телекоммуникаций и пр.

С 2004 года конференции EVA организуются компанией EVA Conferences International и национальными институциями в странах проведения конференции без специальной финансовой поддержки со стороны Европейской Комиссии. Тем не менее, Европейская Комиссия придаёт большое значение конференциям EVA как важному инструменту международного сотрудничества в сфере культуры и технологий, площадке для распространения информации и экспертной оценке выполнения и результатов европейских проектов, выработке стратегических направлений развития и пр.

В 2008 году конференции проводятся во Флоренции (апрель), Лондоне (июль), Вене (август), Берлин (ноябрь), Иерусалиме (ноябрь) и Москве (декабрь).

Ежегодная международная конференция EVA в 2008 году проводится в Москве 11-й раз 1 – 4 декабря 2008 г. во Всероссийской государственной биб-

лиотеке иностранной литературы им. М.И. Рудомино. Тема конференции: «Информационное общество, культура, образование».

Основные организаторы конференции: Комиссия Европейского Сообщества, Федеральное агентство по культуре и кинематографии, Центр по проблемам информатизации сферы культуры (Центр ПИК), Всероссийская государственная библиотека иностранной литературы им. М.И. Рудомино, Межрегиональный Центр библиотечного сотрудничества.

Конференция поддерживается Российским комитетом программы ЮНЕСКО “Информация для всех”, Фондом развития информационного общества, Российским отделением ИКОМОС, Российским отделением ИКОМ, Российской библиотечной ассоциацией, Российской государственной библиотекой по искусству, Российской государственной детской библиотекой, Московским государственным университетом культуры и искусств, АДИТ, EVA Conferences International.

На конференции будут обсуждаться изложенные основные ниже проблемы.

От информации к знаниям: политика, концепции и стратегии, международные и национальные проекты, международное сотрудничество, 7-я рамочная программа ЕС; программа ЮНЕСКО “Информация для всех”, национальная программа поддержки и развития чтения, региональные программы.

Создание и сохранение цифровых ресурсов по культуре; обеспечение открытого доступа к ним: оцифровка; электронные библиотеки; виртуальные музеи и архивы; многоязычный доступ к информации; правовые вопросы; сохранение цифрового наследия.

Технологии информационного общества в музеях, библиотеках, архивах, театрах, университетах; ТИО и современное искусство; ТИО и недвижимое культурное наследие; ТИО и аудиовизуальное наследие; интеграция информационных ресурсов; качество информационных ресурсов и услуг; порталы по культуре.

Организационно-экономические аспекты: модели устойчивого развития; методы уменьшения стоимости оцифровки; новые услуги учреждений культуры; культура и бизнес.

Культура – образованию, образование – культуре.

Наряду с традиционными для конференций «EVA 2008 Москва» мероприятиями (выставка “Мультимедиа в культуре, искусстве, гуманитарном образовании”; Конференция ИРИТОП "Информационные ресурсы и технологии охраны памятников"; фестиваль творческого интерактивного мультимедиа контента "КОНТЕНТ-2008" и др.) планируется организовать студенческую конференцию EVA (совместно с Московским государственным университетом культуры и искусств) и круглый стол “Дети в Интернете” (к Году семьи в Российской Федерации, организуется совместно с Российской государственной детской библиотекой).

На сайте конференции www.evarussia.ru открыта on-line регистрация.

Г.В. Власова
/м. Київ/

ІНФОРМАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ТА ЙОГО МІСЦЕ В ПРОЦЕСАХ І СИСТЕМАХ УПРАВЛІННЯ

В умовах розвитку інформаційного суспільства з кожним днем збільшуються обсяги інформації стосовно найрізноманітніших сфер нашого життя. Виникає гостра потреба доступу до сучасних знань і ноу-хау в суспільстві. Тобто, розширюється інформаційна сфера нашої життєдіяльності. А оскільки жодна з організацій, підприємств, фірм не є інформаційно ізольованою, то дуже важливим постає питання отримання якісної інформації, яка забезпечить оптимальність процесу управління, в результаті чого підвищується ефективність виробництва. Сьогодні не викликає сумніву важливість інформації і використання новітніх ІТ на всіх управлінських рівнях. Розуміння менеджером сучасних концепцій управління, застосування їх у реальній практиці, використання і вироблення нової управлінської інформації – основа формування управлінської культури XXI століття.

На даний час ми досягли такого рівня розвитку, коли інформація стає одним з найважливіших стратегічних ресурсів, що, в свою чергу, потребує створення інформаційної індустрії, якою необхідно управляти. Це стало передумовами виникнення нового напряму в управлінській діяльності: інформаційного менеджменту.

ІМ який виник як частина теорії менеджменту на межі 20-21 століть. Це була якісно нова інформаційна концепція, яка дала поштовх розвитку нової індустрії у сфері управління. Ця концепція пов'язана з тим, що водночас із традиційними важелями управління з'являється ще один: управління бізнесом за допомогою ІТ. У вітчизняних та зарубіжних наукових публікаціях достатньо висвітлені питання щодо етапів розвитку ІМ, тому в даній публікації вважаю за доцільне розглянути деякі не усталені аспекти розвитку теорії інформаційного менеджменту, а саме: принципи, функції та його об’єкт.

Визначення особливостей об’єкта ІМ потребує огляду середовища його формування, характеристики задач і мети.

В сучасних умовах світового соціально-економічного розвитку особливо важливим областю стало інформаційне забезпечення процесу управління, яке полягає у збиранні й аналізі інформації, потрібної для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Важливість ІМ в управлінській діяльності зумовлена такими факторами:

- нестабільність та невизначеність ситуації прийняття рішення, коли ціна неефективного управлінського рішення стає особливо високою в умовах жорсткої конкуренції;
- зростаюча складність прийняття управлінських рішень в умовах, коли при їх прийнятті потрібно враховувати економічні, технічні, соціологічні, маркетингові та ін. аспекти;

• швидка зміна технологій виробництва або напрямів функціонування підприємства, фірми, що зумовлено високими темпами науково-технічного прогресу та зростаючими вимогами, зумовленими виникненням нових задач та споживчим попитом;

• підвищення вимог до якості аналізу і синтезу вхідної інформації, починаючи з визначення її вірогідності та повноти й закінчуючи генеруванням на її основі альтернативних варіантів управлінських рішень.

Перед керівним органом постають завдання отримання вірогідної інформації, її аналізу та синтезу, а також генерування й передачі нової – похідної інформації у вигляді керівних впливів. Такі впливи здійснюються в оперативному й стратегічному аспектах і ґрунтуються на раніше отриманих даних, від точності й повноти яких багато в чому залежить успішне рішення багатьох завдань управління.

Прийняття будь-якого рішення потребує оперативного аналізу та синтезу значних масивів інформації; компетентність керівника залежить не стільки від досвіду, отриманого в минулому, скільки від володіння достатньою кількістю актуальної для даної ситуації інформації та вміння зробити корисні висновки. Розв'язання цієї проблеми є основною метою ІМ.

Виходячи з цього, перед ІМ постає ряд певних задач.

Головною задачею визначається забезпечення ефективного розвитку організації шляхом регулювання різних видів її інформаційної діяльності, тобто - інформаційна підтримка основної діяльності організації (інтегрування ІР, створення оптимальних інформаційних систем на основі використання інноваційних технологій).

Наступна задача ІМ полягає у переробці різноманітних інформаційних продуктів, що пропонуються інформаційним ринком, на інформацію, релевантну діям (перехід від зовнішніх знань у знання, релевантні внутрішнім рішенням).

Важливою задачею ІМ є вибір раціональних форм комунікацій, комп’ютерної техніки та ІТ, необхідних для досягнення цілей організації.

Крім того, ІМ розв'язує задачі планування, керівництва і контролю документного забезпечення управління організацією за певними цільовими критеріями для узгодження організаційно-інформаційних дій членів організації.

Таким чином, інформаційний менеджмент - це система, що загалом відповідає за управління процесом взаємодії бізнесу та ІТ. Звідси виникає розуміння ІМ у двох значеннях: управління інформацією – інформаційними потоками, інформаційними масивами, тобто використання сучасних технологій обробки інформації, її упорядкування та організація ; управління за допомогою інформації будь-якою предметною областю, тобто використання управлінських технологій. На мій погляд, така двозначність і є характерною рисою об’єкта ІМ.

Виходячи з положення про те, що інформаційний аспект функціонування і розвитку економіки в інформаційному суспільстві набуває дедалі більшого значення, не варто забувати, що інформаційні системи і технології не розв’язують всіх управлінських проблем, оскільки не є самоціллю, а лише інструментом для вирішення управлінських задач. ІМ сприяє підвищенню ефективності підприємства на основі координації і контролю інформаційної діяльності і інформаційних процесів.

В результаті управлінський персонал може вживати заходів для контролю над бізнесом через інформацію.

Підприємства і організації, де персонал отримує своєчасно корисну і достовірну інформацію на всіх управлінських рівнях більш успішні.

В роботах R.Hanage визначаються чотири фактори успіху установи:

– відстежування критичної інформації;

– використання узагальнених показників бізнесу;

– сучасні інформаційні системи і технології;

– здійснення фінансового контролю.

Всі ці фактори пов’язані саме з ІМ. Даний висновок доречно проілюструвати і підтвердити схематично:

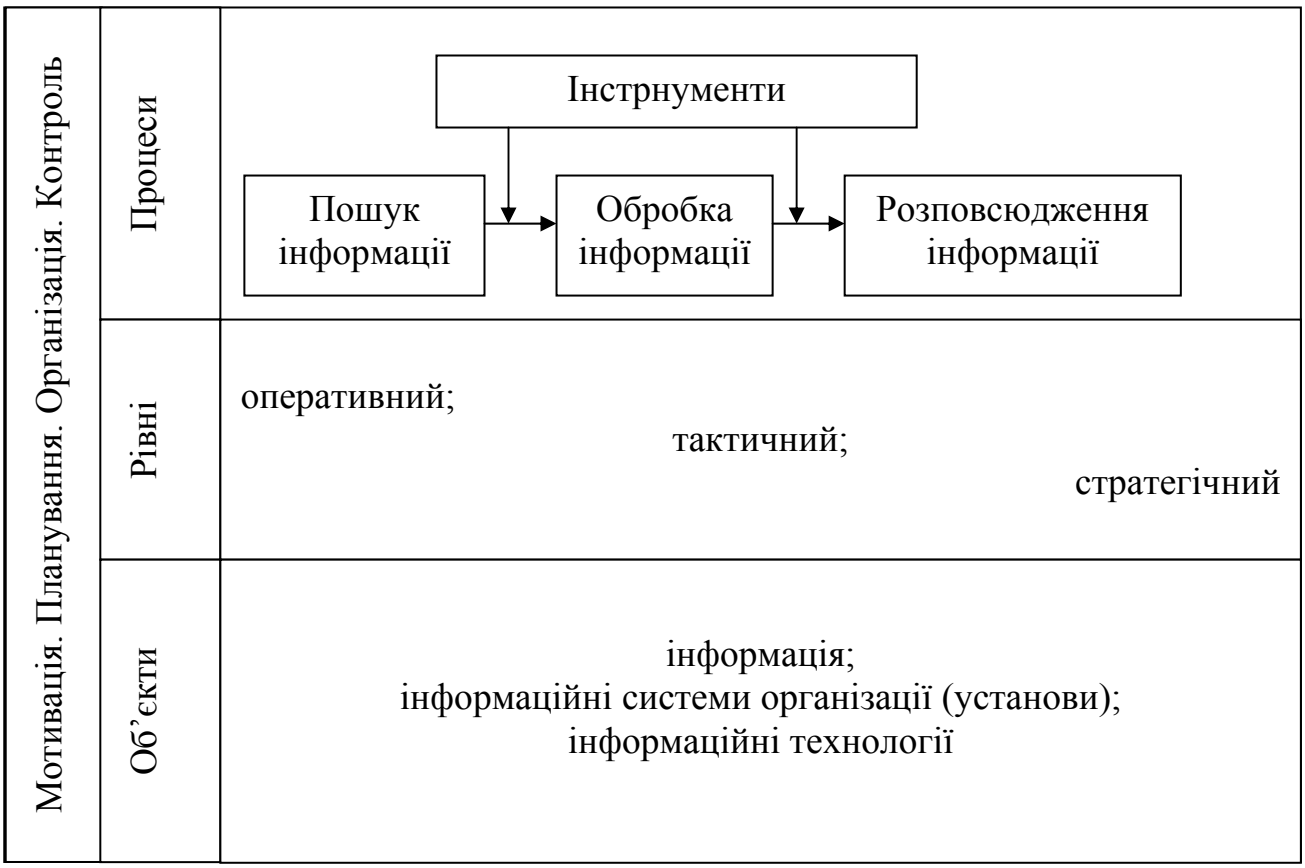

Зазначена схема візуально підтверджує складну структуру об’єкта ІМ, звідси виникає необхідність визначення принципових основ керування ним, тобто виявлення принципів ІМ. Пріоритетними можна визначити системний підхід, використання якого дасть змогу керувати складним об’єктом комплексно; принцип наукової об’єктивності, застосування якого сприятиме наданню і використанню в управлінській діяльності релевантної інформації. Важливим є і принцип масштабності, який забезпечить реалізацію зовнішніх зв’язків, що є пріоритетним в умовах глобалізації суспільства.

Як відомо, удосконаленню діяльності установи сприяють основні функції менеджменту: мотивація, планування, організація, контроль. Кожна з них реалізується на всіх управлінських рівнях. По відношенню до ІМ доречно зупинити-

ся на особливостях двох функцій: мотивації і контролю. Оскільки ІМ досліджує інформаційний ресурс, то функція мотивація реалізується і проявляється під час формування ІП. Функція контролю реалізується при наявності зворотного зв'язку.

Розуміння базових основ ІМ дасть змогу побудувати оптимальну модель керування ІР, за допомогою яких, в свою чергу, є можливе підвищення ефективності основних напрямів діяльності установи (організації):

– на мікрорівні, який проявляється у впливі на окремі елементи структури (або індивідуумів та їх роботу);

– намакрорівні – на всю установу, організацію, напрям, галузь, суспільство в цілому.

Таким чином, ІМ є перспективним і ефективним напрямом управлінської діяльності в сучасному інформаційному середовищі, потребує подальшого вивчення його теоретичних основ і практичного застосування.

Література:

1. Гринберг, А.С. Информационный менеджмент [Текст]/ А.С. Гринберг, И.А. Король. – М., 2003. – 415 с.

2. Годин, В.В. Управление информационными ресурсами: 17-модульная программа для менеджеров «Управление развитием организации». Модуль 17 [Текст]/ В.В. Годин, И.К. Корнеев. – М., 2000.– 352 с.

3. Карминский, А.Н., Информатизация бизнеса [Текст]: монографія/ А.Н. Карминский, П.В.Нестеров. – М., 1997. – 370 с.

4. Матвієнко, О. Основи інформаційного менеджменту [Текст]/ О. Матвієнко, Н.Цивін. – К., 2002.

5. Хаммодз, К. Канун XXI в.: новые формы труда [Текст]/ К. Хаммодз, Л. Келли, Л. Тарсон// Бизнес Уик. – 1995. – №7.

К. Редлер
/Австрія/

ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ОЦИФРОВАНИХ ДОКУМЕНТНИХ ФОНДІВ: ДОСВІД БІБЛІОТЕКИ м. ФОРАРЛЬБЕРГ

За сім років здійснення кампанії з оцифрування Земельна бібліотека у м. Форарльберг досягла рівня 70%-го переведення в електронний формат колекцій з власного фонду і 100%-го – нових надходжень. Оперативність і масштабність заходів з оцифрування, здійснюваних власним персоналом без сторонньої фінансової підтримки, забезпечується швидким поверненням інвестицій: високим економічним ефектом використання електронних колекцій завдяки підвищеній комфортності і точності пошуку в каталогах. Для цього розширено функції класичного бібліотечного електронного каталогу (OPAC) шляхом інтеграції технології каталогізації intelligentCAPTURE і пошукової машини www.dandelon.com: у такий спосіб каталогу додано функції автоматичної індексації, повнотексто-

вого пошуку і представлення документів, що перетворює бібліотечний каталог на самодостатній інструмент документного забезпечення та відкриває перед бібліотекою новий напрям економічної діяльності. Інноваційний досвід бібліотеки м. Форарльберг запозичений місцевою державною адміністрацією для створення інформаційної системи земельного уряду. Подальшому поширенню описаного технологічного рішення сприяє безкоштовне надання послуг пошукової машини dandelon.com бібліотекам, де використовується технологія intelligentCAPTURE.

Karl Rädler

Erfahrungsbericht: Im 7. Jahr der Digitalisierung von Inhaltsverzeichnissen aus der Vorarlberger Landesbibibliothek

Die Vorarlberger Landesbibliothek hat kurz vor Ostern 2008 ihr 100.000. Inhaltsverzeichnis gescannt, das entspricht etwa 70% des betroffenen Freihandbestandes, 100% der Neuzugänge ab 2002. Die derzeitige Durchsatzrate beträgt 30.000/Jahr bei einem Personaleinsatz von 40h/Woche. Also eine schlanke Lösung sowohl organisatorisch als auch finanziell. Da inzwischen eine Reihe weiterer Bibliotheken über eine elegant gelöste „Logistik“ kooperativ erschließen, können wir bei Neuerscheinungen bereits 50% als Fremddaten übernehmen.

Die VLB hat mit der Digitalisierung, OCR-Konvertierung und maschinellen Indexierung von Inhaltsverzeichnissen und dem mehrsprachigen, semantischen Retrieval in der Suchmaschine dandelon.com zusammen mit der Firma AGI - Information Management Consultants Impulse im Bibliothekswesen gesetzt. Wenn die Seriosität des Ansatzes 2002 noch bezweifelt wurde - diese Diskussion ist vom Tisch.

Der generierte Mehrwert ist derart offensichtlich, dass es müßig erscheint, sich damit weiter auseinander zu setzen. Allein die Möglichkeit der entscheidend verbesserten Relevanzbeurteilung über den OPAC rechtfertigt, nein erfordert geradezu das Angebot solcher Zusatzinformationen. Wenn die neue Dimension des Retrievalpotenzials mitberücksichtigt wird, ist der Return of Investment geradezu exorbitant. Weniger enthusiastisch formuliert: Der bisherige Zustand war ganz einfach zunehmend ein Ärgernis für unsere Kunden, das wir endlich beseitigen konnten.

Die vollständige Erfassung war immer erklärtes Ziel unseres Projektes. Dass wir dies so schnell erreichen könnten, damit haben wir nicht gerechnet. Weniger offensichtlich, doch strategisch vielleicht ebenso bedeutend, schätzen wir inzwischen nicht erwartete Nebeneffekte ein.

Mit der Instrumentalisierung der Inhaltsverzeichnisse für die Recherche stellten wir dem Bibliotheks-OPAC erstmals (2003) eine Suchmaschine zur Seite (www.dandelon.com). Die Beschränkungen des klassischen Bibliotheks-OPAC’s waren einfach zu offensichtlich geworden. Eine integrierte Recherche über alle Informationskategorien (bibliografische Titelaufnahme, inhaltlich-klassifikatorische Informationen, automatische Indexierung, Volltext) war nicht möglich. In diesem Zusammenhang kamen auch Rankingmechanismen als eine die Recherchequalität entscheidend mitbestimmende Schlüsseltechnologie immer deutlicher ins Blickfeld. Mit der Integration von Zusatzinformationen wurde schnell deutlich, dass es auch sehr hilfreich wäre, semantisch-terminologische Strukturen expandieren zu können

und zwar sowohl in der Recherche als auch beim „Highlighten“ der Treffer bzw. der Zusatzinformationen selbst.

Dandelon.com wurde von der Firma AGI-IMC sozusagen unter diesem „Selektionsdruck“ entwickelt und wird, das darf nicht unerwähnt bleiben, den Anwendern der Erfassungssoftware intelligentCAPTURE kostenfrei zur Verfügung gestellt.

Mit den automatisierten, auf unterschiedlichste (auch digitale) Medien ausgelegten Erfassungs- und Veredelungsroutinen von intelligent CAPTURE auf der einen Seite und der Suchmaschine dandelon.com auf der anderen Seite hatten wir nun ein dokumentarisches Instrumentarium zur Hand, das weit über den rein bibliothekarischen Kontext hinaus als Informationssystem eingesetzt werden konnte. Insbesondere die Kombination von bibliothekarischen Qualitätsdaten (bibliografische Titelaufnahme, intellektuell erstellte Sacherschließungsdaten) mit automatischer Indexierung und Volltext schien mit einigen Weiterentwicklungen das Potenzial von Informationssystemen synergetisch noch weiter beflügeln zu können.

Einerseits war das erfolgreiche Projekt mit intelligentCAPTURE und dandelon.com auch von unserem Träger, dem Amt der Vorarlberger Landesregierung, anerkennend zur Kenntnis genommen worden, andererseits wurde die mangelnde Retrievalqualität hauptsächlich auf Volltextretrieval basierender Technologien in der Landesverwaltung zunehmend virulent. Kurzum, das Know-how der Bibliothek sollte in Zukunft bei der Konzeption von Informationssystemen mit einfließen.

Erstes Ergebnis dieser Zusammenarbeit war das neue Landtagsinformationssystem (LIS), das wiederum mit AGI - IMC technisch unter Verwendung der Basistechnologien von intelligentCAPTURE und dandelon.com realisiert wurde. Dabei konnte der nächste Entwicklungsschritt von dandelon.com bereits vorweggenommen werden. Das Rechercheinterface geht insofern über die passive „Google-Philosophie" von dandelon.com hinaus, als zur Eingabezeile für Suchbegriffe aktiv inhaltliche und formale Facetten zur Kombination bzw. Einschränkung angeboten werden. Das heißt, wir führten praktisch bis zu einem gewissen Grad bibliothekarische Methoden der Erschließung (strukturierte Metadaten, insbesondere auch eine einfache klassifikatorische Erschließung ein, um dem Benutzer neben der Recherchemöglichkeit über Suchbegriffe zusätzlich ein aktives Informationsangebot strukturiert und beliebig kombinierbar zu präsentieren. Diese „harten Daten" waren natürlich auch für die Optimierung des Rankings wertvoll.

Das neue LIS wurde jedenfalls zu einem „Volltreffer“ in jeder Hinsicht. Die Recherchequalität beeindruckte und demonstrierte den Quantensprung zum Vorgängersystem. Auch die Kostendimension überraschte angenehm. Jedenfalls wurde alsbald schon das nächste Projekt geboren. Die Informationen der Landeswebsite „vorarlberg.at“ sollen auf ähnliche Weise zugänglich gemacht werden.

Hier stecken wir mitten im Projekt und wir wollen dabei die Funktionalität von LIS weiter ausbauen. So sollen beispielsweise die selektierbaren Facetten auch a posteriori, also nach einer beliebigen Recherche mit Suchbegriffen, wiederum strukturiert zur Einschränkung der Treffer angeboten werden. Diese thematische Struktur wird über eine externe Thesaurussoftware entwickelt, gepflegt und korrespondiert über eine dynamische Schnittstelle mit der strukturierten Präsentation im Rechercheinterface.

Dieser polyhierarchische Klassaurus dient auch der Indexierung als Wissensbasis, indem Indexterme (Schlagwörter, Klassen) automatisch in alle relevanten thematischen Zusammenhänge expandiert werden. Synonyme werden wie in dandelon.com für die Erweiterung der Suchanfrage instrumentalisiert.

Nach diesem Projekt soll sich der Kreis dann auch wieder in der Bibliothek selbst schließen und in einer universellen Bibliothekssuchmaschine ihren Niederschlag finden.

Soviel kann man schon sagen: Die Benutzerschnittstelle wird mehr der Oberfläche bei amazon bzw. ebay ähneln als herkömmlichen Bibliothekskatalogen oder Bibliothekssuchmaschinen.

Das Projekt zur Erschließung von Inhaltsverzeichnissen hat in der VLB also neben dem primären Mehrwert, die die Zusatzinformationen generieren, eine neue evolutive Dynamik ausgelöst und uns praktisch ein neues „Geschäftsfeld“ erschlossen. Zudem haben wir alle sehr viel gelernt.

Г.Є. Шипота
/м. Київ/

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

Інформаційні ресурси визначають серед пріоритетних щодо впливу на подальший розвиток інформаційного суспільства в Україні. Дійсно, інформаційного забезпечення потребують всі рівні державного управління, виробництво і бізнес структури, медицина, наука і культура, освіта, мистецтво тощо. Без інформаційного супроводу будь-яка соціальна діяльність людини є неможливою.

Якщо розглядати ресурси як певні запаси, що можуть бути використані у разі потреби, то ІР, відповідно, - інформація, збережена для подальшого використання. Отже, ІР може бути тільки інформація, що є зафіксована на матеріальній основі.

Повторне використання інформації можливе лише за наявності певної „адреси”, яка визначається за правилами систематизації ІР даного виду. Таким чином, для результативного пошуку, інформація повинна бути складовою певної системи із пошуковим апаратом, що дає змогу ідентифікувати потрібну інформацію. Ефективності використання ІР, безперечно, сприятиме упорядкованість та структурованість інформації у ньому.

Вищезазначене можна узагальнити у наступному визначенні поняття „інформаційний ресурс” - це інформація, що зафіксована на матеріальній основі, структурована й систематизована відповідно до пошукового апарату системи, складовою якої вона є, придатна до ідентифікації і доступна для активного використання.

ІР як поліфункціональний феномен є основою для різноманітних форм діяльності в усіх сферах людської життєдіяльності. Законодавчо унормоване ін-

формаційне забезпечення оптимізує, надає оперативності та стійкості інформаційним потокам, підвищує компетентний рівень розв'язання проблем.

У зв'язку з цим, надзвичайної актуальності набуває проблема формування та розвитку національної системи ІР. Акцентуємо увагу на деяких аспектах проблеми.

Значущість регламентування та координації діяльності усіх інституцій, що беруть участь у формуванні важко переоцінити. Дійсно, для ефективної розбудови системи ІР потрібні злагоджені зусилля усіх учасників формування інформаційного простору країни незалежно від форми власності. Ситуація ускладнюється тим, що до створення ІР залучені не тільки установи, що безпосередньо займаються інформаційною діяльністю, а й організації, які не ставлять за мету вироблення інформаційної продукції, але їх основна діяльність продукує соціально потрібні види інформації. Дана інформація може стати ІР, але потребує попередньої обробки та систематизації.

Відповідно до „Положення про Національний реєстр електронних інформаційних ресурсів" від 17.03.2004 р., за визначеним порядком реєструються, облікуються, накопичуються, обробляються і зберігаються відомості про склад, зміст та розміщення електронних ІР. Разом з тим, і для інших видів ІР необхідна нормативно-правова база для регламентації вищезазначених процедур, особливо у недержавних структурах.

Забезпечення високого, за міжнародними стандартами, фахового рівня ІР для поступального соціально-економічного розвитку держави вимагає зростання сегменту ІАД у процесі їх створення. Водночас активне впровадження ефективної технології ІАД залежить від якісних змін у підготовці спеціалістів, які працюватимуть у сфері документно-інформаційних комунікацій.

Треба також зазначити актуальність забезпечення відкритого та оперативного доступу до інформації шляхом оптимізації розробки ефективних національних пошукових та навігаційних систем.

Соціально необхідним, на наш погляд, є дослідження прогностичних моделей розвитку національної системи ІР.

Г.В. Ядрова
/м. Симферопіль/

ІННОВАЦІЇ В РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В АВТОНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ

Останнім часом до основоположних факторів розвитку інформаційного потенціалу України почали відносити інноваційну діяльність, яка будується на основі впровадження нових ідей, ІТ і видів продукції в різні галузі виробництва, зокрема у ті, що відносяться до бібліотечної галузі.

У бібліотечній галузі Автономної Республіки Крим в інноваційних роботах зі створення ІР беруть участь співробітники бібліотек, архівів, вузів, інформаційних центрів. Серед останніх у даному напрямку виділяється діяльність

Центру інформаційних технологій Міжвузівського центру „Крим”, що підтверджується двома наведеними нижче факторами:

- на 20. 04. 2008 р. електронна колекція центру, як завжди, посідає перше місце у фонді електронних періодичних видань і друге місце в загальному електронному фонді Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (підтвердження див.: Склад електронного фонду: URL: http://www.nbuv.gov.ua/eb/pub.html – перевірено 1.05.2008 р.);
- загальний обсяг електронної повнотекстової колекції на даний момент становить 5100 повнотекстових електронних копій друкованих документів (підтвердження див.: «Тематичні та видові зібрання публікацій», перелік зібрань упорядковано за обсягами інформації: URL: http://www.nbuv. gov.ua /eb/library_col.html – перевірено 1.05.2008 р.).

Такі результати заслуговують на більш пильну увагу та вивчення. Співробітники центру постійно інформують професійне товариство про проведені роботи і результати в електронних і друкованих ЗМІ, в рамках заходів з підвищення кваліфікації бібліотекарів. Останнім часом центр проводить „Кримські секції”, які також в обов’язковому порядку вміщують тематичну низку доповідей і повідомлень і про розвиток інформаційного потенціалу Криму.

Проте цієї інформації про інноваційні проекти центру явно недостатньо. Нетрадиційні способи управління й організації виробничої діяльності, нові методики формування та поширення інформаційного продукту подеколи стикаються з непорозумінням та інертністю.

У бібліотечній галузі досі існує традиційна система керування професійною інформацією, яка повільно впроваджує комп’ютерні технології у своїй практичній діяльності, а тому на даний час має невеликий перелік інформаційних продуктів, створених з їх використанням.

Тому необхідно постійно висвітлювати інноваційний досвід професіоналів для того, щоб ним змогли скористатися ентузіасти. При цьому дуже важливо своєчасно представляти конкретний практичний результат.

У даному випадку це черговий „Бібліотечний покажчик наукового журналу „Культура народів Причорномор’я”. Автором покажчика є С.В. Дудченко. Він з 2003 р. створює електронну колекцію журналу, яка супроводжується виданням ретроспективних бібліотечних покажчиків на друкованих і електронних носіях.

Нещодавно видано п’ятий покажчик, що вміщує бібліографічні описи статей, які були опубліковані в 2006-2007 рр.

Перша частина – „Алфавітний покажчик статей”: 456 бібліографічних записів, супроводжуються анотаціями російською, англійською та українською мовами. Частину анотацій можна віднести до аналітичних, які розкривають загальну спрямованість наукового дослідження і склад рукописної та надрукованої спадщини автора. Менша кількість анотацій є довідковою, що обов’язково несе у собі необхідні відомості про публікації, рекомендаційною. Останні здебільшого представляють матеріали міжнародних конференцій. У зв’язку з тим, що ці публікації не завжди вміщують необхідні за вимогами ВАКу України

елементи представлення наукової інформації, автор доповнив частину описів статей автоматично формалізованими анотаціями.

Друга частина – «Іменний покажчик авторів» – розміщені в алфавітному порядку, латиницею, кирилицею прізвища авторів супроводжуються посиланнями на сторінку покажчика, де подається опис статті.

Третя частина – «Збірний покажчик змісту номерів журналу «Культура народів Причорномор'я»: у порядку номерів журналу, що увійшли до покажчика, представлена додаткова інформація про обсяг статті, її розташування у звичайному одиничному номері й у даному покажчикові (повторення наведених у розділі відомостей, можливо, є головним, дуже простим і доступним непідготовленому користувачу способом пошуку інформації в електронному повнотекстовому додатку).

Четверта частина – „Електронний повнотекстовий додаток": у формі представлення повної електронної колекції журналу (http://www.nbuv.gov.ua/ellib/Crimea) подано всі повні тексти статей, що увійшли до даного покажчика.

Електронна копія друкованого документа має всі необхідні властивості електронного документа, включаючи і посимвольну обробку тексту. Останнє не лише є однією із основних характеристик якості електронного ресурсу, але й створює максимально комфортні умови для роботи з науковою інформацією, що використовується при цитуванні. Тому бібліотеки, особливо навчальні та наукові, використовуючи в комплексі покажчик і додаток, отримують додаткову можливість розширити перелік своїх нових сервісних послуг особливо вимогливим категоріям користувачів: ученим, викладачам, аспірантам і студентам. Це ще раз підкреслює роль ініціатив й інновацій у використанні інформаційно-комп'ютерних технологій, в розвитку інформаційного потенціалу України.

П.А. Гринфельд,
Т.Е. Мерсадыкова
/г. Санкт-Петербург/

ТЕХНОЛОГИЯ СОЗДАНИЯ И ПРЕДСТАВЛЕНИЯ КРАЕВЕДЧЕСКОЙ БАЗЫ ДАННЫХ БИБЛИОТЕКИ В ПРОСТРАНСТВЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ РЕСУРСОВ ПО КУЛЬТУРНОМУ НАСЛЕДИЮ РЕГИОНА

В докладе изложена технология создания и представления информационных ресурсов библиотек, архивов, региональных организаций по охране памятников истории и культуры на основе программно-информационных комплексов для представления культурных ресурсов региона. На примерах реализованных проектов показаны комплексные решения для информатизации учреждений культуры и создания региональных и общенациональных энциклопедических ресурсов.

Ядром интеграции информационных ресурсов учреждений культуры является региональная энциклопедия, для создания которой используются инст-

рументальные средства системы КАИСА, разработанной компанией ОАО «Альт-Софт».

Программно-информационные комплексы для интегрированного представления информационных культурных ресурсов региона включают несколько решений.

КАИСА – Энциклопедия: программно-информационный комплекс управления проектами создания региональных энциклопедий в полиграфическом формате и в расширенном формате Интернет энциклопедий. Внедрен в трех регионах: Санкт-Петербург, Ленинградская область, Пермский край.

КАИСА – Краеведение: программно-информационный комплекс, предназначенный для формирования полнотекстовых электронных библиотек с поисковыми возможностями баз данных. Используется для создания краеведческих электронных ресурсов. Внедрен в библиотеках Санкт-Петербурга.

КАИСА – Архив: программно-информационный комплекс, предназначенный для информатизации архивов. Внедрен в четырех крупных архивах РФ: Центральный государственный архив кинофотофонодокументов Санкт-Петербурга (ЦГАКФФД), Российский Государственный архив литературы и искусства (РГАЛИ, Москва), Российский Государственный архив кинофотодокументов (РГАКФД, Красногорск), Ленинградский областной государственный архив в г. Выборге (ЛОГАВ), Российский государственный исторический архив (РГИА, Санкт-Петербург), Государственный архив Хабаровского края (ГАХК, Хабаровск).

КАИСА – Наследие – Программно-информационный комплекс, предназначенный для создания баз данных объектов культурного наследия (памятники архитектуры, истории и археологии). Внедрен в организациях по охране и использованию памятников истории и культуры в семи регионах России: Санкт-Петербург, Ленинградская область, Пермский край, Псков и Псковская область, Республика Удмуртия, Соловки, Тверь, Кострома, Самара.

КАИСА – АФИША: анонсы культурных событий региона. Обеспечивает компьютерную технологию ведения интегрированной базы данных учреждений культуры, событий культурной и научной жизни региона, рекламно-информационное обслуживание учреждений культуры, образования и науки. Внедрена в регионах: Санкт-Петербург, Ленинградская область, Пермский край.

Программно-информационные комплексы являются рабочими инструментами создания электронных информационных ресурсов в музеях, организациях по охране памятников, в архивах. В рамках региональных проектов производится интеграция информационных ресурсов учреждений культуры разных типов и различной ведомственной принадлежности. Ядром интеграции является региональная энциклопедия.

Основные Интернет-проекты, реализованные на базе интегральной технологии КАИСА:

- электронная энциклопедия Санкт-Петербурга - www.encspb.ru;
- электронная энциклопедия "Культура Ленинградской области» - www.enclo.lenobl.ru;

- сайт Российского Государственного архива литературы и искусства (РГАЛИ, Москва) www.rgali.ru;
- сайт Центрального Государственного архива кинофотофонодокументов Санкт-Петербурга - www.photoarchive.spb.ru;
- электронный фотокаталог Российского государственного архива кинофотодокументов (РГАКФД, Красногорск) http://altsoft.rosbi.net/rgakfd;
- интернет-представление базы данных памятников архитектуры, истории и культуры Пскова и Псковского края - www.opskove.ru;
- афиша культурных событий Санкт-Петербурга – http://www.billboard.spb.ru.

В рамках реализации проектов создана экспериментальная площадка по объединению информационных ресурсов учреждений культуры различных типов (архивов, музеев, библиотек, и организаций по использованию и охране памятников истории и культуры) в едином поисковом пространстве. На сегодняшний день через единую точку поиска обеспечивается доступ к следующим информационным ресурсам учреждений культуры:

- электронная энциклопедия Санкт-Петербурга;
- электронная энциклопедия «Культура Ленинградской области»;
- база данных Центрального государственного архива; кинофотофонодокументов Санкт-Петербурга;
- база данных Российского государственного архива литературы и искусства (Москва);
- база данных Российского государственного архива кинофотодокументов (Красногорск);
- База данных «Памятники истории и культуры Санкт-Петербурга» Комитета по государственному контролю, использованию и охране памятников истории и культуры Санкт-Петербурга;
- база данных Департамента по охране и использованию памятников истории и культуры при комитете по культуре правительства Ленинградской области;
- базы данных Центральной городской публичной библиотеки им. В.В. Маяковского;
- «Городская скульптура Санкт-Петербурга на рубеже веков (XX-XXI)»;
- «Улицы и здания Петербурга на страницах периодической печати» ;
- база данных Государственного музея «Выборгский замок»;
- база данных Рыбинского государственного историко-архитектурного и художественного музея-заповедника.

Единая точка поиска располагается:

- на портале Энциклопедия Санкт-Петербурга под названием «RUSART» - Базы данных архивов, музеев, библиотек;
- на портале Энциклопедия «Культура Ленинградской области» под названием «Единая точка доступа»;
- на сайте РГАЛИ под названием «RUSART базы данных музеев, архивов, библиотек».

В проекте на паритетных началах могут участвовать несколько организаций, имеющих защищённый доступ к единой краеведческой базе данных региона.

Предусмотрена реализация малобюджетной технологии для создания баз данных в удаленном защищённом режиме под управлением КАИСА Краеведение, работающей на специализированном сервере ОАО «Альт-Софт».

Технология обеспечивает такие режимы и сервисы:

- настройка структуры краеведческой базы данных (БД) библиотеки на сервере ОАО «Альт-Софт»;
- предоставление защищенного режима удаленного доступа для ввода и редактирования информации в БД;
- администрирование сервера и базы данных;
- резервное копирование и восстановление данных;
- предоставление информационного обеспечения (справочного аппарата);
- автоматизированное создание статистических отчетов по наполнению БД;
- выгрузка данных из КАИСЫ в формат, согласованный с пользователем;
- конвертация данных в КАИСУ из имеющихся электронных краеведческих ресурсов для объединения их в единой базе данных;
- создание CD/DVD на основе БД;
- создание веб-сайта на основе БД;
- консультационное обслуживание;
- интеграция в единое поисковое пространство информационных ресурсов учреждений культуры RUSART – прямо в процессе создания Ваша база данных может стать открытым информационным ресурсом, интегрированным в единое поисковое пространство.

Иллюстрацией к докладу являются примеры работы региональных энциклопедий, единая точка поиска, краеведческие ресурсы Центральной государственной публичной библиотеки им. В.В. Маяковского, а также образцы размещения в базе данных краеведческих материалов из электронных ресурсов Национальной парламентской библиотеки Украины.

В. В. Олейник,
О. В. Баркова
/м. Київ/

ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРОЦЕССА СОЗДАНИЯ ПОЛНОТЕКСТОВЫХ РЕСУРСОВ ДЛЯ ЭЛЕКТРОННОЙ БИБЛИОТЕКИ НА БАЗЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ T-LIBRA

Несмотря на десятилетнюю историю активного исследования вопросов создания электронных библиотек как информационных систем и практических разработок в этой области (включая как мировые дорогостоящие продукты, так и свободное программное обеспечение), отечественная библиотечно-информационная сфера до сих пор не имеет базовых технологических решений и типовых инструментальных средств для создания электронных библиотек. Наиболее распространенными подходами к организации полнотекстовых ресурсов в библиотеках,

обеспечивающими в лучшем случае поиск и просмотр электронных документов, остаются: создание графических цифровых копий первоисточников, создание гипертекстовых связей библиографических ресурсов с такими копиями, а также с электронными аналогами публикуемых документов.

Три года назад в отечественной информационно-библиотечной среде появился российский программный продукт для создания многофункциональных полнотекстовых электронных библиотек: информационная система T-Libra (ИС T-Libra), разработка ООО «Константа» (г. Архангельск). Специфика этой системы заключается в реализации гибкого параметризируемого полнотекстового поиска в многоязычных текстовых ресурсах, обеспечивающая качественно новые возможности для организации библиотечных информационных сервисов на основе полнотекстовых электронных ресурсов.

ИС T-Libra обеспечивает: поиск документа в электронном фонде, поиск информации в массиве текстовых ресурсов, терминологический анализ текстов, связь найденных цитат с первоисточником, просмотр первоисточника в различных электронных (цифровых) представлениях, а также управление доступом к ресурсам, многоцелевые расширения и интеграцию со специализированными информационными системами.

Реализация функционала ИС T-Libra осуществляется на подготовленной по специальным требованиям ресурсной базе, что требует определенного технологического обеспечения, адаптированного к существующим библиотечным технологиям и автоматизированным библиотечным системам (АБИС), а также обеспечивающего реализацию информационной задачи, стоящей перед конкретной организацией.

Разработкой технологических решений для создания информационных ресурсов электронной библиотеки на базе ИС T-Libra и интеграцией их с библиотечными технологическими процессами совместно с разработчиками системы, а также в тесном взаимодействии с библиотечными работниками, занимаются специалисты официального представителя ИС T-Libra в Украине – ООО «Специализированный центр БАЛИ».

Разработка технологического обеспечения ресурсной составляющей ИС T-Libra предусматривает формирование трехкомпонентных массивов электронных ресурсов (цифровые первоисточники, их метаданные и технологические данные) и ведется по таким направлениям:

- совмещение ИС T-Libra и автоматизированных библиотечных систем на уровне обмена метаданными (как начальный этап интеграции информационных систем);

- разработка таких режимов (процессов) создания и обработки полнотекстовых ресурсов, которые позволят максимально автоматизировать процессы формирования метаданных, технологических ресурсов и фондов электронных документов;

- разработка технологии подготовки ресурсов для всех видов публикаций и документов, имеющихся в библиотеках и других информационных организациях, а также для различных видов электронных документов (электронных аналогов современных публикаций, цифровых копий документов из библиотечных фондов, электронных изданий);

- разработка комплекса цифровых представлений документа в ИС T-Libra, обеспечивающих многоформатное представление первоисточника каждого вида и удобную навигацию в его структуре, а также технологий подготовки каждого представления;

- разработка типовых решений для организации файловых хранилищ – технологических, страховых, архивных и других видов электронных фондов.

В связи с тем, что в разрабатываемых технологических процессах используется ряд опытных программно-технологических решений, обеспечивающих высокую эффективность автоматизации отдельных процессов, но не являющихся законченными программными продуктами, «Специализированным центром БАЛИ» предусматриваются аутсорсинговые услуги по обработке информации. Для малобджетной организации аутсорсинг обеспечивает быстрое качественное выполнение отдельных операций без увеличения штата сотрудников.

Имеющийся на сегодня опыт внедрения технологических решений для ресурсов электронной библиотеки и взаимодействия с информационными организациями позволяет выделить такие необходимые составляющие успешной реализации технологического процесса формирования ресурсов электронной библиотеки:

- четко сформулированная цель;
- наличие необходимой аппаратно-программной базы;
- приобретение специализированного программного обеспечения;
- тесное взаимодействие разработчиков технологического обеспечения с информационно-технологическими специалистами организации;
- организационное, кадровое и техническое (компьютеризированные рабочие места) обеспечение новых процессов в организации.

На сегодня примером эффективной разработки технологического обеспечения для электронной библиотеки на базе ИС T-Libra является разработка технологического процесса создания ресурсов полнотекстовой электронной библиотеки и страхового фонда цифровых копий редкой книги в Национальной парламентской библиотеке Украины. Технология обеспечивает конвертирование метаданных из существующего каталога редких изданий и предусматривает интеграцию с основной АБИС библиотеки. Разработаны процессы обработки цифровых копий редких изданий, процессы подготовки ряда пользовательских, архивных и технологических представлений оцифрованного первоисточника. При создании полнотекстовых ресурсов учитываются языковые особенности распознаваемых текстов и использованных для их представления алфавитов, что фактически формирует требования к лингвистическому обеспечению и обеспечивает реализацию отдельных его элементов. С учетом специфики хранения оригиналов разработана структура страхового фонда цифровых копий; по требованиям ИС T-Libra для автоматизированного импорта ресурсов создано технологическое файловое хранилище. В процессе разработки технологии обработана и подготовлена к импорту в ИС T-Libra первая партия оцифрованных книг, а сам технологический процесс подготовлен к практическому внедрению в библиотечном технологическом режиме.

О.В. Степанюк
(м. Рівне)

МЕРЕЖА ІНТЕРНЕТ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ

Важливим джерелом отримання інформації про діяльність органів місцевого самоврядування є мережа Інтернет. Постановою Кабінету Міністрів України від 4 січня 2002 р. „Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади" було затверджено роль веб-сайтів як офіційних інформаційних джерел. Представлення інформації на сайтах має на меті поліпшити умови для розвитку демократії, реалізації громадянами конституційних прав на участь в управлінні державними справами і на вільний доступ до інформації про діяльність органів виконавчої влади, а також забезпечення гласності та відкритості діяльності цих органів.

Згідно з даною постановою було створено веб-сайт Рівненської міської ради. Він містить таку інформацію: найменування органу; основні завдання та нормативно-правові засади діяльності; структура та керівництво органу; прізвища, імена та по батькові керівників; місцезнаходження апарату, урядових органів державного управління, утворених у його складі, територіальних органів та відповідних структурних підрозділів місцевих держадміністрацій (поштові адреси, номери телефонів, факсів, адреси веб-сайтів та електронної пошти); основні функції і керівництво структурних підрозділів (включаючи контактні дані); нормативно-правові акти з питань, що належать до компетенції органу; порядок реєстрації, ліцензування окремих видів діяльності у відповідній сфері; розпорядок роботи органу та час прийому керівництва; підприємства, установи та організації, що належать до сфери управління органу; цільові програми у відповідній сфері; поточні та заплановані заходи і події у відповідній сфері; відомості про наявні вакансії.

Вся ця інформація розміщена на сторінках „Міська влада", „Нормативні акти", „Офіційна інформація". Крім даної інформації, що стосується безпосередньо діяльності міської ради, сайт містить інформацію про історію та геральдику міста, ділові та культурні події, міжнародні зв'язки, інвестиційні проекти, охорону здоров'я, науку і освіту, спорт і туризм, транспорт і зв'язок.

На жаль, існують певні недоліки у інформаційному наповненні деяких розділів сайту та його організації. Зокрема, незручності виникають через розпорошеність перерахованої вище інформації по трьох сторінках. Наприклад, інформація про відділи та управління виконавчого комітету розміщено на сторінці „Міська влада", а інформацію про результати їх діяльності слід шукати на сторінці „Офіційна інформація" у розділі „Управління та відділи інформують". Що стосується діяльності управлінь та відомств виконавчого комітету, то на сайті міститься інформація лише про напрям, в яких вони працюють, хоча доцільніше представити положення, які регламентують їх діяльність. Крім того, суттєвим недоліком є несистематичне оновлення інформації про діяльність структурних підрозділів міської ради. Зокрема, звіти про діяльність певних

управлінь датовані 2004 р., відсутня інформація про виконання бюджету міста за останні роки. Все це ставить під сумнів відкритість та доступність інформації про діяльність органів місцевого самоврядування. Відсутність зразків документів, розрахункових рахунків для внесення необхідних платежів, розмір цих платежів, а також зразки документів та інших матеріалів, необхідних для звернення громадян до органу, унеможливлюють оперативне та якісне доведення інформації до відвідувачів.

Таким чином, для подолання даних недоліків сайту необхідно:

- частково змінити структуру веб-сайту або розробити посилання на інформацію, що міститься на інших сторінках;
- інтегрувати лічильник, що дасть змогу бачити реальну картину відвідуваності ресурсу;
- оперативно оновлювати інформацію що міститься на ньому;
- доповнити інформацію про діяльність структурних підрозділів положеннями, що регламентують їх функціонування.

Є.В. Дробков,
А.Г. Півень
/м. Суми/

НОВІ ПІДХОДИ КОРПОРАЦІЇ MICROSOFT ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОГО ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА УНІВЕРСИТЕТУ

Інформаційні комп'ютерні технології (ІКТ) значно полегшують процес навчання, відкривають нові грані для удосконалення освітніх програм, покращення політики їх формування, виконання і розповсюдження, розширення діапазону їх використання.

За останні роки значно розвинулися телекомунікаційні інформаційно-освітні середовища (ТІОС) університетів, а сучасне обладнання та програмне забезпечення дає змогу впроваджувати нові можливості в освітній діяльності. ТІОС стає значно складнішим, більш громіздким і важко керованим. Безперечно, ТІОС на сучасному етапі розвитку ІТ повинне не лише задовольняти нові потреби навчальних закладів, але і зберігати свої сильні сторони, тобто вимагається відповідна гнучкість в освітніх технологіях.

Корпорація Microsoft впроваджує динамічні системи Dynamic Systems Initiative (DSI), які передбачають:

- розробку програмних продуктів з урахуванням можливостей проектування та розвитку ТІОС, орієнтуючись на розподілені системи, а не на вирішення локальних завдань;
- використання системи для керування процесами і даними всіх розподілених ресурсів, які належать до спільного інформаційного простору;

- керування процесами відповідно до загальносистемних вимог, абстрагуючись від специфічних особливостей конкретних застосувань.

Для розвитку DSI Microsoft пропонує такий комплекс програмних засобів: Windows Server і серверні застосування та технології; продукти, призначені для керування IT-інфраструктурою, засоби розробки.

Використовуючи сучасні потужні програмні засоби, фахівці Microsoft для розвитку ТІОС розробили новітні програмні продукти, що сприяють автоматизації навчального процесу та діяльності університету.

Microsoft Learning Gateway (MLG) поєднує функціональні можливості декількох продуктів Microsoft для організації порталу, який надає доступ до інформації та сервісів студентам, викладачам і батькам. Можливе використання не лише готових, але й розробка власних компонентів для введення нових унікальних функцій, не реалізованих у стандартному комплекті. MLG надає користувачам сервіси та інформацію відповідно до ролей, які їм призначені.

Microsoft SharePoint Learning Kit (SLK) – це продукт, який забезпечує організацію електронного навчання і є частиною рішення Microsoft Learning Gateway. Даний компонент дає змогу керувати навчальними матеріалами та використовувати їх як завдання для студентів. Викладачі та студенти мають можливість самостійно вибирати навчальні матеріали, проводити тестування (зокрема адаптивне), отримувати звіти щодо виконання навчального плану.

Windows Live @ edu – платформа для комунікації та взаємодії учасників навчального процесу, складається з електронної пошти, on-line аудіо- та відеоконференцій, календаря-органайзера, засобів спільної роботи, синхронізації даних і підтримки мобільних користувачів. Обслуговування платформи бере на себе Microsoft, що значно зменшує навантаження на сервери університету та гарантує безпечну роботу користувачам.

Microsoft Windows Compute Cluster Server 2003 (CCS) є інтегрованою стандартною кластерною платформою, яка базується на системі Windows Server 2003 x64 і реалізує можливість проведення швидкісних складних обчислювань (High-Performance Computing - HPC) у звичайному середовищі Windows. CCS не потребує багато часу на засвоєння та надає легку для розгортання, керування та інтегрування з існуючою інформаційною інфраструктурою HPC-платформу. CCS надає інженерам та науковцям більш ефективні можливості вирішення складних виробничих та наукоємних задач.

Створення в освітньому закладі філії дасть змогу підвищити кваліфікацію викладачам і навчати студентів новітнім IT на світовому рівні. На ступені IT Pro Platinum – передбачене забезпечення слухачів комплексними програмами та матеріалами, дає змогу підготуватися до сертифікаційних іспитів Microsoft Certified Professional. Ступінь Microsoft Office Specialist – розрахований на підготовку слухачів до сертифікаційних іспитів Microsoft Office Specialist.

Корпорація Microsoft для розвитку освіти в галузі IT пропонує сучасні навчальні версії програмних продуктів. Сайт корпорації надає доступ до навчальних матеріалів, баз знань та технологій ефективного використання і розробки програмних засобів.

Microsoft Developer Network Academic Alliance (MSDN AA) – це програма співпраці з освітянами, завдяки якій університет може використовувати у навчальному процесі найсучасніші продукти та технології Microsoft при мінімальних фінансових затратах.

Приєднавшись до MSDN AA, освітній заклад отримує: навчальний комплект матеріалів, який містить операційні системи, серверні продукти та засоби розробки програмних засобів; технічну підтримку; доступ до IP; можливість отримання вихідних кодів; останні оновлення; входження до передового професійного співтовариства.

Викладачі та студенти, що працюють над вивченням IT, можуть використовувати програмне забезпечення, отримане у рамках MSDN AA, на своїх власних комп'ютерах.

Передплатні програми ліцензування дозволяють користуватися протягом визначеного періоду обраними продуктами, а також будь-якими новими і попередніми версіями цих продуктів.

Campus Agreement - програма ліцензування за переплатою, створена для вищих навчальних закладів, що дає численні переваги:

- простоту у дотриманні ліцензійних умов (усі комп'ютери та користувачі навчального закладу охоплені умовами передплати;
- низькі витрати на адміністрування (ліцензування за передплатою знімає потребу у відстежуванні ліцензій на окремі продукти для кожного комп'ютера);
- відповідність сучасним технологіям (ліцензовані користувачі працюють з найостаннішою версією програмних продуктів, включених у передплату, та отримують оновлення протягом терміну дії ліцензії).

За результатами аналізу[1], підтвердженими Professor Soumitra Dutta of INSEAD Business School, нові розробки Microsoft є найбільш привабливими та зручними для студентів, учнів та вчителів навчальних закладів Європи: - ці програми багатофункціональні, легкі для засвоєння та найкраще інтегровані з освітнім інформаційним простором у порівнянні з програмними продуктами інших виробників. Динамічність програмного забезпечення Microsoft, зручне застосування, гнучкі програми ліцензування, висока увага до розвитку навчальних матеріалів та підтримка навчання студентів на світовому рівні надає умови для якісного розвитку ТІОС освітніх закладів та відповідає основним засадам програми розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 рр., та надає змогу підготувати висококваліфікованих фахівців для розбудови сучасного інформаційного суспільства в Україні.

[1] http://www.microsoft.com/downloads/details.aspx?FamilyId=A99AADB1-696D-4E09-BB0D-E62CB92522AA&displaylang=en.

С.В. Дубова
(м.Київ)

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ ІНТЕРНЕТ ЯК ПІЗНАВАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ПРОФЕСІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ

В умовах значної соціальної динаміки та швидких соціальних та інформаційно-технологічних змін постає проблема професіоналізму фахівців з інформаційного забезпечення управління. Одержуючи відповідну фахову освіту (спрямовану, перш за все, на документознавчий, інформаційний аспекти майбутньої діяльності), працюючи за фахом, випускники займають посади різних рівнів (від секретаря-референта, завідуючого сектором та вище), що вимагає від них певних якостей, ціннісних установок та, особливо, відповідної професійної соціалізації у цій сфері діяльності. Саме проблема професійної соціалізації студентів під час їх навчання у вищих навчальних закладах та складнощі, пов`язані з визначенням результативності зусиль в даній сфері, стає однією з центральних у підготовці кваліфікованих фахівців.

Всесвітня мережа Інтернет стає дедалі важливішим елементом процесу професійної соціалізації студентів, що доводиться численними педагогічними експериментами. Аналіз результатів цих експериментів підтверджує необхідність приділення особливої уваги наповненості всесвітньої мережі ресурсами, що сприяли б професійній соціалізації фахівців у сфері документознавства.

В процесі аналізу наукового простору Інтернет ми застосували класифікацію, запропоновану Л.Ляшенко, для розподілу Інтернет-ресурсів:

1. спеціалізовані Інтернет-портали та веб-сайти для документознавців;
2. персональні сайти провідних документознавців як джерела професійної інформації;
3. сайти продавців автоматизованих систем документообігу та програмного забезпечення;
4. бази даних з документознавства та суміжної проблематики;
5. електронні журнали;
6. онлайнові навчальні ресурси для документознавців;
7. Професійні співтовариства.

В результаті аналізу Інтернет-ресурсів за наведеною схемою було побудовано графік.

Аналіз отриманих результатів дає підстави для таких висновків:

1. Інтернет-складова забезпечення професійної соціалізації фахівців з документознавства залишається практично не розвинутою. Більшість з проаналізованих сайтів та порталів переважно мають відношення до діловодства.
2. Сам науковий напрям „документознавство” в більшості посилань підміняється діловодством або посиланням на бази даних рефератів, що містять більше бібліографічних описів, ніж власне теоретичних робіт з проблеми документознавства.

3. Існує невелика, децентралізована та непов'язана між собою жодними перехресними посиланнями, кількість сайтів або сторінок безпосередньо пов'язаних з документознавством, однак пошук їх значно ускладнено відсутністю інформаційної підтримки з боку їх власників або адміністраторів сайтів.

Графік

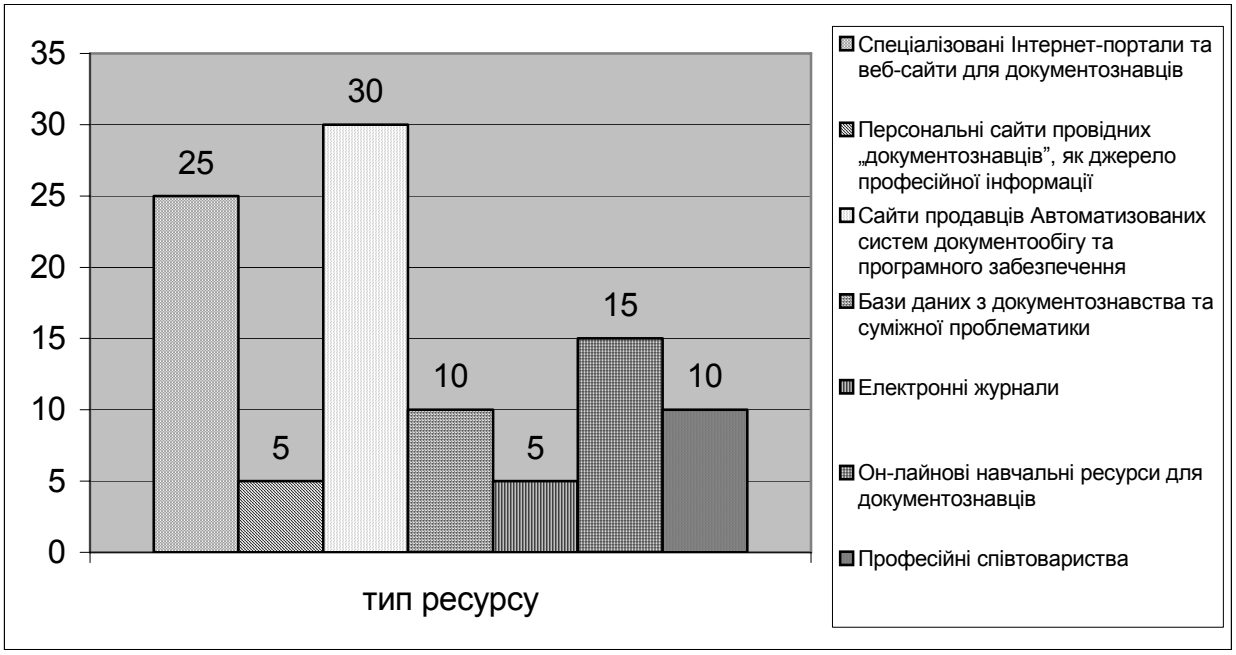

Гострою проблемою є відсутність повноцінного Інтернет-порталу (існування якого є характерною рисою наук та наукових напрямків, що активно розвиваються), на якому представлені роботи провідних науковців, присвячені теоретичним проблемам документознавства, тези конференцій, підручники, монографії, анотації нових навчальних посібників, автореферати захищених дисертацій за спеціальністю „документознавство", «архівознавство», нормативні документи, анонси конференцій тощо.

Проблема відсутності Інтернет-порталів, що мають сприяти професійній соціалізації майбутніх фахівців з документознавства, починає вирішуватись. З лютого 2008 року працює Інтернет-портал „Професійні ресурси документознавстсва" (www.documentoved.at.ua), метою є об'єднання інформаційних ресурсів, присвячених проблемам документознавства, діловодства, особливостям підготовки інформаційних фахівців.

Література:

1. Ляшенко, Л. Матеріали на допомогу підвищенню фахового рівня бібліотекарів через Інтернет [Текст]/ Л. Ляшенко.– К.: Нац. парлам. б-ка України, 2000. – 40 с.

Д.В. Карпюк,
М.С. Костенко
(м. Київ)

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СЛУЖБИ WWW В КОНТЕКСТІ ЯКІСНОГО НАПОВНЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Найбільш бурхливо прогресуючим структурним елементом мережі Інтернет є служба orld Wide Web (WWWW) – інформаційна технологія, що надає доступ до електронної інформації, яка складається з сукупності взаємопов'язаних БД (сайтів), розташованих на комп'ютерах всієї Земної кулі. Постійне зростання кількості комп'ютерів та обсягів інформації в мережі роблять службу WWW найпопулярнішою технологією Інтернет з необмеженими перспективами розвитку.

Відповідно до структури, особливостей та принципів функціонування службі WWW притаманні такі властивості :

- гіпертекстовість – визначається принципом роботи ІС, оскільки основою функціонування служби є мова гіпертекстової розмітки HTML;
- гіпермедійність – зумовлена структурою ІС, оскільки кожний розміщений в Інтернет інформаційний ресурс складається з частин із різними формами представлення інформації, де кожний елемент може бути посиланням на інший документ або його частину;
- глобальність – полягає в забезпеченні доступу до інформаційних ресурсів, розміщених на комп'ютерах всієї Земної кулі.

Визначальними функціями служби WWW як структурної одиниці глобальної мережі Інтернет є інтегруюча, накопичувальна, меморіальна. Так, інтегруюча функція реалізовується універсальністю програмних засобів WWW для забезпечення доступу до різних сервісів глобальної мережі Інтернет. Накопичувальна- полягає в нагромадженні, систематизації та зберіганні інформаційних ресурсів мережі Інтернет. Меморіальна - реалізується структурними елементами ІС, що являють собою БД гіпермедійних документів.

Розвиток служби WWW та її ототожнення з масовою технологією обумовлюється низкою факторів. Серед них:

- стрімке зростання активності користувачів, яке виявляється участю в Інтернет-спільнотах, розміщенням коментарів на сайтах, веденням персональних сторінок, журналів, розміщенням посилань у WWW;
- активний обмін даними, зокрема експорт новин між сайтами, активна агрегація інформації з сайтів;
- розширення користувацького інтерфейсу – реалізація на базі програмних технологій утиліт, які збільшують можливості користувачів служби;
- розвиток технології пошуку та кумулювання інформації, що полягає в удосконаленні технологій пошуку та індексування інформації в мережі Інтернет;
- зростання вимог до простоти та зручності структурних елементів (сайтів) для користувачів.

Слід зазначити, що вищеперераховані фактори, крім позитивних наслідків для користувачів, призводять до негативних, які в подальшому вплинуть на образ всієї мережі Інтернет.

Зі зростанням активності користувачів, що виражається створенням власних веб-сторінок в мережі, спостерігається зменшення бізнес-інтересу до великих проектів та відпадає потреба в створенні комплексних Веб-сайтів (порталів). Зникнення спеціалізованих інформаційних порталів негативно позначиться на інформаційному забезпеченні діяльності фахівців різних галузей.

Активне самовираження користувачів Інтернет знижує якість інформаційного наповнення електронних ресурсів, оскільки під час їх створення у більшості випадків використовується недостовірна, необ'єктивна або отримана незаконним шляхом інформація. Дане явище обумовлене прагненням власників Веб-сторінок зосередити увагу користувачів мережі виключно на власному інформаційному ресурсі.

Активний обмін даними призводить до формування рейтингів інформації, що базуються на встановленні кількості інформаційних запитів та визначаються рівнем активності спілкування користувачів. Популярна інформація в цьому випадку дублюється на різних ресурсах, причому їхні власники переважно не створюють, а копіюють її з можливим коригуванням. Подібні дії призводять до спотворення інформації і унеможливлюють пошук першоджерела, оскільки функціонуючі інформаційно-пошукові системи використовують рейтинги як складову технології пошуку та індексування інформації. Формування рейтингів дедалі більше приховує потенційно важливу інформацію, що, в свою чергу, веде до збільшення її вартості.

Удосконалення засобів візуального оформлення веб- сайтів передбачає підвищення швидкості завантаження Інтернет-ресурсів і призводить до зниження вимог щодо креативності дизайну та наповнення сайтів.

Таким чином, окреслені вище тенденції розвитку служби WWW повною мірою змінять її функціональне призначення. З технології, яка забезпечує доступ до інформації, вона трансформується на засіб самовираження і реалізації інтересів користувачів мережі Інтернет.

Одноманітність та низька якість Інтернет-ресурсів негативно вплине на процес створення системи електронної інформації, що складає важливий сегмент стратегічних ресурсів держави. Процес нагромадження та систематизації інформації буде ускладнюватись її дублюванням на Інтернет- ресурсах.

Заходами по зменшенню негативних тенденцій розвитку технології WWW, на нашу думку, можуть стати контроль над процесом самореалізації користувачів мережі Інтернет; заохочення Інтернет-спільнот до створення якісних багатофункціональних Інтернет-проектів; формування передумов для залучення Інтернет-користувачів до процесів інформатизації регіонів та органів державної влади. Реалізація подібних кроків підвищить якість інформаційного наповнення мережі та спрямує активність користувачів на формування національної системи електронних інформаційних ресурсів.

К.Л. Кобцев
/м. Київ/

ВЕБ-САЙТ «МУЗЕЙНІ СИСТЕМИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ» – ПРОФЕСІЙНИЙ ІНТЕРНЕТ РЕСУРС ДЛЯ ПРОФЕСІОНАЛІВ

Зараз Інтернет-ресурси є одними з головних та популярних джерел інформації. Велика кількість фахівців з різних галузей знань кожен день відвідують веб-сайти з метою отримання інформації, спілкування з колегами, незалежно від місця їх знаходження та для отримання відповідей на питання, що виникають у них під час роботи.

Створення професійних Інтернет-ресурсів музейної галузі, зорієнтованих на отримання професійної інформації за різними темами може значно вплинути на підвищення інформованості співробітників музеїв про нові технології, сприятиме плідному спілкуванню музейних працівників та обміну корисною інформацією, налагодженню нових контактів між музейниками та виробниками технічних засобів і розробниками програмного забезпечення для музеїв. На жаль, зараз, в Україні дуже мала кількість таких ресурсів, наявні мають більш загальний інформаційний характер та не дають можливість музейним фахівцям отримати відповіді на конкретні повсякденні питання.

У серпні 2007 р. декілька технічних фахівців, що досить великий час працювали в українських музеях в галузі інформатизації, побудови систем безпеки та впровадження новітніх технологій, вирішили створити ТОВ «Музейні системи та технології». Головною метою створення було надання професійної консультації з питань впровадження новітніх технологій в музеях та побудови інформаційних мереж, систем безпеки, а також бажання поділитись набутим досвідом. Тому слоганом компанії та її місією є “WE MAKE MUSEUM MODERN”, тобто «МИ РОБИМО МУЗЕЙ СУЧАСНИМ».

Співзасновниками компанії було вирішено, що головними напрямками діяльності компанії мають бути:

- надання консультацій з питань інформатизації;
- розробка та впровадження програмного забезпечення;
- проектування та монтаж внутрішніх інженерних мереж і систем;
- організація освітніх та інформаційних проектів для працівників музеїв в галузі інформатизації, побудови систем безпеки та впровадження новітніх технологій.

В рамках освітніх та інформаційних проектів компанією створено веб-сайт «Музейні системи та технології» (http://www.mst.net.ua).

Розробники веб-сайту виходили з таких міркувань:

- створення єдиного спеціалізованого інформаційного ресурсу в мережі Інтернет присвяченого різноманітним системам і технологіям в музеї;
- збирання та систематизація інформації за тематичними розділами в галузі інформатизації, систем безпеки, Інтернеті мультимедійних технологій;

- організація вільного доступу до цієї інформації для всіх зацікавлених осіб, що працюють у сфері музейних систем та технологій або навчаються у вищих навчальних закладах;
- інформаційні матеріали розміщені на сайті повинні бути доступні як можна більшому колу музейних працівників. Враховуючи, що, на жаль, не всі мають доступ до мережі Інтернет, обрано альтернативний засіб розповсюдження інформації у вигляді електронного журналу на оптичному носії: CD або DVD диски, залежно від об'єму інформації. Розповсюдження буде відбуватись на за передплатою. Спочатку журнал буде виходити раз у квартал, а в подальшому – раз на місяць місяць;
- в публікаціях на сайті повинні бути описані рішення, що можуть застосовуватися як у маленьких музеях, галереях, так і в великих музейних комплексах;
- статті на сайті розміщуються співробітниками фірми, що мають досвід впровадження в діяльність музеїв сучасних систем і технологій, фахівцями в різних галузях, а також працівниками різних компаній, що працюють з музеями, що гарантує якість цієї інформації;
- виклад статей повинен бути зроблений за принципом від легкого до складного, а саме в поетапному описі конкретних рішень, тобто повний життєвий цикл проекту, від оцінки наявного стану, планування до побудови, тестування, впровадження та обслуговування як окремих систем, так і комплексів в цілому;
- статті мають бути двох напрямків оглядові та фахові, окремо з кожної галузі. Наприклад інформатизація, безпека та ін.;
- організація обміну досвідом між працівниками музеїв в галузі інформаційних систем та технологій;
- веб-сайт повинен бути на трьох мовах: українській, російській та англійській, що дасть можливість вільного доступу до інформації як працівникам музеїв України, країн колишнього Радянського союзу, так і фахівцям з інших країн.

Умовно структуру сайту можна поділити на три частини: загальну, фахову та форум. Кожна з цих частин несе в собі окрему інформацію.

В загальній частині розміщено інформацію про компанію «Музейні системи та технології», про Інтернет-проект, про партнерів компанії та контактну інформація.

Фахова частина поділена на декілька розділів за напрямками:

- музейні організації – розділ присвячено діяльності музейних організацій (об'єднань), які офіційно існують в Україні, таких як ICOM, Український центр розвитку музейної справи та ін.;
- інформатизація –розглядаються питання, пов'язані з комп'ютеризацією музею: технічні засоби, побудова локальних комп'ютерних мереж, СКС тощо;
- програмне забезпечення – загального використання і спеціалізоване. Висвітлюються питання закупівлі, впровадження та використання ліцензійного програмного забезпечення;

- облік колекцій – присвячено обліку музейних колекцій: проблемам обліку, стандартам, програмному забезпеченню та технічним засобам, що можуть використовуватись при обліку колекцій.
- експозиція – питання, пов'язані з експозиційним обладнанням і системами для відвідувачів: аудио-гіди, сенсорні кіоски та ін.;
- безпека – статті, що висвітлюють питання систем безпеки: пожежна та охоронна сигналізація, системи відеоспостереження, контролю доступу;
- Інтернет технології - створення web-сайтів музеїв, віртуальних експозицій, Інтернет-магазинів і т.п.;
- мультимедіа - питання впровадження і використання у музеях мультимедіа технологій;
- законодавство - розділ присвячений українському і міжнародному законодавству в сфері культури та інформатизації. Огляд чинного законодавства і обговорення проектів нормативних актів;
- книжкова полиця – анонси друкованих видань, електронні версії видань та інші книги по тематиці сайту.

Залежно від відгуків та пропозицій музейних працівників можуть з’явитись нові розділи або підрозділи в фаховій частині сайту.

Форум, на нашу думку, повинен стати засобом для спілкування фахівців в галузі музейних систем і технологій. Він побудований за принципом та структурою фахової частини. Це зроблено з метою полегшення орієнтації відвідувача на форумі та надати можливість не тільки спілкуватись з фахівцями і колегами, але й залишати коментарі до статей, розміщених у фаховій частині сайту.

Це – перший веб-сайт та електронне видання в Україні та країнах СНД, тематикою якого є виключно музейні системи і технології.

На цьому веб-ресурсі ми пропонуємо: досвід роботи в музеях, досвід впровадження, знання та розуміння музейної специфіки, можливість спілкування, обміну ідеями та досвід практичної реалізації проектів по впровадженню інформаційних технологій. Ми сподіваємося, що даний сайт та електронний журнал допоможе всім музейним працівникам зрозуміти та освоїти нові технології.

Ми завжди готові прийти вам на допомогу, дати ділову пораду, допомогти вирішити проблеми. Також ми допоможемо розібратися в складному світі технологій.

Г.В. Власова,
Л.І.Титова,
В.І.Лутовинова
/м. Київ/

МЕТОДИКА ІНДЕКСУВАННЯ ВЕБ-ДОКУМЕНТІВ ПОШУКОВИМИ РОБОТАМИ

Одним із найбільш ефективних засобів представлення веб-документів є реєстрація в каталогах Internet-ресурсів та індексування пошуковими системами.

Результат в більшості випадків залежить від того, як побудована процедура занесення інформації про документ в БД каталогу і які методи індексування використовуються для веб-документів. Реєструючись в каталозі, користувач вносить в установлені форми дані про веб-документ. Але не завжди інформація про ресурси буде відображена в каталозі в первинному вигляді: адміністратори серверів по-своєму редагують опис цих ресурсів.

Розглянута пошукова система представляє собою складну структуру і включає три компоненти:

– Робот (spider) – програма, що переглядає веб-сторінки, індексує їх зміст, враховуючи посилання в межах документа. Відновлює роботу через визначений період часу.

– Індекси – БД про індексовані роботом документи.

– Пошуковий механізм – програма, що перевіряє згідно з запитом користувача зміст індексів.

Слід визначити, що пошукові системи, на відміну від вбудованих у каталоги пошукових механізмів, здійснюють пошук сторінок, що знаходяться в їх індексах не в межах визначеної серверними настройками БД, а по всій мережі. Цим і займаються пошукові роботи (spiders, wanderers, robots). При зверненні до сервера робот перевіряє наявність файла robots. txt в його кореневій директорії, в якому можуть бути вручну встановлені правила індексування тих чи інших документів поточного вузла. В даний час використовується спеціальний стандарт опису правил індексування файлів – Standard for robot Exclusion.

Опис правил і роботи з веб-сервером вивчається студентами в межах курсу «Комп'ютерні мережі». Розглянемо процес підготовки веб-документів для індексування пошуковими роботами з використанням HTML.

Всі веб-сторінки Інтернету мають одну загальну рису: вони створені за допомогою засобів мови HTML. Вона визначає правила, згідно з якими звичайний текст представляється у вигляді веб-сторінки.

Мова HTML з'явилась одночасно зі службою WWW і розвинулась разом з нею, поступово вбираючи в себе нові риси, які дозволяли створювати все більш вражаючі веб-сторінки. Вона представляє собою комп'ютерну мову, в деякому розумінні споріднену мовам програмування, включає досить сурові правила, яких необхідно дотримуватись, щоб отримати правильні результати.

У зв'язку з необхідністю готувати документи для різних пристроїв, мова HTML не призначена для опису формату документа. Вона слугує для функціо-

нальної розмітки документа, тобто дозволяє встановити призначення фрагментів тексту.

Коди мови HTML, за допомогою яких виконується розмітка вихідного тексту, називаються тегами. Тег – це набір символів. Всі теги починаються з символу менше (<) і закінчуються символом більше (>). Пару цих символів називають кутовими дужками. Після відкриваючої кутової дужки іде ключове слово, яке визначає тег.

Кожний тег у мові HTML має спеціальне призначення. Регістр літер в назвах тегів не має значення: можна використовувати великі літери, щоб теги відрізнялись від звичайного тексту документа. Як правило, один тег HTML впливає лише на частину документа, наприклад на абзац. В таких випадках використовують парні теги: відкриваючий та закриваючий. Відкриваючий тег створює ефект, а закриваючий – припиняє його дію. Закриваючі теги починаються з символу косої риски (/).

При відображенні документа в браузері самі теги не відображаються, але впливають на спосіб відображення документа. Відкриваючі теги часто можуть містити атрибути, які впливають на ефект, який створює тег. Атрибути – це допоміжні ключові слова, відокремлені від ключового слова тега і один від одного пробілами.

Закриваючі теги ніколи не містять атрибутів.

Документ HTML складається з основного тексту документа і тегів розмітки, які є набором звичайних символів.

Всі документи HTML мають задану структуру. Документ повинен починатися з тега < HTML > і закінчуватись відповідним закриваючим тегом </ HTML >. Ця пара тегів повідомляє браузеру, що перед ним дійсно документ HTML.

Документ HTML складається з розділу заголовків і тіла документа, які йдуть саме в такій послідовності. Розділ заголовків розташований між тегами <HEAD> і</HEAD> та мстить інформацію про документ в цілому. Цей розділ повинен містити в собі теги <TITLE> і </TITLE>, між якими розташовують офіційний заголовок документа. Сам текст документа розташовується в тілі документа. Тіло документа розташовується між тегами <BODY> та </BODY>.

Можливість веб-сторінок містити посилання на інші сторінки – одна з найбільш привабливих можливостей служби Word Wide Web. Для створення гіперпосилання використовуються теги <A> та </A>.

При створенні гіперпосилання обов’язковим є атрибут HREF=. Його значенням є адреса URL, на яку вказує посилання. Гіпертекстові посилання вказують на іншу веб-сторінку або на будь який файл на веб-вузлі. При натисканні на таке посилання надається можливість його завантаження або відкривання.

Для розташування малюнків у документі слугує тег <IMG>. Цей тег повинен містити обов’язковий атрибут SRC=, значення якого складає адреса URL файла зображення, записаного в абсолютній або відносній формі.

З метою забезпечення ефективного пошуку будь-який HTML= документ повинен супроводжуватися службовою інформацією, яка, розміщуючись на

пошукових серверах, забезпечує можливість пошуку інформації, що міститься в документі.

Оскільки при організації пошуку запит формується на основі довільного набору даних про документи у відповідних полях БД на пошуковому сервері, ефективність пошуку цілком залежить від правильного та змістовного опису =HTML документа.

Для забезпечення такого опису в документах використовується спеціальний вид тегів: метатеги, які містять метадані (тобто, дані про дані) – аналог бібліографічних даних традиційного документа.

Загальна структура метатега має вигляд:

<META HTTP = EQUIV = response CONTENT = description NAME = description URL = url>, де HTTP = EQUIV, CONTENT та URL – це атрибути (можливо відсутні), які приймають відповідні значення, що описують зміст HTML= документа.

Метатеги розміщуються в секції <HEAD> HTML= документа. Їх неможливо побачити при перегляді документа, але їх використання забезпечує можливість розташування необхідної інформації в електронних каталогах відповідних пошукових серверів.

Коли користувач вводить в рядок запиту пошукової системи слово або словосполучення для пошуку, робот звертається до всіх проіндексованих сторінок і виводить результати пошуку за критеріями найбільшої відповідальності змісту документа до запиту користувача, тобто релевантних документів. На релевантність інформації впливають фактори ключових слів.

Під кількістю ключових слів (keywords) слід розуміти їх частоту, або щільність присутності в документі (в даному випадку йдеться не про ключові слова в метатегах). Тобто, сторінка, на якій робот визначить 15 разів запитуване користувачем слово, буде більш релевантною, ніж та, котра вміщує це слово 3 рази. Цей фактор, як правило, залежить від тематики ресурсу та професійної етики веб-майстра. Під щільністю ключових слів слід розуміти ступінь відношення кількості ключових слів до інших слів у межах документа. Пошукові роботи вважають більш релевантною сторінку з конкретним словосполученням, ніж документ, в якому між елементами даного словосполучення, є ще й інші слова. Наприклад, документ, що містить словосполучення комерційна пропозиція, буде йти в результативному списку попереду сторінки, де у словосполучення включне слово «спеціальна».

Якщо текст, що включає ключові слова, розмістити у верхній частині сторінки, то це підвищить ефективність пошуку релевантних документів. Також часто включають ключові слова між парними тегами <TITLE> </TITLE>. Більшість індексаторів допускають помилку, перевантажуючи заголовок ключовими словами. Такий підхід має, як мінімум, три недоліки:

1. вихідний розмір HTML – файла збільшується;
2. при видачі результатів індексатори виводять дані, котрі вказані в заголовку (<TITLE> </TITLE>), що робить назву знайдених документів не дуже привабливою;

3. користувачу буде складно розмістити сторінку з таким довгим заголовком у папці Favorites/Bookmarks.

Крім того, на релевантність документів впливає наявність виділених фрагментів тексту (теги форматування <STRONG>, <EM>, <U>,<I>,<H1>,<H2> та ін.), внесення ключових слів у коментарії, поле альтернативного тексту <ALT>, і мета-теги. Коментарі уособлюються символами <! - - и - - > і можуть включати будь-яку інформацію (вона у вікні браузера не відображується).

Поле альтернативного тексту <ALT> призначене для представлення пояснень до графічних елементів, що також має значення для релевантності сторінок.

Мета-теги, по суті, мають два основних атрибути HTTP – EQUIV та NAME. Перший можна ототожнити з HTTP-заголовками, і мета-теги з цим атрибутом на ряді серверів можуть бути автоматично перетворені на HTTP-заголовки. Атрибут NAME, а точніше його значення keywords, description і robot впливають на індексування пошуковими роботами.

Підвищити релевантність інформації можна завдяки мета-тегу.META NAME= «keywords» CONTENT «...»

Тут в зазначені атрибута CONTENT слід вказати ключові слова та словосполучення через кому. Сюди можна додати слова, які не зустрічаються в документі, але мають відношення до тематики сайту.

Слід використовувати словосполучення: документ як keywords цілою фразою буде мати більшу релевантність, ніж сторінка, де замість фрази наведені її окремі слова (наприклад, електронні бібліотеки або електронні і бібліотеки). В середньому допускається використовувати до 200 символів ключових слів.

Конструкція META NAME= «robot» CONTENT= «...» призначена для того, щоб указати пошуковому роботу, що індексує сайт, яку інформацію необхідно добавляти в індекси, а яку – ні. Існує шість можливих значень атрибута CONTENT для даної конструкції:

(а) ALL (дозвіл індексації документа з усіма гіперпосиланнями);

(б) NOME (заборона індексації документа з усіма гіперпосиланнями);

(в) INDEX (дозвіл індексації документа);

(г) NOINDEX (заборона індексації документа);

(д) FOLLOW (дозвіл індексації присутніх гіперпосилань);

(е) NOFOLLOW (заборона індексації присутніх гіперпосилань).

Якщо цей мета-тег пропущений або не вказано значення атрибута CONTENT, то пошуковий робот розуміє їх відсутність як конструкцію CONTENT = INDEX, FOLLOW (ці два значення – INDEX і FOLLOW аналогічні ALL).

Разом з тим, у процесі підготовки сторінки до індексування роботами можуть виникати труднощі.

Сторінки з фреймами. В мережі велика кількість сайтів, що створені з багатовіконною фреймовою структурою фреймів, а більшість пошукових систем з ними не працюють. У цьому випадку, в документі, що визначає адресу складових сторінок, проставляється парний тег <NOFRAMES> </NOFRAMES>. В ньому пишуть «ваш браузер не підтримує фрейми», подається посилання на останню версію браузера чи линк на безфреймовий варіант сайту. Зазвичай ін-

формація, яку помістили в даний тег, не відображається браузерами, що мають підтримку фреймових структур. Тому тут можна розмістити детальний опис сайту, вказати ключові слова та словосполучення. Крім того, є заголовок початкової сторінки (TITLE), в якому теж слід визначити ключові слова.

Неможливість індексування має такі причини:

– деякі пошукові роботи індексують сторінки, що розташовані тільки в національній зоні ru, ua та ін. і відповідних місцевих зонах, тому якщо сайт розміщений на зарубіжному сервері, він не потрапляє в індекси;

– деякі спайдери мають обмеження на занесення в індекси не більш визначного числа ресурсів з одного домену;

– якщо випадково замість значення INDEX мета-тега вказали NOINDEX або зробили синтаксичну помилку при складанні конструкцій тегів мета-даних, то це впливає на процес індексування.

Таким чином, слід зазначити, що автоматизація індексування є одним з найбільш перспективних процесів АСПІ.

На сьогоднішній день існують різні методи автоматизації індексування і їх використання залежить від призначення і функціональних можливостей АІС.

Є.О. Копанєва
/м. Київ/

МЕМОРІАЛЬНЕ ЗІБРАННЯ "НАУКОВА СПАДЩИНА УКРАЇНИ"

Сучасний період державного та національно-культурного відродження українського народу- час пробудження широкого суспільного інтересу до історичного минулого України. Засвоєння наукової спадщини, її критичне осмислення та використання на практиці – важливі умови поступу як сучасної української науки, так і держави в цілому. У цьому контексті важливим постає історичний аналіз науково-педагогічної діяльності видатних вчених, організаторів наукових шкіл, які залишили найбільш помітний слід в українській історії, впливали на життя і, накопичуючи фактичний матеріал, готували ґрунт для наступних поколінь дослідників.

Для вітчизняних бібліотек одним із першочергових завдань є залучення наукової спадщини України до розв'язання широкого загалу актуальних проблем сьогодення. У розвинених країнах таке завдання вирішується шляхом створення персональних і тематичних електронних бібліотек. Як приклад можна назвати проекти "Архімед" і "Ньютон". Перший з них здійснюється консорціумом у складі Інституту історії науки ім. Макса Планка (Берлін), Гарвардського університету, Університету Міссурі (Канзас-Сіті) і має на меті створення інструменту для інтерактивного вивчення історії механіки. Водночас цей проект являє собою зразок відкритої електронної бібліотеки з історії науки. Фонд бібліотеки складають численні праці з механіки, зокрема латинською та грецькою мовами, і включають ряд інкунабул. Проект "Ньютон" реалізовується з 1998 р. Центром історії науки, техніки та медицини Лондонського імперського коледжу спільно

з Кембріджським університетом. Він спрямований на надання доступу до електронних версій рукописів і друкованих видань Ньютона у вигляді як факсимільних зображень, так і електронних текстів.

В Україні аналогічним проектом є електронний архів "Історія розвитку інформаційних технологій в Україні", створений за ініціативи члена-кореспондента НАН України Б.М. Малиновського. Уявлення про цей архів можуть дати назви його основних розділів: «Інформаційні технології»; «Перший у континентальній Європі комп'ютер»; «Керуючі комп'ютери промислового призначення»; «Комп'ютери для військових кораблів»; «Перші бортові комп'ютери для ракет»; «Унікальні комп'ютери та їх створювачі»; «Первісток комп'ютеробудування – НВО "Електронмаш".

НБУВ започатковує меморіальний проект мережної бібліотеки "Наукова спадщина України". Основна ідея, покладена в основу побудови цієї бібліотеки, полягає в формуванні цілісного зібрання документів про вітчизняну науку та її розвиток у часі та просторі. В першому наближенні можна вважати, що мережна бібліотека являє собою інформаційну модель української науки, що включає сукупність її суб'єктів та об'єктів і зв'язки між ними. Суб'єктами виступають українські вчені, які зробили вагомий внесок у розвиток вітчизняної та світової науки. Об'єктами є бібліографічні покажчики праць науковців і їх найбільш значущі публікації (монографії, статті та інші документи, що можна розглядати як наукове надбання держави).

Слід наголосити, що в процесі формування інформаційних ресурсів мережної електронної бібліотеки "Наукова спадщина України" одночасно розв`язуватиметься проблема створення страхових електронних копій видань, що мають наукову та історико-культурну цінність. Їх слід належним чином представити в світовому інформаційному просторі для сприяння формуванню позитивного іміджу вітчизняної науки і України в цілому. Для цього згадані ресурси доцільно інтегрувати та представити в Інтернет на сайтах-дзеркалах, поширювати на презентаційних компакт-дисках тощо.

Перший внесок НБУВ до мережної бібліотеки "Наукова спадщина України" – зібрання матеріалів про видатного вченого, ім'я якого вона носить: біографія В.І. Вернадського, бібліографію праць, повні тексти трьох публікацій ученого та п`яти публікацій про нього, фотогалерея та інформація про щорічні читання, які проводяться в бібліотеці. Це зібрання доступне з головної сторінки веб-сайту НБУВ.

Бібліотека відкрита для співпраці по формуванню електронного фонду "Наукова спадщина України" з усіма установами та особами. З вдячністю буде прийнята інформація від усіх науковців, які нададуть у меморіальний фонд дані про результати своєї діяльності для їх постійного зберігання і поширення в часі та просторі.

Т.А. Шерепа
/м. Київ/

ГАРМОНІЗАЦІЯ ІЄРАРХІЧНИХ І ПРЕДМЕТНИХ КЛАСИФІКАЦІЙ У ЕЛЕКТРОННИХ БІБЛІОТЕКАХ

Інформаційно-пошукові мови є важливою складовою частиною інформаційно-пошукових систем (ІПС). Класифікації документів, які базуються на класифікаціях наук, створюються як штучні інформаційно-пошукові мови (ІПМ), на яких відображається зміст документів – запитів та відповідей при пошуку інформації.

Хоча бібліотечно-бібліографічні класифікації наближуються до класифікації наук, вони не можуть з нею співпадати, оскільки мають своє специфічне призначення. Однолінійна класифікація наук в бібліотечно-бібліографічних системах являє собою спрощення дійсних зв'язків і взаємовідносин, що існують як між окремими науками, так і між цілими їх групами. Класифікація в сучасному сенсі не вичерпується ієрархічною класифікацією, а є засобом проведення детальнішого тематичного аналізу.

На сьогодні суттєвого розвитку в Інтернеті набувають спеціалізовані тематичні портали, що ставлять собі за мету зібрати на своїх сторінках найбільш повний обсяг інформації відповідної тематики. Широке застосування мають повнотекстові БД, де пошуковий образ містить всі значимі слова з тексту. Але при такому підході, коли для індексування використовується тільки автоматична обробка документів електронної колекції, результати пошуку часто виявляються неадекватними. Подібні методи обробки документів поки що не забезпечують ефективного, незалежного від тематичної галузі, точного аналізу текстів документів.

У розв'язанні проблеми інформаційного пошуку дедалі більшого значення набуває семантико-лінгвістичне дослідження як найважливіша умова побудови достатньо ефективних ІПМ. Ці дослідження свідчать, що в автоматизованих ІПС найбільш перспективним є застосування класифікаційних систем в комбінації з дескрипторними мовами та укладання галузевих і багатогалузевих тезаурусів. Нині частіше застосовуються системи з комбінованим використанням контрольованих і неконтрольованих пошукових мов, причому остання складається з ключових слів, які вибираються автоматично (із заголовків, рефератів, анотацій тощо).

ІПС бібліотек забезпечують одночасний багатоаспектний оперативний пошук, оскільки поєднання в них бібліографічних і лексикографічних БД приводить до якісно нових результатів пошуку. Зокрема, ЕК виконує функції декількох традиційних каталогів (алфавітного, систематичного, предметного), надаючи користувачу можливість вести багатоаспектний пошук, отримуючи інформацію про різні види документів. Він пропонує систему засобів доступу до бібліотечних фондів, яка дозволяє, залежно від характеру запиту, вибирати тип пошуку або їх комбінацію, тобто найбільш ефективні засоби забезпечення доступу до бібліотечних фондів. Однією з найважливіших вимог до ЕК є простота доступу

в поєднанні з високою якістю результатів пошуку. Тому існує проблема розробки засобів доступу через систему знань.

Автоматизована класифікація – одна з найбільш поширених задач в аналізі даних і розпізнаванні образів. Для її вирішення необхідно розробка класифікуючої функції, яка прирівнює кожному набору вхідних атрибутів значення мітки одного з класів. Класифікація вхідних значень відбувається після „навчання" системи, в процесі якого на вхід навчаючого алгоритма, надають вхідні дані з відповідними значеннями класів. Можна виділити наступні критерії оцінки алгоритмів класифікації: точність класифікації, співвідношення якості і швидкості (як правило, конкуруючих величин, вибір яких обмежений ресурсами комп'ютера), наявність попереднього навчання системи; можливість роботи алгоритму в режимі самодоповнення і самонавчання з надходженням нової інформації на вхід, перетинання рубрик.

Інформацію про тематичну орієнтованість даних можна використати в спеціалізованих методах інформаційного пошуку (тематико-орієнтовані методи). В ряді задач інформаційного пошуку тематична орієнтація інформації розглядається явно. Для аналізу неявного тематичного контексту може бути використаний механізм зворотного зв'язку.

Підходи до гармонізації ієрархічної та предметної класифікацій у ЕБ використані нами при формуванні впорядкованих зібрань електронних документів і їх подальшому тиражуванні та поширенні на комп'ютерних носіях інформації. Підготовка таких зібрань здійснюється у НБУВ у процесі створення системи наукових електронних видань, що об"єднається у сукупність галузевих серій. Для підвищення інформативності кожної з цих серій документи, які мають пряме відношення до основної проблематики, доповнюються матеріалами з суміжних наук з використанням методів інтелектуального аналізу і класифікації даних.

І.Ю. Вільчинська
/м. Київ/

КОМП'ЮТЕРНО-КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ
в політичному управлінні

Вступ людства у інформаційну епоху, високі вимоги до швидкості і переробки інформації, розвиток комп'ютерної техніки і телекомунікацій актуалізували розробку і використання у політичному управлінні.

Політичні технології, для реалізації яких передбачалася мінімальна технічна забезпеченість на рівні звичайних телефонів, ще на початку 90-х років XX ст. стали доповнюватися або витіснятися комп'ютерними технологіями. НТ привнесли як більш удосконалену комп'ютерну основу, так і осучаснені, пристосовані під комп'ютерну техніку новітні методики і програми політичних технологій.

ІКТ в політиці – це система цілеспрямованих, ефективних дій на основі використання можливостей комп'ютерної техніки і розрахована на досягнення заданого результату. Ці технології включають прийоми і методики для досягнення

швидкого локального результату, а також для одержання глобального тривалого політичного ефекту за допомогою використання спеціальних комп'ютерних моделей і програм.

Сфера використання ІТ в політиці безмежна. Будь-який політичний діяч, або пересічний виборець може використовувати для збирання, отримання і обробки необхідної політичної інформації сучасні комп'ютери, БД, інтернет. Комп'ютерні технології також широко використовуються в діяльності законодавчих, виконавчих і судових органів, ЗМІ. Особливо активно комп'ютерні технології використовуються у аналізі і з'ясуванні впливу державних органів і політичних діячів на політичні процеси, під час виборчих кампаній. Для цього у відповідних центрах або спеціально створюваних комп'ютерно-аналітичних групах розробляється конкретні прикладні програми і методики вивчення, прогнозування політичних і електоральних процесів. Використання політичними лідерами й інститутами передових ІТ, у свою чергу, суттєво підвищує ефективність впливу на політику.

Основними напрямами використання ІТ в діяльності представницьких органів влади є:

- реєстрація депутатів,
- електронне голосування,
- доступ до світових інформаційних центрів і довідкових БД при розробці і експертизі законів,
- миттєве копіювання і тиражування документів,
- прогнозування участі й голосування депутатів та їхніх фракцій при проходженні законопроектів,
- обробка виступів депутатів і виборців,
- інформація з виборчих округів,
- зв'язок з регіонами тощо.

ІТ дають змогу використовувати принцип не тільки однолінійного, а й багатолінійного, діалогового зв'язку, що створює нові можливості для участі в політико-інформаційному обміні. Низка інформаційно-аналітичних центрів використовує такі технології:

– електронні таблиці питань направляються за допомогою модемного зв'язку в потрібні регіони;

– відповіді респондентів за допомогою модемного зв'язку потрапляють в комп'ютери дослідницького центру, обробляються і можуть стати підґрунтям для формування відповідних підходів з боку владних структур щодо тих чи інших суб'єктів управління, проведення електоральної політики, вивчення, формування і маніпулювання громадською думкою.

Комп'ютерні ситуативні аналітико-політичні центри існують в низці розвинених країн при центральних органах влади. Ці структури представляють унікальну локальну комп'ютерну мережу з підключенням до неї зовнішніх джерел інформації, що дає змогу не тільки моделювати політичну ситуацію, а й постійно її коригувати, актуалізовувати інформацію, з високою точністю прогнозувати розвиток досліджуваної політичної ситуації і виробляти ефективні управлінські рішення.

Інформаційне забезпечення влади, її діалогу з громадянським суспільством, захист інтересів громадян – головний критерій в оцінці ефективності управління інформацією з боку всіх суб'єктів політики. В основу справжньої демократичної моделі політичної комунікації покладено діалог між керуючими і керованими, що передбачає рівноправний обмін точними, повними, перевіреними відомостями про політичні явища і процеси, підпорядкований основним цивілізаційно-культурним цінностям суспільства, фундаментальним правам і свободам особистості.

ІТ в державному управлінні можуть стати відправним моментом пропаганди комп'ютерних технологій в масах. Серед них, зокрема, електронний уряд (e-Government), одним з пріоритетних завдань якого є організація зворотного зв'язку з населенням (G2C).

Електронний уряд – це система інтерактивної взаємодії держави і громадян за допомогою служб Інтернет, нова модель державного управління. Розвинута система політичного інформування сприятиме підвищенню суспільної довіри, необхідної для ефективного функціонування влади. Для формування зворотного зв'язку важливо, що Інтернет надає можливість інтерактивної взаємодії. Не тільки громадяни, а й держава отримує додатковий канал надходження інформації, що сприяє нарощуванню так званого "морального ресурсу". Чим більше люди і влада знають один про одного, тим вище рівень довіри між ними.

Широке впровадження ІКТ у процес взаємовідносин державних органів з населенням, зокрема, уможливить:

- повну прозорість влади і відкритості її рішень;
- доступ населення до всіх нормативних державних актів;
- реформування витратних структур.

Інтернет-комунікації висунули до владних структур нові вимоги, до реалізації яких повинні прагнути уряди всіх держав:

- зростання кількості громадян, які мають доступ до цифрових ІКТ;
- прості шляхи інтерактивного спілкування між громадянами і владою;
- безпечне електронне середовище, захист прав громадян на інформацію;
- відкритий доступ до урядової інформації;
- активна інноваційна політика.

Інтернет створює можливість для якісно нової взаємодії між органами державної влади і суспільством в інтерактивному просторі, що сприяє вкоріненню принципів демократії, формуванню громадянського суспільства тощо.

Відкритість влади – альтернатива новим можливостям ІТ для керування масовою свідомістю, антитеза маніпулюванню. Відбувається своєрідний перерозподіл влади між державою і громадянським суспільством – спочатку лише на інформаційному рівні, який у інформаційному суспільстві дуже швидко з ірреального владного чинника може стати реальним.

Відтак, нові ІТ можуть відіграти пріоритетну роль у забезпеченні відкритого, підконтрольного і відповідального державного управління. Особливе значення при цьому мають свобода: політичних, релігійних та інших переконань, совісті, слова і друку, мітингів, об'єднань, якщо, звичайно, це не суперечить гуманістичним принципам.

Основними заходами в організації ІТ- керованої політичної комунікації, на нашу думку, повинні стати:

- створення єдиної комп'ютерної мережі розповсюдження інформаційних матеріалів;
- створення інтегрованої системи збирання, обробки, розповсюдження інформаційного продукту;
- удосконалення засобів розповсюдження інформації з використанням новітніх технологій, створення мультимедійних систем і мереж, використання інших сучасних можливостей медіа індустрії;

В.О. Копанєва
/м. Київ/

АРХІВУВАННЯ "МЕРЕЖЕВОЇ УКРАЇНІКИ"

Сучасний період розвитку інформаційної сфери суспільства характеризується стрімким зростанням обсягів електронних документальних ресурсів. Значна їх частина існує лише в глобальних комп'ютерних мережах. Питання зберігання цієї інформації для наступних поколінь належним чином не вирішено. Бібліотеки як суспільні інституції, що впродовж тисячоліть акумулювали, обробляли, зберігали та розповсюджували документовані знання, в нових умовах мають розширити свої іманентні функції (меморіальну та комунікативну), доповнити їх завданнями архівування та використання мережних науково-інформаційних ресурсів. На нагальності розв'язання цієї проблеми наголошує ЮНЕСКО, підкреслюючи, що "архівування в цифровому форматі електронних публікацій необхідно для того, щоб унікальні наукові результати не були загублені для наступних поколінь".

Формування архівів мережних ресурсів започатковано національними бібліотеками багатьох країн. Аналіз їх діяльності в цьому напрямі свідчить про розмаїття підходів до архівування. Здійснюється вибіркове збирання мережної інформації (Австралія, Канада), архівування національних сегментів Інтернет (Швеція, Росія), формування архівів веб-ресурсів у рамках обов'язкового примірника документів (Норвегія, Франція), спроба збереження ресурсів усієї світової "павутини" (Бібліотека Конгресу США), а також створення міжнародних кооперативних Інтернет-архівів.

Метою даної роботи є визначення основних концептуальних положень архівування актуальних для України мережних ІР.

Вважаємо доцільним ввести до наукового обігу новий термін "мережна україніка", що має включати: наукові та суспільно значущі документи українського сегменту глобальних інформаційних мереж; зарубіжні наукові ресурси з пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні; публікації українською мовою та українців і українських інституцій у світових інформаційних мережах.

В основу технології формування "мережної україніки" доцільно покласти поєднання принципів корпоративної підготовки його тематичних складових

спільними зусиллями провідних інформаційних інституцій держави з централізованим формуванням інтегрованого довідково-пошукового апарату, який слід реалізувати за схемою, що передбачає поєднання метаданих про зібрання електронних публікацій з повнотекстовим індексуванням наявних масивів інформації.

Правовим підгрунтям для архівування "мережної україніки" глобальних комп'ютерних мереж можна вважати постанову Кабінету Міністрів України щодо розвитку діяльності НБУВ, що зобов'язує бібліотеку архівувати науково-інформаційні ресурси національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет. При цьому принципово важливо розглядати ці ресурси як складову єдиного електронного документного простору держави і відбивати їх у національній бібліографії України. При архівуванні зарубіжних ресурсів сьогодні слід орієнтуватися на ліцензії Creative Commons і суспільні ліцензій GNU (General Public License).

Обсяги мережних IP, що мають архівуватися, перевищують традиційний документальний потік бібліотеки. Це унеможливлює їх обробку методами, що використовуються при опрацюванні друкованих матеріалів. Бібліотека має освоїти інтегрований технологічний цикл, що включає послідовність наукоємних процесів комп'ютерної обробки документальних масивів: бібліографування, реферування, підготовки аналітичних матеріалів, проведення статистичних досліджень (бібліо-, інформо-, наукометричних) як передумови для отримання зі сховищ даних нових знань. Це – визначальна ідеологема технологічного розвитку бібліотеки на довготермінову перспективу.

НБУВ з 2005 р. формує архів науково-інформаційних ресурсів Інтернет (http://www.nbuv.gov.ua/library/intra-extra.html). Станом на 01.05.2008 р. сформовано та включено до цього середовища універсальний у видовому та тематичному аспектах електронний фонд ємністю 300 GB. На сьогодні цей фонд включає: універсальні, галузеві і тематичні енциклопедії та довідники; колекції наукової та науково-популярної літератури; понад 400 найменувань наукових журналів; музейні колекції; зібрання навчальної та художньої літератури; мультимедійні матеріали; значне зібрання матеріалів з бібліотечної справи та науково-інформаційної діяльності тощо. Переважна більшість складових архіву мережних ресурсів у фондах бібліотек України відсутня. IP архіву надаються користувачам в інтранет-середовищі НБУВ та в її філіях. Вони доступні також для 50 установ НАН України, підключених до Київського фрагменту телекомунікаційної інфраструктури, які взяли на себе зобов'язання дотримуватись прийнятих в інтранет/екстранет-середовищі правил обслуговування користувачів. Ці правила спрямовані на дотримання авторських прав і передбачають обслуговування користувачів виключно в стінах бібліотеки при унеможливленні довільного копіювання електронних публікацій.

Для організації довготермінового збереження IP архіву з 2007 р. здійснюється їх запис на оптичні диски Plasmon UDO. Технологія UDO (Ultra Density Optical) базується на використанні "голубого" лазера, що забезпечує гарантований 50-річний строк збереження даних.

І.Н. Антоненко,
О.В. Баркова
/м. Київ/

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК З КАТАЛОГІЗАЦІЇ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

За умов активного розвитку ІКТ в електронному середовищі вагомою складовою документно-інформаційного ресурсу сучасної бібліотеки є електронні ІР, відомості про які мають бути включені до бібліотечних ІПС. Це вимагає відповідної організації електронної інформації, обліку й технологічного опрацювання електронних документів, що зумовлює необхідність розробки нормативно-методичного забезпечення зазначених процесів.

З метою всебічного вивчення ЕР як об'єктів каталогізації, авторами досліджено різні аспекти питання: еволюція проблеми, нормативне і форматне забезпечення, особливості типології, термінології та каталогізації. Результати досліджень викладені у низці публікацій на сторінках фахових бібліотечних видань, а методичні матеріали для практичного застосування увійшли до Науково-методичного посібника «Каталогізація електронних ресурсів», який видано у 2007 р. у видавництві Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського.

Розробку посібника було започатковано у рамках проекту створення Національного формату представлення бібліографічних даних УКРМАРК на базі міжнародного комунікативного формату UNIMARC ("UNIMARC Manual: Bibliographic Format"), який є специфічною реалізацією міжнародного стандарту обміну бібліографічною інформацією ISO 2709—1981, де визначено структуру записів, що містять бібліографічні дані. Вихідними нормативними документами для підготовки посібника слугували чинні міжнародні, міждержавні та національні стандарти бібліографічного опису та інші нормативні та методичні документи. У роботі використано Guideline 6 – керівництво з використання формату UNIMARC для формування записів на ЕР, а також "Российский коммуникативный формат представления библиографических записей в машиночитаемой форме" (RUSMARC).

Отже, посібник «Каталогізація електронних ресурсів» створено з метою подання докладних науково-методичних рекомендацій з каталогізації електронних ресурсів як нових об'єктів бібліотечно-інформаційних технологій.

Посібник складається з чотирьох розділів, глосарію, переліків нормативних документів і використаних публікацій. В основних розділах представлено загальні термінологічні визначення об'єктів каталогізації, їх типологію, правила вибору джерел відомостей про елементи бібліографічного опису, вимоги до мови опису та пунктуації.

Методика каталогізації ЕР, викладена в посібнику, базується на загальній моделі каталогізаційного запису для ЕР, що дає чітке уявлення про основні складові каталогізаційного запису та розташування у ньому специфічних елементів опису електронних документів. Основною частиною цієї моделі є бібліо-

графічний опис – сукупність бібліографічних відомостей про ЕР (об'єкт опису), які дають змогу ідентифікувати ресурс, надати відомості про його інформаційний вміст, фізичні характеристики, системні вимоги, режими доступу тощо. Виокремлено набір специфічних елементів даних, необхідних для складання опису ЕР, визначено їх місцезнаходження в UNIMARC (УКРМАРК) та методику наведення за чинними стандартами. Методика підпорядковується загальним принципам, стандартам і правилам каталогізації з використанням вимог формату UNIMARC (УКРМАРК) у частині структури запису, тобто схемі розміщення компонентів запису, загального набору полів і підполів, визначників змісту тощо.

Текст супроводжується таблицями, які сприяють використанню стандартів бібліографічного опису та формату UNIMARC (УКРМАРК) для формування каталогізаційних записів на ЕР. Для визначення типу ресурсу розроблено таблицю позначень типів ЕР.

Методика каталогізації ЕР як специфічних об'єктів каталогізації проілюстрована схемами бібліографічного опису основних видів локальних і віддалених ЕР та широким спектром прикладів. Спеціальні поняття, базові терміни щодо електронних ресурсів і супутні терміни подаються у глосарії.

Посібник призначено для каталогізації ЕР у бібліотеках, органах науково-технічної інформації, центрах державної бібліографії, інших установах, які здійснюють бібліографічну діяльність, і розраховано на фахівців бібліотечної справи і розробників автоматизованих бібліотечних інформаційних систем та електронних бібліотек.

Література:

1. Антоненко, І.П. Бібліографічний опис електронних ресурсів: методичні матеріали для пристатейної бібліографії [Текст]/ І.П. Антоненко, О.В. Баркова // Бібл. вісн. — 2006. — № 1. — С. 25—27.

2. Антоненко, І.П. Електронні ресурси як об'єкт каталогізації: історія питання, термінологія, форматне забезпечення [Текст]/ І.П. Антоненко, О.В. Баркова // Бібл. вісн. — 2004. — № 2. — С. 11—22.

3. Антоненко, І.П. Каталогізація електронних ресурсів: методичні рекомендації в таблицях і схемах [Текст]/ І.П. Антоненко, О.В. Баркова // Бібл. планета.— 2007. — № 4. — С. 14—20.

4. Антоненко, І.П. Науково-методичне забезпечення каталогізації електронних ресурсів [Текст]/ І.П. Антоненко, О.В. Баркова // Наук. праці НБУВ. — К., 2005. — Вип. 14. — С. 445—454.

5. Антоненко, І.П. Термінологічне забезпечення каталогізації електронних ресурсів: електронні дані та прогарами та каталогізаційна термінологія [Текст] / І.П. Антоненко, О.В. Баркова // Культура народов Причерноморья. — 2007. — № 100, т. 2. — С. 62—67.

6. Антоненко, І.П. Термінологічні аспекти каталогізації електронних ресурсів [Текст]/ І.П. Антоненко, О.В. Баркова // Бібл. форум України. — 2004. — № 3 (5). — С. 17—24.

7. Баркова, О.В. Електронні інформаційні ресурси: представлення бібліографічних даних в УКРМАРК [Текст]/ О.В.Баркова// Бібліосвіт : інформ. вісник. — Вип. 8. — 2003. — С. 15—18.

8. Баркова, О.В. Електронні ресурси: аспекти типології [Текст]/ О.В.Баркова// Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 25—26 травня 2004 р. — К., 2004. — С. 147—149.

9. Баркова, О.В. Путь онлайнового документа в библиотечном технологическом процессе [Текст]/ О.В. Баркова// Б-ки национальных академий наук: пробл. функционирования, тенденции развития. — К. : НБУВ, 2003. — Вып. 2. — С. 209—216.

Ю.В. Яковлєва
/м. Київ/

РЕТРО КОНВЕРСІЯ КАТАЛОГУ ДИСЕРТАЦІЙ З ФОНДУ НБУВ

В 2007 р. в НБУВ розпочато проект ретроконверсії традиційних каталогів та картотек з метою забезпечення доступності каталогів незалежно від місцезнаходження читача, для нових можливостей пошуку і збереження бібліографічних даних.

У бібліотечному світі вже накопичено досвід ретроконверсії карткових та друкованих каталогів, який ми враховували при розробці проекту ретроспективної конверсії каталогів НБУВ. Прийнято розглядати три можливих способи конверсії карткових каталогів: ретроспективне переведення шляхом введення з клавіатури; імпортування машиночитних БД з зовнішніх джерел; сканування традиційних каталогів з подальшим переведенням графічних образів в текстовий і форматуванням відповідно до прийнятого формату машиночитної каталогізації.

Конвертування записів шляхом ручного введення прийнятне тільки в невеликих бібліотеках і рідко використовується у великих книгозборнях з огляду на декілька причин- зокрема, на високу вартість конвертованого запису, тривалість процесу конверсії, значну кількість помилок вводу тощо.

Наразі ретроконверсія каталогів великого обсягу найчастіше спирається на використання сканерів і програм розпізнавання символів. Однак ефективність цього способу безпосередньо залежить від фізичного стану каталогу, особливостей оформлення бібліотечних карток та роздільників, пов’язаних, наприклад, з історичними змінами стандартів бібліографічного опису, традиціями ведення системи каталогів в конкретній бібліотеці тощо.

Специфіка фондів НБУВ і їх каталогів унеможливлює ретроконверсію тільки за рахунок безпосереднього введення з клавіатури або імпортування. В зв’язку з цим бібліотека розпочала власний проект з ретроконверсії шляхом сканування традиційних каталогів.

Для виконання робіт з сканування масиву карток було залучено сторонню організацію (PIRIT Systems). З метою відпрацювання технології ретроконверсії був обраний каталог дисертацій з фондів НБУВ, що містить приблизно 100 тис. карток та більш ніж 1200 роздільників.

На жаль, в зв’язку з особливістю оформлення карток і недостатньою якістю зображень було прийнято рішення не запроваджувати оптичне розпізнавання тексту. Для пошуку в імідж-каталозі пропонується використовувати роздільники, БД яких створена за допомогою системи ІРБІС.

Розроблено власне програмне забезпечення для представлення імідж-каталогу на веб-сайті НБУВ. Запропоновані можливості швидкого пошуку по роздільниках (з використанням wwwisis), перегляду списку всіх роздільників, навігації по картках тощо. Зображення карток подано в форматі gif, файли зображень мають досить маленький розмір, (приблизно 6-11 Кб), що не перевантажує канали Інтернет і дає змогу швидко перегляди картки. З імідж-каталогом дисертацій можна ознайомитись на сайті НБУВ за адресою www.nbuv.gov.ua.

Подальша робота в рамках проекту ретроконверсії НБУВ враховуватиме набутий досвід і буде спрямована, в першу чергу, на створення імідж-каталогу Генерального алфавітного каталогу НБУВ та представлення його на сайті бібліотеки.

ПІДГОТОВКА І ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ СПЕЦІАЛІСТІВ З ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА І БІБЛОТЕКОЗНАВСТВА

В.М. Жук
/м.Рівне/

ПІДГОТОВКА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 07.00.08 «КНИГОЗНАВСТВО, БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО, БІБЛІОГРАФОЗНАВСТВО» В АСПІРАНТУРІ

В Рівненському державному гуманітарному університеті (РДГУ) з 2004 р. було започатковано разові набори до аспірантури за спеціальністю 07.00.08 “Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство”. Потреба у підготовці через аспірантуру при кафедрі бібліотекознавства і бібліографії РДГУ кандидатів наук з даної спеціальності виникла у зв’язку з необхідністю забезпечення перспектив зростання колективу кафедри, де із семи штатних викладачів працюють один доктор наук та чотири кандидати наук. Є також потреба у підготовці кандидатів наук з даної спеціальності для інших ВНЗ західного регіону України.

Експериментальною та джерельною базою для розгортання наукових пошуків аспірантів кафедри стали фонди 589 бібліотек системи Міністерства культури і туризму України, інших відомчих бібліотек м. Рівного та Рівненської області, Держархіву Рівненської області, Рівненського обласного краєзнавчого музею.

На кафедрі бібліотекознавства і бібліографії було запроваджено також набір здобувачів вчених ступенів. Здобувачами стали практики з бібліотечно-інформаційної діяльності, а також студенти-випускники кафедри. Активна робота здобувачів сприяла тому, що в 2007-2008 рр. п’ятеро з них вступили до аспірантури при кафедрі бібліотекознавства і бібліографії РДГУ.

Запровадження аспірантури значно активізувало науково-дослідну роботу на кафедрі з проблем книгознавства, бібліотекознавства і бібліографії. Так, за 2004-2007 рр. аспіранти підготували й видали 20 наукових публікацій, в тому числі 5 наукових статей та 15 тез доповідей на наукових конференціях.

Аспіранткою Коржиньовською В.Р. було проведено дослідження біобібліографії як виду бібліографічної діяльності, дано її наукову оцінку. Розвиток і сучасний стан української бібліографії проаналізовано аспіранткою Промською О.Л. Аспіранти вивчають історію розвитку української галузевої бібліографії. Зокрема, дослідженням цього напрямку займається аспірантка Шатрова М.Б., яка розглядає проблеми бібліографії образотворчого мистецтва України XX століття.

Заслуговують на увагу дослідження процесів комп'ютеризації бібліографічної діяльності в бібліотеках України і, зокрема, в обласних універсальних наукових (аспірантки Трачук Л. та Жуйкова М.).

Актуальним є дослідження і проблем формування краєзнавчих бібліографічних корпорацій в Україні, їх організаційних та методико-технологічних аспектів, проблемі довідково-бібліографічного апарату наукової бібліотеки сучасного вищого навчального закладу (аспірантка Гуч С.А.).

Враховуючи особливості тем дослідження, аспіранти вивчають їх з позиції системного підходу. Разом з тим, в тематиці досліджень аспірантів на жаль ще не відображені проблеми книгознавства.

Аспіранти проводять певну роботу по впровадженню результатів досліджень в практику. Вони систематично виступають на вузівських та міжвузівських наукових конференціях, методичних семінарах бібліотечних працівників, результати досліджень публікують у методичних виданнях, наукових збірках та періодичній пресі, розробляють і читають спецкурси для студентів та ін.

Зокрема, за останні два роки аспіранти кафедри виступали з доповідями на щорічних наукових конференціях НБУВ НАН України, IV Міжнародній науково-практичній конференції "Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: Проблеми науки, освіти, практики" (04.07 р., Київ, ДАКККіМ), Міжнародній науковій конференції в інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України (12.06 р., Київ), Міжнародному науково-теоретичному семінарі з проблем термінології документознавства та суміжних наук (2007 р., КНУКі М).

Публікації аспірантів за останні роки вміщені в випусках "Наукових праць НБУВ", "Наукових праць КНУКіМ", збірнику наукових праць КНУКіМ "Термінологія документознавства та суміжних галузей", збірниках матеріалів щорічних Міжнародних науково-практичних конференцій з проблем документознавства, бібліотекознавства та інформаційної діяльності (ДАКККіМ), на сторінках "Вісника Книжкової палати", а також у збірнику статей з досвіду роботи Рівненської державної обласної бібліотеки "Пріоритети діяльності РДОБ" (Рівне, 2006).

Значну допомогу в друкуванні досліджень аспірантів є редакційно-видавничий відділ РДГУ. Зокрема, матеріали аспірантів можна друкувати на сторінках фахових видань РДГУ, таких як "Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету", "Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку", "Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти" та ін.

Проте у підготовці науково-педагогічних кадрів є недоліки та упущення. На жаль, не всі аспіранти вчасно завершують та захищають кандидатські дисертації, а окремі з них так і не дійшли до захисту. Серед причин цього основного недоліку – помилки в процесі відбору абітурієнтів, недостатня вимогливість з боку наукових керівників та кафедр, невдалий вибір теми дослідження та ін. Значною перешкодою своєчасному захисту аспірантами своїх досліджень є також відсутність при РДГУ спеціалізованої ради по захисту дисертацій із спеціальності, за якою ведуться дослідження.

О.М. Решетілова,
Л.М. Ткач
/м. Дніпропетровськ/

АКТУАЛІЗАЦІЯ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ПІДГОТОВЦІ СПЕЦІАЛІСТІВ СФЕРИ ДОКУМЕНТНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Впровадження нових активних форм і методів навчання, які передбачають професійну підготовку спеціалістів на більш високому рівні відповідно до вимог ринкових відносин із поєднанням глибоких фундаментальних, теоретичних і практичних навичок, залишається однією з актуальних проблем у навчальному процесі вищої школи.

В умовах особистісно зорієнтованого підходу до студентів як майбутніх спеціалістів активні методи навчання є найбільш ефективними, оскільки вони забезпечують високу комунікативну діяльність студентів-слухачів, що сприяє в цілому розвитку їхньої професійної компетентності. Процес удосконалення фахової майстерності не лише документознавців, а й спеціалістів будь-якої галузі не може обійтися без системного впровадження новітніх технологій, які вимагають навчання за професійним спрямуванням і сприяють активній взаємодії студента з викладачем. З метою підвищення інтересу до вивчення фахових дисциплін і підсилення професійної спрямованості однією із складових інтенсифікації навчального процесу, а також формування професійно-компетентної освіти майбутнього фахівця сфери документної комунікації є системна організація навчально-виховного процесу, в основу якого покладено чітко окреслену технологію застосування методів, прийомів, посилання на загально-дидактичні принципи навчання, а також правильний вибір оптимальних форм навчання студентів, адекватний сучасним тенденціям розвитку науково-методичного пошуку.

Перед викладачами документознавчих дисциплін постає важливе завдання: пошук таких методів і засобів навчання, які дозволили б підвищити якість підготовки майбутніх спеціалістів та організувати навчальний процес, який стимулює самостійну діяльність мислення студентів.

Враховуючи те, що кожен із методів навчання має свої переваги і недоліки, викладач не повинен надавати перевагу тому чи іншому методу, а використовувати їх системно, у взаємозв’язку, прагнучи досягти ефективних результатів у виробленні у студентів відповідних умінь і навичок. Для підвищення якості підготовки майбутніх спеціалістів необхідно аналізувати й оцінювати ефективність кожного методу стосовно конкретного змісту.

Активні технології навчання відзначаються інтенсивною подачею матеріалу, активною позицією і самостійністю студентів, постійним самоконтролем і самокорекцією, діалогічністю, проблемністю. Оскільки вони розвивають кращі ідеї традиційного навчання, їх називають сучасними інноваційними.

Активними методами навчання є, насамперед, ті, за допомогою яких кожен студент повинен здобувати, переробляти та послуговуватися навчальною інформацією, яка забезпечить належні результати навчання. Потреба в таких

методах зумовлена тим, що вони викликають значну зацікавленість саме в процесі професійної освіти, оскільки їх застосування спрямоване на підвищення інтелектуального потенціалу особистості, соціальної активності студентів, а такі критерії є основними відповідно до проблеми формування професійної компетентності майбутнього фахівця.

Серед активних методів навчання вагоме значення надається проблемним методам. Проблемне навчання у вищій школі – це навчально-пізнавальна діяльність тих, кого навчають, з метою засвоєння знань і способів діяльності в умовах проблемної ситуації, самостійний аналіз студентами ситуацій, формулювання проблем та їх розв'язання шляхом висунення пропозицій, гіпотез, їх обґрунтування і доведення, а також перевірка правильності розв'язання. Суть проблемного навчання полягає у пошуковій діяльності, коли студент змушений активізувати засвоєний раніше матеріал і виробити на його основі рішення.

Активні методи проблемного навчання доцільно реалізовувати у формі лекції (проблемна лекція), семінарського заняття (проблемні семінари) тощо. Прикладом проблемного семінару можуть бути евристичні завдання, сутність яких полягає у тому, що відкриття нового у вивченні матеріалу здійснюється не викладачем, а самими студентами під керівництвом викладача. Реалізація – у формі поєднання евристичної бесіди із розв'язанням проблемних завдань.

Основною метою застосування активного проблемного методу для підвищення професійної компетентності студентів є спрямування роботи на розвиток умінь і навичок майбутніх документознавств, формування професійно-орієнтованого мислення, що забезпечується через комунікативний метод (дискусії, комунікативні ситуації проблемного спілкування, обговорення проблем тощо).

Наприклад, семінар-дискусію можна організувати як процес діалогічного, полі логічного спілкування між студентами або між ними і викладачем. Під час семінарів-дискусій студенти зможуть більш активно працювати, оскільки в них з'являється відчуття зацікавленості, рівноправного голосу під час обговорення проблемних питань.

При проведенні лабораторних і практичних занять доцільно застосовувати ігрові активні методи. Актуальність таких методів полягає у тому, що вони наближають студентську аудиторію до реальних умов професійної діяльності, дають змогу студентам розкрити себе, допомагають навчитися займати активну позицію, випробувати професійну компетенцію власного «Я». Як показує досвід, від того, наскільки правильно сплановано практичне навчання студентів із кожної дисципліни, наскільки ефективно використовується час, відведений для кожного виду практики, значно залежить якість підготовки фахівців.

У проектуванні навчального процесу доцільно використовувати імітаційні методи, які сприяють розвитку професійних навичок майбутніх спеціалістів-документознавців. Прикладами таких методів можуть бути імітаційні вправи, тренінги, аналіз конкретних ситуацій. Окремо можна виділити як один із ефективних методів аналіз конкретних ситуацій. Суть його полягає в тому, що студентам пропонують осмислити реальну ситуацію, яка може виникнути в організації або її підрозділах, і вимагає від майбутнього спеціаліста її правильного професійно зорієнтованого вирішення. Умовно створена викладачем ситуація

одночасно відображає не тільки яку-небудь практичну проблему, а й актуалізує певний комплекс знань, який необхідно засвоїти у її розв'язанні. Аналіз ситуацій досить сильно впливає на професіоналізацію студентства, формує інтерес та позитивну мотивацію до навчання.

В умовах особистісно зорієнтованого підходу до студентів активні методи навчання є найефективнішими та сприяють розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців.

В.В. Добровольська
/м. Київ/

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ІЗ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО ТА ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ»

Спеціальність «документознавство та інформаційна діяльність» орієнтована на підготовку фахівців для інформаційної сфери України та сфери документаційного забезпечення управління.

Спеціальність передбачає підготовку фахівців, які вільно володіють широким колом знань про документ як соціальний феномен, про систему документальних комунікацій, інформаційну діяльність та новітні технології.

Теоретичні засади дослідження підготовки документознавців ґрунтуються на поєднанні системного, структурного і функціонального підходів.

Системний підхід передбачає дослідження документознавчої освіти як системи у взаємозв'язку і взаємозалежності її елементів, спрямованих на досягнення спільної мети: підготовки документознавців вищої кваліфікації.

Структурний підхід дає змогу за єдиними принципами аналізувати основні структурні блоки системи підготовки фахівців: фундаментальний, документознавчий, інформаційно-аналітичний, управлінський, інформаційно-технологічний.

Функціональний підхід уможливлює дослідження системи у її взаємозв'язку із зовнішнім середовищем, яке визначальним чином впливає на зміст підготовки фахівців.

Нами розроблено методику комплексного аналізу підготовки документознавців, основами якої є дослідження історіографії проблеми, аналіз навчальної документації, анкетування викладачів і студентів; експертна оцінка досліджуваної системи та шляхів її вдосконалення.

На першому етапі ця методика реалізується в ДАКККіМ. Передбачається розширення бази дослідження за рахунок реалізації цієї методики у провідних вузах України, що готують фахівців у сфері документознавства та інформаційної діяльності.

В.Т. Британ,
О.В. Михайлюк
/м. Дніпропетровськ/

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ У ТЕХНІЧНОМУ ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Підготовку фахівців з документознавства та інформаційної діяльності в НМетАУ започатковано в 2003 р. Це рішення значною мірою було зумовлене тим, що попит на зазначених фахівців, віднесених до галузі знань «Культура», мють практично всі галузі виробничої й невиробничої сфер, зокрема металургійна галузь.

Слушні думки з методології та методики підготовки документознавців висловили відомі вчені Г.В.Власова й Н.М.Кушнаренко, які входили до складу творчої групи з розробки стандарту з цієї спеціальності. Зокрема, заслуговує на увагу позиція Г.В.Власової, згідно з якою, зміст підготовки фахівців з документознавства та інформаційної діяльності повинен формуватися «з трьох основних блоків: значного обсягу годин дисциплін гуманітарно-економічного циклу, логіко-математичного та комп'ютерно-технологічного, інформаційно-аналітичного і документознавчого циклів» [2, 14].

Важливими для розуміння суті спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» є аргументи Н.М. Кушнаренко з приводу внесення цієї спеціальності до освітнього напряму «Культура» (як відомо, з 2007-2008 навчального року у відповідності з рішенням Кабінету Міністрів України та наказом МОН України ця спеціальність трансформована у напрям «Документознавство та інформаційна діяльність»).

Повністю погоджуючись з тим, що сфера діяльності, пов'язана з інформацією і документами, так чи інакше відноситься до культури у широкому її розумінні, зауважимо, що це не обмежує право підготовки зазначених спеціалістів лише університетами та вищими навчальними закладами культурно-мистецького напряму. Зокрема, на гуманітарному факультеті НМетАУ у 2001-2004 рр. було відкрито документознавчу спеціальність, а також спеціальності «Інтелектуальна власність», «Переклад», «Професійна освіта».

Наш досвід підготовки першого випуску бакалаврів з документознавства та інформаційної діяльності підтверджує висловлену стурбованість Н.М.Кушнаренко щодо запобігання спробам надмірної технізації зазначеної спеціальності. Підтримуємо її тезу про те, що важливою методологічною проблемою є «досягнення паритету (рівності, однакового статусу) у змісті освіти (документознавців - авт.) двох її складових - документознавства та інформаційної діяльності [3, 16].

Загальноприйнятим стало визначення сучасного суспільства як «інформаційного», широко розповсюдженими стали висловлювання на кшталт «хто володіє інформацією, той володіє світом» і т. ін. Становлення інформаційного суспільства трактується як становлення нової культурно-цивілізаційної реальності. Але цей процес має і свій зворотний бік. За висловом Ж.Бодрійара, у сучасному суспільстві людина страждає не стільки від нестачі інформації, скільки

від її надлишку [1]. В світі склалась ситуація, коли інформаційні потоки перевищують можливості людства по їх ефективному використанню.

Все це підвищує вимоги до підготовки спеціаліста з документознавства та інформаційної діяльності. Лише поєднання в його освіті культурологічного, документознавчого й інформаційного складників створить ту методологічну базу, яка забезпечить системність підготовки документознавців, спеціалістів у галузі інформації [3, 20]. Однак, інформаційну складову на практиці часто сприймають як вміння користуватися комп'ютером, вивчення комп'ютерних технологій тощо. Загальна комп'ютеризація, полегшує пошук і обробку інформації. Але саму комп'ютерізацію слід розглядати не як самоціль, що на практиці часто буває, а лише як засіб.

Таким чином, основні складові спеціальності – документознавча, інформаційна та культурологічна – тісно пов'язані між собою. До основних навчальних дисциплін інформаційної складової входять: системний аналіз інформаційних процесів; аналітико-синтетична переробка інформації; інформаційно-аналітична діяльність; організація діяльності інформаційних установ тощо [3, 20]. У викладанні цих дисциплін мають поєднуватися елементи філософії, математики, кібернетики, семіотики, культурології. Зокрема, варто звернути увагу на різноманітність визначення поняття «інформація», котре потрібно розглядати як загальнонаукове поняття і як філософську категорію. Мають бути відображеними технічний, семантичний і прагматичний аспекти інформації, проблема співвідношення інформації та знання, поняття гносеології та епістемології тощо.

Такий підхід до змісту фахової освіти базується на підвалинах гармонійного поєднання гуманітарного та логіко-математичного мислення, доповненого знаннями комп'ютерних технологій [2, 14]. Але він висуває і особливі вимоги до викладачів, котрі повинні поєднувати високий рівень як спеціальної, так і гуманітарної підготовки.

Особливо актуальною ця проблема є для технічних ВНЗ, в яких готують фахівців-документознавців. Наприклад, у НМетАУ до навчального процесу зі студентами-документознавцями залучені, окрім соціально-гуманітарних і випускаючої кафедр, кафедри прикладної математики й обчислювальної техніки, основ творчості та інтелектуалізації, економічної кібернетики, стандартизації та сертифікації, менеджменту, економіки промисловості тощо. Не завжди викладачі цих кафедр у роботі з документознавцями враховують профіль спеціальності.

За п'ять років існування в НМетАУ кафедри документознавства та інформаційної діяльності ми ознайомилися з досвідом роботи споріднених кафедр КНУКіМ, ДАКККіМ, ХДАК та інших вузів, що запровадили галузевий стандарт з підготовки бакалаврів.

Використовуючи позитивне з досвіду споріднених кафедр, ми напрацьовуємо власні традиції. Зокрема, значною мірою вирішили проблему формування контингенту студентів-документознавців заочної форми навчання, уклавши творчі договори про співпрацю з двома навчальними закладами ІІ рівня акредитації, в яких готуються молодші спеціалісти зі спеціальності «Діловодство». Зараховуємо цих випускників за результатами фахової співбесіди й при умові ліквідації академічної різниці на ІІ курс заочного факультету НМетАУ.

Визначилися з основними базами практик для документознавців, в число яких ввійшли обласна державна адміністрація, Дніпропетровська міська та районні ради, Інститут чорної металургії та ВАТ «Дніпропетровський трубопрокатний завод» та інші підприємства й організації. Плануємо так підбирати бази практики та організовувати її, щоб вони стали місцем поетапної підготовки студентів до виробничої діяльності та, як наслідок, місцем працевлаштування фахівців-документознавців після закінчення навчання.

На жаль, відсутність галузевого стандарту підготовки спеціалістів-документознавців призводить до багатьох неузгодженостей на освітньо-кваліфікаційному рівні «спеціаліст», починаючи від визначення кваліфікації спеціалістів-документознавців, змісту навчальних планів і закінчуючи проведенням технологічних і переддипломної практик, складанням державних екзаменів, захистом дипломних робіт.

Ось чому, на наш погляд, потрібно якнайшвидше провести роботу з удосконалення галузевого стандарту бакалаврської підготовки, тепер уже з напряму 0201 «Документознавство та інформаційна діяльність», та розробити галузевий стандарт для підготовки спеціалістів із зазначеної спеціальності, визначити та затвердити відповідні спеціалізації.

Збільшення кількості кафедр документознавства та інформаційної діяльності у ВНЗ потребує створення відповідної галузевої науково-методичної комісії, визначення провідних кафедр із зазначеної спеціальності, які б стали методичними центрами з поширення передового досвіду підготовки фахівців.

Потрібно централізовано вирішити гостру проблему забезпечення підготовки бакалаврів і спеціалістів з документознавства необхідною навчальною літературою.

Нарешті, невідкладною проблемою є підготовка магістрів, науково-педагогічних кадрів з документознавства та інформаційної діяльності, які б поповнили випускаючі документознавчі кафедри випускниками вищої науково-педагогічної кваліфікації із зазначеної спеціальності.

Література:

1. Бодрийар, Ж. Симулякры и симуляции [Текст] (реферат В. Фурс)/ Ж. Бодрийар// Философия эпохи постмодерна: сб. переводов и рефератов. – Мн., 1996. – С. 32–47.

2. Власова, Г. В. Проблеми і перспективи підготовки фахівців з документознавства та інформаційної діяльності [Текст]/ Г.В. Власова// Бібілоотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. – № 1. – С. 13–15.

3. Кушнаренко, Н. М. Складові змісту спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність»: питання методології [Текст]/ Н.М. Кушнаренко// Бібілоотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. – № 1. – С. 15–21.

О.С. Олійник
/м.Київ/

МОЖЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

За останні роки віртуальні форми навчання перейшли до розряду звичайних для більшості знаних навчальних закладів світу. Виділяють три основні причини величезної зацікавленості до дистанційного навчання, особливо з використанням мережі Інтернет. Перша полягає в тому, що існує нагальна потреба у достовірній інформації. Друга – наявність технологій для задоволення цих потреб. Третя причина зумовлена тим, що всі сфери діяльності розглядають дистанційне навчання як новий важливий ринок, а отже - реальну можливість економічної діяльності. До цього слід додати, що вартість віртуального навчання у 3 – 5 разів менша вартості традиційного. Крім того, системи навчання, які використовують веб-технології, асинхронні, тобто не потребують одночасної присутності викладача та учнів. На додаток до економічних чинників позитивом є те, що саме така форма навчання передбачає збільшення кількості “нетрадиційних” учнів – наприклад; людей похилого віку, контингенту “на території замовника”, вагітних жінок та осіб з обмеженими фізичними можливостями.

В літературі можна натрапити на різні інтерпретації базових термінів: “дистанційне навчання”, “дистанційна освіта” та ін. Не існує єдиного визначення дистанційного навчання. Скоріше, існує багато підходів до визначення. Саме поняття "дистанційне навчання" було сформульоване такими вченими, як М. Томпсон, М. Мур, А. Кларк, Д. Кіган. Кожен з цих авторів підкреслював окремий аспект цього методу. Та лише Кіган зробив спробу поєднати більшість визначень і на цій основі сформулював такі важливі особливості та характеристики дистанційного навчання: розподіл викладача та учня в часі або просторі; визнання або сертифікація процесу навчання освітньою установою або організацією (на відміну від самонавчання); використання значної кількості технічних засобів (для представлення навчальних матеріалів у друкованому, аудіо– або відео форматів в електронній формі); використання специфічних навчальних програм та матеріалів (програми курсів звичайно перед використанням проходять тестування та апробацію фахівцями-методистами дистанційної освіти); двостороння синхронна або асинхронна комунікація, що уможливлює взаємодію учнів і тьюторів (персональних викладачів) і відрізняється від пасивного сприйняття трансльованої інформації; можливість очних зустрічей для проведення тьюторіалів (семінарів з викладачем), взаємодії учнів один з одним, занять у бібліотеках, проведення лабораторних або практичних сесій; індустріальна організація (поділ праці, за різні завдання відповідають різні співробітники, які разом (розроблюють курс); майже повна відсутність постійних навчальних груп протягом усього навчального процесу.

Серед основних причини, які стримують впровадження дистанційного навчання, виокремлюють такі (О. Лавров): психологічні (інертність викладача,

керівництва); технічні (слабкість технічної бази, недостатня швидкість Інтернет, відсутність програмних засобів); юридичні (відсутність або недостатність нормативної бази); виробничі (непідготовленість викладача до створення і використання електронного курсу); гносеологічні (не доведено, що дистанційне навчання покращує якість навчання).

На сьогодні ефективність дистанційного навчання в Україні не визначена належним чином за браком вагомого досвіду. У "Концепціи розвитку дистанційної освіти в Україні" в розділі "Доцільність створення системи дистанційної освіти в Україні" зазначено, що стан розвитку дистанційної освіти в Україні (не відповідає вимогам інформаційного суспільства, що прагне інтегруватись у європейську і світову спільноту. По-перше, Україна відстає від розвинутих країн в застосуванні технологій дистанційного навчання при підготовці/перепідготовці та підвищенні кваліфікації фахівців різних галузей і рівнів. По-друге, має місце суттєве відставання мереж передачі даних: недостатня пропускна здатність, низька надійність і якість зв`язку. По-третє, в Україні відсутня нормативно-правова база, яка б регламентувала і забезпечувала діяльність навчальних закладів у напрямку впровадження дистанційної форми освіти як рівноцінної альтернативи очній, заочній та екстернатній.

Дистанційне навчання необхідно розглядати саме як нову форму навчання, яка базується на сучасних концепціях освіти, а не як модифіковану заочну форму. Дистанційна система навчання складається з двох підсистем: системи проектування/побудови моделі та навчального процесу. Нормативно-правова база повинна охоплювати всі відносини в рамках у організації та впровадження системи дистанційного навчання.

Н.І. Апшай
/м. Івано-Франківськ/

ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА БІБЛІОТЕЧНИХ ФАХІВЦІВ

1. Технології інформаційного суспільства стрімко розвиваються. Автоматизація охопила процеси обробки, генерування, зберігання інформації, що є традиційними для бібліотечних установ. Це і склало основи технологізації бібліотечної діяльності на початковому етапі комп'ютеризації бібліотек. Дисципліна «Основи ІТ» відповідала завданням бібліотек, які швидко опанували ІТП. Впровадження первинної інформаційно-технологічної підготовки бібліотекарів у бібліотечних закладах поступово поширюється на училища культури. Зміст навчання бібліотечних фахівців відповідав вимогам комп'ютерної грамотності: опанування функцій текстового редактора Word, таблиць Excel, файлової організації даних.

2. Подальший розвиток ІТ привів до поширення інформатизації бібліотек на основі автоматизованих бібліотечно-інформаційних комплексів. Виникла необхідність готувати фахівців здібних до їх використання, підтримки і розвитку.

Модуль ІТ дисциплін розширено за рахунок нових курсів. Автоматизація бібліотечно-інформаційних процесів стала основою курсу «Організація та ведення БД». Поширення інформаційних мереж, зокрема глобальної мережі Інтернет дали новий поштовх для поглиблення ІТП. З'явилися курси «Бібліотечно-інформаційні мережі та БД», «Інформаційний менеджмент», «Технологія бібліотечно-інформаційних послуг». Головний зміст фахової підготовки бібліотекарів було розширено за рахунок нових вимог: автоматизоване індексування і реферування, бібліотечні автоматизовані системи, пошукові бібліотечно-інформаційні системи, системи передачі даних, пошук на онлайнових носіях, настільні видавничі системи, електронні видання, веб-технології, електронні каталоги, електронні бібліотеки. Перелік можна продовжувати, але це вимагає і певної роботи з упорядкування інформаційного технологічного знання і досвіду роботи бібліотек в новому електронному середовищі.

3. Поява нових курсів є відповіддю на інформатизацію бібліотечно-інформаційної сфери та її інтеграцію до комунікаційної сфери суспільства. Фактично цей процес в профільних ВНЗ України був і залишається хаотичним, слабо керованим. Відсутні державні стандарти і стандарти якості підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців. Крім того, в умовах впровадження ступеневої підготовки у ВНЗ за I-II і III-IV рівнями фахової освіти ІТП залишається проблемою з точки зору забезпечення відповідності дисциплін, складності вирішуваних завдань фахівцями з рівнями підготовки – «бакалавр», «спеціаліст», «магістр», можливостей практичної реалізації завдань технологічних дисциплін. Перш за все це проблема для училищ культури, де, фактично, незважаючи на стрімкий розвиток ІТ, значний обсяг навчальних годин відводиться первинним навичкам роботи з ПК та в Інтернет.

Таким чином, професійна ІТ освіта бібліотекарів вимагає узгодження не тільки внутрішнього переліку дисциплін та їх напрямів за рівнями освіти, але й зовнішніх питань, пов'язаних із рівнем ІТ розвитку бібліотек. Актуальним залишається питання координації інформаційної підготовки школярів – майбутніх студентів фахової бібліотечної школи. Теоретичне осмислення ролі ІКТ в суспільному житті, в інформаційному забезпеченні соціуму, в утворенні інформаційного простору створює підгрунтя для переосмислення послідовності викладання ІТ дисциплін, розмежування їх за змістом з огляду на інженерно-технологічні, програмно-лінгвістичні, організаційно-технологічні, управлінські аспекти, а також чіткого співвідношення теоретичної та практичної підготовки студентів. ІТ інновації зумовлюють нові вимоги до технологічного комплексу навчальних дисциплін.

К.А. Прокоф'єва,
Г.А. Чумакова
/м. Дніпропетровськ/

СПЕЦИФІКА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ-ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ

Сучасна система вищої освіти набуває значних змін, що не може не позначитися на формуванні нових підходів до різних видів діяльності, зокрема до самостійної роботи студентів (СРС) – завершального етапу виконання завдань усіх інших видів навчальної діяльності. Не випадково, вивчаючи науково-практичні аспекти організації навчальної і методичної роботи, науковці розглядають специфіку СРС як елемент навчального та виховного процесу [2; 4; 5; 12; 14; 15]. Значна частина публікацій зачіпає окремі проблеми цього виду діяльності, зокрема психологічне, методичне та бібліотечно-інформаційне забезпечення [7; 8; 13], засоби активізації [9; 11], організації, контролю [3; 13] та планування [16] як важливі складові організації СРС. Окреме місце посідають праці, пов'язані з впровадженням в освітню діяльність кредитно-модульної технології навчання і присвячені проблемам і перспективам самостійної роботи студентів [1; 6; 10].

СРС як багатоаспектне та поліфункціональне явище, що сприяє формуванню особистісної самостійності студентів і розвитку в них здібностей, знань, умінь і навичок, має виражений прикладний характер. Тому виявлення її специфіки неможливе без орієнтації на підготовку фахівців певної галузі діяльності. Аналіз СРС спеціальності "Документознавство та інформаційна діяльність" зумовлений не тільки реформами в системі освіти, але й наявними проблемами загального документознавчого характеру, процесами розвитку та розгалуження цього професійного фаху, відкриттям нової наукової спеціальності 27.00.02 "Документознавство, архівознавство" в межах нещодавно створеної наукової галузі: "Соціальні комунікації". Важливим в організації підготовки документознавців є врахування міжпредметних зв'язків самостійної роботи.

СРС охоплює такі види діяльності для набуття знань, як навчально-пізнавальна (розумова діяльність, розвиток мислення, синтез, аналіз) та виробнича (набуття навичок та вмінь, що потрібні фахівцю). Причому ступінь самостійності студента може бути неоднаковою: при низькому рівні СРС викладач спонукає до самостійних дій та допомагає студенту; при середньому – спонукає до самостійних дій, але студент виконує завдання під контролем викладача (прийнятний рівень передбачає самостійне виконання завдань студентом при спонуканні викладачем до самостійних дій) високий рівень відзначається тим, що викладач не спонукає до самостійних дій, студент виконує завдання самостійно і контролює себе.

СРС у навчальному процесі відводиться аудиторний та позааудиторний час. Робота відбувається в аудиторіях ВНЗ, навчальних лабораторіях, які обладнані необхідними приладами, обчислювальною технікою, довідковою літературою тощо. Позааудиторні форми можуть здійснюватися під час проходження різних видів практики, на виробництві, в установі відповідного фахового на-

пряму, бібліотеці, архіві, музеї. Також студенти отримують і виконують домашні завдання. СРС повинна значно підвищувати рівень і якість знань, ефективно сприяти формуванню та розвитку у студентів професійних знань та навичок. До того ж її завдання – оптимізувати розумову активність студента. Це дозволить йому розкрити свої здібності, самостійно отримувати та застосовувати знання як у професійній діяльності, так і в житті.

Обов'язкова СРС складається з виконання домашніх і практичних завдань, лабораторних робіт, проведення семінарських занять, написання курсових та дипломних робіт, проходження виробничої практики; добровільна СРС передбачає участь у конкурсах, олімпіадах, вікторинах, студентських наукових конференціях, виступи в гуртках, підготовку наукових повідомлень та публікацій.

СРС як цикл навчальної діяльності студентів, що розгортається у певній послідовності, має на меті формування узагальнених уявлень про відповідність знань до ситуацій їх застосування. Методологію надбання професійних документознавчих знань охоплює зміст усіх навчальних дисциплін: загальноосвітніх, профілюючих, фахових. Співробітництво є нормальним вирішенням організаційних завдань у сучасних умовах. Оптимальний спосіб викладання дає змогу відійти від інформаційного навчання (засвоєння знань викладача, що надає студентам прооблений та систематизований ним матеріал). Пріоритетним стає формування світогляду студентів, розвитку в них творчих прагнень, потягу до інтелектуального самовдосконалення.

Комплексна міжпредметна СРС пов'язує як окремі теми навчальних дисциплін, що можуть належати до одного або різних предметних циклів підготовки та опановуватися протягом усіх років навчання, так і дисципліни в цілому. Логічно поєднуються та взаємодоповнюються такі дисципліни (в дужках вказано години за держстандартом та за кредитно-модульною системою):

– «Вступ до фаху» (54/72), «Документознавство» (216/216), «Аналітико-синтетична переробка документної інформації» (216/216), «Інформаційно-аналітична діяльність» (216/216);

– «Діловодство» (162/216), «Управлінське документознавство» (108/144), «Документне забезпечення діяльності організацій (за фаховим спрямуванням)» (108/144), «Архівознавство» (108/144);

– «Психологія» (81/72), «Теорія та практика референтської і офісної діяльності» (108/144), «Етика та психологія ділового спілкування» (81/108);

– «Культурологія» (81/72), «Філософія» (108/216), «Семіотика» (81/72), «Загальна теорія та методологія культури» (81/72);

– «Історія України» (81/108), «Політологія» (81/108), «Соціологія» (81/108), «Історія світової та вітчизняної освіти» (81/72);

– «Прикладне та програмне забезпечення» (108/144), «Вища математика (за фаховим спрямуванням)» (108/144), «Комп'ютерні мережі та телекомунікації» (108/144), «Інтернет-технології та ресурси» (108/144), «Комп'ютерні технології в діловодстві» (108/144);

– «Захист інформації» (108/144), «Патентознавство» (108/144), «Електронний документообіг» (108/144), «Інформаційне право» (54/72).

Це зумовить перехід від поодиноких алгоритмів формування здібностей, вмінь, знань та навичок однією дисципліною до загальних документознавчих. До складу комплексної міжпредметної СРС входять завдання, які формують професійну мотивацію, сприяють інтелектуальному та фаховому розвитку, дають знання у змістовному та процесуальному аспектах, вміння не лише самостійного пошуку потрібної інформації, а й її самостійного створення. Міжпредметна СРС дає змогу активно та цілеспрямовано використовувати метод складання проблемної ситуації. Її розв`язання ставить студентів перед необхідністю систематизувати знання, зробити вибір рішення. Це підвищує відповідальність, формує не лише мислення, а й волю.

Функціонування міжпредметної СРС забезпечується співпрацею деканату (планування-координація навчальних дисциплін, що вивчаються паралельно), кафедр (дидактика та методика викладання), викладачів (координація навчальних дисциплін). У такий спосіб відбувається перехід до вивчення нового матеріалу тільки після з'ясування якості засвоєння попереднього, оптимізується перелік джерел, що рекомендуються студентам для опрацювання. Більш підготовлені студенти можуть бути в ролі консультантів, що підвищує мотивацію СРС.

Література:

1. Аніщенко, В.О. Самостійна робота студентів як один з організаційних компонентів кредитно-модульної технології навчання [Текст]/ В.О. Аніщенко, В.М. Гаврилов, О.О. Зенченко// Україна – суб'єкт європейського освітнього простору: міжнар. наук.-практ. конф. – К., 2005. – С.265–270.
2. Драч, І.І. Самостійна робота студентів вищого навчального закладу як важливий елемент сучасної підготовки фахівців [Текст]/ І.І. Драч// Нові технології навчання: наук.-метод. зб. – Вип.37.– К., 2004. – С.86–91.
3. Кайданова, Л.Г. Організація та контроль самостійної роботи студентів [Текст]/ Л.Г. Кайданова, Н.В. Шевченко// Проблеми освіти: наук.-метод. зб. –Вип.37. – К., 2004. – С.136–142.
4. Калачник, Н.Г. Самостійна робота – потужний засіб сучасної освіти і виховання [Текст]/ Н.Г. Калачник, В.Л. Вертегал. – Запоріжжя, 2005. – 194 с.
5. Кузьмінський, А.І. Психолого-педагогічні засади орієнтації самостійної роботи студентів [Текст]/ А.І. Кузьмінський// Педагогіка вищої школи. – К., 2005. – С.308–345.
6. Марігодов, В.К. Модульно-інтегрований метод контролю самостійної роботи студентів [Текст]/ В.К. Марігодов, Г.О. Тіхонов// Проблеми освіти: наук.-метод. зб. – Вип.41. – К., 2005. – С.94–102.
7. Особливості методичного забезпечення самостійної роботи студентів [Текст]// Науково-практичні аспекти організації навчальної і методичної роботи в університеті. – Донецьк, 2004. – С.162–188.
8. Пасмор, Н.П. Бібліотечно-інформаційне забезпечення самостійної роботи студентів [Текст]: монографія/ Н.П. Пасмор. – К., 2006. – 116 с.
9. Пащенко, Т.М. Засоби активації пізнавальної діяльності в процесі самостійної роботи студентів [Текст]/ Т.М. Пащенко// Нові технології навчання: наук.-метод. зб. – Вип.39. – К., 2004. – С.195–200.

10. Романовський, О.Г. Проблеми та перспективи організації самостійної роботи студентів технічного університету в контексті Болонського процесу [Текст]/ О.Г. Романовський, В.В. Бондаренко, О.А. Ігнатюк // Теорія і практика управління соціальними системами. – Х., 2006. – №1 С.3–10.

11. Руденко, Т. Засоби активізації самостійної роботи студентів [Текст] / Т. Руденко// Освіта. Технікуми, коледжі. – К., 2005. – №2.– С.30–31.

12. Самостійна робота студентів в сучасних умовах [Текст] // Науково-практичні аспекти організації навчальної і методичної роботи в університеті. – Донецьк, 2004. – С.142–188.

13. Складановська, М.Г. Організація самостійної роботи студентів та її контролю [Текст] / М.Г. Складановська // Інноваційне навчання: активізація пізнавальної діяльності студентів: навч. посіб. – Донецьк, 2007. – С.64–66.

14. Федорова, М.А. Формирование самостоятельной деятельности студентов в дидактической компьютерной среде [Текст]/ М.А. Федорова // Информатика и образование. – 2006. – №10. – С.126–128.

15. Філіпенко, А.С. Самостійна робота студентів в системі навчального процесу [Текст]/А.С. Філіпенко// Основи наукових досліджень: конспект лекцій. – К., 2004. – С.139–153.

16. Цина, В. Планування самостійної роботи студентів [Текст] / В.Цина, А. Цина // Полтав. держ. пед. ун-т ім. В.Г.Короленка: зб. наук. пр. Сер. Педагогічні науки. – Вип.5 (38). – Полтава, 2005. – С.218–229.

І.І. Макеєва
/м. Дніпропетровськ/

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ СИСТЕМИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ КАДРІВ БІБЛІОТЕК ВНЗ

Мета підвищення кваліфікації полягає в актуалізації, розширенні й поглибленні наявних знань; одержанні нових сучасних теоретичних знань, практичних умінь і навичок для оперативної адаптації кадрів до соціальних і виробничих умов. ліквідації недоліків базового професійного навчання.

Суто практичні завдання пов’язані зі створенням „Положення про систему підвищення кваліфікації в бібліотеці”, складанням плану підвищення кваліфікації співробітників бібліотеки ВНЗ, кваліфікаційних характеристик.

Система підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів в Україні стає дедалі менш мобільною і адаптивною, тому слабко орієнтується у розв’занні нестандартних бібліотечних ситуацій, у способах підвищення результативності діяльності конкретного бібліотечного працівника.

Перехід до внутрішньо-бібліотечної системи підвищення кваліфікації працівників бібліотек ВНЗ дасть змогу подолати своєрідне відчуження процесу навчання від специфічних потреб бібліотеки.

Така система підвищення кваліфікації надає можливість бачити конкретний результат навчання. Вона не вимагає великих фінансових витрат, більшість

середніх і великих бібліотек мають як матеріально-технічну базу для навчання, так і досвід методистів, наукових співробітників, викладачів, творчі контакти із вченими.

Саме бібліотека ВНЗ може й повинна сьогодні виступити навчальним центром безперервної освіти для своїх співробітників, організувавши перепідготовку на основі системного підходу.

Поняття „підвищення кваліфікації" означає цілісне явище, основними елементами якого є суб'єктивно-об'єктивні зв'язки, взаємодії й відносини між бібліотекарями, що навчаються, й викладачами, які навчають. Всі вони утворюють систему, що розглядається не як проста сукупність елементів, а як особливий якісний стан. Внаслідок цього система набуває певної самостійності відносно інших освітніх систем, оскільки суб'єктно-об'єктні відносини і характер розв'язуваних питань зумовлені потребами підвищення кваліфікації кадрів конкретної бібліотеки.

Система характеризується певною автономністю, послідовністю у виборі напрямів і методики навчання, обов'язкових для бібліотечного колективу.

Виявлення сутності внутрішньо-бібліотечної системи підвищення кваліфікації дає змогу розглянути її структуру, внутрішню організацію як засоби взаємодії утворюючих її компонентів.

Під структурою внутрішньо-бібліотечної системи підвищення кваліфікації кадрів ми розуміємо сукупність взаємозалежних і взаємозумовлених елементів, функціонування яких спрямоване на досягнення високої професійної та загальної культури працівників бібліотеки. Складовими елементами системи повинні бути мета й завдання, форма викладу матеріалу, групові й індивідуальні форми навчання.

Функціонування системи повинно ґрунтуватися на низці загальновизнаних принципів:

- створення сприятливих умов для творчого зростання працівників бібліотеки;
- можливість вибору напрямів, форм і засобів навчання;
- диференціація навчання за профілем знання та характером проблеми;
- всебічність підготовки (поєднання професійної бібліотечно-інформаційної та психолого-педагогічної підготовки);
- наступність набуття, поглиблення й розширення знань;
- індивідуальний вибір форм навчання;
- різноманітність та гнучкість форм, методів, засобів і прийомів динамічного розвитку.

Внутрішньо-бібліотечна система підвищення кваліфікації кадрів - це універсальна, динамічна, гнучка й цілісна освітня система, що саморозвивається, спрямована на професійну підготовку працівників бібліотеки через набуття нових знань, умінь і навичок, максимально наближена до їхніх потреб, яка функціонує в освітньому просторі конкретної бібліотеки.

О.Б. Виноградова
/м. Київ/

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ДОКУМЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНІ КОМУНІКАЦІЇ»

Навчальна дисципліна «Документно-інформаційні комунікації» відрізняється тим, що базується на специфічні формування та використання документної бази в організації комунікаційної діяльності.

Це стає особливо актуальним в умовах інтеграції та глобалізації комунікаційних процесів, що спонукає до вироблення комунікаційної стратегії як на державному рівні, так і для регіонів, галузей суспільного існування , а також окремих господарських структур.

Зазначені процеси стають більш інтенсивними з огляду на бурхливий розвиток інформаційних технологій та впровадження технічних засобів нового покоління.

У процесі створення єдиного інформаційного простору незаперечною є роль інформації, незалежно від засобу її фіксації та носіїв. При цьому підвищується вага документу як засобу фіксації та передачі інформації.

Таким чином «Документно-інформаційні комунікації» є комплексною дисципліною, що має на меті дати студентам знання з теорії практики комунікацій, необхідні для формування і забезпечення доступності ІР.

Становлення та розвиток теорії документно-інформаційних комунікацій розглядається у взаємозв’язку з такими загально науковими дисциплінами, як філософія, соціологія, біологія, генетика, астрономія, етнографія, також спеціальними дисциплінами: документознавство, бібліотекознавство, інформатика, культурологія та ін.

Методологічні основи та генезис уявлень про теорію і практику комунікаційних процесів базуються на працях таких вчених, як Ф.Бекой, Е.Барнув, М.Бубер, К.Леві-Стросс, Г.Мензель, М.Маклюен та ін.

Теоретичні доробки всебічно розкривають сутність та особливості організації комунікативних процесів в суспільстві на різних етапах його розвитку.

Для комплексного сприйняття системи комунікацій детально аналізуються її основні прояви, різні типи, види та форми комунікаційних каналів, механізми їх дії.

У представленому курсі система наукової комунікації виступає базовою для формування системи документно-інформаційних комунікацій. Так, характеристика неформальних комунікаційних процесів необхідна для організації системи документно-інформаційних комунікацій.

Основні методи та етапи формування наукової інформації покладені в основу ІАД. Тому, опанування їх є необхідною умовою підготовки фахівців інформаційної галузі.

Загально визнаною є роль інформації у розвитку всіх сфер існування суспільства. Сьогодні в Україні одним з приоритетних напрямів є розвиток підприємництва різних форм власності. Тому, програмою курсу передбачено вивчення

міжнародного та вітчизняного досвіду в опрацюванні комунікаційної стратегії підприємства, організації, установи, планування комунікаційної діяльності, а також вибір найбільш ефективних засобів її забезпечення.

Досвід викладання свідчить про те, що теоретичний матеріал курсу є достатньо складним для сприйняття і усвідомлення студентами. Тому найбільш ефективними є форма активного спілкування з аудиторією під час проведення практичних робіт, проблемні семінари та ситуаційні ігри.

Л.С. Прокопенко
/м.Київ/

КУРС „МІЖНАРОДНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ” У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Курс „Міжнародні інформаційні організації” є важливою складовою частиною комплексу дисциплін, знання яких необхідно фахівцеві зі спеціальності „Документознавство та інформаційна діяльність”. Призначення даного курсу полягає в ознайомленні студентів з теорією і практикою діяльності міжнародних інформаційних організацій та у визначенні їх місця і ролі у системі професійних комунікацій.

Актуальність вивчення дисципліни визначається необхідністю активізації практичної діяльності України у міжнародних організаціях і перспективами залучення її представників до широкого кола міжнародних професійних об’єднань. Слід визнати, що співпраця України з міжнародними глобальними та регіональними інформаційними організаціями має низку особливостей, які визначаються незначним досвідом самостійних міжнародних контактів, відсутністю необхідної кількості кваліфікованих кадрів у сфері міжнародних професійних зв’язків, а також фінансовими обмеженнями. Однак, в останні роки українські фахівці інформаційної галузі активніше беруть участь у роботі авторитетних міжнародних професійних організацій. Співробітництво з такими організаціями, як Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій і закладів, Міжнародна рада архівів, Міжнародна федерація кіноархівів, Міжнародна асоціація книговидавців, Міжнародна асоціація музичних бібліотек, архівів та документаційних центрів, Міжнародна асоціація медичної інформатики, Міжнародна асоціація шкільних бібліотек, Європейське бюро бібліотечних, інформаційних та документаційних асоціацій та багатьох інших має для нашої країни першочергове значення, оскільки від їх позицій багато у чому залежить сучасний стан і перспективи розвитку інформаційної сфери України.

У сучасних умовах всебічного розширення і поглиблення міжнародного співробітництва студенти у своїй майбутній практичній діяльності повинні враховувати вплив міжнародних професійних організацій на розвиток інформаційної сфери і прагнути якомога ефективнішого використання позитивних наслідків співпраці з ними.

Мета курсу полягає у наданні студентам знань з історії, теорії та практики функціонування міжнародних професійних організацій, формуванні цілісного уявлення про їх особливості.

Завданнями курсу є розкриття принципів, цілей та механізмів діяльності міжнародних інформаційних організацій, характеристика їх типології, політичного і правового статусу, інституційної структури, завдань, які вони покликані вирішувати, визначення місця у системі міжнародних відносин та професійних комунікацій, вивчення основних напрямів роботи, окреслення перспектив вдосконалення та участі України у їх роботі.

Об'єктом навчальної дисципліни є загальні та специфічні закономірності виникнення, розвитку та функціонування міжнародних інформаційних організацій як засобу професійної комунікації та елементу громадянського суспільства.

Предметом курсу є діяльність міжнародних інформаційних організацій.

Курс має міжгалузевий характер і тісно пов'язаний з багатьма гуманітарними загальними та спеціальними дисциплінами, а саме: загальною історією, правознавством, політологією, документознавством, архівознавством, бібліотекознавством, бібліографознавством, книгознавством.

Навчальна дисципліна структурована таким чином: спочатку розглядаються загальні термінологічні, історичні, теоретичні аспекти діяльності міжнародних інформаційних організацій. Далі подається характеристика глобальних організацій за галузевою ознакою, потім – регіональних. Окремо пропонується розглянути спільні проекти і програми, у реалізації яких беруть участь декілька організацій. Завершується викладання курсу розглядом особливостей діяльності та перспектив участі України в міжнародних інформаційних організаціях з метою ширшого її залучення до ефективної міжнародної співпраці, зростання її авторитету, розширення інформаційної присутності на міжнародній арені.

В.В. Загуменна
/м. Київ/

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ТА ЗМІСТОВНІ КОМПОНЕНТИ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ «ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИСТАВКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

Курс «Інформаційне забезпечення виставкової діяльності» є одним з базових у підготовці студентів спеціалізації «Менеджмент інформаційного та виставкового бізнесу.

Головна умова формування громадянського суспільства - це якісне задоволення інформаційних потреб громадян. Виставкова діяльність сьогодні виступає як один з каналів задоволення таких потреб у рамках просування товарів і послуг на ринок, а також як один з основних видів просування нових технологій і науково-технічних досягнень у суспільстві.

У сучасних умовах жодна галузь знання та практичної діяльності не може успішно розвиватися без відповідного інформаційного забезпечення. Звідси випливають основні завдання курсу:

– розглянути найважливіші теоретико-методологічні й технологічні проблеми інформаційного забезпечення виставкової діяльності;

– дати уявлення про користувачів та їх інформаційні потреби в галузі виставкової діяльності;

– показати організаційну структуру інформаційного забезпечення виставкової діяльності;

– виявити особливості інформаційних ресурсів, що забезпечують виставкову діяльність;

– ознайомити з методикою та технологією інформаційного пошуку релевантної інформації в традиційному й електронному режимах.

Змістовне наповнення курсу здійснювалося відповідно до його завдань.

У цьому контексті дається визначення поняття «інформаційне забезпечення», як сукупності інформаційних ресурсів і послуг, що надаються для вирішення управлінських, творчих і науково-технічних завдань відповідно до етапів їх виконання.

Поняття «інформаційне забезпечення виставкової діяльності» визначає подальше формування змістовних компонентів курсу. Зокрема, розглядається диференціація користувачів інформаційних ресурсів у галузі виставкової діяльності та їх інформаційних потреб.

Оскільки головним чинником задоволення інформаційних потреб виступають саме інформаційні ресурси, дається їх характеристика за різними ознаками. Особлива увага приділяється електронним інформаційним ресурсам, які сьогодні стали повноправним джерелом інформації поряд з традиційними.

Поглиблення знань щодо інформаційного забезпечення виставкової діяльності вимагає розгляду інформаційних ресурсів цієї сфери діяльності та ресурсів інших сфер, інтереси котрих представляє виставковий бізнес.

Другою компонентою інформаційного забезпечення виставкової діяльності є інформаційні послуги, тобто надання інформації користувачеві згідно з його запитом. Висвітлюється методика і технологія інформаційного пошуку відповідних інформаційних ресурсів як в традиційному, так і електронному режимах, а також дається характеристика довідково-пошукового апарату як бази інформаційного забезпечення виставкової діяльності.

В подальшому планується розширення курсу за рахунок більш повного розкриття документальних інформаційних ресурсів та відповідно документального обслуговування в галузі виставкової діяльності

С.М. Зозуля
/м. Київ/

КОНЦЕПЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЛІНГВІСТИЧНІ ОСНОВИ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА»

Лінгвістичні основи документознавства як навчальна дисципліна важливі для розширення сфери професійної підготовки фахівців документознавчих спеціальностей в інформаційній інфраструктурі та документно-комунікаційній системі України, що включає бібліотеки, органи НТІ, інформаційно-аналітичні центри, музеї, архіви, книговидавничі і книготорговельні установи та організації всіх форм власності.

Зміст, структура та понятійний апарат цієї нової навчальної дисципліни перебуває у процесі розвитку та вдосконалення, переживає своє становлення. Передбачається її подальший розвиток на основі лінгвістики тексту (природа тексту, композиція, організація та структуризація елементів тексту для його зв’язності, способи створення тексту тощо).

Лінгвістичні основи документознавства – дисципліна, яка вивчає текстові документи, досліджує семантику та семіотику тексту і виникла на перетині мовознавства, документознавства, теорії і практики редагування, інформатики тощо. Відповідно вона характеризується логічними зв'язками з такими спеціальними дисциплінами, як діловодство, управлінське документознавство, керування документацією та ін. За синонімічні назви можна вважати такі: «Документна лінгвістика» та «Документолінгвістика».

Дисципліна «Лінгвістичні основи документиознавства» має за мету формування у студентів системи знань та умінь компонування та редагування текстів службових документів з урахуванням вимог офіційно-ділового стилю української мови, а також виробити в них навички лінгвістичного аналізу тексту.

Об’єктом навчальної дисципліни виступає текст документа.

Предметом вивчення виступають рукописні, письмові та електронні службові документи.

Серед завдань навчальної дисципліни такі:

- пошук семантичних та синтаксичних єдностей побудови тексту;
- виявлення категорій тексту службових документів;
- виявлення процесуальності тексту документа (безпосереднє, живе функціонування у мові);
- уніфікація мовних засобів та структурних елементів тексту службових документів;
- дослідження текстотвірних ознак, які характеризують текст.

Структурно курс складається з трьох основних розділів:

1. теоретичні засади лінгвістичних основ документознавства;
2. стилістика та редагування документів;
3. комп’ютеризація редагування службових документів.

Першому розділу курсу передує вступна частина, яка містить теоретичну інформацію загального характеру:

• предмет та завдання курсу «Лінгвістичні основи документознавства»;

• мовне питання та ділова мова X-XIX ст.;

• формування офіційно-ділової мови X-XIX ст.;

Розділ перший характеризує лексичні та синтаксичні особливості різних документів, розкриває загальні закономірності стандартизації, які застосовують по відношенню до документів, аналізує методи та принципи стандартизації текстів документів:

• специфіка мови документів (лексичні особливості документної мови: термінологічна насиченість текстів, основні ознаки та вимоги до термінів, вибір лексичних значень, використання іншомовних слів, сучасні українські абревіатури та умовні позначки; синтаксичні особливості мови документів: побудова речень офіційно-ділового стилю, порядок слів у реченні, графічні скорочення, правила цифрового запису у документах; композиційні особливості документів: рубрикація, розмірність частин документа);

• нормалізація документної мови (встановлення норм та вимог до укладання документів; вибір мовних засобів висловлення змісту в тексті документа; вимоги до тексту та мови дипломатичних документів; уніфікована система організаційно-розпорядчої документації (УСОРД); трафаретизація та типізація документів як один із засобів нормалізації текстів документів);

• уніфікація та стандартизація текстів документів (стандартизація та уніфікація як основні напрямки вдосконалення тексту документа; основні методи та принципи стандартизації документів: використання єдиних правил укладання та оформлення документів, стабільність вимог до документів; етапи уніфікації текстів документів; форми представлення уніфікованих тектів: трафарет, таблиця, анкета; підготовка документів з використанням збірки уніфікованих текстів).

Цей розділ є актуальним, оскільки майбутнім фахівцям необхідно усвідомлювати, що у процесі уніфікації повинно проводитись раціональне скорочення елементів, форм та видів документів, відповідно - їх показників та реквізитів.

Другий розділ включає стилістичні та орфографічні характеристики текстів документів, а також основи їх редагування:

• стилістика документної мови (стилістика як наука; загальна характеристика стилів українського мовлення; офіційно-діловий стиль як форма репрезентації документної мови; лексична стилістика мови документів: вибір слів, використання іншомовних слів, професіоналізмів та термінологічної лексики; особливості синтаксису документної мови: вживання безприйменникових конструкцій, простих речень, однорідних членів речення, порядок слів у реченні;

• орфографія документної мови (правопис назв організацій, установ, підприємств; правопис назв документів, посад, звань, географічних та астрономічних назв, історичних подій тощо; правопис власних імен, псевдонімів, прізвищ; правопис абревіатур);

• основи редагування документів (- поняття «редагування» та «правка»; наукове, літературне, технічне та художнє редагування; редагування окремих видів документів; види та техніка правки текстів документів: авторська правка, вичитування, переробка, обробка, скорочення, технічна правка); правила оформлення документів; стандартні скорочення тексту; переклад документів.

Не слід ототожнювати стилістику та лінгвістику тексту, оскільки вони порізному вивчають текст документа. Зокрема, стилістика більшою мірою звертається до вивчення публіцистичних та художніх творів з погляду аналізу їх експресивних ефектів. Натомість, лінгвістика тексту розглядає будову, складові тексту, його зовнішню та внутрішню (змістову) структури.

Розділ третій передбачає вивчення теорії та опанування практичними навичками використання комп'ютерних засобів створення, редагування, форматування, розпізнавання та перекладу документів:

• створення та редагування текстових електронних документів (поняття «електронний документ»; основні вимоги та засоби роботи з електронними документами; форматування та редагування документів);

• розпізнавання документів (сканування, безпосереднє розпізнавання електронних документів; розпізнавання та редагування бланків; засоби автоматичного перекладу).

Таким чином, навчальна дисципліна «Лінгвістичні основи документознавства» спрямована на підготовку висококваліфікованих бакалаврів спеціальності 7.020105 "Документознавство та інформаційна діяльність". Від уміння студентами не лише послуговуватись документами, а й укладати їх відповідно до усталених норм залежить рівень цивілізованості і культури суспільства.

Література:

1. Валгина, Н.С. Теория текста [Текст]/ Н.С. Валгина. – М.: Логос, 2003. – 278 с.
2. Гальперин, И.Р. Текст как объект лингвистического исследования [Текст]/ И.Р. Гальперин. – 2-е изд. – [М.: Едиториал УРСС], 2004. – 137 с.
3. Документна лінгвістика [Текст]: робоча програма курсу для студентів спеціальності 7.020105 «Документознавство та інформаційна діяльність» / укл. Г.І. Положенцева. – К.: ДАККіМ, 2002. – 20 с.
4. Коляденко, Г.С. Лингвостилистические основы подготовки научно-информационных документов [Текст]: метод.пособ./ Г.С. Коляденко, Э.К. Кузнецова – М.: ИПКИР, 1984. – 36 с.
5. Поберезька, Г. Текст як об'єкт дослідження навчального курсу «Документна лінгвістика» [Текст]/ Г. Поберезька// Термінологія документознавства та суміжних галузей знань: зб. наукових праць КНУКІМ. – К., 2007. – С. 60– 69.
6. Проблеми лінгвістики науково-технічного і художнього тексту та питання лінгвометодики. – Львів, 1999. – 101 с.
7. Радзієвський, Т.В. Текст як засіб комунікації [Текст]/ Т.В. Радзієвський; НАН України. Ін-т укр. мови; [відп. ред. М.М. Пещак]. – [2-е вид., стер.]. – К., 1998. – 191 с.
8. Харченко, С.В. Лінгвістичні основи документознавства як навчальна дисципліна і стилістична проблема [Текст]/ С.В. Харченко// Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики: зб.матеріалів IV Міжнар.наук.-практ.конф., Київ, 21-23 травня 2007 р. / редкол.: Г.В. Боряк та ін.– К., 2007. – С. 290–292.
9. Шевченко, Н.В. Основы лингвистики текста [Текст]: учеб. пособ./ Н.В. Шевченко; [ред. А.Г. Буланова]. – М.: [Приор], 2003. – 156 с.

О.М. Збанацька
/м. Київ/

ПІДГОТОВКА ТЕЗАУРУСУ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Система вищої освіти розвивається в контексті ринкових перетворень і тому неминуче повинна відповідати потребам окремих підприємств, організацій і суспільства в цілому у висококваліфікованих, мобільних і конкурентноздатних фахівцях, готових до різноманітної ефективної взаємодії: сьогодні - з викладачами, а завтра і з колегами, з метою досягнення найвищих результатів професійної діяльності. Сучасний період характеризується становленням нової парадигми вищої освіти, яка базується на особистісно-орієнтованому підході. Його суть полягає у пошуку, підтримці і розвитку позитивних якостей студента і закладенні на цій основі механізму самореалізації особистості [2].

Для формування світогляду, розширення кругозору, удосконалення знань студентів, засвоєння ними конкретних навчальних дисциплін пропонується нова допоміжна форма навчання: – тезаурусна. Тезаурус – це „словник, що відображає смислові зв'язки між словами або іншими смисловими елементами даної мови, сукупність термінів однієї або кількох галузей знань із встановленими між термінами зв'язками" [3, с. 366]. У запропонованій формі навчання тезаурус буде тлумачним словником з конкретної навчальної дисципліни, в якому між термінами встановлено семантичні зв'язки.

Мета розробки тезаурусів з навчальних дисциплін – допомогти студентам розібратися в трактуванні сучасних підходів до розуміння термінів та співвіднести їх з процесами, що відбуваються сьогодні в науці і практиці. Розробка таких тезаурусів сприятиме розвитку логічного мислення студента, дасть змогу їм вільно орієнтуватися в термінології конкретної навчальної дисципліни.

Форма тезаурусного опису дуже містка та гнучка. Якщо розглядати її у відношенні до тлумачного словника, то тезаурус може виступати попереднім засобом акумулювання інформації і є „переліком слів, кожне з яких має задане списком семантичне поле"[1]. З іншого боку, це - форма схематизації структури навчальної дисципліни, науки та картини світу в цілому.

Таким чином, процедура створення тезаурусів з навчальних дисциплін повинна включати такі етапи:

1) утворення термінофонду тезауруса шляхом відбору термінів конкретної навчальної дисципліни;

2) аналіз словникових дефініцій (з тлумачних термінологічних словників або визначень понять, що дає викладач) - має на меті вироблення схеми категорій, що відбивають семантико-поняттєві відношення у термінологічній сфері конкретної навчальної дисципліни;

3) розробку словникових статей для кожного терміна.

Розглянемо фрагмент такого тезаурусу з дисципліни „Аналітико-синтетична переробка інформації". Для прикладу візьмемо терміни „аналітико-синтетична

переробка інформації", „анотації", „анотування". Їх значення зафіксуємо у словникових статтях, які мають чотири типи зв'язків:

НВ - посилання на синонім;

Ш - посилання на загальніший, ширший за обсягом термін;

Н - посилання на конкретніший, нижчий за ієрархією термін;

А - посилання на споріднений (асоціативний) термін.

Словникова стаття на терміносполучення „аналітико-синтетична переробка інформації" буде такою:

Аналітико-синтетична переробка інформації

Процеси перетворення інформації, що міститься в первинному документі, з метою створення вторинних документів

НВ аналітико-синтетична обробка інформації
АСПІ

Ш інформаційна діяльність
переробка інформації

Н анотування
бібліографічний опис
індексування
науковий переклад
реферування

А вторинні документи
згортання інформації
науковий аналіз
науковий синтез
первинні документи

Користуючись даною словниковою статтею, студент може дати повну відповідь на питання „АСПІ: сутність, види, призначення?". Так, „аналітико-синтетична переробка інформації – це процеси перетворення інформації, що міститься в первинному документі, з метою створення вторинних документів (енциклопедична примітка), вона є складовою інформаційної діяльності (зв'язок Ш). Види аналітико-синтетичної переробки інформації: анотування, бібліографічний опис, індексування, науковий переклад, реферування (зв'язок Н). В результаті аналітико-синтетичної переробки інформації відбувається згортання інформації (зв'язок А), яке базується на науковому аналізі і синтезі (зв'язок А).

Тепер розглянемо словникові статті на терміни „анотації" і „анотування".

Анотації

Вторинні документи, які є результатом анотування; короткі характеристики документів з точки зору їхнього призначення, змісту, виду, форми та інших особливостей

Ш вторинні документи

Н видавничі анотації
довідкові анотації
книготоргові анотації
рекомендаційні анотації

А анотування

Анотування

Вид аналітико-синтетичної переробки інформації, процес складання анотації, мета якого - дати коротку характеристику тексту з точки зору змісту, призначення форми та інших особливостей

Ш аналітико-синтетична переробка інформації

А анотації

Отже анотації – це вторинні документи (зв'язок Ш), які є результатом анотування (енциклопедична примітка + зв'язок А). Вони бувають: видавничі, довідкові, книготоргові, рекомендаційні (зв'язок Н). Анотування – це вид аналітико-синтетичної переробки інформації (зв'язок Ш), процес складання анотації, мета якого - дати коротку характеристику тексту з точки зору змісту, призначення форми та інших особливостей (енциклопедична примітка). Результатом анотування є анотація (зв'язок А).

Так поступово, охоплюючи всю термінологію дисципліни, студент починає сприймати її як комплекс переплетених між собою процесів (напр., анотування), матеріальних об'єктів (напр., анотації), методів (напр., науковий аналіз) тощо.

В результаті розробки тезаурусів з навчальних дисциплін у студента формується системне пізнання дисципліни, яке виходить далеко за її рамки, оскільки у світі всі явища пов'язані між собою. Починаючи від найдрібнішої частинки – атому (найнижчий рівень ієрархії матеріальних явищ), ми можемо піднятися до Всесвіту (найвищий рівень ієрархії). А між ними будуть, матеріальні речі, процеси, навчальні дисципліни, які нашим студентам ще потрібно опанувати.

Література:

1. Никитина, С.Е. . Тезаурус по теоретической и прикладной лингвистике [Текст]: (автомат. обработка текста)/ С.Е. Никитина; АН СССР. Ин-т языкознания. – М.: Наука, 1978. – 375 с.

2. Слободяник, М.С. Інформаційне забезпечення процесу реформування вищої освіти в Україні [Текст]/ М.С. Слободяник// Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. – №2. – С.4–7

3. Український радянський енциклопедичний словник [Текст]: у 3 т./ редкол.: Ф.С. Бабичев (голов. ред.) та ін. – 2-ге вид. – К.: Голов. ред.УРЕ, 1987. – Т.3. – 735 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Н.М. Христова
/м.Київ/

АРХІВНА ЕВРИСТИКА: ПРОБЛЕМИ ВІДПОВІДНОСТІ РЕАЛІЯМ ЧАСУ

Отримання достовірної та актуальної інформації традиційно складає центральну проблему наукової лабораторії дослідника, якому для прийняття оптимального рішення у конкретній ситуації необхідно обрати стратегію пошуку та джерела інформації. Критеріями інформаційної культури науковця слід вважати його вміння адекватно формулювати потребу в інформації за усією сукупністю інформаційних ресурсів, опрацьовувати отриману інформацію та створювати якісно нову.

Беручи до уваги, що тільки в архівах зберігаються "першоджерела" – архівні документи, вивчення яких дає змогу відчути себе першопрохідцем, зупинемося на пошуку саме в архівному інформаційному середовищі.

Термін «архівна евристика» дедалі частіше зустрічається у лексиконі науковців і трактується як виявлення джерел за допомогою існуючих засобів пошуку з одного боку, і як творчий процес, що полягає у встановленні дослідником об'єктивно існуючих зв'язків між документами, з другого. Проте таке уявлення про евристику є класичним і пов'язується виключно із традиційним пошуком (за документами та довідниками в архівах).

Зрозуміло, що технологічний прогрес, розвиток світової інфраструктури, можливості інформаційних і телекомунікаційних технологій сформували якісно новий рівень взаємодії між дослідником та джерелами. Але доцільно нагадати, що процес отримання інформації від носія до користувача відбувається, як правило, за допомогою інформаційних посередників. Таку роль щодо ретроспективної інформації виконують архівні установи.

І хоча поява Інтернет значно змінила традиційну картину інформаційного споживання, а користувач наблизився до першоджерела, це зовсім не зменшує значущості архівів як інтелектуальних посередників. Саме від архівних установ залежить повнота та якість представлення ретроспективної архівної інформації в електронному середовищі. І хоча сучасна система довідкового апарату архівів передбачає як традиційну, так і комп'ютеризовану частини, вони поки що не пов'язані між собою методично. Лише удосконалення традиційних інформаційно-пошукових систем дозволить поступово перейти до створення довідників за новітніми електронними технологіями.

Безумовно, сучасний евристичний апарат має укладатися і на якісно новому методологічному фундаменті, що включає:

застосування уніфікованих архівознавчих термінів;

стандартизацію представлення описових статтей;

представлення інформаційних характеристик на рівні фонду усіх фондів архіву.

Пошук у новому інформаційному середовищі може здійснюватися і без посередника (йдеться лише про технологічний бік), але йому притаманні певні недоліки, зокрема:

пошукові системи не забезпечують науковий контроль якості, що призводить до отримання недостовірної інформації;

відсутність знань та навичок щодо складання пошукового запиту призводить до отримання значної кількості інформаційних шумів;

низька культура інформаційного пошуку не забезпечує повноти отриманої інформації.

Цілком очевидно, що розроблення ефективної стратегії пошуку архівної інформації у новому інформаційному середовищі має спиратися на грунтовний теоретичний фундамент спеціальних досліджень у галузі архівної (інформаційної) евристики. Сподіваємося, що така позиція знайде своїх прихільників не лише серед архівістів, її підтримають також дослідники, які розробляють теоретичні аспекти зазначеної проблематики.

О.А. Кравцова
/м.Миколаїв/

АРХІВНИЙ ПОРТАЛ ЮНЕСКО ТА ЙОГО АНГЛОМОВНІ РЕСУРСИ

Веб-портал ЮНЕСКО є розгалуженою та взаємопов'язаною документально-інформаційною системою, де ієрархічно побудовані інформаційні ресурси взаємопов'язані структурно із функціями цієї освітньої, наукової та культурної організації. Архівні ресурси порталу існують у вигляді спеціального архівного порталу ЮНЕСКО, що сформований для реалізації завдань інформації та комунікації в архівній сфері. Архівний портал організує доступ до усіх форм та видів діяльності ЮНЕСКО в архівній сфері та встановлює контакти з архівами та регіональними службами, а також до ресурсів онлайн-архівів, бібліотек, наукових установ. Разом з тим вивчення архівної діяльності ЮНЕСКО має відбуватися із залученням інформації з інших структурних компонентів порталу, оскільки архівування діяльності ЮНЕСКО відображається в усіх його напрямах і є часткою загального архіву організації.

Розвиток доступу зосереджений на створенні спільного програмного забезпечення електронних технологій в архівній сфері, стандартизації архівного документаційного менеджменту, архівної освіти, розвитку аудіовізуальних форм спілкування та мультимедія, створення аудіовізуальних архівів, доступу

до довідкового апарату як інформаційних джерел вторинного рівня, так і безпосередньо до документів в електронній формі та цифрових копій першоджерел, що зберігаються в архівних фондах як ЮНЕСКО, так і інших інституцій, архівів, бібліотек, наукових установ.

Інформаційна діяльність ЮНЕСКО відбита в структурно-ієрархічному принципі побудови веб-порталу, де всі види діяльності та документи про неї взаємопов'язані як вертикально, так і горизонтально. Так, основні рубрики доступу розташовані як на головній сторінці, так і на архівному порталі ЮНЕСКО. Доступ до архівного порталу здійснюється з головної сторінки та інших рубрик загального порталу ЮНЕСКО (http://www.unesco.org).

На цьому порталі розміщуються відомості про архівну діяльність ЮНЕСКО, регіональних архівних служб цієї організації та її представників у різних країнах, а також інформація про інновації в усіх сферах архівної діяльності, починаючи від управління архівною справою, обліком та збереженням документальних ресурсів, формування електронних цифрових архівів тощо. Важливе значення надається вільному обміну думками, науковому співробітництву в архівній сфері, поширенню архівного знання та навчання[1].

Адміністративна інформація містить відомості про діяльність ЮНЕСКО, її центральні та регіональні агенції, штат, бюджет, поточні новини, програми та проекти, нормативні документи, стандарти та програмне забезпечення.

Разом з цим напрямом розвивається безпосередній доступ до першоджерел, до інформації про національну архівну спадщину та найціннішу її складову: унікальні об'єкти та зібрання світового рівня, зокрема реєстр цієї спадщини. Через архівний портал здійснюється доступ до довідкового апарату архівних документів, що зберігаються у фондах архівів та бібліотек світу, передусім інвентарів, описів, каталогів, переліків, виставок онлайнових документальних колекцій різних архівів та бібліотек усього світу, які надали свій веб-зв'язок ЮНЕСКО.

Ресурси ЮНЕСКО офіційно представлені англійською та французькою мовами. Представництва організації в інших країнах дбають про переклад цих матеріалів мовами своїх країн. Мова ресурсів архівів та бібліотек світу пов'язана з мовами країн походження. Англомовні ресурси складають найбільший фрагмент. Через архівний портал ЮНЕСКО можна ознайомитися з пошуковим апаратом та цифровими копіями документів бібліотек та архівів передусім Великої Британії, США, Канади, Австралії.

З англомовних ресурсів можна назвати колекції документів та рукописних книг британських наукових та університетських бібліотек (Британська національна, Шотландська національна, університетів у Глазго, Бірмінгемі, Кенті, Оксфорді, Есексі, Ньюкаслі тощо). Через архівний портал ЮНЕСКО можна ознайомитися з пошуковим апаратом та цифровими копіями документів бібліотек та архівів США, наприклад, бібліотеки та архіву американського президента

[1] Кравцова, О. А. Архівний портал ЮНЕСКО – структура, принципи формування та доступу [Текст] / О.А. Кравцова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2007. – № 3.

Франкліна Рузвельта, що зберігаються у його меморіальній бібліотеці, розташованій у Гайд-Парку в Нью-Йорку, де зберігається понад 17 млн. документів та фотодокументів з різних аспектів офіційної діяльності та приватного життя, частково переведених на цифрові носії. Так само є доступ до цифрових копій окремих колекцій Національної бібліотеки та Національного архіву Канади: зокрема, цікава колекція під назвою "Віртуальний грамофон" - канадський архів звукозапису, університету у Карібу (веб-сайт Ерлі Бірнея) тощо. У відкритому доступі - генеалогічні матеріали усіх найважливіших колекцій генеалогічних документів, передусім, про переселенців в США та Канаду. Багато архівів надає свої різноманітні послуги на порталах ЮНЕСКО.

Такий доступ розширює інформаційні можливості пізнання світу, є окремим великим інформаційним ресурсом, що розвиває інформаційну свідомість, допомагає проведенню досліджень, пов'язаних з вивченням змісту документів, біографічних та генеалогічних досліджень тощо.

О.М. Березовський
/м.Київ/

ЕЛЕКТРОННІ БАЗИ ДАНИХ ІНСТИТУТУ АРХІВОЗНАВСТВА НБУВ

Інформація завжди відігравала в житті людини дуже важливу роль. Будь-яка людська діяльність – це процес збирання, перетворення інформації, прийняття на її основі рішень та їх виконання. Постійна зміна параметрів суспільних явищ, вдосконалення технологій зумовлює значне збільшення обсягів використовуваних даних. Визначення понятійного апарату в області електронних архівів (ЕА) і електронних документів (ЕД), з'ясування сутності та видів ЕД, аналіз зарубіжних і вітчизняних проектів по створенню ЕА, вивчення проектування БД таких архівів, дослідження питань прийому ЕД на архівне зберігання та їх експертиза цінності, вивчення юридичних аспектів пов'язаних із електронними документами та ін. – неповний перелік питань, які залишаються дуже актуальними для фахівців-архівістів. Особливо важливе значення в архівній справі відіграє використання документальних баз даних. Проте БД не дуже широко використовуються в архівних структурах України. На сьогодні створення БД в бібліотечних, архівних установах, музеях є необхідним з огляду на зручність у користуванні, швидкість обробки даних, компактність, низькі затрати праці, облік даних. Це створює не тільки переваги в пошуку та обробці даних, а й надає великі можливості в опрацюванні та отриманні результатів. Тому створення ЕК, документальних (повнотекстових, бібліографічних та ін.) БД є обов'язковими елементами в роботі сучасних архівних установ.

З 2007 р. в Інституті архівознавства НБУВ розпочато роботу над створенням БД на Архівний фонд НАН України. Для їх створення було використано інформаційно-пошуковий пакет CDS/ISIS (Computer Documentation System / Integrated System Information Services) для Windows. Цей пакет прикладних про-

грам був спеціально створений і розповсюджений ЮНЕСКО та призначений для створення, зберігання, пошуку інформації в документальних базах даних.

Основним документом бази даних для архівних установ є заголовок та опис справи. Представлена база даних функціонує як локальна. Основні її поля розроблені за власним форматом, який відповідає конкретним поставленим цілям. Створена база даних складається з 15 основних полів, що описують та характеризують запис: номер фонду; назва фонду; номер опису; назва опису; розділ опису; номер справи; заголовок справи; вид документа; спосіб відтворення; мова документа; кількість документів; кількість аркушів; крайні дати справи; примітки; галузь науки. Створено ще декілька підполів, що додатково характеризують основні поля. На сьогодні електронна база даних вміщує понад 3 тисяч записів.

У CDS/ISIS є можливість вивести запис, який містить гіпертекстове посилання. Тому в базі даних передбачено допоміжні поля (гіпертекст), в яких може знаходиться повний текст справи чи документа. Таким чином крім архівного запису справи, передбачено повнотекстові записи. Оскільки у фондах Інституту архівознавства є також фотодокументи, аудіо та відео документи, то при наявності їх в електронному варіанті, в базі даних можливий їх перегляд. У певній мірі БД набуває мультимедійного характеру. Враховуючи те, що фонди Інституту архівознавства постійно поповнюються, в тому числі й ЕД, така універсальність бази даних дуже важлива.

У перспективі на основі повної сформованої бази даних можливе створення тематичних колекцій, хронологічних каталогів, іменних каталогів, колекції фотодокументів та ін. Відповідно, ІР баз даних можна долучити до системи електронних видань на компакт-дисках. У перспективі архівна база даних може бути інтегрована в інформаційні ресурси інших баз даних. У найближчому майбутньому база даних буде доступна в Інтранет-середовищі НБУВ.

Н.С. Меньківська
/м. Біла Церква/

РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ АРХІВІВ У ФОРМУВАННІ ЄДИНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

Розбудова незалежної української держави призвела до значних змін у всіх сферах суспільного життя. Суттєві економічні та політичні перетворення, інтеграція України як самостійного суб’єкта у загальноцивілізаційний процес, необхідність формування постіндустріального, інформаційного суспільства – визначальні виклики сучасності, які постали перед молодою державою майже одночасно. Зумовлені особливостями сьогодення стислі часові рамки для розв’язання цих проблем потребують від усіх суспільних інститутів роботи в режимі максимальної дієвості.

У Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» наголошується на тому, що одним з головних

пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвиткові та підвищуючи якість життя.

Входження України до єдиного інформаційного простору, розвиток всесвітньої мережі Інтернет актуалізує проблему якнайширшого доступу до документів Національного архівного фонду (НАФ) як складової ІР держави. У Законі України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» проголошено основний принцип архівної справи: загальнодоступність документів НАФ.

Виконання важливої суспільної функції архівних установ щодо реалізації інтелектуального доступу до документів НАФ та забезпечення суспільства ретроспективною документною інформацією можливе за умови функціонування науково обґрунтованих та високоефективних інформаційно-пошукових засобів, що забезпечить оперативний пошук та надання інформації про наявність, місцезнаходження та зміст документів, умови доступу до документів, основні бібліографічні дані про фонди тощо.

Одним з головних етапів реалізації інформаційної діяльності державних архівів є видавнича сфера. Тут безумовним пріоритетом залишається підготовка путівників та інших довідників у рамках галузевої програми «Архівні зібрання України». Зокрема, упродовж 2000-2005 рр. в рамках цієї програми вийшли друком 59 архівних довідників. На початок 2007 р. доробок архівних довідників склав 30 томів.

Найбільш перспективним напрямом є розвиток ринку архівних послуг, що надаються через мережу Інтернет. Сьогодні успішно функціонує офіційний веб-сайт Державного комітету архівів України, який постійно оновлюється та вдосконалюється.

Окремо слід зупинитися на проблемі розсекречування документів. Упродовж 1989 – 1995 рр. було розсекречено понад 10 тис. фондів (близько 1 млн. справ) усіх центральних та обласних державних архівів. На початок 2005 р. обсяг справ на таємному зберіганні в цілому становив 1,1% у 2006 р. – 0,9% у 2007 р. – 0,55%.

У сфері міжнародної діяльності одним із пріоритетів є подальше інтегрування державних архівів України до світового архівного співтовариства. Це, передусім, засвоєння та адаптація міжнародного законодавства і практики роботи у сфері архівів та діловодства.

Щодо питання доступу до інформації, що міститься в державних архівах, 24 листопада 2005 р. Державним комітетом архівів України був затверджений порядок користування документами НАФ, що належать державі, територіальним громадам.

Отже, однією з основних практичних проблем сучасної архівної справи є організація інформаційної діяльності державних архівів. В умовах переходу до формування інформаційного суспільства та створення єдиного інформаційного простору надзвичайного значення набуває створення широко доступної системи

документної інформації НАФ. За сучасних умов підвищення ефективності інформаційної діяльності державних архівів є найкращим способом обґрунтувати їх велику значущість як, насамперед, інформаційних, а не культосвітніх установ, що відіграють вагому роль у суспільному інформаційному просторі.

Т.О. Ємельянова
/м. Київ/

НАУКОВО-ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО КІНОФОТОФОНОАРХІВУ УКРАЇНИ ім. Г.С. ПШЕНИЧНОГО: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Науково-видавнича діяльність є однією з основних функцій архіву, у фондах якого зібрані і зберігаються потужні інформаційні ресурси – аудіовізуальні документи та довідковий апарат до них.

Упродовж останніх років (2000–2007) ця робота проводиться за трьома напрямками: видання довідників про склад і зміст документів архіву, публікація документів і організація та проведення наукових досліджень з актуальних питань аудіовізуальної архівістики зокрема з історії архіву.

У рамках галузевої програми “Архівні зібрання України” в серії “Спеціальні довідники” вийшли друком три випуски анотованого каталогу кіножурналів, документальних фільмів, кіносюжетів, спецвипусків під назвою “Кінолітопис”: “Кінолітопис: Анотований каталог кіножурналів, документальних фільмів і кіносюжетів (червень 1945−1955)” (2002), “Кінолітопис: Анотований каталог кіножурналів, документальних фільмів, кіно- і телесюжетів (1956−1965)” (2003), “Україна і Друга світова війна: Кінолітопис: Анотований каталог кіножурналів, документальних фільмів, кіносюжетів, спецвипусків (1939−1945)” (2006).

Ці довідники подають практично вичерпну інформацію про весь комплекс кінодокументів архіву за 1939–1965 рр. Допоміжні покажчики (іменний і географічний) допомагають при користуванні каталогами орієнтуватися у великому масиві описових статей, який складається, загалом, з понад 3,5 тис. анотацій.

На веб-сайті Державного комітету архівів України у розділі “Публікації на сайті” представлено електронні версії анотованих каталогів кінодокументів.

На даний момент завершується підготовка до видання наступного анотованого каталогу кінодокументів (1966–1975). Вже на підготовчому етапі стало зрозуміло, що розміщення інформації про склад і зміст кінодокументів даного періоду займе велику кількість друкарських аркушів. Тому було прийнято рішення про видання каталогу в двох томах, включивши до кожного з томів описові статті про кінодокументи відповідно за 1965–1970 рр. та 1971–1975 рр.

У перспективі - підготовка анотованих каталогів, які б охоплювали хронологічно 1976–2003 рр.

Своєрідним підсумком діяльності архіву має стати бібліографічний покажчик видань установи під назвою "Центральний державний кінофотофоноархів України імені Г. С. Пшеничного (1932–2007)", роботу над яким буде завершено в цьому році. У довіднику зібрано і систематизовано науково-видавничий доробок установи за 75-річну її історію.

Постійне підвищення суспільного попиту на аудіовізуальні документи архіву, як з боку вітчизняних, так і збоку іноземних користувачів роблять перспективною ідею творення путівника по аудіовізуальним документам архіву, який представлятиме собою узагальнене систематизоване описання архівного документального зібрання.

Окрім довідкових видань, архівом готуються до друку тематичні публікації документів та документальні видання. У 2006 р. в документально-довідковій серії "Більше не таємно" побачило світ колективне напрацювання архівістів та істориків України – "Архіви окупації (1941–1944)". На його сторінках, крім оглядів джерел, реєстрів фондів, досліджень, оприлюднено маловідомий широкому загалу комплекс архівних фотодокументів періоду нацистської окупації України в роки Другої світової війни.

Наступним кроком стало започаткування нового видання "Портрет епохи: XX століття у фотокінодокументах", яке вперше в українській археографії репрезентуватиме величезний масив нетрадиційних (візуальних) документів, що формувалися упродовж новітньої історії України і є її безпосереднім відображенням. У 2006 р. розпочато підготовку над першим томом, який охоплюватиме три історичні періоди – добу визвольних змагань (1917–1921), добу нової економічної політики (1921−1928) та період "великого перелому" (1929−1938). Структуризація подій і надзвичайно рельєфний та масштабний фотодокументальний портрет епохи вимальовуватиметься через тисячі індивідуальних і колективних портретів вождів, пересічних громадян, творчої еліти.

Новою формою видання архівних джерел стали мультимедійні публікації. Завдяки плідній співпраці архіву з іншими архівними установами України побачили світ документальні видання на компакт-дисках: "Голодомор в Україні 1932−1933: Офіційні документи. Бібліографія публікації джерел. Огляди джерел. Інтернет-ресурси" (2003), "Документи державних архівів України до 50-ї річниці входження Криму до складу України" (2004), "Документи до 70-річчя перенесення столиці України з Харкова до Києва" (2004), "Друга світова війна і Голокост в Україні / World War II and Holocaust in Ukraine" (2005), "Конституція України: шлях державотворення (середина XVII ст. – 1996 р.): Документи Національного архівного фонду України" (2006).

Одним із напрямків науково-видавничої діяльності архіву у 2000–2007 рр. є публікація наукових розвідок з актуальних питань аудіовізуальної архівістики. Переважна більшість з них надруковані на шпальтах фахових часописів "Архіви України", "Студії з архівної справи та документознавства", "Архівознавство. Археографія. Джерелознавство". В низці опублікованих статей висвітлені питання правового і організаційного забезпечення збереженості аудіовізуальних документів, проблеми комплектування архіву фотодокумента-

ми, досвід організації користування аудіовізуальними документами в архіві впродовж 2001–2006 рр. тощо.

Актуальним залишаються наукові дослідження безпосередньо історії Центрального державного кінофотофоноархіву України ім. Г. С. Пшеничного від часу заснування до сьогодення. З 2004 р. проводиться велика пошукова робота, опрацьований значний масив документів архівів.

Результати цієї роботи знайшли своє відображення у підготовлених статтях "Невідомі сторінки історії ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного", де подано цікаві і маловідомі факти про складні процеси становлення архіву від часу заснування до 1941 року та "ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного в часи Другої світової війни", в якій проаналізовано, зокрема, долю установи в часи окупації Києва німецькими окупантами. Підготовлені наукові розвідки з'являться в найближчих числах часопису "Архіви України".

З метою активізації видавничої діяльності та піднесення рівня документальних видань, у 2006 р. в архіві створено спеціальний структурний підрозділ: сектор публікації документів.

Перспективним, з точки зору активізації видавничої діяльності, розвитку аудіовізуальних інформаційних ресурсів архіву та організації їх використання є створення власної веб-сторінки, пов'язаної з порталом Державного комітету архівів України, яка б стала джерелом науково-довідкової інформації та засобом пошуку архівної інформації.

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що упродовж останніх років архів веде цілеспрямовану і плідну науково-видавничу діяльність. Характерною ознакою цього етапу є урізноманітнення видового складу видань та зростання динаміки видавничої діяльності архіву.

О.А. Хондошко
/м.Київ/

ВІДЕОДОКУМЕНТИ В АРХІВІ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО ТЕЛЕКАНАЛУ «РАДА»

Дирекція телерадіопрограм Верховної Ради України була створена в 1998 р. з метою всебічного висвітлення процесів законотворення і розвитку парламентаризму в Україні. Перші передачі парламентського телебачення з'явились в ефірі у березні 1999 р. Це були інформаційна програма "Щоденник сесії Верховної Ради України" та тижнева інформаційно-аналітична програма "Парламентський вісник", що транслювались Першим Національним каналом. Приклади діяльності подібних аудіовізуальних засобів (парламентських телеканалів та радіоканалів) у розвинутих демократичних країнах Європи та Америки стверджують реальну свободу слова та є дієвим гарантом демократії, відкритості суспільства, прозорості процесів, які в ньому відбуваються.

Відеоархів Парламентського телеканалу «Рада» зберігає відео документи з так званою «нетрадиційною матеріальною основою». Відеодокумент – це

аудіовізуальний документ, що містить інформацію, зафіксовану, відповідно, відео- та звукозаписом. Відеодокументи поділяються на документи загальнодержавного та місцевого значення залежно від значущості зафіксованих подій, явищ, об'єктів, фактів. До відеодокументів загальнодержавного зазначення відносяться документи, що відображають діяльність Президента України, вищих органів законодавчої та виконавчої влади, громадських організацій, політичних партій, міжнародні зв'язки України, її економічне, культурне і духовне життя.

За період діяльності телеканалу склався значний за обсягом відеоархів, близько 2000 одиниць зберігання, серед яких фільми, спецвипуски, інформаційні програми, репортажі, телевізійні передачі, зокрема такі як «Парламент», «Депутат в окрузі», «Зустрічі для Вас», «Робота в Комітетах ВРУ», «Актуальне інтерв'ю», «Офіційна хроніка», «Замкнене коло», «Парламентська студія», збірники відеосюжетів та накопичувачі роботи Верховної Ради України, фонд особливо цінних документів, а також фонди тематичних накопичувачів «Освіта», «Міста України», «Міжнародні відносини», «Закон та беззаконня», «Екологія», «Село», «Промисловість», «Військова діяльність», «Хроніка», «Музика. Пісні. Кліпи.» та багато інших.

Основними функціями працівників відеоархіву є забезпечення збереженості документів, підтримка їх технічного стану, організація доступу та використання відеоматеріалів, чіткий контроль за переміщенням документів.

Забезпечення збереженості документів, які передаються на зберігання до відеоархіву, здійснюється в установленому порядку. Відеокументи приймаються на зберігання до архіву лише за актами прийому-передачі документів з обов'язковими списками, в яких зазначається найголовніша інформація (дата, назва сюжету, автор, тайм-код, хронометраж). Даними списками працівники архіву керуються під час описування відеодокументів, для присвоєння постійних номерів зберігання (одиниць обліку). Перед прийомом на постійне зберігання відеоматеріалу здійснюється оцінка і контроль технічного стану відеодокументів, а в процесі зберігання їх профілактична обробка, реставрація, підготовка до використання, підтримка нормативних умов зберігання. З цією метою сховище відеоархіву обладнане спеціальними шафами, де розміщуються документи та постійно підтримуються світловий, температурно-вологісний, санітарно-гігієнічний режими.

Зважаючи на статус архіву та цінність змісту інформації, наявної в ньому, актуальним питанням є порядок організації доступу до документів. Право доступу до архівосховища мають лише працівники архіву та за необхідністю - директор телеканалу.

Наступна важлива функція архіву - облік і створення довідкового апарату для використання інформації відеодокументів. Саме з цією метою була розроблена спеціальна електронна архівна програма «Archive». Дану програму без сумніву можна назвати багатофункціональною. Найголовнішими функціями якої є: облік; пошук (за ключовим словом, за автором, за датою, за напрямом чи галуззю); чіткий розподіл (за автором; за датою; за напрямом чи галуззю; за назвою програми).

База даних формується за принципом складання електронних описово-облікових карток. На кожний сюжет складається одна або навіть декілька карток, залежно від хронометражу (часового розміру) відеопрограми. Одна описово-облікова картка містить обов'язкові елементи: автор; дата; тайм-код (цифрова відмітка часу на магнітній стрічці); код сюжету (за схемою класифікації відеодокументів архіву Дирекції телерадіопрограм Верховної Ради України); номер одиниці обліку; номер одиниці зберігання; назва відеопрограми; короткий опис змісту сюжету.

Варто відзначити, що без заповнення хоча б одного поля електронна картка навіть не збережеться в базі даних. Тобто кожна картка є досить стислою, змістовною, локанічною, без будь-якої зайвої інформації, що лише може гальмувати роботу архіву.

В процесі діяльності відеоархіву була розроблена «Схема класифікації відеодокументів архіву Дирекції телерадіопрограм Верховної Ради України». За даною схемою відеодокументи класифікують по галузям, темам, установам тощо.

Ще одним із основних і практичних у використанні засобів пошуку інформації був і залишається іменний електронний каталог. Даний класифікатор складається лише з двох частин: перелік скорочень до основної частини; основна частина.

Перша частина містить розшифровку скорочень всіх назв відеопрограм, які внесенні до каталогу. Тобто мається на увазі позначки програм, які були створені протягом діяльності каналу.

Друга частина складається з алфавітного іменного покажчика народних депутатів України всіх скликань, назви відеодокумента та цифрових тайм-кодів де зустрічається відеокадри професійної діяльності кожного народного обранця.

Організація використання архівної інформації функціонує на досить високих вимогах, навіть для працівників телеканалу. Перш за все - це фіксація видачі будь-якого відеоматеріалу в спеціальній книзі обліку, навіть при використанні його найвищим керівництвом. Стороннім замовникам на їх прохання документи видаються лише за письмовим зверненням до директора телеканалу. Видача матеріалів стороннім замовникам оформлюється актом і підписується лише керівником.

Ускладнюється робота з відеодокументами відсутністю потрібних методичних посібників, інструкцій, відповідних ГОСТів, що повністю регламентували б принципи роботи з відеодокументами, правила їх зберігання в архівах, а також перелік факторів, що можуть впливати на фізичний стан документів та терміни придатності матеріального носія.

Н.Г. Кашеварова
/м. Київ/

ДОКУМЕНТАЛЬНІ КОМПЛЕКСИ АРХІВУ ОПЕРАТИВНОГО ШТАБУ РЕЙХСЛЯЙТЕРА РОЗЕНБЕРГА В ЦДАВО УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ АРХІВОЗНАВЧОГО ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВЧОГО АНАЛІЗУ

Архів Оперативного штабу рейхсляйтера Розенберга (далі ОШР) - нацистської організації, що займалася вивченням, конфіскацію та вивезенням культурних цінностей з окупованих Німеччиною під час Другої світової війни країн - є важливим джерелом щодо окупаційної політики Третього рейху. Різні фрагменти архіву були захоплені союзниками у кінці війни, зазнали декількох переміщень, і тому він втратив свою цілісність. Відомо, що комплекси його документів перебувають в архівах різних країн світу: перший – у Бундесархіві у Берліні (фонд NS 30) в Німеччині, другий – в Україні, в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України, Київ; фонди 3676 та 3674), третій – у Російському державному військовому архіві у Москві (Росія) (фонд 1401). Окремі фрагменти зберігаються у США, Нідерландах, Франції та інших країнах. Частина документів штабу, що була вивезена після війни до США, багатьма роками пізніше була повернута Німеччині та зараз зберігається у Бундесархіві. У 1960-х рр. копії цієї частини документів штабу були придбані УРСР та містятся у фонді мікрофільмів КМФ-8 у ЦДАВО України. Таким чином, матеріали штабу у ЦДАВО України являють собою найбільш повний комплекс всіх документів ОШР.

При здійсненні архівознавчого та джерелознавчого аналізу документів ОШР постає цілий ряд проблем, пов’язаних як із загальним станом архіву та його розсередженістю по архівосховищах різних країн, так і з ступенем його наукового опису, що значно ускладнює створення цілісного уявлення про всі документи ОШР.

Найбільшою проблемою є відсутність задовільних описів архівних документів штабу, що ускладнює пошук інформації. Опис фонду NS 30 у Бундесархіві у скороченому вигляді було опубліковано лише у 1970-х роках у складі путівника по фондах архіву (“Das Bundesarchiv und seine Bestände”); новий опис фонду можна знайти лише в електронному вигляді на сайті Бундесархіву (www.bundesarchiv.de). Існує окремий опис тієї малочисельної групи документів ОШР, що збергаються у Державному інституті військової документації в Амстердамі (Нідерланди), складений ще 1985 р., але він досі не опублікований. 1959 роком датується публікація описання документів ОШР, що зберігаються у Вашингтоні (США). Звичайно, це значно ускладнює доступ до цих документів дослідникам з країн колишнього СРСР.

Перше описання документів фондів 3676 та 3674 у ЦДАВО України в Києві було здійснене ще у другій половині 1940-х рр., зміни до описів вносилися у 1960-1970-х рр., але самі фонди були у закритому доступі до 1990-х рр., а описи були незадовільними як ідеологічно, так і за ступенем розкриття змісту доку-

ментів у справах. Значне полегшення доступу до змісту цих документів надає спеціалізований довідник-покажчик по документах фондів 3676 та 3674: "Деятельность Оперативного штаба рейхсляйтера Розенберга в оккупированной Европе в период Второй мировой войны", підготовлений Н. Кашеваровою та Н. Малолєтовою (К., 2006). Хоча він не є вичерпним щодо повного складу архіву ОШР та побудований відповідно до групового принципу описування документів, він містить їхню певну предметну класифікацію згідно зі структурою штабу, установами, що були його партнерами або стали об'єктом пограбування, іменний, географічний покажчики та покажчик установ, що згадуються в документах.

Наступною значною проблемою при здійсненні архівознавчого та джерелознавчого аналізу документів ОШР є те, що самі споріднені документи розпорошені, а у справи об'єднані лише умовно, внаслідок чого велика частина документів залишається поза увагою дослідника. Це заважає скласти цілісну картину документальних комплексів та вимагає тривалої та кропіткої праці для повного подокументого перегляду усіх справ ОШР, яких лише у фонді 3676 понад 350.

Певні труднощі створює сам характер фонду як поточного діловодного архіву, організація документів у якому має оперативний характер, а самі документи не були систематизовані та підготовлені для архівного зберігання в умовах війни. Внаслідок цього більшість документів у фонді 3676 відклалася у вигляді поточної документації підрозділів ОШР: Управління штабу з його відділами, робочі групи, зондерштаби, служби, що тісно пов'язані між собою. Отже, документальні комплекси штабу мають різний родо-видовий склад та різну тематику: від масштабних завдань по вивезенню культурних цінностей до вирішення питань організаційного та господарського характеру, а також містять велике за обсягом офіційне листування. Всі вони зберігаються без будь-якої чітко визначеної системи, а також систематизовані у зворотньому хронологічному порядку (за принципом надходження до штабу та виходу з канцелярії). При цьому документи представлені не лише оригіналами, а й численими копіями та додатковими примірниками для офіційної розсилки, що є наслідком бюрократичної системи діловодства нацистської Німеччини в умовах війни. Ця проблема, разом з тим, має й позитивний аспект: така система копіювання дозволила зберегти для історії значну кількість документів, оригінали яких були втрачені.

В таких умовах проведення при підготовці вказаного вище довідника-покажчика джерелознавчого аналізу з метою з'ясування цінності документів як історичних джерел на першому етапі спиралося на грунтовний аналіз завдань, структури та функцій штабу, відображених у відповідних організаційних та методичних документах. Це дозволило обрати принципи класифікації документів за змістом напрямів діяльності штабу, а також зробити попередні висновки щодо видового складу, документних потоків, груп та комплексів документів. На наступному етапі можна здійснювати комплексну предметну класифікацію документів як джерел та аналізувати процеси та події, пов'язані з ідеологічною та грабіжницькою діяльністю штабу, що й сьогодні, з огляду на колосальні масиви його документів, є досить актуальним.

Т.Г. Боряк
/м. Київ/

РОБОТА ТРОФЕЙНИХ БРИГАД З ПОВЕРНЕННЯ ВИВЕЗЕНИХ НАЦИСТАМИ УКРАЇНСЬКИХ АРХІВІВ

Виявлення архівів міжвоєнних осередків української еміграції почалося з листа Сталіну більшовицького інтелектуала В.Д. Бонч-Бруєвича в лютому 1945 р. з пропозиціями щодо поверення російських (в т.ч. і українських) архівних і рукописних зібрань, акцентуючи увагу на потрібності цих матеріалів для історії, літератури і науки. Співробітники ж НКВС поставили повернення еміграційного документального масиву на третє місце після повернення документів, вивезених німцями з СРСР в роки Другої світової війни, та матеріалів, вивезених ними ж з Росії в роки Першої світової та період громадянської війни в України в 1918 р.[1]

В тому ж лютому 1945 р. було створено в складі Державного комітету оборони СРСР Спеціальної комісії по репараціям, очолюваної маршалом Г. Жуковим. Лише в 1945 році вона організувала доставку 400 тисяч вагонів трофейних матеріалів, переважно економічного характеру, серед них були бібліотеки і архіви.

Пошукові роботи полегшувалися тим, що, згідно з Положенням про ДАФ СРСР від березня 1941 р. за підписом наркома внутрішніх справ Л. Берії, конфісковані документальні матеріали також складали ДАФ[2]. Не було ДАФ республік, – натомість був ДАФ СРСР, матеріали якого зберігалися в центральних, республіканських, обласних та інших груп архівів[3].

Крім трофейних бригад, СМЕРШ також виконував роль пошуковців архівів, потрібних Радянському Союзу[4]. Так, у 1945 р. СМЕРШ 4-го Українського фронту з Кракова повернув і передав до ЦДАЖР у Києві документальні матеріали українських урядів 1917-1927 рр. в кількості 18 фондів (6234 одиниць зберігання)[5].

А в 1947 р. в.о. начальника відділу використання АУ МВС УРСР Коновалова та старший науковий співробітник Скорина надіслали в Спеціальний відділу ТФ ЦДІА УРСР у Києві для зберігання і розробки документальні матеріали, що належали колишньому Міністру іноземних справ Української держави, "історика-націоналіста" Д. Дорошенка[6]. Як випливає з листа наркома державної безпеки УРСР генерал-лейтенанта Савченка наркому внутрішніх справ УРСР генерал-лейтенанта В. Рясному, ці документи були "изъяты у него [Дорошенка] при обыске в г. Праге – Чехословакия. Документы были получены нами из Контр-

---

[1] Грімстед, Патриція Кеннеді. «Празькі архіви» у Києві і Москві. Київ, 2005. С. 13-14.

[2] Сборник основных постановлений, приказов и циркуляров по архивному строительству в СССР. Москва, 1944. С. 7.

[3] Там само. С. 7–8.

[4] Patricia Kennedy Grimsted. Trophies of War and Empire: The Archival Heritage of Ukraine, World War II, and the International Politics of Restitution. Foreword by Charles Kecskeméti. Cambridge, MA, 2001. С. 278.

[5] ЦДАВО України, ф. 14, опис 7, спр. 98, арк. 9.

[6] Там само, спр. 219, арк. 61.

разведки "СМЕРШ" 4-го Украинского фронта, который не арестовал Дорошенка из-за его преклонного возраста (йому на той момент було 63 роки – ТБ)"[1].

Загалом було відряджено шість груп працівників Головархіву НКВС СРСР для виявлення документів, вивезених нацистами, а також для «вивезення архівів іноземного походження, що мали оперативне та науково-історичне значення» до Німеччини, Чехословаччини, Румунії і Польщі[2].

Українські трофейні бригади у 1945 і на початку 1946 року діяли окремо від московських[3]. Однак Москва тримала руку на пульсі, оскільки українська стороні звітувала російській про виявлені архіви.

Американська дослідниця П. Грімстед виділила 8 груп трофейних матеріалів: нацистські архіви (центральні та окупаційні); архіви німецьких організацій та осіб, захоплені нацистами; трофейні намецькі воєнні архіви; переміщені архіви європейських держав, переважно теж захоплені нацистами; архіви організацій і осіб, переважно вивезені з окупованих територій; архіви східноєвропейських країн та осіб цього регіону, включаючи польські матеріали про анексовані Західну Україну, Білорусь та Литву; документи про міжнародний соціалістичний, особливо комуністичний рух; матеріали російської та української еміграції. Штампом для цих груп матеріалів у післявоєнні роки було формулювання «науково-історична» та «оперативна» цінність[4].

Хотілося б проілюструвати процес переміщення архівних, музейних та бібліотечних цінностей до СРСР листом заступника народного комісара внутрішніх справ УРСР Лобуренка начальнику Ковельської залізниці генералдиректору тов. Петрову від 26 вересня 1945 р. з проханням терміново виділити "11 вагонов для перегрузки эшелона № 1599032, прибывшего из Чехословакии со специальным грузом НКВД УССР"[5]. Ешелон прибув на станцію Масієво, під Ковелем, 25 вересня. З певних причин 29 вересня вагони ще були на станції[6]. До Риги станом на 25 вересня планувалося відправити зі станції Ковель 8 вагонів, до Львова – один, до Києва – два[7].

На грудень 1945 року СРСР розшукав і реевакуював 165 вагонів документальних матеріалів (з них 68 – архівів СРСР, 53 – документів окупаційних установ, 44 – іноземних установ, які мали для СРСР «політичний, науково-історичний та оперативний інтерес» [8]. Обсяг же українських архівних матеріалів, повернених з Румунії, Чехословаччини і Німеччини оцінювався вагою до 50 тонн[9].

---

[1] Там само, арк. 120.

[2] Нариси історії архівної справи в Україні. За загальною редакцією Ірини Матяш та Катерини Климової. Київ, 2002. С. 461.

[3] Patricia Kennedy Grimsted. Trophies of War and Empire: The Archival Heritage of Ukraine, World War II, and the International Politics of Restitution. Foreword by Charles Kecskeméti. Cambridge, MA, 2001. C. 249-254.

[4] Там само. С. 279-280.

[5] ЦДАВО України, ф. 14, опис 7, спр. 56, арк. 47.

[6] Там само, спр. 97, арк. 37.

[7] Там само, арк. 41.

[8] Нариси історії архівної справи в Україні. За загальною редакцією Ірини Матяш та Катерини Климової. Київ, 2002. С. 462.

[9] ЦДАВО України, ф. 14, опис 7, спр. 104, арк. 66.

В.І. Пристайко
/м.Київ/

СТРУКТУРА І ЗМІСТ МІЖАРХІВНОГО ДОВІДНИКА «ЗВЕДЕНИЙ КАТАЛОГ МЕТРИЧНИХ КНИГ, ЩО ЗБЕРІГАЮТЬСЯ У ДЕРЖАНИХ АРХІВАХ УКРАЇНИ»

Метричні книги - специфічний вид документів для реєстрації народження, шлюбу та смерті. Окрім свого соціально-правового значення, вони містять цінну інформацію статистичного характеру. Ведення метричних книг знаходилось у відданні священнослужителів, але постійно контролювалось державними органами, адже слугувало одним з джерел для проведення фіскальної діяльності (збирання податків, рекрутська повинність тощо). Сьогодні інформація, наявна в метричних книгах, використовується для соціально-правового захисту громадян (підтвердження фактів народження, смерті, як непрямий доказ при встановленні національності тощо), генеалогічних, історико-статистичних досліджень, при вивченні ментальності етносу (дотримання посту, залежність імен у новонароджених від релігійних свят, динаміка народжуваності тощо). Такий широкий спектр використання інформації цих документів пояснює дедалі зростаючий інтерес до них у користувачів [1].

Перелічені вище аспекти використання метричних книг прискорили вирішення питання щодо підготовки їх Зведеного каталогу.

Ідея створення такого довідника (каталогу) не є новою. Вперше її втілили в життя архівісти з Польщі[1]. Довідник, який вони підготували, є повним реєстром метричних книг, які зберігаються в архівних установах Польщі, щоправда, в описових статтях вони не деталізують подану інформацію до рівня справи, а зупиняються на рівні фонду (колекції).

Відповідно до наказу Голови Державного комітету архівів України від 25.04.2006 року № 62, на Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства було покладено підготовку Зведеного каталогу метричних книг, що зберігаються у державних архівах України.

У зв’язку з великим об’ємом інформації і значним обсягом технічної роботи була підготовлена Пам`ятка упорядникам. В ній зокрема, зазначалося, що відомості в каталозі будуть подані за місцем їх зберігання (архівом). В межах архіву відомості систематизуються, в першу чергу, за конфесіями (релігійними течіями) у такому порядку: православ’я, греко-католицизм, римо-католицизм, протестантизм, іудаїзм, іслам, інші течії. В межах кожної конфесії переліки релігійних установ, у фондах яких є метричні книги, систематизуються за географічною ознакою відповідно до адміністративно-територіального поділу, прийнятого у державі на час створення цих книг (губернії, воєводства, полки, намісництва, жупи тощо). В межах адміністративно-територіальної одиниці релігійні установи систематизуються за церковно-адміністративним поділом, прийнятим у кожній

[1] Ksige metrikalne i stanu cywilnego w archiwach panstwowych w Polsce. - Informator. - Opracowala Anna Laszuk. - Warszawa Widawnictwo DIG,:2003.

з конфесій (єпархіями, деканатами, рабинатами тощо), які подаються в алфавітному порядку. Офіційна назва релігійної установи (церкви, собору, костьолу, синагоги, мечеті тощо) подається за тим населеним пунктом, у якому вона знаходилась. При неможливості встановити офіційну назву вказується загальновживана. Назви населених пунктів вказуються повністю із зазначенням їхнього адміністративно-територіального підпорядкування (волості та повіту або інших територіальних одиниць). Якщо до складу парафії входили інші населені пункти, всі їх назви зазначаються в алфавітному порядку. Їхнє адміністративне підпорядкування вказується лише в тому випадку, коли воно є відмінним від основного населеного пункту. Нові назви населених пунктів, які зазнали перейменування та їхнє сучасне підпорядкування вказуються у географічному покажчику в дужках, після вжитої назви; там же зазначається сучасне адміністративне підпорядкування тих, що не змінили назви. Релігійні установи, адміністративне підпорядкування яких встановити неможливо подаються в кінці переліку.

Географічний покажчик буде укладатися загальний до всіх назв, які зустрічаються у відомостях, в такому порядку: назва населеного пункту, губернія, повіт, волость (або інші адміністративні одиниці), нинішня назва населеного пункту (якщо він був перейменований) область, район.

У березні 2008 р. проводилася нарада робочої групи, де було прийнято остаточне рішення про форму викладення інформації у довіднику – відповідно до підрозділу «Релігійні напрямки, течії» Генеральної схеми класифікації документної інформації в систематичних каталогах державних архівів України.

О.І. Москаленко
/м. Київ/

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОНДУ ОСОБОВОГО ПОХОДЖЕННЯ М. Л. КРОПИВНИЦЬКОГО У ЦДАМЛМ УКРАЇНИ

Вивчення архівних документів як унікальних пам’яток культури має важливе значення для формування національної свідомості українського народу. Особливої ваги набувають документи особового походження, що відображають долю конкретної людини, її роль і місце в суспільстві. Велику роль у ретроспективній документній інформації відіграють фонди особового походження театральних діячів, найбільша кількість яких зосереджена в Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України.

Серед фондів особового походження театральних діячів знаходиться особовий фонд під номером 41 Кропивницького Марка Лукича – актора, драматурга, режисера, композитора, основоположника українського професійного реалістичного театру, громадського діяча. Інформаційний потенціал даного фонду спробуємо викласти відповідно до схеми систематизації цього фонду.

Фонд був створений завдяки кропіткій багаторічній праці сина М.Л. Кропивницького Володимира Кропивницького. В фонді наявні 113 од. зб. за 1871–1965 рр. Фонд складається з машинописних і рукописних копій, матеріалів періодичної преси, що висвітлюють його творчу і громадську діяльність. Серед них рукописи та статті М. Л. Кропивницького. Це оповідання „Рассказ о турецкой войне, привезенный малороссом в Одессу", „С хлеба на квас", „Горе с грамотою", статті „До підлітків паненят" і ін. Переклад українською поеми М.О. Некрасова „Русские женщины". Є в наявності лише один оригінал – це лист Кропивницького М. Л. до своєї сестри Анни, написаний 1905 р.

Загалом, епістолярна спадщина М.Л. Кропивницького заслуговує на особливу увагу. В першу чергу слід відзначити копію листа міністру внутрішніх справ О. М. Пипіну, написаного М. Л. Кропивницьким, І. К. Тобілевичем та іншими українськими письменниками та артистами з проханням відмінити заборону на друкування книжок і постановку п'єс українською мовою (1880). Значний інтерес становлять листи самого М. Л. Кропивницького до Б. М. Грінченка, М. М. Аркаса, М. К. Заньковецької, Д. І. Яворницького і ін., в яких ідеться про творчі, особисті і побутові справи.

Вагомою складовою фонду є матеріали про життя і творчість М. Л. Кропивницького. Це фотокопія атестату М. Л. Кропивницького про службу на посаді канцеляриста в м. Бобринці Херсонської губернії в 1861-1871 рр. Значний інтерес становлять матеріали справи про надання дворянства родині М. Л. Кропивницького, розпочатої ще його батьком Лукічем Івановичем Кропивницьким, свідчення про всиновлення Константина- вихованця М. Л. Кропивницького, автобіографія М. Л. Кропивницького, написана з його слів в газеті „Театр" в 1896 р. та ін.

Численні статті, рецензії, замітки в періодичній пресі в дореволюційні та радянські часи є потужним джерелом для вивчення його творчої спадщини.

За радянських часів з'явилось багато робіт про життя і творчість М.Л. Кропивницького, особливо велика їх кількість була присвячена ювілеям великого майстра. Також багато уваги приділялось його режисерській, організаторській та громадській діяльності, про що свідчать статті І. З. Бойка, І. І. Волошина, І. О.Мар'яненка, А. В. Недзвінського, Г. П. Юри та ін.

Спогади сучасників про життя і творчість М.Л.Кропивницького, хоча не досить численні, є унікальним доповненням до біографічних відомостей видатного корифея. Це спогади Г.А. Ашкаренка, М.К. Вороного, І.П. Дувіна, П.Т. Коваленка, О.М. Кропивницької- Рябової та ін.

Серед образотворчих матеріалів фонду можна побачити лише декілька індивідуальних та групових фотознімків М.Л.Кропивницького, фотографії його дружини Н.В. Кропивницької, дочки О.М. Кропивницької-Рябової та сина К.М. Кропивницького.

Також в даному фонді зберігаються некрологи, надгробні промови, матеріли про відкриття меморіальної дошки на будинку російського драматичного театру ім. Лесі Українки, вірш М. Т. Рильського, присвячений М. Л. Кропивницькому.

Отже, вивчаючи інформаційний потенціал фонду М. Л. Кропивницького, слід зазначити, що, незважаючи на недостатню кількість документів у ньому, вони можуть бути використані науковцями, що досліджують історію українського театру, вивчають творчість видатних митців.

Т.А. Якубова
/м.Київ/

ВІЙСЬКОВІ, ТОРГІВЕЛЬНІ ТРАДИЦІЇ ТУРЕЦЬКО-ТАТАРСЬКОГО ПРИКОРДОННЯ В ПОЛЬСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ ФОНДІВ НБУВ XVIст.

Польськомовний фонд НБУВ містить в собі значний та слабодосліджений пласт історіографії та джерел, якій значно доповнює сучасні концепції історії козацької доби на Україні.

Польськомовний фонд займає помітне місце у колекції західноєвропейської літератури відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ ім. В.І. Вернадського. Сектор організації фонду іноземної літератури нараховує 90983 прим. книжкових та журнальних видань польської літератури [1].

Турецько-татарське прикордонння опанувало унікальні позиції в історії України. Його формування пов'язане з подіями навколо фортеці Очаків у XV-XVI столітті. Нажаль сучасна українська історіографія в повній мірі не висвітлила стан територій навколо турецьких фортець в Північному Причерномор'ї в XV-XVIстоліттях. У XVI-XVIII ст. українська національна еліта формувалася під впливом тісного взаємозв'язку слов'янського та мусульманського світів. Східні впливи були більш глибинними, саме вони вирішили історичну долю України. Європейські впливи, які значною мірою лежали в площині державотворення, залишили досить глибокий слід в традиціях освіти, побутуту, військової справи. З низки історичних причин для дослідження проблем контактування та діалогу слов'янських та мусульманських культур підходять прикордонні території сучасного півдня України, де взаєморозуміння й нерозуміння між слов'янським та мусульманським світами виявились в історії найрельєфніше.[2] Українське козацтво мало славу кращих в Європі в мистецтві осади турецьких фортець, яке прийшло на Україну під час воєнних операцій в Північному Причорномор'ї.

Відомі польські історики та літератори XIX століття в своїй творчості розглядали історичні події воєнного протистояння Західної, Східної Європи та Османської імперії в XVI-XVII століттях, в якому українське козацтво відіграло помітну роль. В польськомовному фонді НБУВ зберігаються "Листи Адама Міцкевича'', видані в Варшаві у 1858 р. в яких міститься ''Промова про літературу слов'янську", викладена в Колегіумі французькому у 1840-1841 роках. В лекції п'ятій Адам Міцкевич у 1841 році зазначав, що політиці російській належить слава перемоги над монголо-татарами. Княжата московські не дозволяли татарам згуртуватись та перемагали татарські орди у військових походах. Золота

Орда була знищена. Сибір та Крим увійшли до складу Росії. Населення Литовського князівства та Польщі також брало участь в боях против монголо-татарів, переймаючи від мусульман жорстокість під час нападів азіатів на землі слов'янські [3].

В бібліотеці Людвига Яновського зберігалась праця невідомого автора "Таврика" (''Tauryka", 1787).[4] В праці знаходяться розділи ''Таврика под литвинами'', ''Таврика під турками''. В праці зазначається, що в XV столітті кордони малої Польщі та Литви доходили до гирла Дніпра, Дністра в князівствах Київському та до Подолу. Татарський край над Дніпром, став належати Литві за Гедимина. Замки, які лежали понад Дніпром за описом Михала Литвина та люстрацією Сигизмунда Августа належали литовським княжатам, які мали в них свої гарнізони для опору татарам. До цих замків невідомий автор відносить фортеці Кременчуг, Тавань, Тягінь, Очаків. За часів Вітовта найбільшим торгівельним містом Криму залишалась Кафа. Каравани йшли до Перекопу до Тавані, а потім до Києва. В Тавані литовські княжата мали комори, муровані з каміння. Ці комори отримали назви «лазні Вітольда». Очаків з прилеглим повітом належав до осад княжат литовських. Татари, які проживали в околицях фортеці Очаків у XV столітті, не були того міста панами. Їм литовською владою лише було дозволено за послуги воєнні тримати пасовиська для випасу стад коней та іншого бидла. Зігнати татарів з прикордонних очаківських степів було важко, тому що на цих землях знаходились татарські поховання попередніх поколінь. У 50-60 р. р. XV століття Польща поширювала вплив на Молдавію, Кримське ханство, генуезькі колонії в Криму. Завоювання Портою генуезьких колоній і підпорядкування Кримського ханства, що визнало васальну залежність від султана, було поворотною подією в політичному житті Причорномор'я. Монархія Ягелонів позбавилася своєї переваги в Причорномор'ї. [5] Польща місії ''бастіону християнства'' не виконала. В 1503 році Польща укладає мирний договір с Османською імперією визнав її завоювання у Причорномор'ї. Цей договір став початком нового етапу у відносинах Польщі та Османської імперії, який характеризувався мирними стосунками й розвитком економічних та культурних зв'язків. Турецькі фортеці Очаків, Білгород, Кілія стають вагомими торгівельними центрами турецько-татарського прикордоння. В польськомовному фонді НБУВ зберігається праця історика Едварда Тарше "Пан староста Канівський'' "Pan starosta Kaniowski"(1856), в якій автор згадує торгівельні шляхи з України, які вели до турецьких фортець Причорномор'я. [6] Україна в XVI столітті була покрита ланцюгом доріг по яким пересувались торговці російські з Києва. Зі сторони турецько-татарського прикордоння на Україну відправлялись татари, караїми, молдавани. Турки продавали на Україні коней, скуповували мед, масла. Запорожці, шляхта купували олово, порох, сідла, коні. Значну роль відігравав полудневий ярмарок Кахорлик (Kahorlick), якій отримав свою назву з часів перебування на ціх землях татарів, але став звичайним українським містом. Польський історик Цізицький Х в праці "Подорож" (''Podróz", 1809) розповідає про міста полудневої Польщі, які потребували покращення стану торгівельних доріг. [7] Мешканці міст недбало відносились до стану торгівельних шляхів, які вели на південь. Але в Польщі в XVI столітті існувала потреба в шляхах та торгівельних зв'язках з територіями турецько-татарського прикордоння. Особливо

ця потреба відчувалась в містах, з яких товари та продукти відправлялись до фортеці Очаків, по турецькі Oĭ. Михайло Литвин називає гирло Дніпра та фортецю Очаків на Дніпрі Oſsi, або Uzi. Турки називали Очаків Kaalch, Ołsi, Oſsy, Oczakow. Від Брод до Києва проходив торгівельний шлях, який з'єднувався зі шляхом Виденским, по якому відходили каравани російські. З певного міста того шляху починалося Полісся, яке покладало початок торгівельного шляху з Литвою. Біля Могильова зустрічались торгівельні шляхи мультян та волохів. Обидва шляхи звертали на Бердичів.

У XVI столітті українське козацтво стає справжнім бастіоном на шляху османсько-кримської експансії. В польськомовному фонді НБУВ зберігається праця "Література та критика'' ("Literatura i krytyka", 1837) друга частина якої присвячена критиці видання першого тому українських пісень Максимовича, виданих в Москів в 1834 р. [8] В праці зазначається, що в той час, коли захід та північ Європи були вкриті замками, на східних кордонах Європи виникла система воєнна (systemat wojenny). Велике товариство військових людей, які жили за статутом і для яких на першому плані життя була війна , опанувало великі простори по Волзі, Яіку, до Кавказу, Уралу. Козацтво декілька століть відігравало велику роль в історії південно-східної Європи. Військове товариство вело звичайне життя холостяків, для яких військова служба була обов'язком. Але не було предмету в історії, якій так широко опоетизований літературою та народними піснями, як козацька доба на Україні. Козацтво було багатостороннім древом, але існувала в ньому едина велика цілісність, об'єднана воєнним духом. Козацтво залишило по собі свої звичаї, поезію, мову. Період турецько-татарського прикордоння сприяв формуванню на Україні двох станів: городового та січового козацтва.

Наукові дослідження польськомовного фонду НБУВ мають певні перспективи висвітлення історичних питань турецько-татарського прикордоння, які залишились поза увагою сучасної історіографії.

Література:

1. Якубова, Т.А. Польськомовний фонд НБУВ як унікальний історіографічний ресурс з історії формування козацького стану на прикордонних тероиторіях Північного Причерномор'я (XVI-XVIIст.) [Текст] / Т.А. Якубова // Нові дослідження пам'яток козацької доби на Україні: з. наук. ст. Вип 15. Наук.-дослід. центр ''Часи козацькі''/ Укр. т-во охорони пам'яток історії та культури, Центр пам'яткознавства НАН України,УТОПІК. –Київ, 2006.—С. 206-208.

2. Якубова, Т.А. Східні та європейські впливи на формування військово-культурної традиції українського козацтва (XVI-XVIIIст.) [Текст] / Т.А. Якубова // Поведінкові типи в українському соціокультурному середовищі: історичний досвід та аналіз тенденцій: з. наук. праць за результатами міжнар. наук. конф. 25 жовт. 2007 р. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка.—К. 2007.—С.103—108.

3. Mickiewicz, A. Pisma. Wydanie nowe, znacnie powiększone. Z portretem autora. Tom. VI. –Warszawa: Nakładem S H Merzbacha Księgarza. W poznaniu u Ludwika Merzbacha, 1858.—S.299.

4. Tauryka czyli wiadomosci starozytne i Poźnieysze o stanie i mieszkancach Krymu do naszych czasow. –Warszawa w Drukarni Nadworney J K. , 1787.—S.129.

5. Крот, В.А. Османська експансія в південно-східній Європі та зовнішня політика Польщі в останній чверті XV- на початку XVI ст. [Текст] В.А. Крот Східноукр. Нац. ун-т імені Володимира Даля.—Луганськ, 2004.—20с.

6. Edward, Tarsze. Pan starosta Kaniowski obraz powieściowo-historyczny.—Warzawa w drukarni gazety Codziennéj, 1856.—S.179.

7. Cizycki, X. Podróz w gorach miodoborskich.—Berdyczów, 1809.—S.64.

8. Literatura i krytyka. Pisma M. Cr. Tom. I. Cz.1-2. –Wilno, Nakład Teofila Glücksberga, 1837.—S.136.

Н.А. Порохницька
(м.Київ)

НАУКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНА ТА ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ АКАДЕМІКА М. В. ПТУХИ (ЗА ДОКУМЕНТАМИ АРХІВНОГО ФОНДУ ОСОБОВОГО ПОХОДЖЕННЯ)

Михайло Васильович Птуха – видатний український демограф і статистик, історик демографічної та статистичної думки- народився 7 листопада 1884 р. в м. Остер на Чернігівщині. У 1910 р. закінчив юридичний факультет Петербурзького університету. З 1913 р. – приват-доцент, в 1913–1918 рр.- викладач Петербургського університету. 1916–1918 рр. викладав політичну економію та статистику в Пермському університеті. У січні 1919 р. М. В. Птуха був обраний директором Інституту демографії АН УРСР з правами академіка соціально-економічного відділення і професором Київського університету, згодом – Київського інституту народного господарства. З 5 квітня 1920 р. – дійсний член АН УРСР, з 1929 р. – дійсний член Міжнародного статистичного інституту, у грудні 1940 р. – липні 1941 р. – завідувач групи статистики Київського інституту економіки АН, у липні 1941 р. – червні 1942 р. – старший науковий співробітник Інституту суспільних наук АН в Уфі, у червні 1942 р. – липні 1950 р. – завідувач відділу статистики Інституту економіки АН УРСР в Уфі, Москві та Києві, у вересні 1943 р. – член-кореспондент АН СРСР, з 1 жовтня 1944 р. – заслужений діяч науки УРСР, у 1944–1950 рр. – завідувач Відділу суспільних наук, член Президії АН УРСР у Києві.

Упродовж майже 20 років головною справою свого життя Птуха М. В. вважав заснований у 1919 р. за ініціативою М. І. Туган-Барановського Інститут демографії Української Академії наук. Інститут був першою у світі спеціалізованою установою в галузі демографії. За планами М. В. Птухи в Інституті здійснювалося вивчення антропологічних характеристик населення, визначалися структурні зміни в народонаселенні України, обчислювалися таблиці смертності, ймовірні втрати населення внаслідок Першої світової, Громадянської війн та революції, розподіл населення відповідно до місця народження, освіти, сімейного та соціального становища, національності, фаху.

Вагомого значення М. В. Птуха надавав проблемам смертності населення - як у теоретичному, так і в практичному їх аспектах. За його методиками у Демо-

графічному інституті було розраховано повні таблиці смертності для України на основі перепису 1897 р. та смертних випадків протягом 1897–1898 рр. Згідно із запропонованим методом обчислення сумарних таблиць смертності, орієнтованим на застосування в окремих великих регіонах, в Інституті демографії було побудовано близько 200 таблиць смертності. Результати пошуку ефективних методів побудови сумарних таблиць смертності М. В. Птухи були опубліковані у 20-х рр. XX ст. у серії праць, що отримали визнання за кордоном.

Велику увагу вчений приділяв розвиткові статистичної теорії: створенню методології обчислення індексів шлюбності, показників дитячої смертності, порядку проведення переписів населення. У 1934 р. в Інституті демографії було організовано відділ санітарної статистики населення, в якому вивчалися причини тимчасової втрати працездатності, формувалася система санітарно-статистичних показників, досліджувалася дитяча захворюваність і смертність тощо. За час свого існування (1919–1934 рр.) Інститут демографії, у якому працювало понад 30 співробітників, видав 14 томів своїх праць, значну кількість монографій, статей, довідкової літератури.

Велике значення мають його дослідження зі статистики населення. Птуха М. В. обґрунтував ряд нових наукових положень у демографії, розробив схему вивчення демографічних процесів і запропонував методику її реалізації. Висновки М. В. Птухи у вивченні шлюбності та смертності населення здобули світового визнання.

Праці М.В.Птухи є цінним внеском у світову статистичну науку, важливим матеріалом для вищих навчальних закладів економічного профілю. М.В.Птуха подав оригінальне визначення сутності демографії, зробив внесок у розробку специфічних методів вивчення масових явищ та процесів, які відбуваються у суспільстві, запропонував спосіб всебічного статистичного вивчення демографічних явищ та процесів, на основі яких можна простежити за всім життям певного покоління.

Поряд з науковою діяльністю Птаха, брав участь у практичній роботі органів Центрального статистичного управління УРСР і СРСР, органів планування та охорони здоров'я, був членом Міжнародного Статистичного Інституту, брав участь у ряді міжнародних конференцій, у вересні–листопаді 1923 р. – у міжнародному статистичному конгресі у Берліні, у серпні–жовтні 1925 р. – в Римі. Птуха М. В. був членом урядової делегації УРСР на сесії ЮННР (Женева 1946 р.), радником урядової делегації УРСР на Паризькій мирній конференції.

До кінця свого життя Птуха М. В. був членом головної редакції «Статистичного словника» Центрального статистичного управління СРСР, членом статистичної комісії Міністерства охорони здоров'я УРСР, віддавав багато сил підготовці кадрів у галузі статистики та демографії, керував аспірантами, консультував викладачів і наукових працівників.

Нагороджений орденами «Трудового Червоного Прапора» (1944 р.) і «Знак Пошани» (1945 р.), а також медалями, в тому числі за успішну роботу в роки Великої Вітчизняної війни та організацію і проведення Всесоюзного перепису населення СРСР 1959 р.

М.В. Іванова
/м.Київ/

АРХІВНІ ДОКУМЕНТИ ІНСТИТУТУ РУКОПИСУ НБУВ ЯК ДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ФОРМУВАННЯ МОНАСТИРСЬКИХ БІБЛІОТЕК УПРОДОВЖ 1925 р.

Восени 2008 р. ми будемо святкувати визначний ювілей: 90-річчя з дня заснування Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) та Національної академії наук України.

У час духовного відродження та формування національної свідомості науковці приділяють значну увагу висвітлюванню історії НБУВ, залучаючи до обігу нові джерела. Автори досліджують історію заснування бібліотеки та основні напрями її діяльності, комплектування її фондів, повертають науці й культурі імена людей, які віддавали бібліотеці усі свої знання і натхнення. Впродовж 1925-1935 рр. НБУВ відчула на собі всі колізії тогочасного соціально-політичного життя. В цей час продовжується пошук кинутих бібліотек, до Всенародної бібліотеки України (далі - ВБУ) переводяться усі націоналізовані монастирські бібліотеки: Михайлівського Золотоверхого, Микільського, Видубицького монастирів, Києво-Печерської лаври, Почаївської лаври, Софійської кафедри та інших церков і монастирів [1].

На засіданні Ради ВБУ (протокол № Ч 74 від 07.04.1925 р.) директор С.П. Постернак доповідав про монастирські та церковні бібліотеки, передані Всеукраїнською Академією Наук (ВУАН) у відання ВБУ. Виявилося, що бібліотеки перебувають у тяжкому стані, тому потребують перевірки фондів. Про це було складено Комісією ВБУ 08.08.1923 р. акт, в якому багато книжок позначено як відсутні, а тому читальню закрито. Упродовж 1922-1924 рр. проводилася робота щодо сортування матеріалу, на 300 книг формувався каталог без дотримання будь-якої системи: олівцем, на клаптиках паперу, без інвентарів [2]. Розглядалося питання щодо перевезення бібліотеки Видубицького монастиря з її майном до приміщення Лаврської бібліотеки та залишення бібліотеки Михайлівського монастиря на попередньому місці (протокол № Ч 75 від 28.04.1925 р.) [3].

С.П. Постернак на засіданні 28.04.1925 р. доповів про бібліотеку колишнього Софійського собору. Бібліотека міститься в трьох кімнатах, складається з: 1) каталогізованої бібліотеки Софійського собору; 2) не каталогізованих дублетів періодики, брошур, газет; 3) книжок Трегубова, які він подарував бібліотеці; 4) архіву; 5) різного „друкованого хламу”. Каталоги були такі: 1) рукописний – рукописів та стародруків; 2) картковий – додаткових книг. На думку директора ВБУ, бібліотеку слід залишити на місці; забрати до ВБУ ті книжки та матеріали, що не належать до бібліотеки Софійського собору, старі книжки, скрині; не належні бібліотеці речі – такі, як ікони - передати до Музею Культів; з’ясувати, чи можна врятувати пошкоджені старі Біблії; з’ясувати, за ким обліковуються відсутні книжки, та забрати їх; використовувати Софійську бібліотеку шляхом абонементу для наукових робітників, а також брати з неї книжки та рукописи до наукової читальні й відділів рукописів ВБУ [4]. Йдеться про бібліотеку колишнього Михайлівського монастиря, про її мале приміщення. На складі бібліо-

теки знаходяться книжки кількох бібліотек: по-перше, бібліотека, що належала власне монастирю (рукописи, стародруки, періодика, інші книжки та брошури); по-друге, книжки з бібліотек Софійського духовного училища, Інституту Благородних дівиць, Учительської семінарії. Завідувач бібліотеки колишнього Михайлівського монастиря – постійний позаштатний науковий співробітник ВУАН В.І. Барвінок. Саме він відокремив книжки монастирські від інших. Книжки монастирської бібліотеки розподілив на: а) рукописи, б) церковнослов'янські та російські друковані видання, в) часописи, г) видання чужоземними мовами. Рукописи перевірив по каталогу, причому виявилось, що всі вони збереглися, але деякі рукописи, що описані у книзі Н. Петрова, в рукописному каталозі не позначені. Знайшлося близько 20 рукописів кінця XVIII ст. та початку XX ст., які не згадувалися ні Н. Петровим, ні в каталозі. Церковнослов'янські та іншомовні видання були розкладені за номером каталогу, часописи - в абетковому порядку. На думку директора ВБУ, бібліотеку поки що можна залишити на місці, закінчити перевірку та впорядкування монастирської бібліотеки, книжки з інших бібліотек в монастирській бібліотеці не опрацьовувати, згодом перевести до ВБУ, використовувати бібліотеку Михайлівського собору шляхом абонементу для наукових співробітників [4].

8 травня 1925 р. у ВБУ був складений акт про передачу уповноваженим ВУАН Ф.М. Морозовим - колишнім завідувачем бібліотеками імені митрополита Флавіана в Києво-Печерській Лаврі, Лаврською фундаментальною бібліотекою та бібліотекою Нікольського монастиря (перевезеною до Лаври) - уповноваженому ВБУ М.І. Сагарді зазначених вище бібліотек. Встановлювався склад бібліотек на момент їх передачі. Підрахування закаталогізованих книжок проводилося згідно з прийнятою в бібліотеках системою: по шафах, по полицях і числах на полицях. Не каталогізовані книжки та журнали підраховано в загальній кількості [6]. 13 травня 1925 р. складений акт про передачу Ф.М. Морозовим уповноваженому ВБУ М.І. Сагарді бібліотеки колишнього Києво-Видубецького монастиря з її майном (постанова Управи ВУАН протокол № Ч 13; постанова Ради ВБУ від 7 квітня 1925 р. № Ч 74) [7].

У грудні 1925 р. ВБУ доручає своєму співробітникові А.С. Криловському забрати з приміщення ризниці та з хрестильні Володимирського собору бібліотеку, що належить професору протоієрею І.М. Королькову до ВБУ [8].

Розглянуті архівні документи з фондів НБУВ доводять, що фонди бібліотеки формувалися впродовж десятиліть переважно за ініціативою співробітників ВБУ. Завдання НБУВ сьогодні - зберігати та примножувати свої фонди.

Література:

1. Архів НБУВ. Опис 1. Справа № 45. Арк. 53.
2. Архів НБУВ. Опис 1. Справа № 62. Арк. 172.
3. Архів НБУВ. Опис 1. Справа № 62. Арк. 178.
4. Архів НБУВ. Опис 1. Справа № 62. Арк. 180.
5. Архів НБУВ. Опис 1. Справа № 62. Арк. 181.
6. Архів НБУВ. Опис 1. Справа № 121. Арк. 93.
7. Архів НБУВ. Опис 1. Справа № 121. Арк.119.
8. Архів НБУВ. Опис 1. Справа № 132. Арк.114.

Л.В. Шипко
/м.Київ/

ДОКУМЕНТАЛЬНА СПАДЩИНА АКАДЕМІКІВ АН УКРАЇНИ А. А. СМИРНОВА ТА В. Ф. КОПИТОВА ЯК СКЛАДОВА У ФОРМУВАННІ ОСОБОВИХ АРХІВНИХ ФОНДІВ ІНСТИТУТУ АРХІВОЗНАВСТВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМ. В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

На сучасному етапі розвитку науки в Україні вивчення документальної спадщини відомих вчених дедалі частіше виступає важливим об'єктом наукового дослідження. До широкого кола науковців, які збагатили своїми дослідженнями вітчизняну науку, належать імена А. А. Смирнова та В. Ф. Копитова. Документи особового походження вчених відклалися в Інституті архівознавства НБУВ, а в результаті науково-технічного опрацювання у 2007 р. було сформовано їх особові фонди.

Адріан Анатолійович Смирнов (16 листопада 1908 р., м. Новгород, РРФСР – 6 грудня 1992 р., м. Київ) – український вчений у галузі теоретичної фізики, академік АН УРСР (1967). В 1950–1955 рр. вчений завідував відділом Лабораторії металофізики АН УРСР, з 1955 по 1988 рр. – відділом теорії твердого тіла Інституту металофізики АН УРСР, створеного на базі Лабораторії металофізики АН УРСР, потім до кінця життя обіймав посаду головного наукового співробітника даного відділу.

У результаті науково-технічного опрацювання документальної спадщини А. А. Смирнова було сформовано фонд 167. Серед документів біографічного характеру в архівному фонді можна ознайомитись з кандидатською та докторською дисертаціями вченого, верстками його монографій, а також цілим рядом брошур та статей, що присвячені різним питанням теоретичної фізики тощо.

Значним розділом архівної спадщини А. А. Смирнова є масив біографічних документів (біобібліографія А. А. Смирнова, документи про присвоєння наукових ступенів та вчених звань, характеристики, довідки про роботу А. А. Смирнова в різних установах, його особова справа та облікові картки тощо). До цінних матеріалів розділу належать документи з діяльності вченого, що висвітлюють його участь в роботі конференцій та симпозіумів, а також діяльність А. А. Смирнова в якості члена-кореспондента та академіка АН УРСР, голови та члена Експертної комісії з фізичних наук Міністерства освіти УРСР і Управління у справах вищої школи Ради Міністрів УРСР, голови міського відділення товариства "Знання" й наукових рад АН УРСР і СРСР та ін.

Значний інтерес викликає епістолярна спадщина А. А. Смирнова, представлена у третьому розділі фонду. На увагу заслуговує листування вченого з академіком АН СРСР С. В. Вонсовським, академіком АН Грузинської РСР [Э.] Антропікашвілі, Президентом АН УРСР Б. Є. Патоном, лауреатом Нобелівської премії І. Франком та ін.

В окремому розділі представлено велику кількість фотопортретів А. А. Смирнова, фотознімки з колегами по роботі та ін.

Віктор Филимонович Копитов (21 листопада 1906 р., м. Курган, РРФСР – 22 березня 1990 р., м. Київ) – український вчений у галузі металургії і теплотехніки, академік АН УРСР (1967). З 1952 по 1985 рр. – директор Інституту газу АН УРСР. У 1985 р. виконував обов'язки завідувача відділу газових промислових печей Інституту. З 1987 р. і до кінця життя – радник при дирекції Інституту газу АН УРСР.

Особовий фонд В. Ф. Копитова під № 260 в першому описі містить велику кількість наукових праць та робочих матеріалів до них, у яких можна ознайомитись з дослідженням вченим проблем газифікації палива і хімічної переробки газу, енергопостачання, енергозбереження, охорони навколишнього середовища тощо.

Документи біографічного характеру, фотодокументи, зібрані В. Ф. Копитовим документи та дарчі написи представлені в другому описі. З-поміж масиву архівних документів на увагу заслуговують особова справа В.Ф. Копитова, його біобібліографія, призначення та переобрання на посаду директора Інституту газу АН УРСР, участь вченого у роботі сесій АН УРСР та АН СРСР, Президії АН УРСР, Комітету з використання газу Міжнародного газового союзу, Комітету з газу Європейської Економічної Комісії ООН тощо.

У розділі "Листування" серед адресатів та кореспондентів В. Ф. Копитова – такі відомі науковці як академік АН Узбецької РСР М. В. Лавров, академік АН УРСР Б. Є. Патон, члени-кореспонденти АН УРСР А. С. Бережний, К. Ф. Стародубов та ін. З іноземних вчених-адресатів слід виділити таких осіб, як директор Бюро утилізації Американського газового союзу Дж. Сегелер, директор лабораторії Американського газового союзу Ф. Е. Гудгден, професор, доктор технічних наук Ф. Шустер та ін.

Отже, архівні фонди особового походження академіка А. А. Смирнова та академіка В. Ф. Копитова є унікальним за своїм документальним складом та структурою. Представлені матеріали є цінними, узагальнення й аналіз яких дає змогу здійснити наукову реконструкцію біографій вчених, прослідкувати становлення їх як науковців, визначити етапи їх наукової діяльності.

В.М. Малиневська
/м. Чернігів/

ЧЕРНІГІВСЬКА ГУБЕРНСЬКА АРХІВНА КОМІСІЯ ТА ЇЇ ВНЕСОК У СТАНОВЛЕННЯ АРХІВНОЇ СПРАВИ НА ЧЕРНІГІВЩИНІ

На зламі XIX - XX ст. центром історико–краєзнавчого руху на Чернігівщині стала Чернігівська архівна комісія (далі - ЧАК). Створена першою в Україні, комісія була покликана забезпечити збереження архівних багатств краю та вивчення його минулого. Поряд з упорядкуванням архівних справ, члени ЧАК займались археологією, етнографією, вивченням та збереженням пам'яток історії та культури.

Ініціатором створення ЧАК був відомий історик О.М. Лазаревський, зусиллями якого протягом тривалого часу формувалася суспільна думка в цьому напрямку. Йому вдалося заручитися підтримкою "губернского предводителя дворянства" Г.О. Милорадовича та губернатора Е.А. Андрієвського. Офіційне відкриття комісії відбулося 14 листопада 1896 р. До дня відкриття виявили бажання співпрацювати з ЧАК 168 осіб, пізніше, з різних причин, її склад коливався в межах 130-200 осіб, серед них штатних працівників було троє: правитель справ, хранитель музею та архіву й сторож. На посаду правителя справ був запрошений філолог з Брянська П.Н. Тиханов, пізніше цю посаду обіймали відомі історики П.М. Добровольський та В.Л. Модзалевський.

На початку XX століття з ЧАК активно співпрацювали представники прогресивної інтелігенції та громадські діячі, зокрема, Б.Д. Грінченко, М.М. Коцюбинський, І.Л. Шраг, Г.О. Коваленко та ін. Почесними членами ЧАК були обрані видатні вчені того часу О.М. Лазаревський, В.Б. Антонович, Д.І. Багалій, М.Ф. Сумцов, Д.І. Яворницький. ЧАК підтримувала зв'язки з науковими установами Петербурга, Києва, Харкова, іншими губернськими архівними комісіями.

При комісії були архів, музей та бібліотека. Протягом 1898-1918 рр. світ побачили 12 випусків друкованого органу ЧАК «Труды Черниговской архивной комисси». Починаючи з 1909 р., окремими виданнями друкувались річні звіти комісії.

Основним завданням ЧАК було упорядкування архівів губернії та збереження найцінніших документів. З цією метою вона розглядала справи, що призначалися губернськими та повітовими установами для знищення, визначала для збереження ті з них, що мали наукову цінність. Щорічно приходилось вивчати описи не однієї тисячі справ. Левова частка цієї роботи лягала на плечі правителя справ, а також зберігача музею та архіву комісії. Цю нелегку роботу ЧАК виконувала у Волинській, Подільській, Київській та Мінській губерніях, які не мали своїх архівних комісій. Члени ЧАК залучалися до пошуків документів з історії Чернігівщини, що зберігались за межами краю, в архівах Москви, Петербурга, Києва, Харкова.

Діяльність ЧАК мала прогресивний характер. Перелік справ, що вдалося зберегти від знищення говорить за себе. Так, на постійне зберігання були залишені рукописи 20-х рр. XVIII ст. з церкви с. Леньки Новгород-Сіверського повіту, що зберігали цікаві етнографічні матеріали. ЧАК доклала немало зусиль щодо запобігання загибелі видатних пам'яток архітектури, зокрема, Юр'євої Божниці в Острі, палацу К. Розумовського в Батурині та ін. В архіві зберігалися документи про економічне становище селянських господарств, автографи видатних діячів культури тощо.

У результаті архів ЧАК перетворився у сховище, де знаходилось понад 20 тис. справ. Слід відмітити, що тільки 8 архівних комісій (із 44-х, що існували в Росії) мали архіви.

Найцікавіші документи друкувалися у "Трудах ЧАК" та місцевій періодиці. У цей період газети та журнали були своєрідною публічною трибуною для істориків та краєзнавців, які оперативно інформували громадськість про введення в науковий обіг раніше невідомих документів та матеріалів з історії

Чернігівщини, перш за все XVII - поч. XVIII ст.ст. Особливий інтерес представляло «Генеральное следствие о маетностях Черниговского и Нежинского полков 1729 – 1730 годов», вперше повністю надруковане відомим істориком М.П. Василенком на сторінках «Земского сборника Черниговской губернии». Велику цінність для історії краю мали надруковані сотні «Універсалів», «Жалованых Грамот», указів, купчих та інших юридичних документів XVII - XVIII століть.

Усвідомлюючи, що існуюча на той час практика комплектування архівів призводила до розпорошення фондів, ЧАК добилася передачі їй повних фондів Чернігівського та Новгород-Сіверського намісницьких правлінь кінця XVIII ст., восьми томів Рум'янцівського опису Малоросії 1765-1769 рр., зібрання рукописних планів міст губернії, інших документів.

Заслуговує на увагу діяльність ЧАК стосовно периферійних архівів. З метою обстеження була підготовлена програма, розроблена анкета, створено "архівне бюро", що координувало цю роботу. До неї були залучені студенти Ніжинського історико - філологічного інституту. Однак, на жаль, перша світова війна стала на заваді цій важливій справі.

Отже, попри відсутність належної матеріальної бази, чіткого правового статусу, ЧАК зробила вагомий внесок у справу збереження та охорони архівів губернії. Завдяки її діяльності архівна справа в Чернігові й губернії в 20-х рр. XX ст., за визначенням спеціалістів, була взірцем для всієї України. Пізніше найбільш цінні документи із архіву ЧАК потрапили до Центрального історичного архіву України у Києві, значна частина матеріалів з історії краю і зараз зберігається в Державному архіві Чернігівської області у складі так званої "архівної колекції ЧАК" (ф.674).

КНИГОЗНАВСТВО ТА ВИДАВНИЧА СПРАВА

В.А. Маркова
/м.Харків/

СЕМІОТИЧНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ КНИГИ ЯК ФЕНОМЕНУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Семіотичний підхід передбачає розгляд феноменів культури як фактів комунікації. У нашому випадку застосування семіотичного підходу до розгляду книги як феномену соціальної комунікації здається дещо парадоксальним, тобто передбачається сам процес соціальної комунікації за допомогою книги розглянути як факт комунікації. Але це варто зробити з огляду на те, що соціально-комунікативна природа книги є її сутністю. Слід зазначити, що семіотичний погляд на книгу сформувався у книгознавстві ще у 1970-ті рр. й набув наукового визнання (це відбито й у визначенні поняття «книга» в енциклопедії «Книга»: М., 1999), але подальшого розвитку майже не дістав. Книгознавчі дослідження з застосуванням семіотичного інструментарію є лише поодинокими випадками.

Безперечна семіотична природа твору, що має очевидно мовний характер. Дослідження візуальних комунікацій логічно може бути поширеним і на матеріальну складову книги, в такому разі її елементи (шрифт, ілюстрації та ін.) також мають виразну знакову природу. Але для дослідження соціально-комунікативної природи книги нам слід звернути увагу саме на її функціональність, оскільки очевидно, що книжкова структура еволюціонувала у напрямку покращення функціональності, тобто своїх соціально-комунікативних властивостей. Таким чином, перед нами постає питання: чи піддаються функції тлумаченню з точки зору комунікації і чи дасть це можливість краще зрозуміти, що вони представляють собою як функції, а також виявити аспекти функціонування, котрі неможливо визначити при функціональному аналізі.

Польський дослідник Н.Зберський при розгляді книги як семіотичної системи виділив у якості означуваного твір, а в якості означального — книгу як матеріальну субстанцію. Є.Л.Немировський у передмові до книги Н.Зберського «Семіотика книги» зазначив, що сам твір також є означальним у відношенні до реальної дійсності. При дослідженні соціально-комунікативної природи книги, на наш погляд, варто прислухатися до ідей відомого італійського семіотика У.Еко щодо архітектурного знака, в якому не важко помітити спорідненість з книжковим знаком. У.Еко в архітектурному знакові бачить означальне, означуюмим якого є власне функціональне призначення. Таке власне функціональне призначення є первинною — денотативною — функцією. Поряд з нею можуть виникати «символічні» конототивні функції.

Так, наприклад, протягом тривалого часу сувій був основною формою фіксації текстів, тобто він виконував свою первинну функцію: передача інформа-

ції у часі і просторі. Потім йому на зміну прийшов кодекс, що поступово витіснив сувій як більш функціональний, але сувій і понині використовується у єврейському богослужінні, оскільки його конототивні «символічні» функції залишилися незмінними. До речі, думка, що форму кодексу першими почали використовувати християнські громади з кінця І-го – початку ІІ-го ст. для проведення свідомої відмінності між практикою Церкви і практикою Синагоги, тобто пріоритетною була висунута конототивна функція. Водночас були й причини, пов'язані з денотативною функцією: форма кодексу полегшувала зіставлення рукопису з автографом, що є особливо важливим для дотримання канону; давала можливість нелінійного читання (практика церковного читання не передбачає послідовне читання від початку до кінця); здешевлювала процес виготовлення книг (текст можна наносити з обох сторін); полегшувала працю переписувача. Ще однією конототивною функцією кодексу було те, що він давав змогу об'єднати весь канон у єдину книгу, що було неможливим при використанні сувою внаслідок його надмірної довжини. Ідея єдиної книги для християнського світосприйняття мала і має велике символічне навантаження.

Таким чином, завдяки тому, що форма книги, її окремі елементи під час історичного розвитку можуть втрачати свої денотативні функції, конототивні функції зберігаються. Тому семіотичний інструментарій можна плідно застосовувати при аналізі еволюції книги як феномену соціальної комунікації.

Н.Г. Щерба
/г. Краснодар/

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СТАНДАРТОВ СФЕРЫ КНИГОРАСПРОСТРАНЕНИЯ

Сегодня необходимы согласованная политика, единая законодательная база и подходы к решению основных организационных, технологических и других проблем, четкая стандартизация, нормирование, контроль деятельности книготорговых, книгоиздательских, библиотечно-библиографических учреждений, организаций.

Наконец завершена работа по усовершенствованию ряда стандартов, являющихся организационно-методологической основой национальной системы стандартизации. Однако отсутствует четкая законодательная база подготовки технических регламентов, а также существует ряд иных проблем, требующих своего решения. Среди них: необходимость использования национальных стандартов подтверждении соответствия техническим регламентам, при проведении крупных инвестиционных проектов, реализации программ государственного кредитования и др. Отсутствуют рыночные механизмы вовлечения национальных стандартов в хозяйственный оборот предпринимателями, в том числе книгоиздательской и книготорговой сферы. Наблюдается тенденция к снижению качества подготовки стандартов, не решены финансовые вопросы, связанные с разработкой и использованием средств, полученных от реализации стандартов, и др.

Одной из действующих в России систем общетехнических и организационно-методических стандартов, объединяемых национальной системой стандартизации, является СИБИД, благодаря которой проводится единая политика, способствующая взаимодействию и сотрудничеству библиотек разных систем и ведомств, органов НТИ и издательств в области стандартизации терминологии, представления документальных источников информации, информационно-библиотечных и редакционно-издательских технологий, организационных аспектов деятельности библиотек и органов НТИ.

В последние годы в целях гармонизации отечественной книгоиздательской, библиотечной практики с международной, расширения информационного пространства активизировалась разработка национальных стандартов системы СИБИД на основе международных стандартов. Однако существуют определенные трудности, требующие преодоления. Сегодня стандарты СИБИД неравномерно охватывают различные направления сферы книгораспространения. Так, значительна группа терминологических стандартов, которых больше разработано в области библиотечно - библиографической деятельности, нежели в книгоиздательской.

Это относится и к другим объектам стандартизации книгоиздательской, а тем более - почти не обеспеченной стандартами книготорговой деятельности. В СИБИД стандарты представлены односторонне, в основном относительно информационных и библиографических изданий. Объекты книгоиздательской деятельности очень слабо обеспечены нормативной базой; пример тому - учебное книгоиздание, которое располагает стандартами в основном на школьные учебники.

Следует отметить противоречия и дублирование отраслевых стандартов книгоиздания с ГОСТами. Кроме того, отраслевые стандарты, к сожалению, имеют преимущественно общетехническую направленность.

Что касается библиографического обеспечения различных направлений стандартизации в области книгораспространения, преимущество также отдано библиотечно-библиографической деятельности. Отсутствуют библиографические пособия, справочники и другие виды документов, одновременно отражающие комплекс стандартов, предназначенных для специалистов книгоиздания, книготорговли, библиотек.

Учитывая основные проблемы, трудности и недостатки, с целью совершенствования стандартизации всех направлений книгораспространения в перспективе необходимо решение следующих задач:

- развитие, укрепление и дополнение законодательной и нормативной базы национальной системы стандартизации России;

- устранение тенденций неравномерного обеспечения стандартами отраслей книжного дела и достижение максимальной согласованности имеющихся стандартов путем пересмотра части из них, внесения изменений, а также разработки новых стандартов;

- продолжение работ по дальнейшей гармонизации стандартов с международными стандартами на основе выявления тенденций развития, изучения новых объектов стандартизации книжной отрасли за рубежом;

- совершенствование работы по стандартизации терминологии (разработка и унификация понятийного аппарата в рамках нормативно-технического обеспечения СИБИД обеспечит продвижение практически на всех направлениях и уровнях стандартизации);

- активизация работы по подготовке стандартов на представление документов и данных на электронных носителях и в сети Интернет;

- совершенствование системы информационного сопровождения работ в области национальной системы стандартизации, в том числе книжного дела.

С.М. Міщук
/м. Житомир/

КНИГОЗНАВЧІ АСПЕКТИ ОПИСУ РУКОПИСНИХ КНИГ ТА СТАРОДРУКІВ В УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТ.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. формуються методологічні засади аналізу книжкових пам'яток старовини, накопичується описовий матеріал. Разом з тим проблема історії та методологічних засад формування спеціальних історичних дисциплін є недостатньо опрацьованою в історіографії книгознавства. Виділення з бібліографії книги та камеральної археографії історико-книгознавчого напряму, який формувався у єдиному руслі розвитку історико-філологічних студій історії книжкових пам'яток, відбулося в 60 – 70-х роках XX ст. Історія книги сьогодні є складовою частиною загального книгознавства, що належить до спеціальних історичних дисциплін.

У цей період почалося описування церковних книжкових та стародрукованих збірок єпархіальних зібрань, духовних семінарій, монастирських бібліотек в Україні. З виникненням єпархіальних давньосховищ і церковно-археологічних товариств у Волинській, Подільській, Харківській, Херсонській, Чернігівській єпархіях, описуються єпархіальні давньосховища. З'являються наукові описи книжкових колекцій вищих навчальних закладів, наукових товариств.

У 1889 р. І.Тихомиров описує бібліотеку Волинської духовної семінарії, М.Трипольський вивчає волинські рукописні Євангелія. С.Барановський вивчає історію волинських православних друкарень, Т.І.Біленький – церковно-богослужбові книги зі збірки Комітету для історико-статистичного опису Подільської єпархії. Рукописи Почаївської лаври, передані до Церковно-археологічного музею при КДА, вперше були описані В.Березіним. Опис стародруків Подільського церковного історико-археологічного товариства був складений Є.І.Сіцінським.

Науковий опис та мовознавче дослідження рукописів бібліотеки Історико-філологічного інституту імені князя Безбородька в Ніжині здійснив М.Сперанський, а опис рукописів Чернігівської духовної семінарії провів М.Лілєєв. Стислий список рукописів Чернігівського єпархіального давньосховища склав О.С.Грузинський. Детально описує Євангелія житомирських та київських книгосховищ Г.Я.Крижанівський, який додає ґрунтовний палеогра-

фічний опис рукописів, проводить мовно-текстологічне порівняння. Описування харківських пам'яток здійснюють М.Г.Халанський, Є.І.Томілін, Д.І.Багалій, Е.К.Редін.

У XIX ст. в галицьких землях були започатковані традиції збирання і наукового опису рукописів та стародруків. І.Вагилевич вважається першим бібліографом стародруків. Він здійснив облік та опис друкованих книг українських авторів, написаних латинською та польською мовами. У другій половині XIX ст. в Галичині активізується науковий опис книжкових пам'яток. На цей період припадає наукова діяльність Я.Головацького, широко відомого сучасним фахівцям з історії національної бібліографії та дослідника рукописних книг і стародруків.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. на західноукраїнських землях у цьому напрямі працюють І.Франко, К.Студинський та ін. Так, Іван Франко цікавиться рукописними пам'ятками та стародруками, публікує різноманітні статті щодо староруських рукописів та апокрифів, звертає увагу на покрайні записи книжок. Окремі пам'ятки вивчає К.Студинський, публікуючи фундаментальні довідники пам'яток кириличного та полемічного письменства кінця XVI – початку XVII ст.. Стародруки Мукачева та Ужгорода наприкінці XIX – на початку XX ст. були описані А.Л.Петровим.

За загальним визнанням, найбільший внесок у вивчення рукописів та стародруків належить А.Петрушевичу, його вважають фундатором науково-бібліографічного (або археографічного) опису стародруків в Україні. Серед його численної книгознавчої спадщини слід відзначити каталоги церковнослов'янських рукописів та стародруків кирилівського письма в Ставропігії і опис стародруків кирилівського шрифту львівського походження.

Галицькі вчені переважно досліджували стародруковану книгу, історію українського друкарства, хоча І.Шараневич і Я.Головацький приділяли певну увагу рукописним пам'яткам. Фактично камеральна археографія рукописної книги в Галичині починається з праць І.Свєнціцького, котрий видав окремі наукові описи церковнослов'янських, іншомовних та карпаторуських рукописних книг, палеографо-граматичні дослідження Бучацького, Лавришівського Євангелій, Новосадського Апостола. Перше десятиліття XX ст. відзначено низкою фундаментальних описів зібрань Народного Дому з колекції Антона Петрушевича, Музею Ставропігійского Інституту у Львові. Книгознавчий опис стародруків він удосконалює у каталозі книг церковнослов'янського друку з фондів Національного музею у Львові. Вчений продовжував розвивати наукові дослідження й надалі. В 1924 р. у Львові І.Свєнціцький видає узагальнюючу фундаментальну працю "Початки книгопечатання на землях України" – у 300-ті роковини від початку книгодрукування, у період справжнього вибуху історико-книгознавчих праць щодо історії книги та друку.

Поширення в Україні наприкінці XIX – на початку XX ст. набули бібліографічні дослідження С.Т.Голубєва, описи та систематичні каталоги рукописних книг Церковно-археологічного музею Київської духовної академії та збірок рукописів Києва у викладі М.І.Петрова і О.Лебедєва. Рукописні зібрання Одеського товариства старожитностей описав О.В.Ристенко.

Історики церкви та світської літератури описували окремі унікальні книжкові пам'ятки на базі єдиних методик, хоча кожний опис індивідуальний. Дослідники атрибутували книгу, характеризували її специфіку і подавали текстові редакції, постатейний виклад змісту та історії різновидів писемних пам'яток.

Кожен із зазначених авторів робив внесок у дослідження книжкової спадщини. Це був цілісний науковий рух у галузі камеральних методик вивчення рукописної книги, стародруків, літературних та історичних творів. Серед дослідників української рукописної книги на початку XX ст. виділяється особистість професора Київського університету св. Володимира В.М.Перетца, який описував пам'ятки українських книгосховищ, першим узагальнив камеральну практику опису рукописів та запровадив уніфікований археографічний опис рукописної книги, ініціював проведення археографічних експедицій та підготував когорту археографів на своєму семінарії. Важливість записів як історико-краєзнавчих джерел розкривають М.Лілеєв та О.Фотинський, Г.Крижанівський, М.Н.Сперанський, учасники семінарія В.М.Перетца: С.Маслов, М.Гудзій, О.Білецький, І.Огієнко, В.Отроковський, В.Адріанова, С.Щеглова, Є.Нєвєрова, О.Грузинський та ін. Велике атрибутуюче значення записів проявляється в описах, що складали самі власники колекцій, які не були глибоко обізнані у специфіці археографічного опису, наприклад, В.Тарновський.

Підсумовуючи можна зазначити, що усі ці вчені працювали в "збагаченому середовищі": наприкінці XIX – на початку XX ст. масштабно розвивається камеральна археографія рукописної книги, встановлюються основні принципи опису книги, репертуару рукописних книг та стародруків. Бібліографування стародруків також набуває методичної стрункості.

У дослідженні рукописно-книжкової спадщини в останній третині XIX ст. поступово виділяються окремі аспекти, які становлять необхідне тло комплексного дослідження рукопису: мовознавчий, літературознавчий, джерелознавчий, текстологічний, філігранознавчий, маргіналістичний та ін., що базуються на принципах історизму та об'єктивності.

Маргіналістичний метод дослідження історії рукописних книг та стародруків закладає підвалини дослідження історії книги та рукописно-книжної культури України.

Г.П. Грет
/м.Київ/

ІСТОРІЯ І СУЧАСНИЙ СТАН КНИГОРОЗПОВСЮДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Продаж книг в Київській Русі виник ще в XII ст. на «торжищах» і вперше згадується в Житії Григорія Печерського (бл. 1120 р.)

В дореволюційний період найбільшої досконалості книжкова торгівля на території України досягла як вид діяльності у Товариства "Просвіта" в Галичині, яке паралельно з просвітницькими, економічними заходами займалось книго-

виданням і книгорозповсюдженням. Здійснюючи книгорозповсюдження, "Просвіта" на перше місце ставила задоволення попиту населення на літературу, поширюючи писемність, розвиваючи духовність народу. Книготорговельна мережа "Просвіти" складалась складалася з книгарні у Львові, "мандрівних бібліотек", агентів, крамарів, що продавали книги в місцях проживання. Відбувалася реалізація книг через пошту. "Просвіта" проводила "Свята книжки" з обов'язковим продажем неперіодичних видань, місячники української книги, безкоштовно надсилала книжки в місця компактного проживання українського населення, в школи, у в'язниці, сиротинці.

Радянське централізоване книгопоширення передбачало реалізацію неперіодичних видань через книготорговельні системи Державного комітету у справах видавництв, поліграфії і книжкової торгівлі, структури "Академкнига", "Союздруку", "Військова книга", заклади споживчої кооперації, магазини Спілки письменників. Книгарні розташовувались на центральних вулицях населених пунктів обласного і районного значення, їх доповнювала торговельна дрібнороздрібна, пересувна мережа, книгопосилкова торгівля. Книги, видані в різних регіонах Радянського Союзу, можна було придбати і у великих містах, і в невеликих селах. Книжкова торгівля мала державний характер, а її мережа формувалась за принципами рівномірності, групування торговельних підприємств, ступеневості (книгарні загальноміського значення і житлового району). Для книготорговельних підприємств була характерна продумана асортиментна, рекламна, бібліографічна робота.

З 1991 по 1995 рр. незалежна Україна потерпала від економічної кризи, хаосу у законодавстві, а тому відбулось остаточне руйнування радянської системи книгорозповсюдження, що спиралася на вивчення попиту населення на літературу, замовлень за посібниками книготорговельної бібліографії.

В 1993 р. вийшла постанова Кабінету Міністрів України "Про ліквідацію об"єднання "Укркнига" і комерціалізацію книжкової торгівлі", що створила підґрунтя для знищення системи книжкової торгівлі, яка складалась із 25 обласних, двох міських книготоргів, 5 міжобласних баз, що знаходились в підпорядкуванні "Укркниги". Кожний книготорг мав мережу універсальних, спеціалізованих, профільних книгарень, кіосків, бібколекторів, баз.

З 1993 р. магазини почали від"єднуватись від книготоргів, більшість з них через 3 роки диверсифікували свою діяльність.

До державного реєстру видавців, виробників та розповсюджувачів видавничої продукції станом на січень 2007 р. внесено 3134 суб"єкти видавничої справи, з них 996 займаються лише виробництвом видавничої продукції, 189 – її розповсюдженням, решта – поєднують два-три види діяльності у видавничій сфері. Нині в Україні найбільш розвинена стаціонарна книготорговельна мережа: книгарні, книготорговельні підприємства, книготорговельні супермаркети, відділи книг в супермаркетах, кіоски. В роздрібній книжковій торгівлі працювати важко, оскільки практично немає таких ланок, як дистриб"ютори та гуртовики, які забезпечують формування широкого асортименту, своєчасну доставку, взаєморозрахунки. Пересувна торгівля представлена ятками, бригадами з обслуговування різних заходів, базарами. Книгопосилкову торгівлю здійснюють

періодичні видання та видавництва, передплатне агентство "Самміт-книга". Продаж книг здійснюється і на спеціалізованих ярмарках у Львові, Києві, Харкові, Дніпропетровську, Одесі. Реалізацію книг здійснюють поширені в Європі книжкові клуби та Interhet-книгарні.

На сучасному етапі в Україні функціонують близько 350 книгарень, тоді як в Нідерландах з населенням 16 млн.осіб – 1600, в Польші з населенням 38 млн. - 2500.

Книжкові магазини витіснені з центральних вулиць як Києва, так і обласних центрів. Якщо донедавна на Хрещатику було 7 книгарень, то нині залишилась одна. Зі 140 таких закладів Києва 88 перепрофільовані на підприємства громадського харчування, магазини одягу і т.д. Метою книгорозповсюдження в сучасних умовах стало отримання прибутків, а не задоволення потреб населення на книжкові видання. В Україні сумарний виторг книжкової продукції становив у 2005 р. 290 млн. $, в 2006р-320 млн. $ (для зіставлення: в Росії у зазначений період продаж книг приносив від 1,7 до 2,1 млрд. $ щороку).

Питання існування українських книгарень і української книги в цілому - це питання появи українських мереж. На жаль, в Україні переважають книги, завезені з Росії, іноземні книготорговельні мережі. Паралельно з незалежними магазинами в Україні працюють книжкові мережі:

- "Буква"(з 2002 р. - Росія) - 26 книгарень, у 2007р. 67% акцій мережі придбала польська компанія "Емпік";
- "Літера" (з 2007 р. - Росія) - 25 книгарень;
- "Книжковий супермаркет" (Росія) - 16 книгарень.

В Україні існує лише одна українська книготорговельна мережа: "Орфей", асортимент якої на 50% сформований з російських видань.

В супермаркетах "Metro","Велика кишеня","Мегамаркет" діють відділи книжкових товарів. Мережа роздрібної торгівлі "Велика кишеня" відкрила в своїх магазинах три книжкові відділи в Києві, два по 120 кв.м., один - 400 кв.м. з асортиментом у десятки тисяч видань.

Розвиток роздрібної книжкової торгівлі можливий шляхом збільшення книгарень, що видається малоімовірним у зв’язку з відсутністю інвестицій, або збільшенням роздрібного продажу через супермаркети, книжкові кіоски, книжкові клуби та книжкові каталоги.

Л.М. Зеленська
/м. Київ/

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ МУЗИЧНИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ (1991 – 2007 рр.)

Наразі виникає необхідність дослідження та введення до наукового обігу як загальних тенденцій формування вітчизняного ринку періодики, так і окремих сегментів цього ринку в їх історичному та соціокультурному розвитку.

Ринок періодичних видань в сучасній Україні характеризується як появою нових спеціалізованих ЗМІ (наприклад, за гендерною ознакою або орієнтованих на висвітлення питань, пов'язаних з новітніми Інтернет-технологіями тощо), так і виразним поглибленням диференціації вже існуючої галузевої періодики, зокрема музичної.

Попит на музичну періодику в Україні був традиційно високий – це зумовлювалося належним культурним та освітнім рівнем української спільноти, її стійкою зацікавленістю музичним мистецтвом, а також багатим на події концертним і театральним життям, аматорством. На музичну періодику покладалися і певні суспільні функції та завдання: консолідація професійної музичної еліти, формування світоглядних тенденцій та естетичних смаків, просвітницька та наукова діяльність, висвітлення подій мистецького життя в країні та за кордоном тощо.

Суспільно-політичні та соціально-культурні зміни, що відбулися в Україні в період становлення державності в 1990-х рр. – на початку XXI ст. позначились на розвитку вітчизняної музичної періодики. Однією з її прикметних рис є нестабільність, короткочасність існування та схильність до оновлення.

В зазначений період поряд з існуючими з радянських часів науково-популярним журналом Національної спілки композиторів України „Музика", науково-методичним міжвідомчим щорічником „Українське музикознавство", заснованим Міністерством культури УРСР, зорієнтованими як на музикантів-фахівців, так і на широке коло читачів, з"являються нові часописи, а саме: „Українська музична газета", що була заснована в 1926 р. і відновлена зусиллями Національної всеукраїнської музичної спілки в 1993 р., альманах „Україна музична" (головний редактор Корнійчук В.П.). Однак, через нестабільну періодичність та незначні наклади, вони залишаються майже зовсім непомітними на українському музичному ринку.

Водночас, враховуючи зміни в пріоритетах та естетичних смаках передусім молодої аудиторії, в 90-х роках XX ст. на ринку вітчизняних періодичних видань здійснюються спроби започаткувати ряд часописів про сучасну музичну культуру: „Нота", „Новий rock 'n' roll", „Музичний клуб". Найбільш популярними серед музикантів та фаховими з точки зору змістовного наповнення і тематики є часописи, виданням яких опікувався відомий український музикознавець та журналіст О.Євтушенко: газета „Аудіо-толока", альманах „Рок-око" та журнал „Галас". Заслуговує уваги поява часопису „Аутсайдер", що видається

за ініціативи Р.Піщалова впродовж 2003 – 2007 рр., рейтинг якого в середовищі молодих музикантів досить високий.

Наголосимо, що сьогодні відсутні музичні періодичні видання, котрі орієнтувались би на потреби фахового навчання і приділяли увагу теоретичним та науково-методичним питанням викладання фахових дисциплін; об"єктивно необхідними є часописи, котрі формували би зміст, враховуючи специфіку самодіяльного мистецтва та домашнього музикування. Поза увагою залишилась дитяча читацька аудиторія, музичні інтереси якої спорадично задовольняються переважно аудіо-додатками до дитячих часописів (наприклад, „Пізнайко").

Брак фахової музичної періодики призвів до того, що значна кількість публікацій, тематично пов"язаних з музичним та концертним життям, друкується на шпальтах різножанрових періодичних видань „День", „Культура і життя", „Літературна Україна" та ін.

Досвід останніх років свідчить, що видання музичної періодики потребує значних та довгострокових фінансових інвестицій у видавничі проекти, оскільки переважна більшість згаданих нами видань були короткочасні передусім через фінансові труднощі. Розвиток цього сегменту ринку періодики стримують пасивність, а часто – байдужість з боку національних фахових спілок та музичних товариств, котрі в пропаганді і популяризації надбань вітчизняної та світової музичної культури не використовують можливості друкованих мас-медіа. Негативно позначилися існуюча у видавничому бізнесі конкуренція, брак кваліфікованих кадрів в середовищі видавців-редакторів та музичних журналістів, недостатня інформаційна і рекламна підтримка проектів, відсутність електронних версій музичних часописів як того вимагає сьогодення, а також несприятлива державна політика в галузі видання та оподаткування.

Важливими чинниками подальшого розвитку музичної преси є формування читацького контингенту, динаміка його зростання – особливо в регіонах, де музична періодика представлена незначною мірою; рівень читацької культури, яка лише починає формуватися і зараз є досить низькою.

Сьогодні важливим є усвідомлення того, що преса, зокрема музична, є активним учасником демократичних змін в державі, запорукою інформаційного забезпечення, свідченням розкутості суспільства, його інтелектуального та творчого зростання, а отже, потребує державної опіки і суспільної підтримки.

Л.Ю. Бурківська
/м. Київ/

АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ ПЕРІОДИКИ (на матеріалі газети «Західний кур'єр»)

Вітчизняна журналістська наука, яка перебуває у процесі становлення, має незначні напрацювання щодо вивчення проблем розвитку українських засобів масової інформації у часи незалежності з точки зору відносин журналістики як науки із суміжними суспільними науками, захисту прав та свобод людини та громадянина, взаємодії місцевої влади та громади з місцевою пресою та багато інших. А без всебічного й об'єктивного дослідження сучасного стану місцевої преси не можна відтворити цілісну картину функціонування системи ЗМІ.

Серед питань, пов'язаних із сучасною періодикою, ґрунтовного вивчення вимагають періодичні друковані видання, зокрема газети різних регіонів обслуговування (центральні, регіональні, обласні, міські, районні, міськрайонні, відомчі). Прикладом може бути соціологічне дослідження Івано-Франківської обласної газети «Західний кур'єр» (№1-29 за перше півріччя 2006 р.) на тему «Що ми читаємо?» у вигляді соціологічного інтерв'ю.

За результатами опитування були зроблені висновки, що регулярно одну газету читає 39% респондентів, 2-3 газети – 25%, 4 і більше газет – 8%, а 28% не читають жодної газети постійно. Для 60% респондентів вирішальним фактором придбання газети є корисна інформація в газеті, а наявність конкурсів із призами не має значення. Крім того, для представниць жіночої статі (віком до 40 років) не відіграє ніякої ролі ціна газети.

Результати такого соціологічного дослідження допоможуть редакції газети «Західний кур'єр» з'ясувати, що читачам подобається в газеті, що варто змінити, що їхні конкуренти роблять краще; які рубрики подобаються читачам, а які ні; які типи аудиторії ще не охоплені.

Результати цього дослідження можуть використовувати студенти спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» для самостійного аналізу друкованого періодичного видання на практичних заняттях із дисципліни «Засоби масової інформації», яка є початковим, пропедевтичним курсом журналістики.

Всі питання курсу розглядаються не тільки на науково-теоретичному матеріалі, але й із залученням практичних матеріалів, зокрема газетних. Це привертає увагу студентів до національних друкованих ЗМІ, виховуючи смак до роботи з такими матеріалами; привчає черпати інформацію з національних джерел; сприяє взаємообміну інформацією між студентами і викладачами, групами студентів; навчає спостерігати за функціонуванням мовних одиниць у газетних текстах; розширює уявлення не лише про періодичне видання, але й доповнює знання про свій народ, його історію, традиції тощо.

Г.А. Шаньгинова
/г. Улан-Удэ/

О ПОДДЕРЖКЕ ЧТЕНИЯ И ГРАМОТНОСТИ: ЗАРУБЕЖНЫЙ И ОТЕЧЕСТВЕННЫЙ ОПЫТ

Огромную роль в развитии и социализации личности играют чтение и грамотность, неразрывно связаны между собой, сопровождающие человека всю его жизнь.

В публикациях некоторых зарубежных авторов предлагаются термины «функциональная неграмотность», «вторичная неграмотность», «полуграмотность» и другие. По определению ЮНЕСКО, функциональная неграмотность применима к любому лицу, утратившему навыки чтения и письма и неспособному к восприятию короткого и несложного текста, имеющего отношение к повседневной жизни.[1]

Ситуация с функциональной неграмотностью коснулась многих стран мира, исходя из этого, 1990-й год был провозглашен Международным годом грамотности. Эта инициатива послужила отправной точкой для разработки различных программ по решению проблем неграмотности. В последующие периоды реализация таких программ продолжилась, отсюда 2003-2013 гг. объявлены ЮНЕСКО десятилетием грамотности.

Исследования, проведенные в индустриально развитых странах мира, свидетельствуют о возрастании числа функционально неграмотного населения. Так, по данным Национальной комиссии США, около 23 млн. американцев являются функционально неграмотными, иными словами – не могут читать, писать и считать. Не менее остра эта проблема и в других странах: в частности, в Германии приблизительно 3-4 млн. взрослых вторично неграмотны, около 20% трудоспособного населения Франции с трудом могут читать и писать. Исходя из этого, со второй половины XX века за рубежом проблеме чтения и грамотности уделяется значительное внимание, ее решение обретает общенациональный масштаб. В Германии, например, отдельные проекты (Фонд чтения) находятся под патронатом президента.[2]

В Великобритании реализуется Национальная стратегия в области грамотности «Reader Development». Национальный трест грамотности проводил кампанию «Национальный год чтения», в которую были вовлечены известные люди, пропагандировавшие чтение.[3] Активно использовались средства массовой информации. Так, телеканал BBC запустил тематические программы на телевидении, радио. В 1970-е гг. осуществлялся проект «В движении», предусматривающий популяризацию по телевидению и радио программ грамотности.

---

[1] Иванова Г. Чтение, грамотность и библиотеки : функциональная неграмотность в развитых странах // Школьная библиотека. – 2002. - № 1. – С. 6-9.

[2] Сметанникова Н.Н. Информация об IRA (Международной Ассоциации чтения) // Школьная библиотека. – 2004. - № 6. – С. 65-71.

[3] Ильина Т. Читаем всей страной! Опыт британских коллег в области развития и поддержки чтения // Школьная библиотека. – 2004. - № 4. – С. 24-27.

Одна из интересных, на наш взгляд – «Большое чтение» (2003 г.), в рамках которой население Великобритании голосовало за свою любимую книгу. За результаты голосования переживали и взрослые, и дети. Эта читательская кампания позволила сплотить на региональном уровне органы местного самоуправления, предпринимателей, средства массовой информации, учреждения культуры и другие организации. Другое не менее интересное мероприятие ВВС по повышению образовательного уровня нации - проект RaW («Больше читать, больше писать»), ориентированный на людей со средним уровнем читательской грамотности. Особого внимания заслуживают онлайновые читательские кружки. Программа «Skills for life» («Умения на всю жизнь»), рассчитанная на развитие навыков грамотности у взрослых, находится под патронатом Министерства образования и профессиональной подготовки.

Поражает перечень организаций, занимающихся поддержкой чтения в Великобритании: Совет по делам искусств, Book Trust, National Literacy Trust, Reading Agency, Opening the Book.[1] Сегодня в стране реализуется программа «Чемпионы чтения», рассчитанная только на мальчиков и мужчин. Значительное внимание уделяется развитию чтения у подрастающего поколения: пример – проект 2005 г. «Drug pushers» («Толкатели книг»), нацеленный на привлечение подростков к распространению книг и пропаганде чтения.[2] В результате проведения подобных мероприятий в библиотеках значительно возрастает спрос на книги и другие документы.

Заслуживают внимания итальянские проекты «Цитадель литературы», «Литературные парки», цель которых – повысить интерес молодых к чтению.[3]

В США существует национальная сеть центров книги и чтения, возглавляемая Библиотекой Конгресса. Несколько проектов реализуется в Голландии : «Национальный день чтения вслух», «Радость чтения».

Благосостояние и социальная активность населения страны зависят от его грамотности. Таким образом, экономическое развитие государства напрямую зависит от уровня грамотности граждан. По свидетельству американских исследователей, бизнес США несет убытки по причине низкой грамотности работников. В целях поддержания интереса к чтению и повышению уровня грамотности, библиотека штата Иллинойс реализует программу «Грамотность на рабочем месте». Она рассчитана на представителей бизнеса: в соответствии с данной программой выбирается группа предпринимателей, для которой библиотека организует курсы повышения грамотности и за укрепления навыков чтения. Эффективность подобных мероприятий высока, так как после окончания курсов у сотрудников фирм и предприятий повышается производительность труда.

---

[1] Программа «Чтение» в Великобритании // Школьная библиотека. – 2005. - № 9-10. – С. 34-37.

[2] Сметанникова Н.Н. От фестиваля к году чтения // Школьная библиотека. – 2005. - № 9-10. – С. 42-45.

[3] А. д. Итолло «Цитадель литературы» // Школьная библиотека. – 2005. - № 9-10. – С. 48-55.

Свидетельством внимания развитых стран мира к проблеме чтения и грамотности являются европейские конференции, организуемые каждые два года Европейским отделением Международной Ассоциации Чтения. Последняя такая конференция «Грамотность без границ» состоялась в прошлом году в Хорватии. Значительный вклад в решение проблемы вносит ИФЛА, которая проводит разнообразные семинары, международные конференции по вопросам грамотности.

Таким образом, в зарубежных странах проблема неграмотности успешно решается на государственном уровне. В России пока предпринимаются отдельные шаги в данном направлении. Так, огромные надежды возлагаются на проект «Национальная программа поддержки и развития чтения». Всероссийское совещание «Регионы России: читающие дети – читающая нация» было посвящено вопросам чтения подрастающего поколения. С 2000 г. во многих крупных городах начали отмечать День чтения и грамотности.

Республика Бурятия одной из первых в России провела в 2006 г. Год чтения, объявленный Решением Совета по культуре и искусству при Президенте республики. Все муниципальные библиотеки приняли активное участие: разработаны целевые комплексные программы, прошел Литературно-театральный марафон «Книга в пути», организованы праздники и фестивали книги, проведены различные конкурсы. Это лишь часть мероприятий республиканских библиотек Бурятии в рамках Года чтения.

Представляет интерес конкурс Бурятской государственной детской библиотеки им. Б. Абидуева «Островок детства». Конкурс проводился в Год чтения в целях поддержки и развития детских библиотек, привлечения внимания к проблемам детства, а также для выявления творчески работающих библиотекарей. Конкурсанты подготовили обширный пакет документов с проектами: «Мы и книга» (г. Орлик), «Счастье быть читателем», (г. Сосновоозёрск), «Увлечённые чтением» (г. Кижинга), «Если с книгой дружен ты» (г. Бичура), «Библиотека. Книга. Семья» (г. Гусиноозёрск), «В волшебный дом – библиотеку» (г. Закаменск), «Раскрываем книгу – открываем мир» (г. Кабанск), где представили различные программы в поддержку развития чтения, результаты опроса читателей-детей и родителей, сценарии фестивалей и марафонов чтения, рекламные буклеты, сочинения и рисунки детей. Прекрасным дополнением к программам явились мультимедийные презентации, в которых наглядно был показан опыт работы библиотек по пропаганде книги и чтения среди подрастающего поколения.

Опыт зарубежных стран по поддержке грамотности и чтения требует более детального исследования, обобщения. Вероятно, заимствование некоторых решений будет способствовать решению проблем чтения и грамотности в нашей стране.

В.Є. Сошинська
/м. Київ/

КОМУНІКАЦІЙНІ ФУНКЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ АСОЦІАЦІЇ ВИДАВЦІВ

Міжнародна Асоціація Видавців (The International Publishers Association – IPA) заснована в 1896 р. в Парижі провідними європейськими та американськими видавцями того часу. Її початковою метою було забезпечити повагу до авторського права з дотриманням нових на той час правил охорони авторських прав, зафіксованих в Бернській конвенції про охорону літературних і художніх творів (1886).

На сьогодні IPA – міжнародна федерація, яка включає національні, регіональні та професійні асоціації видавців і представляє всі ланки виробництва книг та періодичних видань. До її складу входить близько 75 організацій з більш ніж 65 країн Африки, Азії, Австралії, Європи та Америки. Знаходячись у Женеві (Швейцарія), Асоціація репрезентує інтереси видавців в міжнародному масштабі і скрізь, де їх інтереси можуть бути у небезпеці.

Серед країн-членів Асоціації є, зокрема, найближчі сусіди України Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Росія, Угорщина, Чехія. Постійне членство надається лише національним організаціям видавців, які визнають мету і статут IPA. Окремі видавничі компанії можуть отримати статус приєднаних членів як виняток: наприклад, у тому випадку, коли країна не є членом Асоціації. Крім того, IPA має асоційованих членів, таких як Міжнародна конфедерація видавців музичної літератури, Міжнародна асоціація видавців наукової, технічної та медичної літератури, Федерація європейських видавців та ін.

Головна місія IPA – сприяти і охороняти книговидання та підвищувати значення видавничої справи як засобу економічного, культурного і політичного розвитку суспільства. Асоціація захищає професійні інтереси видавців як представників економічного сектору та культурної сфери, а також підкреслює їх роль в розвитку письменності населення. IPA веде активну боротьбу з цензурою, сприяє захисту авторських прав, дотриманню свободи друку в усьому світі. Таким чином, Міжнародна асоціація видавців є професійною асоціацією, що захищає права людини.

Як уже зазначалося, одним з основних завдань IPA до цього часу залишається захист авторських прав. Разом з тим, від самого свого заснування Асоціація захищає свободу друку - фундаментальний аспект прав людини щодо свободи слова. Вона також працює на засадах підтримки письменності та читання і завжди сприяє професійній комунікації видавців для співпраці, обміну думками та керування бізнесом. Окрім того, Міжнародна асоціація видавців акредитована як неурядова організація, що має консультативний статус при ООН.

З метою сприяння розвитку світового книговидання Асоціація підтримує зв`язки з ЮНЕСКО, Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, Всесвітньою поштовою спілкою, Світовою організацією торгівлі та іншими міжнародними організаціями. Для підтримки міжнародної стандартизації у ви-

давничій сфері Асоціація співпрацює з Міжнародною Агенцією ISBN, разом з ЮНЕСКО організовує Всесвітній день книги. Вона також розвиває широку мережу неурядових організацій у всьому світі, до якої входять видавництва міжнародної періодики, музичної літератури, бібліотеки, об'єднання людей з фізичними обмеженнями тощо. Їх спільна робота полягає, насамперед, у підтримці і захисті свободи слова. Існує навіть спеціальна відзнака IPA, яку щорічно вручають за виняткову хоробрість в підтримці свободи слова і свободи друку.

Міжнародна асоціація видавців надає своїм членам інформаційні та консультаційні послуги з питань, що стосуються видавничої справи і суміжних галузей. Вона реалізує свої професійні комунікативні функції через власні періодичні видання, а саме:

1) Бюлетень IPA. Видається 1 раз на 2 місяці і знайомить читачів з основними напрямами діяльності Асоціації. Також включає розклад і поточні повідомлення про міжнародні книжкові ярмарки;

2) Бюлетень IPA з авторського права. Видається 1 раз на 2 місяці і знайомить читачів з оновленнями офіційних документів та юридичних матеріалів, що стосуються авторського права, а також інформує про діяльність Асоціації в даному напрямі;

3) Прес-реліз IPA. Випускається з метою поінформувати громадськість про перспективи розвитку видавничої сфери.

Кожних 4 роки Міжнародна асоціація видавців проводить міжнародний конгрес для всебічного та відкритого обговорення видавцями усього світу основних проблем та перспектив галузі. 28-й конгрес IPA відбудеться в травні 2008 р. у Сеулі (Корея). Крім того, Асоціація до 100-річчя Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів започаткувала міжнародний симпозіум з авторського права і вже провела 6 таких форумів (також 1 раз у 4 роки). Таким чином, кожних 2 роки з ініціативи Міжнародної асоціації видавців відбувається велика і репрезентативна зустріч видавців усього світу для професійної комунікації, обміну ідеями з важливих питань, що стосуються світового книговидання, обсяги реалізації продукції якого на сьогодні, за даними IPA, становлять 69 більйонів (мільйонів мільйонів) євро за відпускними цінами видавців.

Я.Є. Сошинська
/м. Київ/

МАРКЕТИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ КНИЖКОВОГО РИНКУ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Велика Британія є однією з провідних країн у сфері книговидання і книгорозповсюдження. Проте, відомості статистичної і маркетингової інформації про обсяги випуску і реалізації книжкової продукції у цій країні з різних джерел значно відрізняються. Так, згідно з опублікованими статистичними даними ЮНЕСКО, у 2005 році Велика Британія посідала 1-ше місце у світі за кількістю

назв виданих книг і брошур: 206 тис. Водночас всесвітньо відома компанія-постачальник маркетингової інформації Nielsen Company, яка також виконує функції національної агенції ISBN для Великої Британії та Ірландії, свідчитьє лише про 111 тис. назв у 2005 р. та 115 тис. – у 2006 р., що, можливо, пов`язане з обліком лише англомовної книги.

Більшість статистичних відомостей стосовно книжкової справи Великої Британії, які можна віднайти в друкованих та електронних джерелах інформації, розкривають, насамперед, не обсяги видання, а обсяги продажу книжкової продукції. Тому зупинимось на деяких характеристиках книжкового ринку цієї країни, посилаючись на інформацію Асоціації видавців (The Publishers Association – PA) та Асоціації книгорозповсюджувачів (The Booksellers Association – BA).

Асоціація Видавців щорічно випускає статистичний довідник «Statistic Yearbook», який узагальнює основні показники книжкового ринку та видавничої індустрії у Великій Британії на основі щомісячних даних моніторингу продажів. Обсяг реалізації книжкової продукції видавцями має тенденцію до збільшення кількості проданих примірників.

Період	Всього реалізовано, млн. пр.	Реалізовано на внутрішньому ринку, млн. пр.	Реалізовано на зовнішньому ринку (експорт), млн. пр.
2005 рік	788	459	329
2006 рік	786	472	314
2007 рік	855	498	357

Як бачимо, кількісний обсяг реалізації у минулому році зріс на 9% порівняно з 2006 р., а в секторі експорту – на 14%. Структура експорту книжкової продукції Великої Британії має такий вигляд: Європа – 41%, Східна і Південно-Східна Азія – 15%, Австралія – 11%, Північна Америка – 12%, інші країни Америки – 5%, Африка – 16%.

Значне збільшення кількості проданих книг не привело до істотного збільшення прибутків від продажу. Причиною стало незвичне (як для України) зменшення середньої ціни британської книги у 2007 р. порівняно з 2006 р., а саме: з 3,59 фунтів до 3,50 фунтів за книгу.

Період	Всього реалізовано, млн. фунтів	Реалізовано на внутрішньому ринку, млн. фунтів	Реалізовано на зовнішньому ринку (експорт), млн. фунтів
2005 рік	2 768	1 768	1 000
2006 рік	2 813	1 814	999
2007 рік	3 000	1 900	1 100

Фахівці з маркетингу (Random House Group), оцінюючи внутрішній книжковий ринок Великої Британії, зазначають, що 2007 р. можна визнати таким, коли було більше змін, але менше хаосу, оскільки видавці адаптувалися до потреб в умовах знижок та збільшення продажів книг через Інтернет і супермаркети.

Що стосується обсягів реалізації за тематико-типологічними групами, у структурі продажу дитяча література склала в 2007 р. 225 млн. примірників (на 17% більше порівняно з 2006 р.) загальною вартістю 404 млн. фунтів, а основний дохід від експорту дитячої літератури було отримано завдяки серії книг «Гаррі Поттер». Наступною за темпами зростання продажу була художня література: 229 млн. примірників (на 7% більше порівняно з 2006 р.) загальною вартістю 650 млн. фунтів. Обсяги реалізації наукової та професійної літератури зросли найменше: на 4% в кількості примірників і 0,7% у вартості. Загальна вартість цієї типологічної групи склала 775 млн. фунтів. А от продаж навчальної літератури знизився у кількості примірників на 9% (до 24 млн. назв) і за вартістю на 3% (до 275 млн. фунтів).

Отже, за висловом журналу The Bookseller, британські видавці продають ‘more for less’ - більше для меншого.

А.О. Звіряєва,
А.І. Романов
/м. Київ/

УЧАСТЬ УКРАЇНИ У ФРАНКФУРТСЬКІЙ КНИЖКОВІЙ ВИСТАВЦІ-ЯРМАРКУ

Історія Франкфуртської книжкової виставки-ярмарку бере початок з XV ст., коли Йоган Гутенберг заснував друкарню поблизу Франкфурта-на-Майні. До XVII ст.. Франкфурт залишався центральним виставковим містом Європи. У XVIII ст.. через політичні та культурні чинники ця роль перейшла до Лейпцига. Але у 1949 р. традиція проведення книжкової виставки у Франкфурті поновилася.

Отже, Франкфуртському книжковому ярмарку понад 500 років. У наш час він став найбільшим і найпотужнішим в світі ярмарком книжок і електронних медіа. Серед учасників – усіх ланок книжкової індустрії: видавці, агенти, продавці, бібліотекарі, автори, науковці, ілюстратори, кінопродюсери, перекладачі, друкарі, різноманітні книжкові заклади та інституції, актори, антиквари і навіть постачальники комп'ютерних програм, — словом, усі, хто залучений до книговиробництва.

Традиційно ярмарок відбувається у жовтні з середи по неділю включно. У 2007 р. виставка проходила з 14-19 жовтня. Німці змогли перетворити ярмарок на подію світового рівня, водночас надзвичайно впорядковану і комфортну. Щорічно виставку «Франкфурт-мессе» відвідують більше 300 тисяч людей, свої стенди відкривають 7000 делегацій з понад 100 країн, демонструється майже 400 тисяч найменувань книг і мультимедійних продуктів.

Книжки, звичайно, є найголовнішим продуктом на Франкфуртському ярмарку (43,1% експонентів), проте асортимент дедалі розширюється: газети й журнали (8,7%), календарі, плакати, поштівки (8,5%), онлайнові видання (4,4%) тощо. Дедалі популярнішими стають аудіокнижки (5,2%).

Україна брала участь у виставці в п”ятнадцятий раз. Вперше окремі українські видавці відвідали найповажніший книжковий захід 1998 року. Тоді українські стенди мали площу 2 кв. метри.

На минулорічному Франкфуртському книжковому ярмарку Україна експонує єдиний національний стенд площею 50 кв. метрів та ще 12 окремих стендів. Майже 100 українських видавництв презентували у Франкфурті понад 1000 книжок. Була представлена художня, довідкова, науково-популярна література, твори класиків української літератури та сучасних авторів, книги для дітей, видання мовами національних меншин, а також електронні книги українського виробництва. Свою продукцію представили, такі відомі українські видавництва, як „Либідь”, „Мистецтво”, „Фоліо”, „А-ба-ба-га-ла-ма-га” та ін. Окремими стендами виставили свою продукцію видавництво «Кальварія» та державне видавництво «Картографія». Презентовані книги повністю відповідали назві національної експозиції «Книги України».

Кошторис участі української делегації у виставці склав 350 тис. грн. Основні витрати: оплата виставкової площі та її забудова, випуск поліграфічної продукції рекламного характеру, зокрема банерів та рекламних проспектів київських книжкових виставок 2007 – 2008 рр., виготовлення каталогів усіх представлених на Франкфуртському ярмарку видавництв, транспортні та митні витрати.

11 жовтня 2007 р. на національному стенді "Книги України" пройшла презентція "День української книги", організована Державним комітетом телебачення й радіомовлення України. Серед запрошених – дипломати, письменники, громадські діячі, представники української діаспори. Під час акції відбулися численні зустрічі із представниками закордонних видавництв – учасників ярмарку. Відбулися презентації видань 2007 р., які визнані в Україні кращими: "Лесь Курбас", "Замки та фортеці України", "Голодомор. 1932-1933 роки" тощо.

Справжньою подією Національної експозиції стала мистецька література, запропонована видавництвами «Мистецтво», «Грані-Т», «Балтія –друк». Це високоякісні фотоальбоми різної мистецької спрямованості. Особливо вразила відвідувачів книга-фоліант «Українська ікона XI – XVIII ст.» громадської організації «Духовна спадщина України».

Величезний успіх мали візуальні словники видавництва «Перун», де кожна стаття перекладена п'ятьма мовами і обов'язково проілюстрована, та унікальна серія книжок про життя видатних дітей, презентована молодим українським видавництвом «Грані-Т».

Українські видавці приїхали з наміром розширення ділових контактів, підписання вигідних контрактів на переклад та видання книг, обміну досвідом та ідеями з іноземними колегами. Адже Франкфуртський книжковий ярмарок – це передусім важливий економічний форум у сфері книговидання та авторського права.

С.А. Водолазька
/м. Київ/

ТЕХНОЛОГІЯ РЕДАГУВАННЯ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Важливого значення у створенні офіційно-ділових документів набуває процес їх редагування, що вимагає особливої точності і ретельності у формулюваннях, продуманості і логічності структури документа, не допускає багатозначності, суперечностей. Текст обов'язково повинен бути цілісним, зв'язним, логічним, змістовним, завершеним.

Створений документ необхідно уважно прочитати, оцінити його структуру, зміст, стиль, грамотність тексту. За необхідності - виправити лексичні, граматичні, логічні та стилістичні помилки, видалити повтори, упорядкувати текст за логічно-смисловим принципом. Таке опрацювання тексту називається редагуванням і спирається на норми сучасної української літературної мови, стилістику і мовні особливості офіційно-ділових документів, правила складання документів та основи редагування.

Починаючи редагування, слід ознайомитися з повним текстом документа та уявити кінцевий, максимально поліпшений варіант.

У разі початку редагування без попереднього ознайомлення з текстом можна внести уточнення, що, як потім може з'ясуватися, вже наявні в тексті. Крім того, багато питань, що виникають на початку читання, при подальшому знайомстві з документом, як правило, зникають.

Отже, процеси редагування обов'язково включають аналіз тексту, тобто оцінку його відповідності літературній нормі, та усунення помилок. Із урахуванням зазначених факторів формулюють завдання, що стоять перед редактором: перевірка фактичного матеріалу, правильності написання географічних назв, імен, прізвищ (особливо у складних випадках і родовому відмінку), оцінка вмотивованості вживання лексеми (редактор має добре знати не тільки лексичний склад мови, а й значення лексичних одиниць відповідно до вимог створення офіційного документа). До основних видів редакторських виправлень можна віднести усунення логічних, лексичних та стилістичних недоречностей, уніфікацію текстових елементів, виправлення граматичних помилок.

При підготовці документа його логічна структура має бути добре продумана. А оскільки головною складовою частиною будь-якого документа є виклад його мети, то це і є основний елемент логічної побудови змісту всього документа. Переконливий і несуперечливий виклад мети документа є стрижнем, якому підпорядковуються в логічному порядку думки, що мають обґрунтувати, довести та доповнити цю мету. Фактичний матеріал, використаний у документі, має бути достовірним. Вдале розміщення матеріалу, послідовність викладу, доречний характер та обсяг відомостей збільшує переконливість документа. При викладенні змісту не слід перевантажувати документ другорядними деталями, дрібницями, зайвими словесними прикрасами. У документі потрібно уміти виділити головне, навести вирішальні аргументи, підкріпити їх лише найнеобхід-

нішими фактами і цифрами. Викладати матеріал в офіційно-діловому стилі слід лаконічно, використовуючи відповідну лексику і термінологію.

Важливою є робота над мовою і стилем юридичного документа на стадії не тільки його обговорення і ухвалення, але підготовки і написання. Наявність помилок і недоліків пояснюється як поспіхом при підготовці юридичних документів, так і відсутністю можливостей для їх грамотної редакційної правки, тому необхідне вироблення чіткої системи правил (лексичних, граматичних, синтаксичних) вживання мовних засобів при написанні юридичних документів, відповідно до норм сучасної української літературної мови, дотримання певних вимог до мови і тексту нормативно-правових актів (уніфікованість, точність, ясність, послідовність у викладі правового матеріалу).

Отже, офіційно-ділові документи потребують ретельного опрацювання на етапі підготовки текстів до затвердження, бо з набуттям ними юридичної сили і можливості зміни тексту обмежені. Такі тексти потребують обов'язкового дотримання вимог логіки, лаконічності, офіційно-ділового стилю. Втручання у текст після набуття ним чинності можливе лише на рівні звіряння з твердою копією з метою усунення технічних помилок.

О.І. Бабич
/м. Васильків/

ВИРОБНИЦТВО КНИГ У КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКОМУ МОНАСТИРІ ЗА ІГУМЕНСТВА ФЕОДОСІЯ ПЕЧЕРСЬКОГО (1059/60-1074 рр.)

Поміж видатних діячів Київської Русі 60-70-х рр. XI ст. особливе місце належить фундатору східнослов'янського чернецтва, родоначальнику спільного монашого життя на Русі, другому ігумену Києво-Печерського монастиря, видатному церковному та політичному діячеві, своєрідному церковному письменнику, творцю так званої "печерської ідеології" Феодосію Печерському.

Саме за його ігуменства в Києво-Печерському монастирі розпочинається велика праця по створенню рукописних книг, утворюється перший гурток книжників.

Актуальність теми пов'язана з відродженням традицій в Києво-Печерській лаврі, що сягають доби ігуменства одного з її фундаторів Феодосія Печерського, зокрема видавничої справи, котра розпочиналась у друг. пол. 60-х рр. XI ст. з виготовлення рукописних книг.

Попри важливість даної теми їй, на жаль, не присвячене жодне дослідження з історії книгознавства та видавничої справи. На нашу думку, це пояснюється досить малою кількістю інформації в історичних джерелах, зокрема в "Житии преподобного отца нашего Феодосия, игумена Печерского". Дослідження історії Києво-Печерського монастиря, рукописної книги, бібліотечної справи обмежуються лише констатацією факту книготворення в його стінах за ігуменства Феодосія Печерського, в котрому також брали участь Никон Великий та Іларіон Схимник.

Об’єктом дослідження є виготовлення книг у Києво-Печерському монастирі за ігуменства Феодосія Печерського; предметом – організація книготворчого процесу.

Метою є опис процесу започаткування та організації виготовлення книг впродовж 1059/60-1074рр. Завдання дослідження полягають у з’ясуванні історичних передумов започаткування книготворчої справи в роки ігуменства Феодосія Печерського; розгляд свідчень в історичних джерелах щодо книготворення в обителі; опис організації та технологічного процесу виробництва книг; окреслення перспектив подальших наукових досліджень з обраної теми.

Науковою новизною є те, що вперше в історіографії зроблено спробу дослідити започаткування та організацію виробництва книг у Києво-Печерському монастирі за ігуменства Феодосія Печерського.

На початок ігуменства Феодосія Печерського склалися історичні передумови організації книготворення в монастирі: запровадження Студійського статуту, велика вартість книги, незрозумілість грецьких та болгарських оригіналів книг населенню Русі, утворення на початку ігуменства Феодосія школи книжників, започаткованої Никоном Великим, Іларіоном Схимником та, власне, Феодосієм Печерським.

Єдине історичне джерело, в якому збереглись свідчення щодо організації книготворчої справи в Києво-Печерському монастирі впродовж ігуменства Феодосія Печерського, – це "Житие преподобного отца нашего Феодосия, игумена печерского". Воно збереглося в складі так званого Успенського збірника, датованого кінцем XII- початком XIII ст., де вміщене на аркушах 26а – 67в.

Монастирським осередком книготворчої справи стала келія ігумена Феодосія. Слід відмітити, що характерною особливістю організації процесу книготворення в Києво-Печерському монастирі в роки ігуменства Феодосія Печерського було те, що книготворча справа набула артільної організації.

Переписуванню, написанню та виготовленню книг за часів Київської Русі, особливо в монастирях, в тому числі Києво-Печерському, надавався характер духовного подвигу. Писання книг було різновидом монастирського послуху.

При переписуванні релігійної літератури особливого значення надавалося дотриманню точності тексту. Вважалося, що чим давніша книга, тим вона ближча до грецьких оригіналів, тим, значить, істина.[26; 8]. Суворе слідування оригіналу вважалось найважливішою умовою доброякісності копії.

Ігумен Феодосій та Никон Великий займались виготовленням книг у вільний від виконання своїх монастирських обов'язків час. Зокрема, Феодосій ніс послух ігумена, а Никон служив літургію та був монастирським проповідником. Ігумен Феодосій та Никон Великий присвячували книготворчій діяльності 4-6 годин на добу, а Іларіон Схимник, котрий "по вся дъни и нощи писааше книги", тобто був переписувачем-професіоналом, маючи цю справу за монастирський послух, працював 10-12 годин на добу.

Поза сумнівом, Києво-Печерський монастир купував пергамент за межами монастиря, адже його виготовлення пов'язане із забоєм тварин, що не є прийнятним для чернецтва.

Києво-Печерські книготворці доби ігуменства Феодосія Печерського для створення книг використовували ті самі матеріали та знаряддя письма, що й інші руські творці книг пергамент і берестя, гуссячі пера, чорнила.

Перспективи подальших наукових розвідок з обраної теми полягають у дослідженні виробництва книг у Києво-Печерському монастирі по преставленню Феодосія Печерського впродовж усієї домонгольской доби.

Ю.О. Бойко
/м. Київ/

ПЕРША УКРАЇНСЬКА ЩОДЕННА ГАЗЕТА «РАДА»

1905 р. змінив ситуацію в Російській імперії: не оминули реформи й Україну. На політичному поприщі найважливішим для українців було скасування заборони національного друкованого слова. Вільніше почало розвиватися письменство, з'явилася українська преса. Користуючись послабленням, українські видавці активно запроваджували рідну мову, допомагали своїм читачам побачити Україну очима її патріотів.

Євген Чикаленко разом зі своїми товаришами-однодумцями почав видавати щоденну україномовну газету "Рада". Перший номер побачив світ 15 вересня 1906 р. Газета не мала ніякої партійної приналежності, відстоювала на своїх шпальтах ідею, покладену в основу діяльності „Товариства українських поступовців": повну українізацію життя населення Малоросії. Вона висвітлювала життя українських земель і була орієнтована на широку аудиторію читачів.

Редакція газети розташовувалась у Києві на вулиці Великій Підвальній № 6 (нині Ярославів Вал). Серед головних рубрик „Ради" були такі: „З газет та журналів", „По Україні", „По Росії", „У світі", „З польського життя" та низка інших.

У газеті детально висвітлювались політичні події як в країні, так і за її межами, подавалися наукові та літературні публікації різної тематики, критичні матеріали на новинки в літературі, огляд журнал та газет, подій внутрішнього та місцевого характеру, довідковий відділ та багато іншого. Крім щоденних новин, статей К. Лоського, М. Лозинського, О. Маковея та інших, а також телеграм та бібліографічних заміток, містила „Рада" значну кількість статей науково-популярного характеру. Між ними, в першу чергу,– статті проф. М. Грушевського, зокрема його огляд поступу української політичної і громадської думки за минуле XIX ст., низка статей Б. Грінченка на теми української історії: „Якої нам треба школи", що як окрема брошура пізніше набула широкої популярності.

Серія статей В. Доманицького мала історичний, громадський і літературний характер. Публікації історично-літературного характеру були такі, як замітки до нового видання „Кобзаря" або „Святе Письмо українською мовою" (підпис – В.), де подано історично-літературний огляд перекладів від другої половини XVI ст. Тут же вміщено статті на теми журналістики: огляди української преси в Росії тощо. Кореспонденти газети „Рада" працювали у Державній

Думі, Державній Раді, а також у Лондоні, Парижі, Римі, Відні, Празі, Львові, Чернівцях та в усіх великих містах України. Редакція мала власний магазин, де продавалися твори українських авторів із знижкою.

Передплата приймалася тільки на повні місяці, з 1-го до 1-го числа кожного місяця. Річну передплату газети, яка становила 6 крб. можна було виплачувати частинами: в 2 або 3 терміни. Закордонна передплата газети становила 11 крб., але якщо „Рада" передплачувалася через поштові відділення, тоді газета коштувала дешевше. В цьому проявлялася турбота і зацікавленість редакції у збільшенні кола своїх передплатників. Основними регіонами передплати були Правобережна і Лівобережна Україна, практично всі губернії Російської імперії. Про це свідчить „Список передплатників газети „Рада" за губерніями та областями".

Ось деякі дані про кількість передплатників: Полтавська губернія – 465, Київська (без м. Києва) – 295, Подільська – 259, Катеринославська – 242, Харківська – 214, Херсонська – 194, Чернігівська – 167, Волинська – 120, Санкт-Петербург – 90.

Проте редакція газети не мала фахових журналістів. Вони виховувалися, здобували досвід та авторитет у газеті, у процесі безпосередньої роботи. Передові статті, як правило, писали С. Єфремов, Ф. Матушевський, М. Грушевський, Д. Дорошенко, М. Павловський, С. Петлюра. Талановиті огляди й фейлетони подавав С. Черкасенко. Свої оповідання подавали В. Винниченко, С. Васильченко, О. Олесь, М. Левицький та інші.

Однак російський уряд не полишав спроб ліквідувати український національний рух і лише чекав для цього слушної нагоди. Воєнні дії 1914 р. сприяли цьому. Так 20 серпня 1914 р. була закрита газета "Рада" на весь час воєнного становища. Видання „Ради" упродовж восьми з половиною років було великим подвигом і разом з тим великою національною заслугою Є. Чикаленка, якщо уявити, за яких умов і обставин доводилось видавати газету. Так закінчилась історія одного з найпопулярніших українських видань, яке так багато зробило для розвитку національно-державницьких засад української нації.

Абрамова Наталья Николаевна, аспирантка Краснодарского государственного университета культуры и искусств

Антоненко Ірина Петрівна, к.і.н., с.н.с., зав.відділом НБУВ

Антошевська Наталія Олександрівна, аспірант ДАКККіМ

Апшай Надія Іванівна, к.п.н., ст.викладач Ужгородського КПУ

Артамонова Н.О., докторант ХДАК

Бабич Олександр Іванович, викладач історії Васильківської філії ВНЗ ВМУРоЛ "Україна"

Баркова Ольга Валентиновна, заст. ген. директора НПБ України

Бездрабко Валентина Василівна, к.і.н., доцент, зав. кафедри КНУКіМ

Березовський Олег Миколайович, к.і.н., с.н.с. НБУВ

Білименко Людмила Анатоліївна, завідувачка сектору НБУВ

Богуш Тетяна Іванівна, гол. бібліотекар НПБУ

Бойко Юлія Олександрівна, м.н.с. Інституту архівознавства НБУВ

Боряк Тетяна Генадіївна, аспірантка історичного факультету КНУ ім. Т. Шевченка

Бреккер Надежда Викторовна, гл. специалист Центра по проблемам информатизации сферы культуры (г. Москва)

Британ В.Т., к.і.н., доцент Національної металургійної академії України

Бурківська Юлія Юліанівна, к.філол.н., доцент Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Василенко Ольга Миколаївна, к.і.н., зав філією № 2 НБУВ

Виноградова Олена Борисівна, к.і.н., доцент, заст. директора ІДУІД ДАКККіМ

Вільчинська Ірина Юріївна, к.політ.н., доцент КНУКіМ

Власенко Оксана Олександрівна, зав. відділу бібліотеки Білоцерківського національного аграрного університету

Власова Галина Вікторівна, к.п.н., професор, перший проректор ДАКККіМ

Водолазька Світлана Анатоліївна, к.ф.н., доцент Інституту журналістики КНУ

Воскобойнікова-Гузєва Олена Вікторівна, к.і.н., директор інституту бібліотекознавства НБУВ

Грет Галина Петрівна, к.е.н., доцент КНУКіМ

Гринфельд Петр Анатольевич, ген. директор ОАО «Альт-Софт» Информационные и коммуникационные технологии

Давидова Ірина Олександрівна, к.п.н., доцент, зав.кафедри ХДАК

Держко Ірина Зенонівна, м.н.с. Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України

Добровольська Вікторія Василівна, ст. викладач ДАКККіМ

Дробков Євген Вікторович, менеджер по роботі з закладами освіти та науки, Майкрософт Україна

Дубова Світлана Володимирівна, спеціаліст ІІ категорії Генеральної прокуратури України**,** аспірантка КНУКіМ

Есипов Александр Леонидович, ст.преподаватель Орловского государственного института культуры и искусств

Ємельянова Тетяна Олександрівна, зав. сектору Центрального державного кінофотофоноархіву України імені Г.С. Пшеничного

Жук Вікторія Михайлівна, к.п.н., доцент, зав. кафедри РДГУ

Жукова Валерія Павлівна, аспірантка, викладач ХДАК

Загуменна Віра Вікторівна, к.п.н., професор ДАКККіМ

Збанацька Оксана Миколаївна, ст. викладач ДАКККіМ

Звіряєва Анна Олександрівна, студентка ДАКККіМ

Зеленська Лариса Михайлівна, к.і.н., доцент ДАКККіМ

Зозуля Світлана Миколаївна, аспірантка ДАКККіМ

Іванова Майя Вікторівна, м.н.с. НБУВ

Іванчено Ірина Альбертівна, гол. редактор журналу «Довідник секретаря та офіс-менеджера»

Ільганаєва Валентина Олександрівна, д.і.н., професор кафедри ХДАК

Ісаєнко Олександр Олександрович, м.н.с. відділу бібліотекознавства НБУВ

Карпюк Дмитро Віталійович, викладач РДГУ

Кашеварова Наталія Григорівна, аспирантка КНУКіМ

Кобєлєв Олексій Миколайович*,* к.п.н., докторант ХДАК

Кобцев Кирило Леонідович, директор ТОВ «Музейні системи та технології»

Коваленко Інга Йосипівна, зав. відділу ДНПБ України ім. В.О.Сухомлинського

Ковальчук Галина Іванівна, д.і.н., професор, зав.відділом НБУВ

Колос Лариса, голова правління Міжнародного фонду захисту бібліотек

Кононученко Людмила, аспірантка КНУКіМ

Копанєва Вікторія Олександрівна, м.н.с. НБУВ

Копанєва Єлизавета Олександрівна, бібліотекар І кат. НБУВ

Король Вікторія Сергіївна, аспірантка ХДАК

Костенко Леонід Йосипович, керівник центру комп'ютерних технологій НБУВ

Костенко Марина Степанівна, ст. викладач РДГУ

Костирко Тамара Миколаївна, директор бібліотеки Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Кравцова Олена Анатоліївна, ст. викладач Миколаївського державного університету ім. Петра Могили, магістр ДАКККіМ

Криворотенко Светлана Николаевна, к.п.н., доцент Краснодарского государственного университета культуры и искусств

Кузнецова Марія Миколаївна, аспірантка ХДАК

Кулешов Сергій Георгійович, д.і.н., професор, зав.відділу документознавства УНДІАСД, профессор ДАКККіМ

Кунанець Наталія Едуардівна, к.і.н. науковий співробітник відділу бібліотекознавства Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України

Леміш Наталія Олександрівна, викладач Конотопської філії Європейського університету, магістрантка кафедри документознавства ДАКККіМ

Лутовинова Валентина Іванівна, к.і.н., доцент, професор ДАКККіМ

Макеєва Ірина Іванівна, аспірантка ХДАК, провідний методист Наукової бібліотеки Дніпропетровського національного університеу

Малиневська Валентина Мефодіївна, к.і.н., професор, декан Чернігівського факультету ДАКККіМ

Мар'їна Олена Юріївна, аспірантка ХДАК

Маркова Вікторія Анатоліївна, к.п.н., доцент, докторант ХДАК

Мартынова Елизавета Василывна*,* к.п.н., доцент Кемеровского государственного университета культуры и искусств

Матвієнко Оксана Володимирівна, д.п.н., к.т.н. професор КНУКіМ

Меньківська Наталія Степанівна, аспірантка ДАКККіМ

Мерсадыкова Татьяна Евгеньевна, к.т.н., главный специалист ОАО «Альт-Софт» Информационные и коммуникационные технологии (г. Санкт-Петербург)

Михайлюк О.В., к.і.н., доцент Національної металургійної академії України

Міщук Сергій Миколайович, к.і.н., доцент Житомирського державного університету ім. Івана Франка

Монько Тетяна Савівна*,* к.п.н., доцент, професор КНУКіМ

Москаленко Оксана Іллівна, аспірантка ДАКККіМ

Мухамедьяров Наїль Наримановіч, Республіканського вищого навчального закладу «Кримський інженерно-педагогічний університет»

Носкіна Наталія Миколаївна, зав. сектору НБУВ

Олейник Вадим Васильевич, директор ООО «Специализированный Центр БАЛИ»

Олійник Олександр Семенович, к.т.н., доцент ДАКККіМ

Пазухина Валентина Николаевна, к.п.н., профессор Краснодарского государственного университета культуры и искусств

Півень А.Г., начальник Центру комп'ютерних технологій, СумДУ

Плешкевич Евгений Александрович, к.и.н., зав. кафедрой филиала Российского государственного гуманитарного университета в г.Саратове (Россия)

Полєва Марина Сергіївна, студентка ДАКККіМ

Політова Олена Аркадіївна, аспірантка ДАКККіМ

Порохницька Наталія Анатоліївна, м.н.с., Інститут архівознавства НБУВ

Пристайко Валерій Володимирович, с.н.с. відділу архівознавства УНДІАСД

Прокопенко Лілія Сергіївна, к.і.н., доцент ДАКККіМ

Прокоф'єва К.А., к.філол.н., доцент Національної металургійної академії України

Прокудіна Тетяна Володимирівна, ст.викладач ДАКККіМ

Редлер Карл, Австрия, директор земельної бібліотеки м.Форальберг

Решетілова Оксана Михайлівна., ст.викладач Дніпропетровської Національної металургійної академії України

Романов Андрій Іванович, студент ДАКККіМ

Рудюк Володимир Вікторович, заступник директора ІДУІД

Самохіна Наталія Федорівна, к.т.н., зав. відділом НБУВ

Сбитнева Галина Иванова, к.п.н., доцент кафедры Кемеровского государственного университета культуры и искусств

Святненко Анна Василівна, к.і.н., доцент, докторант ДАКККіМ

Симоненко Тетяна Василівна, м.н.с. НБУВ

Сілкова Галина Василівна*,* к.п.н., доцент, професор РДГУ

СічоваОксана Василівна, м.н.с. НБУВ

Скнар Андрій Олександрович, к.п.н., доцент ДАКККіМ

Слободяник Михайло Семенович, д.і.н., професор, директор ІДУІД, зав.кафедри документальних комунікацій ДАКККіМ

Сошинська Вікторія Євгенівна, ст. викладач Видавничо-поліграфічного інституту НТУУ "КПІ"

Сошинська Ярослава Євгенівна, к.і.н., доцент Видавничо-поліграфічного інституту НТУУ "КПІ"

Степанюк Олена Володимирівна, ст.викладач РДГУ

Судіна Тетяна Олексіївна, к.і.н., с.н.с. ДНПБ України ім. В.О.Сухомлинського

Танатар Ніла Володимирівна, к.біол.н., зав. відділом НБУВ

Титова Людмила Іванівна, к.п.н., доцент, професор ДАКККіМ

Ткач Леся Миколаївна, викладач Дніпропетровської Національної металургійної академії України

Федорчук Артур Григорович, науковий співробітник НБУВ

Філіпова Людмила Яківна, д.п.н., професор, декан факультету документознавства та інформаційної діяльності ХДАК

Хандошко Оксана Андріївна, магістр ДАКККіМ

Христова Наталія Миколаївна, к.і.н., с.н.с., професор ДАКККіМ

Чжао Лін, аспірант ХДАК

Чумакова Г.А., к.філол.н. доцент Національної металургійної академії України

Шаньгинова Галина Алексеевна, к.п.н., доцент Восточно-Сибирской государственной академии культуры и искусств

Шатрова Марина Борисівна, аспірантка РДГУ

Швецова-Водка Галина Миколаївна, д.і.н., зав. кафедри Рівненського державного гуманітарного університету

Шелестова Анна Миколаївна, аспірантка ХДАК

Шемаєва Галина Василівна, докторантка ХДАК

Шерепа Тетяна Анатоліївна, м.н.с. НБУВ

Шипко Людмила Василівна, к.і.н., НБУВ

Шипота Галина Євгенівна, к.п.н., доцент, докторант КНУКіМ

Шишкіна Валентина Григоріївна, науковий співробітник НБУВ

Щерба Надежда Григорьевна, к.п.н., доцент Краснодарского государственного университета культуры и искусств

Щербан Раїса Миколаївна, заступник директора Рівненської державної обласної бібліотеки

Юхименко Юлія Петрівна, аспірантка ДАКККіМ

Ядрова Галина Василівна, директор Центру інформаційних технологій Міжвузівського Центру "Крим", провідний методист Кримського філіалу Інституту археології НАН України

Яковлєва Юлія Вікторівна, к.т.н., наук. співробітник НБУВ

Якубова Тетяна Анатоліївна, к.і.н., н.с. НБУВ

Ясьмо ВасильДмитрович, к.п.н., професор РДГУ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

АД – архівний довідник
АРМ – автоматизоване робоче місце
ББД – бібліографічна база даних
БД– база даних
БЗ – бази знань
БІР – бібліотечно-інформаційні ресурси
БП – бібліографічний посібник
БС – бібліотечна система
ВНЗ – вищий навчальний заклад
ДАКККіМ – Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв
Держкомархів – Державний комітет архівів
ДНПБ – Державна наукова педагогічна бібліотека
ДП – документальний потік
ЕА – електронний архів
ЕБ – електронна бібліотека
ЕД – електронний документ
ЕК – електронний каталог
ЕР – електронні ресурси
ЗМІ – засоби масової інформації
ІАД – інформаційно-аналітична діяльність
ІБС – інформаційно-бібліотечні системи
ІзОД – інформація з обмеженим доступом
ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології
ІМ – інформаційний менеджмент
ІП – інформаційні потреби
ІПМ – інформаційно-пошукова мова
ІПС – інформаційно-пошукова система
ІР – інформаційні ресурси
ІС – інформаційна система
ІТ – інформаційні технології
ІТП – інформаційно-технологічна підготовка
ІФЛА – Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій
КНУ – Київський національний університет імені Тараса Шевченка
КНУКіМ – Київський національний університет культури і мистецтв
ЛНБ – Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаника
НАН – Національна академія наук
НАФ – Національний архівний фонд
НБУВ – Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського
НДР – науково-дослідна робота
НК – наукові комунікації
НМетАУ – Національна металургійна академія України
НПБУ – Національна парламентська бібліотека України
НТІ – науково-технічна інформація

ОРД – організаційно-розпорядча документація
ОУНБ – обласна універсальна наукова бібліотека
ПД – персональні дані
ПК – персональний комп’ютер
РДГУ – Рівненський державний гуманітарний університет
СК – соціальні комунікації
ТІОС – телекомунікаційне інформаційно-освітнє середовище
УНДІАСД – Український науково-дослідний інститут архівної справи і документознавства
ХДАК – Харківська державна академія культури
ЦДЕА – Центральний державний електронний архів

З М І С Т

НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В.О. Ільганаєва
Теоретичні аспекти розвитку соціально-комунікаційних структур в сучасному інформаційному просторі 3

М.С. Слободяник
Стратегічні пріоритети розвитку бібліотечної справи в Україні 5

І.О. Давидова
Інноваційна політика бібліотек України: етапи становлення та розвитку 7

О.В. Воскобойнікова-Гузєва
Українське бібліотекознавство: інституціональна та комунікативна складові 8

Г.В. Сілкова
Опанування інтелектуальними способами роботи з інформацією на тлі сучасних інформаційних процесів 10

О.М. Кобєлєв
Інтелектуалізація суспільної сфери як визначальний чинник розвитку сучасної інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек 12

В.С. Король
Інформаційно-аналітична діяльність в системі управління бібліотекою: системний підхід 13

Г.В. Шемаєва
Стратегічні напрями розвитку електронних ресурсів бібліотек України в системі наукових комунікацій 14

Чжао Лін
Моделі побудови комунікаційно-інформаційного середовища бібліотек для використання електронних ресурсів 16

Т.С. Монько
Роль комунікації у формуванні бібліотеки 17

Т.В. Симоненко
Когнітивний напрям розвитку інформаційно-бібліотечних систем 19

О.М. Василенко
Статистична інформація як основа процесу бібліотечного управління 20

Т.І. Богуш
Кадри публічних бібліотек в розрізі дослідження «Публічні бібліотеки України в соціокультурному просторі регіону» 22

О.О. Власенко
Сучасні проблеми аграрних бібліотек вищих навчальних закладів 23

Н.О. Антошевська
ЮНЕСКО як міжнародний центр розвитку комунікацій та інформації 25

Н.В. Танатар, А.Г. Федорчук, Т.І. Третяк, В.Г. Шишкіна
Сучасний стан моніторингу документальних потоків ЗМІ 27

В.Д. Ясьмо
Використання інформаційних технологій у соціокультурному розвитку регіону 28

Р.М. Щербан
Регіональний інформаційно-освітній простір: Рівненщина 31

Т.М. Костирко
Формування системи бібліотечно-інформаційних ресурсів регіону 34

О.Ю. Мар'їна
Організація інформаційно-комунікаційної взаємодії бібліотек регіону як фактор розвитку бібліотечних систем 36

Л. Колос
Проект «Ресурси бібліотек у боротьбі з корупцією» 37

В.П. Жукова
Соціальний захист як чинник безпеки праці та якості професійно-діяльнісного середовища бібліотеки 39

Н.Н. Мухамедьяров
Про співвідношення понять «бібліотерапія» і «бібліотечна валеологія» 40

С.Н. Криворотенко
Компьютеризация краеведческой деятельности библиотек 41

М.М. Кузнєцова
Корпоративна взаємодія бібліотек у створенні краєзнавчої електронної інформації 43

О.О. Ісаєнко
Дослідження інноваційних технологічних складових інформаційного обслуговування в провідних бібліотеках України 44

Л.А. Білименко
Впровадження інноваційних технологій у відділі газетних фондів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського 46

Н.Ф. Самохіна
Формування зібрання часописів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського 47

І.З. Держко
Методи популяризації електронних журналів у наукових бібліотеках (на прикладі Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України) 49

М.С. Полєва
Використання електронних версій періодичних видань:
соціологічне вивчення 50

Н.М. Носкіна
Етико-моральний аспект культури бібліотечного обслуговування 51

Л. Кононученко
Інноваційний підхід до обслуговування користувачів в ОУНБ України 53

О.Л. Промська
Особливий жанр бібліографічної продукції 54

А.О. Скнар
Потреби системи управління в інформації та контролінг 56

І.Й. Коваленко, Т.О. Судіна
Реферативне забезпечення педагогічної науки в Україні 57

В.Н. Пазухина, В.Н Довгалева
Отраслевая патентная документация на объект интеллектуальной
собственности в производстве печатной продукции: особенности
библиографического анализа и синтеза 59

Н.О. Артамонова
Сучасний стан інноваційної діяльності центрів патентної інформації 61

В.Н. Пазухина, Н.В. Абрамова
Библиографирование отраслевой патентной документации
по биологическим основам растениеводства и животноводства 63

А.Л. Есипов
Роль народного комиссариата просвещения в оптимизации
библиотечной системы РСФСР на начальных этапах великой
отечественной войны 65

А.В. Святненко
Бібліотеки навчальних закладів православного відомства
на Правобережній Україні у першій половині XIX ст. 67

Н.Е. Кунанець
Особливості комплектування фондів бібліотек студентських товариств
Львова наприкінці XIX – на початку XX ст.: книгознавчий аспект 69

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

Е.А Плешкевич
Проблемы теоретического изучения документа 72

Г.М. Швецова-Водка
Проблеми розвитку термінології документознавства 76

М.С. Слободяник
Уточнення поняття “документ” в контексті розвитку понятійного апарату документознавства 78

М.Б. Шатрова
Термінологічні пошуки при формуванні поняття „образотворчий документ” 80

В.В. Бездрабко
Модерне документознавство в епоху постмодерну 81

Л.Я. Філіпова
Нова наукова проблематика спеціальності «документознавство, архівознавство»: вимоги часу 83

Е.В. Мартынова, Г.И. Сбитнева
Отражение документоведения как научного и практического направления в ядерных профессиональных периодических изданиях России 1997 – 2007 гг. 85

С.Г. Кулешов
Відбір веб-ресурсів для зберігання в центральному державному електронному архіві України як наукова проблема 86

А.М. Шелестова
Університетський веб-сайт як новий різновид електронного документа 88

Г. І. Ковальчук
Документальне пам’яткознавство як навчальна та наукова дисципліна: до постановки питання 90

О.В. Матвієнко
Професійна соціалізація документознавців: використання інформаційно-комунікативних ресурсів фахового спрямування 91

І.А. Іванченко
Розвиток системи підвищення кваліфікації спеціалістів-документознавців 94

Н.О. Леміш
Управлінське документознавство: становлення, тенденції, розвитку 96

С.Б. Руденко
Співвідношення понять «пам’ятка» та «документ» 99

В.В. Рудюк
Організація керування електронною документацією:
новий виклик документознавчій теорії, практиці, освіті 102

О.А. Політова
Методологічні і технологічні аспекти дослідження процесу
відображення документального потоку з історії України 105

О.В.Січова
Документування управлінської та науково-організаційної діяльності
установ НАН України 106

Ю.П. Юхименко
Проблеми уніфікації навчальної документації у ВНЗ 108

Т.В.Прокудіна
Організація діловодства в бухгалтерії 110

ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ І ТЕХНОЛОГІЇ

Л.Й. Костенко
Завдання комп'ютеризації національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського на 2008-2010 роки 113

Н. В. Браккер
Европейские проекты по цифровым библиотекам 114

Г.В. Власова
Інформаційний менеджмент та його місце в процесах
і системах управління 117

К. Редлер
Інноваційна технологія представлення оцифрованих документних фондів:
досвід бібліотеки м. Форарльберг 120

Г.Є. Шипота
Формування та розвиток національної системи інформаційних ресурсів 123

Г.В. Ядрова
Інновації в розвитку бібліотечних технологій
в Автономній Республіці Крим 124

П.А. Гринфельд, Т.Е. Мерсадыкова
Технология создания и представления краеведческой базы данных
библиотеки в пространстве информационных ресурсов по культурному
наследию региона 126

В.В. Олейник, О.В. Баркова
Технологическое обеспечение процесса создания полнотекстовых
ресурсов для электронной библиотеки на базе информационной
системы T-Libra 129

О.В. Степанюк
Мережа інтернет як джерело інформації про діяльність органів місцевої влади 132

Є.В. Дробков, А.Г. Півень
Нові підходи корпорації Microsoft для формування телекомунікаційного інформаційно-освітнього середовища університету 133

С.В. Дубова
Інформаційні ресурси інтернет як пізнавальне середовище професійної соціалізації документознавців 136

Д.В. Карпюк, М.С. Костенко
Тенденції розвитку служби www в контексті якісного наповнення інформаційних ресурсів мережі інтернет 138

К.Л. Кобцев
Веб-сайт «Музейні системи та технології» – професійний інтернет ресурс для професіоналів 140

Г.В. Власова, Л.І.Титова, В.І.Лутовинова
Методика індексування веб-документів пошуковими роботами 143

Є.О. Копанєва
Меморіальне зібрання "Наукова спадщина України" 147

Т.А. Шерепа
Гармонізація ієрархічних і предметних класифікацій у електронних бібліотеках 149

І.Ю. Вільчинська
Комп'ютерно-комунікативні технології в політичному управлінні 150

В.О. Копанєва
Архівування "Мережевої українки" 153

І.Н. Антоненко, О.В. Баркова
Науково-методичний посібник з каталогізації електронних ресурсів як елемент методичного забезпечення бібліотечних технологій 155

Ю.В. Яковлєва
Ретро конверсія каталогу дисертацій з фонду НБУВ 157

ПІДГОТОВКА І ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ СПЕЦІАЛІСТІВ З ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА І БІБЛОТЕКОЗНАВСТВА

В.М. Жук
Підготовка науково-педагогічних кадрів зі спеціальності 07.00.08 «книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» в аспірантурі 159

О.М. Решетілова, Л.М. Ткач
Актуалізація активних методів навчання у підготовці спеціалістів сфери документної комунікації 161

В.В. Добровольська
Теоретико-методичні аспекти дослідження підготовки фахівців із спеціальності «документознавство та інформаційна діяльність» 163

В.Т. Британ, О.В. Михайлюк
Деякі аспекти підготовки документознавців у технічному вищому навчальному закладі 164

О.С. Олійник
Можливості та проблеми дистанційного навчання 167

Н.І. Апшай
Інформаційно-технологічна підготовка бібліотечних фахівців 168

К.А. Прокоф'єва, Г.А. Чумакова
Специфіка самостійної роботи студентів-документознавців 170

І.І. Макеєва
Методологічні підходи до організації внутрішньої бібліотечної системи підвищення кваліфікації кадрів бібліотек ВНЗ 173

О.Б. Виноградова
Теоретико-методичні засади навчальної дисципліни «Документно-інформаційні комунікації» 175

Л.С. Прокопенко
Курс „Міжнародні інформаційні організації" у системі підготовки фахівців з документознавства та інформаційної діяльності 176

В.В. Загуменна
Основні завдання та змістовні компоненти навчального курсу «Інформаційне забезпечення виставкової діяльності» 177

С.М. Зозуля
Концепція навчальної дисципліни «Лінгвістичні основи документознавства» 179

О.М. Збанацька
Підготовка тезаурусу з навчальної дисципліни як засіб активізації навчального процесу 182

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Н.М. Христова
Архівна евристика: проблеми відповідності реаліям часу 185

О.А. Кравцова
Архівний портал ЮНЕСКО та його англомовні ресурси 186

О.М. Березовський
Електронні бази даних інституту архівознавства НБУВ 188

Н.С. Меньківська
Роль державних архівів у формуванні єдиного інформаційного простору України 189

Т.О. Ємельянова
Науково-видавнича діяльність центрального державного кінофотофоноархіву України ім. Г.С. Пшеничного: сучасний стан та перспективи розвитку 191

О.А. Хондошко
Відеодокументи в архіві парламентського телеканалу «Рада» 193

Н.Г. Кашеварова
Документальні комплекси архіву оперативного штабу Рейхсляйтера Розенберга в ЦДАВО України: проблеми архівознавчого та джерелознавчого аналізу 196

Т.Г. Боряк
Робота трофейних бригад з повернення вивезених нацистами українських архівів 198

В.І. Пристайко
Структура і зміст міжархівного довідника «зведений каталог метричних книг, що зберігаються у держаних архівах України» 200

О.І. Москаленко
Інформаційний потенціал ОНДУ особового походження М. Л. Кропивницького у ЦДАМЛМ України 201

Т.А. Якубова
Військові, торгівельні традиції турецько-татарського прикордоння в польській історіографії фондів НБУВ XVI ст. 203

Н.А. Порохницька
Науково-організаційна та громадська діяльність академіка М. В. Птухи (за документами архівного фонду особового походження) 206

М.В. Іванова
Архівні документи інституту рукопису НБУВ як джерела дослідження історії формування монастирських бібліотек упродовж 1925 р. 208

Л.В. Шипко
Документальна спадщина академіків АН України А. А. Смирнова та В. Ф. Копитова як складова у формуванні особових архівних фондів Інституту архівознавства Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського 210

В.М. Малиневськ
Чернігівська губернська архівна комісія та її внесок у становлення архівної справи на Чернігівщині 211

КНИГОЗНАВСТВО ТА ВИДАВНИЧА СПРАВА

В.А. Маркова
Семіотичний підхід у дослідженні книги як феномену соціальної комунікації 214

Н.Г. Щерба
Совершенствование стандартов сферы книгораспространения 215

С.М. Міщук
Книгознавчі аспекти опису рукописних книг та стародруків в Україні наприкінці XIX – на початку XX ст. 217

Г.П. Грет
Історія і сучасний стан книгорозповсюдження в Україні 219

Л.М. Зеленська
Формування українського ринку музичних періодичних видань (1991 – 2007 рр.) 222

Л.Ю. Бурківська
Аспекти дослідження сучасної періодики (на матеріалі газети «Західний кур'єр») 224

Г.А. Шаньгинова
О поддержке чтения и грамотности: зарубежный и отечественный опыт 225

В.Є. Сошинська
Комунікаційні функції міжнародної асоціації видавців 228

Я.Є. Сошинська
Маркетингові дослідження книжкового ринку у великій Британії 229

А.О. Звіряєва, А.І. Романов
Участь України у франкфуртській книжковій виставці-ярмарку 231

С.А. Водолазька
Технологія редагування офіційно-ділової літератури 233

О.І. Бабич
Виробництво книг у Києво-Печерському монастирі за ігуменства Феодосія печерського (1059/60-1074 рр.) 234

Ю.О. Бойко
Перша українська щоденна газета «Рада» 236

Відомості про авторів 238

Перелік скорочень .....

V Міжнародна науково-практична конференція

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО. БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО. ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ:
ПРОБЛЕМИ НАУКИ, ОСВІТИ, ПРАКТИКИ

Київ, 20-22 травня 2008 р.

Підписано до друку _____2008. Формат 60х84/16
Друк офсетний. Умовн. др. арк. _____ Тираж _____ прим.
Зам. _____

Видавець і виготівник
Друкарня Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв
Адреса: 01015, Київ–15, вул. Січневого повстання, 21
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК № 2544 від 27.06.2006.